

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**TEOLOGICKÝ ODKAZ ČESKÉ MODERNY
V ŽIVOTĚ A DÍLE FRANTIŠKA BÍLKA**

**THE THEOLOGICAL LEGACY OF CZECH MODERNISM
IN THE LIFE AND WORK OF FRANTIŠEK BÍLEK**

DISERTAČNÍ PRÁCE

Autor:

ThDr. Marketa Langer

Vedoucí disertační práce:

doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

Studijní program / obor:

Teologie / Husitská teologie

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji za vedení disertační práce paní doc. ThDr. Kamile Veverkové, Th.D., za podnětné připomínky, vnímavě reflexní přístup k tématu a za poskytnutí pramenů. Profesor ThDr. Jan Blahoslav Lášek revidoval literární podklady, které se váží k dějinám modernismu a ČČSH. Zároveň byl ochoten reflektovat svoji osobní účast pamětníka rodiny F. Bílka. Poděkování patří panu ThDr. Jaroslavu Hrdličkovi, bez jehož neocenitelné práce v archivech a zájmu o zpracovávané téma bych narazila na zúžené proporce tématu. Vztah k prostředí římskokatolické církve a rodáků Jihočechů mi pomohl zkoumat pan profesor ThDr. PaedDr. Martin Weis, PhD. Za cenné podněty a prameny z této oblasti s úctou děkuji. Panu doktorovi Martinu Jindrovi děkuji za darované publikace, které byly zpracovány v prostředí Církve československé husitské a na kterých se odborně podílel. Svá slova díky obracím rovněž k pracovníkům badatelný Literárního archivu Památníku národního písemnictví, kde jsem našla účastnou pomoc a řešení při hledání archivních podkladů k připravované práci, radu a ochotu. V oblasti výtvarného umění děkuji svým přátelům umělcům a kolegům, odborníkům v této oblasti. Zvláštní poděkování patří MgA. Marii Honzíkovej za srovnání doby Art nouveau a symbolismu v české, francouzské a italské odborné veřejnosti a cenné poznatky vážící se k Akademii Colarossi. Rovněž za jazykovou reflexi. Poděkování za trpělivé naslouchání patří nejbližší rodině a přátelům, kteří s pochopením podporovali celý proces vzniku disertační práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem disertační práci s názvem **TEOLOGICKÝ ODKAZ ČESKÉ MODERNY V ŽIVOTĚ A DÍLE FRANTIŠKA BÍLKA** napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

ANOTACE

Disertační práce TEOLOGICKÝ ODKAZ ČESKÉ MODERNY V ŽIVOTĚ A DÍLE FRANTIŠKA BÍLKA se ve třech kapitolách zabývá životem a dílem umělce Františka Bílka ve vztahu k teologickému odkazu české katolické moderny konce devatenáctého a začátku dvacátého století. Cílem jsou odpovědi na tři otázky: zda byl umělec mystikem, za kterého byl ve své době považován, může-li být označován za modernistu a jaké byly důvody jeho vstupu do Církve československé po jejím vzniku v roce 1920.

V práci je použita metoda hypotézy, která je předem stanovená v položených otázkách a následně zkoušená, dále rozbor a srovnání přístupu a postojů české společnosti, včetně jejich osobností, k umělci v průběhu jeho života. Výsledkem disertační práce je doplnění poznatků a podkladů o umělci v oblasti audiovizuálních a digitalizovaných archivních pramenů, kdy v době od vstupu do Církve československé aktivně pro církev pracoval. Členství umělce a jeho aktivní působení v České akademii věd a umění, po vstupu do církve, je součástí zpracované práce.

Klíčová slova: František Bílek; teologie; modernismus; česká katolická moderna; katolická církev; Církev československá; Česká akademie věd a umění; mystika

PRÉCIS

The thesis, THE THEOLOGICAL LEGACY OF CZECH MODERNISM IN THE LIFE AND WORK OF FRANTIŠEK BÍLEK, looks at the life and work of the artist František Bílek in relation to the theological legacy of Czech Catholic modernism at the end of the nineteenth and early twentieth century over three chapters. Its objective is to answer three questions: whether the artist was the mystic he was perceived to be at the time, whether he can be termed a modernist, and what his reasons were for joining the Czechoslovak Church when it was founded in 1920.

The study uses the method of hypotheses which are stated in advance in the questions posed, and then subsequently tested, along with an analysis and comparison of the approach and attitudes of Czech society including figures within it to the artist during his life. The outcome of the thesis is a filling in of gaps in our knowledge and documents on the artist from audiovisual and digitised archival sources when he actively worked for the church in the period after joining the Czechoslovak Church. The artist's membership and active work for the Czech Academy of Sciences and Arts following his joining the Church is a part of the study undertaken.

Key words: František Bílek; theology; modernism; Czech Catholic modernism; Catholic Church; Czechoslovak Church; Czech Academy of Sciences and Arts; mysticism

SEZNAM ZKRATEK

Zkratky biblických knih a citace jsou uvedeny dle Písma svatého Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) Českého ekumenického překladu (dále ČEP).

a jiné	aj.
Akademie výtvarných umění	AVU
a tak dále	atd.
Církev československá	CČS
Církev československá husitská	CČS(H)
Česká akademie věd a umění	ČAVU
Galerie hlavního města Prahy	GHMP
Jednota katolického duchovenstva	Jednota
například	např.
Stavba budoucího chrámu v nás	Stavba
Spolek výtvarných umělců Mánes SVU Mánes	
takzvané	tzv.
Umělecká Beseda	Beseda

Seznam jmen a příjmení uváděných v textu ve zkratkách

Bílek, František	František, Bílek, FB
Blake, Wiliam	Blake
Blondel, Maurice	Blondel
Bolzano, Bernard	Bolzano
Borovský, Karel Havlíček	Borovský, Havlíček Borovský
Bourdelle, Antoine	Bourdelle
Bouška, Sigismund	Bouška
Braunerová, Zdena	Braunerová
Březina, Otokar	Březina
Comte, August	Comte
Dalue, Aimé Jules	Dalue
De Lai, Gaetano	De Lai
Deml, Jakub	Deml
Dittrich, Josef	Dittrich
Döllinger, Joseph Ignaz von	Döllinger, von Döllinger
Duchesne, Luis	Duchesne
Effenberger, František	Effenberger
Ehrhard, Albert	Ehrhard
Exner, František	Exner
Farský, Karel	Farský
Fesl, Michal Josef	Fesl
Fogazzaro, Antonio	Fogazzaro
Fonsegrive, George	Fonsegrive
Gelmi, Josef	Gelmi
Gelmi, Josef	Gelmi
Harnack, Adolf von	von Harnack, Harnack
Hecker, P.	Hecker
Hertling, Georg von	von Hertling, Hertling

Hlávka, Josef	Hlávka
Hoensbroech, Paul von	von Hoensbroech, Hoensbroech
Hügel, Karl von	von Hügel, Hügel
Hurdálek, J. F.	Hurdálek
Hynais, Vojtěch	Hynais
Chalupný, Emanuel	Chalupný
Injalbert, Jean Antoine	Injalbert
Jaksch, Ignác	Jaksch
Jesenská, Růžena	Jesenská
Jüstel, Josef Alois	Jüstel
Kaňák, Miloslav	Kaňák
Kant, Immanuel	Kant
Klemens Wenzel von Metternich	Metternich
Kolovrat, František Antonín	Kolovrat
Kordač, František	Kordač
Krombholz, Antonín	Krombholz
Lamennais, Félicité Robert de	Lamennais
Lanna, Vojtěch	Lanna
Lemière, Emmanuel	Lemière
Loisy, Alfréd	Loisy
Lutinov, Karel Dostál	Dostál Lutinov, Dostál, Lutinov
Maistre, Joseph de	Maistre, de Maistre
Marek, A.	Marek
Marek, Josef Richard	Marek
Mařák, Julius	Mařák
Masaryk, Tomáš G.	Masaryk
Minocchi, Salvatore	Minocchi
Mucha, Alfons	Mucha
Murat, Joachim	Murat
Murri, Romolo	Murri
Mussolini, Benito	Duce
Myslbek, Josef Václav	Myslbek
Náhlovský, František S.	Náhlovský
Nečas, Vilém	Nečas
Newman, John Henry	Newman
Newman, John Henry	Newman
Palacký, František	Palacký
Pirner, Maxmilián	Pirner
Pištěk, František de Paula	Pištěk
Rost, Antonín	Rost
Semeria, Giovanni	Semeria
Schell, Hermann	Schell
Schneider, František	Schneider
Schneider, František	Schneider
Schrenk, Alois Josef	Schrenk
Schweitzer, Albert	Schweitzer
Skrbenský, Lev z Hříště	Skrbenský
Spencer, Herbert	Spencer
Stoppani, J.	Stoppani

Švabinský, Max
Tyrrell, George
Vaněk, František Bernard
Wernz, Franz Xaver
Zába, Gustav
Zahradník, Vincenc
Zängerle, Roman
Zeyer, Julius

Švabinský
Tyrrell
Msgre. Vaněk, Vaněk
Wernz
Zába
Zahradník
Zängerle
Zeyer

OBSAH

ÚVOD	10
Základní ukazatele práce	10
Cíle disertační práce	10
Užité metody	11
Stručné vymezení problematiky	11
Forma a struktura	12
A. PŘEDPOKLADY VZNIKU ZÁPASU O MODERNISMUS	17
A.1 PROSTŘEDÍ KONÁNÍ PRVNÍHO VATIKÁNSKÉHO KONCILU	17
A.2 Hnutí KATOLICKÉHO MODERNISMU V EVROPĚ	20
A.2.1 Předpoklady vzniku hnutí modernismu ve Francii	22
A.2.2 Italské hnutí modernismu	25
A.2.3 Anglické hnutí modernismu	27
A.2.4 Německé hnutí modernismu	29
A.3 REAKCE PAPEŽSKÉ KURIE	30
A.4 ČESKÉ REFORMNÍ PROSTŘEDÍ V 19. STOLETÍ	34
I. KAPITOLA (1872 – 1902)	49
I.1 RÁM OBDOBÍ	49
I.2 PRVNÍ PILÍŘ – MLÁDÍ NEBOLI LIDSKÁ VINA	52
I.2.1 Curriculum vitae Františka Bílka – doba druhé poloviny 19. století	52
I.3 DOBA STUDIÍ NA AKADEMII VÝTVARNÝCH UMĚNÍ	55
I.3.1 Stipendium v Paříži	57
I.4 CHÝNOVSKÉ OBDOBÍ (1892 – 1902)	65
I.4.1 Dům (<i>Chaloupka</i>) v Chýnově	67
I.4.2 Přátelská pouta a aktivní vztahy s představiteli tzv. „české moderny“	70
I.4.3 Bílek v prostředí katolické moderny	74
I.4.4 Krucifix (Ukřižovaný, Český krucifix), geneze jeho vzniku 1896 – 1899)	82
I.5 IDEOVÉ UKOTVENÍ	84
I.6 PRVNÍ PŘIJETÍ VÝTVARNÝCH REALIZACÍ	87
I.7 SHRNUJÍCÍ ČASOVÉ SCHÉMA	92
II. KAPITOLA (1902 – 1920)	95
II.1. RÁM OBDOBÍ	95
II.1.1 První světová válka	95

II.1.2	Vznik samostatného Československa ve vztahu k založení Církve československé	98
II.2	DRUHÝ PILÍŘ – DOSPĚLOST NEBOLI KRISTUS / SVĚTLO	101
II.3	CURRICULUM VITAE FRANTIŠKA BÍLKA – DOBA DO VZNIKU ČESKÉ REPUBLIKY	104
II.3	SHRNUJÍCÍ ČASOVÉ SCHÉMA	112
III.	KAPITOLA (1920 – 1941)	115
III.1	RÁM OBDOBÍ	115
III.2	TŘETÍ PILÍŘ – ZRALOST NEBOLI NÁRODNÍ UVĚDOMĚNÍ	117
III.3	CURRICULUM VITAE FRANTIŠKA BÍLKA – ZRALOST	118
III.4	VZNIK CÍRKVE ČESKOSLOVENSKE – Konfesní změna Františka Bílka a jeho rodiny	119
III.5	PŮSOBENÍ FRANTIŠKA BÍLKA V ČESKÉ AKADEMII VĚD A UMĚNÍ (1920 – 1929)	121
III.6	ZAVRŠENÍ TŘETÍHO OBDOBÍ / PILÍŘE ZRALOSTI A NÁRODNÍHO UVĚDOMĚNÍ	129
III.7	ČASOVÉ SCHÉMA	131
B.	OTÁZKY A ODPOVĚDI	133
B.1	NAVRŽENÉ DEFINOVÁNÍ ODPOVĚDÍ	133
B.2	PŘESAHY, ŽIVOT IDEJÍ, AKTUÁLNOST	141
	ZÁVĚR	146
	Hlavní přínosy disertace	146
	Metodologické schéma	146
	Bílkův teologický odkaz	147
	Ideový vývoj a směřování	152
	Koncept dle J. R. Marka	152
	Schéma a koncept ideového vývoje – badatelské závěry	157
	SUMMARY	162
	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	165
	Archivní dokumenty	170
	Elektronické odkazy	172
	Audiovizuální archiv Českého rozhlasu	174
	Audiovizuální archiv České televize	174
	Seznam vyobrazení v textu	174
	JMENNÝ REJSTŘÍK	175
	SEZNAM PŘÍLOH	186

ÚVOD

Projekt disertační práce je vyústěním dlouhodobého zájmu dvou badatelských rovin zkoumání. Hnutí katolické reformy po tridentském koncilu – hnutí jansenismu a jeho dopady na české prostředí je první rovinou. Druhou je hnutí modernismu, které vzniklo uvnitř katolické církve po prvním vatikánském koncilu. Hnutí nemívají jasnou organizační strukturu. K jejich specifikům patří, že zahrnují jednotlivé osobnosti, které společně sdílejí ideje hnutí, jsou individuálně v kontaktu, ale nejsou nijak organizováni. V práci se zaměříme na hnutí modernismu a jeho individuální představitele a osobnosti, které jsou s tímto hnutím spojovány. Ústřední postavou a předmětem práce se stal umělec František Bílek. Vycházíme z přesvědčení, že jednotlivci jsou schopni vyjádřit ducha své doby a její ideje. Bývají ve své době v zajetí nepochopení a jsou schopni ve svém životě a díle posouvat hranice poznání pro budoucí generace. Propojení teologických významů a tvůrčího uměleckého vyjádření mělo u Bílka zcela specifický rozměr. To bylo jeho jedinečností i stigmatem. Umělec je stále mnoha způsoby reflektován a aktualizován. Pokoušíme se o novou interpretaci a příspěvek k možnému rozšíření tématu.

Základní ukazatele práce

Tématem a předmětem pro zpracování disertační práce se stal František Bílek a jeho vztah k odkazu české katolické moderny. Pro určení jsou užitá tato stanoviska:

- Osobnost F. Bílka,
- myšlení a ideové zaměření,
- vzdělání, praxe, životní zkušenosti,
- profesní ukazatele – umělecké disciplíny, ve kterých působil,
- tvůrčí realizace,
- doba a čas jeho působnosti.

Cíle disertační práce

Snaha o nalezení odpovědí na tři položené otázky bude obsahem předložené kvalifikační práce. Hledání odpovědí na stanovené badatelské otázky jsou obsahově klíčové. V jednotlivých částech práce budou jednotlivě připomínány. Pokus o souhrnné vyjádření bude obsažen v oddílu B (Otázky a odpovědi) a v Závěru.

Otázka č. 1

Byl František Bílek modernistou?

Otázka č. 2

Byl František Bílek mystik (ve smyslu vymezení pojmu)?¹

Otázka č. 3

Jaké byly důvody konfesní změny Františka Bílka a jeho nejužší rodiny?

(Vstup do Církve československé.)

Užité metody

Použijeme metodu hypotézy, která je předem stanovená v položených otázkách, a která bude následně zkoušená. Dalšími metodami se stane rozbor dostupných poznatků, s kterými bude srovnáván přístup české společnosti k umělci v průběhu jeho života.

Klíčovými pojmy jsou:

- Teologie
- František Bílek
- Modernismus/Katolická moderna (česká moderna)
- Mystika
- Církev československá
- Katolická církev

Stručné vymezení problematiky

Mnohověstevně vnímaný a duálním způsobem přijímaný umělec, bratr František Bílek, rodák z jihočeského Chýnova, je osou (kmenem) zpracovávaného tématu. Třináctého října 2016 uplynuly tři čtvrtiny století od jeho úmrtí (*6. 11. 1872 – †13. 10. 1941, Chýnov). V jeho díle pomocí tvůrčích realizací různými uměleckými formami promlouvá Písmo svaté a sám autor – umělec – ve zcela rozdílné interpretaci vlastní Ideje, kterou pro něj představoval Ježíš Kristus. Stýkal se s od roku 1896 s představiteli české katolické moderny soustředěnými okolo časopisu *Nový Život*. Jeho díla byla v časopise reprodukována a zároveň byly publikovány jeho články. V roce 1921 přestoupil do Církve československé. Nově utvořená národní konfese umožnila rozvoj vědeckého poznání a její snahou bylo odpovědět na otázky víry novým způsobem. Bílek se ve stejném období stal členem České akademie věd a umění a od roku 1924 – 1929 byl předsedou čtvrté sekce, jejího výtvarného odboru. Církev československá má od svého vzniku zásluhu na rozvoji moderní teo-

¹ **Mystika** znamená zkušenost vnitřního sjednocujícího setkání člověka s božskou nekonečností, z níž pochází on sám i všechno jsoucí. V křesťanské mystice a v mystice židovství a islámu je to setkání s osobním Bohem. Mystika dále znamená i snahu o vědecký výklad, reflexi této zkušenosti (a proto je vědeckou disciplínou). RAHNER, K. a VORGRIMLER, H.: *Teologický slovník*. Přeložil František JIRSA, přeložil Jan SOKOL, přeložil Jan KRANÁT. Praha: Vyšehrad, 2009., s. 233-234. Dále např. viz <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/mystika>, zdroj citován 5. 3. 2017.

logie v poválečném Československu. V průběhu dvacátého století prošla CČS(H) dějinným vývojem a tento trend stále trvá. Diskuse, která proběhla u příležitosti Fóra 2000 spojená s návštěvou dalajlámy v Praze v říjnu 2016 je připomenutím sledované problematiky.²

Forma a struktura

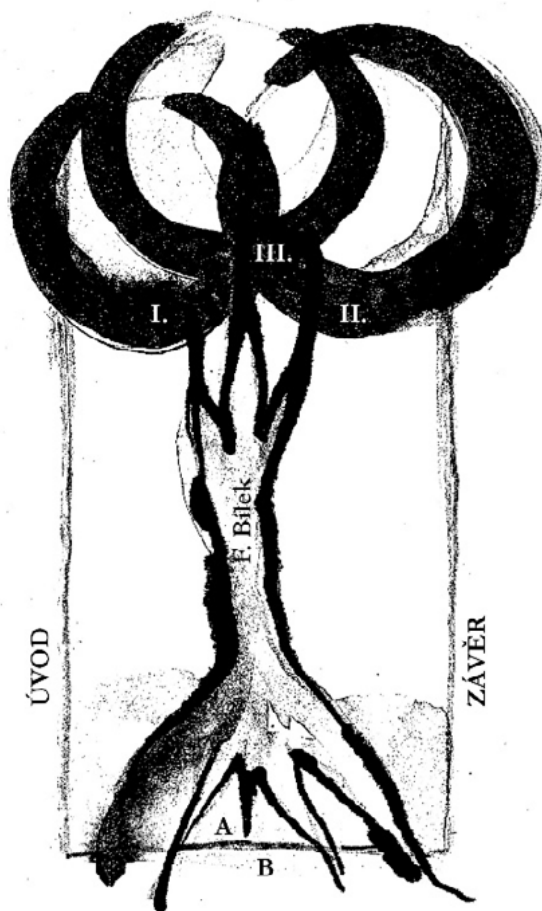
Výše uvedené ukazatele vedly k formálnímu členění práce na:

- Úvod
- Oddíl A s podkapitolami
- Tři kapitoly s podkapitolami (číslovány I., II., III.)
- Oddíl B s podkapitolami
- Závěr
- Summary
- Literaturu, která obsahuje použité zdroje
- Přílohy č. 1 – 6.

Celek má formu stromu *Lignea vitae* a je vizuálním ztvárněním obsahu disertační práce.

- Oddíl A tvoří kořeny.
- Kmenem stromu je František Bílek, který je ústředním předmětem práce.
- Tři větve znamenají tři životní období (pilíře). Vzrůst a koruna jsou kruhově soustředěné, prolínající se navzájem a mířící vertikálně vzhůru. Ideje jednotlivých období (pilířů) mají kruhový tvar a jsou završeny korunou stromu – jednotou hlavní Ideje.
- Úvod a Závěr, kmen a tři větve stromu rámuje.
- Oddíl B je umístěn pod rám kořenů stromu.

² (...), „V hlavách mnoha lidí přežívá prostě předsudek, že věda a víra jsou v nějakém napětí. To je nesmysl. (...) Věda, víra a umění jsou tři různé odpovědi na různé otázky, proto nemohou z podstaty věci být v nějakém konfliktu. To, co je v konfliktu, jsou interpretace. Jestliže ta materialistická filosofie se pokoušela o určitou primitivní interpretaci vědy, tak to samozřejmě bylo v konfliktu s náboženstvím, především když náboženství bylo interpretováno fundamentalistickou primitivní teologií. A tyto věci už jsou dneska svým způsobem antikvované. Takže ten dialog mezi vírou a racionalitou je strašně důležitý, protože náboženství bez kritické racionality se stává nebezpečným, to vidíme na tom fundamentalismu, ale také ta vědecká racionalita, kdyby se neotevírala těm morálním a spirituálním impulsům, které vycházejí z toho světa víry, tak by byla taky jednostranná a taky nebezpečná.“ Diskuse u příležitosti Fóra 2000 a návštěvy dalajlámy v Praze v říjnu 2016, která byla vedena u této příležitosti (v první části s dalajlámou, poté s prof. PhDr. Martinem Kovářem, Ph.D. a prof. PhDr. Tomášem Halíkem, Th.D.). Viz <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-parkcivilizace/216411058091022/> Citováno dne 23. 10. 2016. Přepis vybraného záznamu autor, viz 43:04 min.

Obr. 1 František Bílek – struktura textu v konceptu Ligna vitae

Oddíl A se věnuje předpokladům vzniku zápasu o modernismus v situaci před prvním vatikánským koncilem a prostředí jeho konání. Oddíl se zabývá předpoklady a vznikem modernistického hnutí, a to ve Francii, Itálii, Anglii, Německu a v českém prostředí od poloviny devatenáctého století. Reakce papežské kurie předchází hnutí modernismu v českém prostoru. S jeho představiteli je Bílek úzce či volně spojován a je nazýváno *česká moderna*. Bílek je volně zařazen k hnutí, i když jeho spjatost byla reflektována i ve spojení s politickými důvody.³ Oddíl se rovněž věnuje projevům modernismu v zemích svého největšího působení.

První kapitola / První pilíř – mládí neboli lidská vina (1872 – 1902) se zaměřuje na Bílkovo první životní období/pilíř – mládí s důrazem na teologické obsahy:

- Doba studií na AVU,
- studijní pobyt v Paříži a jeho předčasné ukončení,
- Bílkova tvůrčí a osobní krizi a její překonání.

³ „Živý ozvuk vzbudilo ideovým zaměřením Bílkovo dílo u mladých kněží – literátů F. B. Vaňka, K. Dostála-Lutinova, F. X. Dvořáka, S. Boušky, J. Demla a celé t. zv. Katolické moderny, která si je osobila z důvodů také nikoli nepolitických.“ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 16.

Součástí **druhé kapitoly / Druhého pilíře** – dospělosti neboli Krista/světla (1902 – 1920) jsou předpoklady vzniku samostatného Československa a aplikace principů modernistického hnutí v umění, kapitola upozorňuje na kontinuální vývoj, na takzvaný *český funkcionalismus*. Hnutí národně pojmenované je v současné době vyučováno na světových uměleckých školách a zahrnuje období od vzniku republiky do roku 1948 s individuálními přesahy do padesátých let dvacátého století. Bílek je specificky provázán s vývojem české kulturně-teologické scény dvacátého století.

Třetí kapitola / Třetí pilíř – zralost neboli národní uvědomění zahrnuje roky 1920 – 1941. Věnuje se působení Bílka v kontextu konfesní změny (vstup do CČS), vstupu a aktivní působení Bílka v České akademii věd a umění.

Oddíl B je zaměřen na navržené definování odpovědí na badatelské otázky a přesahy Bílkových idejí spojených s aktuálností současnosti.

ZÁVĚR je koncipován ke shrnutí možných hlavních přínosů disertace, na reflexi metodologického schématu a Bílkův teologický odkaz.

Citace z pramenů a názvy děl jsou v disertační práci uváděny kurzivou, rovněž názvy děl (bez uvozovek), v poznámkovém aparátu jsou uvedeny doprovodné citace ve stejném formátu (kurzivou). Citovaný text je bez jazykových úprav, u citací z přepisu audiovizuálního záznamu je uvedeno (nesrozumitelné), pokud nebylo možné analyzovat zvukový záznam.⁴

Pramenů k Bílkovi (tzv. Bílkián) je shromážděno velké množství a základním předpokladem zpracování je snaha o vytvoření pramenného základu. Jedná se o přímé záznamy a vzpomínky rodinných příslušníků a přátel. Švagr Vilém Nečas se stal Bílkovým prvním životopiscem a poprvé v roce 2015 vydaná kniha *Bílek – svědectví o bratru Františkovi* se stane pramenem životopisných vzpomínek na umělce.⁵ Vrstevník Bílka, umělec, literát, kritik a životopisec Josef Richard Marek je jedinečným zdrojem podkladů pro připravovanou práci. Cennou devizou se stanou podklady: připravená první a druhá verze životopisu umělce, přepisy z deníků umělce a rukopisné poznámky Marka.⁶ Jedním ze zvažovaných a posléze užitých pramenů připravované práce se stala vydaná publikace v roce 1970 z pozůstalosti prof. JUDr. Emanuela Chalupného *František Bílek /Tvůrce a člověk/*.⁷ Zakladatel české sociologie Emanuel Chalupný, v útlé posmrtně vydané brožované publikaci koncipoval umělcovu osu života a díla do tří časově uzavřených období/pilířů. Po posouzení

⁴ Viz zdroj: APF, AF00227/5, 2. 12. 1934, stopáž 9:06, Kód: 6255, poznámka: digitální; Zdroj: APF, AF00545/3, 22. 10. 1942, stopáž: 7:24, kód: 8593, poznámka: digitální.

⁵ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran.

⁶ MAREK, J. R.: František Bílek. Sochař – grafik, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, in. č.: 1147.

⁷ CHALUPNÝ, E.: *František Bílek: tvůrce a člověk*. 1. vyd., České Budějovice: Růže, 1970, 76 s.

možností obsahově koncipovat disertační práci rozličnými formami, například na základě vytvořených plošných nebo prostorových realizací, je Chalupného rozvržení užito. Tento koncept dává k členění přehledný návod. Zároveň struktura Chalupného v organizaci textů poskytuje se sledovaným tématem možnou budoucí živou interakci. V subtilním brožovaném díle Chalupný na sedmdesáti šesti stranách strukturoval etapy života, tvorby a myšlenkového světa umělce, taktéž Jihočecha. Ceněný zakladatel české sociologické školy byl v osobním kontaktu jak s umělcem Bílkem a jeho rodinou, tak s básníkem Otokarem Březinou a dalšími představiteli české moderny.⁸ Zpracoval své osobní zkušenosti, které z úhlu své profese odborně metodologicky roztřídil a svým příkladem vystavil východiska pro badatelský úkol, ve kterém je zkoumán Bílkův teologický odkaz, a to:

- Prostředí přelomu devatenáctého a dvacátého století,
- doba první světové války, vznik samostatného Československa a ČČS (husitské),
- návazně mapuje vývoj po první světové válce, který se uzavírá během druhé světové války, kdy v jejím časovém středu Bílek umírá (†13. 10. 1941).

Koncept trojího období Chalupný definoval následovně: „*Na těchto třech pilířích – Bílkově díle výtvarném, jeho výkladech slovních a posléze na přímých dojmech z osobního styku s ním – je tedy zbudován tento pokus o výklad vnitřního světa Bílkova*“.⁹

Pilíře Chalupného:

- Výtvarný
- slovní
- a empirický

slouží k vnitřnímu členění genealogické osy.

Jejími vnějšími pilíři v čase a prostoru jsou:

První pilíř – mládí neboli lidská vina;

Druhý pilíř – dospělost neboli Kristus / světlo;

Třetí pilíř – zralost neboli národní uvědomění.

Složitostí zpracování vzpomínek je ověření sdělení a vřazení do faktografických celků. Ty tvoří data shromážděná v dopisech účastníků děje, v dobovém tisku, v záznamech o realizacích a prezentacích umělce. Jsme si vědomi, že třídění, srovnání a ověření dat jsou faktografickou nutností. V souvislosti s tím je v autorské rovině na zvážení medializace soukromých archiválií. V této oblasti volíme formu možného respektu k intimitě soukromých pramenů. To se váže ke komplexu všech doložených archivních dat, tzv. Bílkián.

⁸ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran.

⁹ *Ibidem*, s. 12.

Beda Venerabilis vyjádřil poučení, „že řádně uspořádané historické vyprávění je možné pouze na základě jasně stanovené vize a že k dobrým historiím je zapotřebí dobrých spisovatelů. Jinými slovy, historie patří k umění a nemůže být oddělována od dramatu nebo fikce.“¹⁰ Tak vysokou ambici disertační práce nemůže mít. Pokud se zdaří stanovené teze jasně a zřetelně alespoň částečně definovat a i vyložit, doplní se další střípek k možnému budoucímu vydání Bílkova životopisu s nadějí, že bude celistvě vyprávěn.

¹⁰ ACKROYD, P.: *Albion: kořeny anglické imaginace*. Praha: BB art, 2004, s. 54.

A. PŘEDPOKLADY VZNIKU ZÁPASU O MODERNISMUS

Následující oddíl věnuje pozornost předpokladům vzniku zápasu o modernismus v období devatenáctého století a ve svém obsahu se zabývá:

- Situací v období konání prvního vatikánského koncilu,
- vznikem evropského hnutí katolického modernismu a jeho hlavními představiteli,
- situaci v českém prostředí ve spojení s evropským hnutím modernismu.

V průběhu devatenáctého století docházelo k zásadním změnám a pohybům v evropské společnosti a kulturách jednotlivých státních celků. Ideály francouzské revoluce ve svých dopadech způsobily oddělení církve od státu (sekularizaci) a ponížení role církve ve společnosti. Na české prostředí pod nadvládou habsburské monarchie měly tyto události přímý vliv.

A1 PROSTŘEDÍ KONÁNÍ PRVNÍHO VATIKÁNSKÉHO KONCILU

Problémy vnitřního života katolické církve se pokoušel řešit první vatikánský koncil. Hnutí proti akceptaci moderní doby se začalo postupně vyvíjet od poloviny devatenáctého století (1850) a bylo jasné, že musí dojít ke konfrontaci s těmi, kteří se snažili o reformy. Předzvěstí doktríny o papežské neomylnosti na I. vatikánském koncilu, jehož jednání začalo v roce 1869, se stalo vyhlášení papežského Sylabu.¹¹

Encyklika *Quanta cura* Pia IX. z roku 1864 byla vydána společně s výčtem bludů *Syllabus errorum* a stala se předzvěstí pozdějšího výkladu papežské neomylnosti.¹² Byla adresována veškerému katolickému světu. Pro anglické katolíky nastala potíž zvláště s osmdesátým odsouzeným bludem. Za blud označené papežské smíření s moderní civilizací a pokrokem, bylo pro katolíky v imperiální Anglii těžce přijatelné. Sylabu byly přisuzovány politické cíle ultramontanistů.¹³

¹¹ PROCACCI, G.: *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Dějiny států, s. 271.

¹² Text viz <https://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/constitutio-dogmatica-pastor-aeternus-18-iulii-1870.html>. Zdroj citován 25. 3. 2018.

¹³ Více viz KREJČÍ, K. T.: *John Henry Newman - život a dílo v kontextu boje za univerzalitu církve*, Praha, 2017. Disertační práce. Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova. Vedoucí práce doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D., s. 116.

Ultramontanismus byl koncipován ve Francii a papež Pius IX. se mohl opřít o tento proud, který připravil romantismus a restaurace. Tato silně prosazovaná tendence se plně projevila v prostředí konání prvního vatikánského koncilu. První vatikánský koncil byl oficiálně zahájen Piem IX. bulou *Aeterni patris* 29. června 1869 s datem zahájení 8. prosince. Koncilu se při jeho zahájení účastnilo 774 biskupů z cca 1050.¹⁴ V té době již byla připravena definice papežské neomylnosti. Pro vyhlášení doktríny o papežské neomylnosti, kterou papež vyhláší *ex cathedra*, vznikly předpoklady osmého prosince 1854, kdy papež vyhlásil dogma o neposvrtném početí Panny Marie. O deset let později následovala encyklika *Quanta cura a Syllabus errorum* – seznam bludů doby.¹⁵ Moderní civilizaci a liberalismus považoval papež za největší omyl. Myšlenkou svolání koncilu bylo podpoření hierarchické jednoty katolické církve, upevnění její učitelské role a zabránění pronikání vědeckého pokroku a bádání do jejího vnitřního uspořádání. V roce 1870 vpadla vojska G. Garibaldiho do Říma a dne dvacátého září byl papežský stát vymazán z mapy Evropy a první vatikánský koncil byl předčasně ukončen. Josef Gelmi ve svém díle *Papežové* konstatuje, že zánik papežského státu byl pro církve nakonec přínosem. Lze souhlasit s výhradou, která měla svoji časovou dynamiku, a jejím parametrem byl následný vývoj v Evropě. Římská kurie zprvu parlamentní státní systém zavrhovala, ale posléze se naučila účinně užívat jeho výhod. Za nejsložitější lze považovat postoj papežství vůči rodící se liberální společnosti. Vznikla otázka stanoviska k občanským náboženským svobodám, ke vzniku deklarací lidských a občanských práv a ke svobodě vyznání. To vše se dělo v ultramontánním papežském prostředí a stalo se náročným úkolem pro deklarování jeho postojů. Po obsazení Říma, prvního listopadu 1870, papež Pius IX. římské dobyvatele exkomunikoval. Garanční zákon Italského království přiznal papežovi nedotknutelnost. Papeži příslušela roční renta, přenechání Vatikánu a přilehlých paláců jako suverénního území. Papež se považoval za zajatce a odmítl nabídku na smír. Problematické pro vyjednávání s Italským královstvím bylo, že se prostředí Svatého stolce obracelo při řešení problémů do minulosti, do období před francouzskou revolucí, kde vidělo východisko z nastalé situace. Lpění na existenci církevního státu (Svaté stolice) a jeho nezávislosti si zasluhuje s odstupem let úctu, ale je zcela zřejmé, že zachování původního útvaru již nebylo možné.¹⁶

Doktrína o papežské neomylnosti ve věci víry a mravů byla vyhlášena na prvním vatikánském koncilu třináctého července 1870, kdy hlasovalo 533 biskupů (88 biskupů

¹⁴ KAŇÁK, M.: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva: (Dějinná zkratka let 1800 – 1920)*. 1. Praha: Blahoslav, 1951, s. 65.

¹⁵ „Byl dokonce považován za ‚papežské vyhlášení války moderní kultuře‘.“ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 243.

¹⁶ „Ještě roku 1876 uznávalo tři sta biskupů, že ‚světské panství Svaté stolice je nezbytnost a výraz nepochybné vůle Prozřetelnosti‘.“ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 229.

bylo proti, 63 biskupů souhlasilo s výhradou, 55 biskupů opustilo zasedání koncilu) a byla vyhlášena 18. července.¹⁷

Zaznamenala rozporuplné přijetí, jak uvnitř církve, tak mezi laiky. Proti zveličování papežské úlohy se například ozval Joseph Ignaz von Döllinger. Ve svém důsledku vedla k odtrhnutí části kněží a založení starokatolické církve. Pravoslavná církev tuto doktrínu neakceptovala.¹⁸

Očekávaná papežská neomylnost se setkala s pochybnostmi ze strany teologů, např. biskup John Henry Newman byl ohledně dogmatické formulace skeptický „*a nepovažoval ji za nikterak potřebnou.*“¹⁹ Usuzoval, že situace katolíků v Anglii se stane složitější, nebyl srozuměn s načasováním vyhlášení a nepovažoval jej za nutné. Nejednalo se v jeho případě o podstatu neomylnosti, ta pro něj nepředstavovala potíže. Jeho otázky se týkaly toho, zda je nutné nové dogmatické vyhlášení.²⁰ Pro anglického kardinála Newmana představovala římskokatolická církev ochránkyni pokladu víry s nadáním neomylnosti. Stál proti názorům zastávajících stanovisko, že neomylnost církve je v protikladu k lidskému rozumu. Dle Newmanova názoru je svoboda v katolické církvi usměrňována a zbavována extrémů v duchu Písma a tradice. A neomylnost je vedena určitými principy, které představují:

- Mravní zákon,
- přirozené náboženství,
- apoštolská víra.²¹

Ve vyhlášené dogmatické konstituci *Pastor aeternus* z 18. července 1870 bylo dogma o papežské neomylnosti obsahem čtvrté části (DE ROMANI PONTIFICIS INFALLIBILI MAGISTERIO)²² Je nutno konstatovat, že osmdesát církevních Otců se hlasování zdrželo. Pro-

¹⁷ DENZINGER, H.; SCHÖNMETZER, A.: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Editio XXXIII. Barcinone; Friburgi Brisgoviae; Romae; Neo-Eboraci: Herder, 1965. Plný text viz <https://archive.org/details/enchiridionsymbo00denz>. Zdroj citován 1. 6. 2018.

¹⁸ „*Nebyloť učení víry, Bohem zjevené, jako nějaký výmysl filosofický předloženo lidskému důvtipu, aby je zdokonilil, nýbrž jako božský poklad svěřeno nevěstě Kristově, aby je bedlivě opatrovala a neomylně vykládala. Proto musí se onen smysl svatých dogmat stále podržeti, který jednou svatá matka církev prohlásila a nesmí se od onoho smyslu upustiti pod zdánlivou záminkou a jménem hlubšího porozumění.*“ (...) *Nechť tedy dle časův a věků roste a mohutně se vzrůstá rozumové poznání, věda, moudrost, jak jednotlivců, tak celku, jak jediného člověka, tak církve, avšak pouze ve svém oboru, při netknutém dogmatu, netknutém smyslu, netknutém pojmání.*“ Pius X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 139.

¹⁹ Více viz KREJČÍ, K. T.: *John Henry Newman - život a dílo v kontextu boje za univerzalitu církve*, Praha, 2017. Disertační práce. Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova. Vedoucí práce doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D., s. 117.

²⁰ Názory byly obsahem osobního dopisu biskupovi Williamu Cliffordovi, který je poskytl tisku. *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, s. 115.

²² Text viz <https://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/constitutio-dogmatica-pastor-aeternus-18-iulii-1870.html>. Zdroj citován 25. 3. 2018. Kardinál Newman v roce 1875 formuloval tezi o doplnění rovnováhy papežem Lvem I. na Chalcedonském koncilu (ze závěrů koncilu v Efezu). Více viz KREJČÍ, K. T.: *John Henry Newman - život a dílo v kontextu boje za univerzalitu církve*, Praha, 2017. Disertační práce. Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova. Vedoucí práce doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D., s. 122.

sazování vyhlášeného dogmatu bylo rázně uplatňováno, ale postupně i menšina biskupů (pařížský biskup Georg Darboy, kardinál Neuman) usoudila, že dogmatická definice mohla být i přísnější. O klimatu v Anglii vypovídá reakce Williama Glasborna (čtyřnásobného britského premiéra a liberálního politika), který sepsal a vydal v roce 1874 kritický spis *The Vatican Decrees and their bearing on Civil Allegiance: A political Expostulation*.²³ Prezident *Anglického katolického svazu (English catholic Union)* Henry Fitzalan-Howard byl představitelem římskokatolických laiků v Anglii a stal se i prostředníkem mezi britskou vládou a Vatikánem. Poukázal na to, že vyhlášení neomylnosti *ex cathedra* má své meze v politických záležitostech. Kardinál Newman mu adresoval dopis, ve kterém píše, že se nevyklučuje občanská loajalita a římský katolicismus, že existuje kontinuita mezi nerozdělenou církví a římskokatolickou církví. Odmítl tvrzení, že papežský stolec potlačuje myšlenkovou svobodu a přisuzuje si politickou moc. Otázku papežské neomylnosti Newman rozpracoval ve své *Apologii*, zprvu se vymezil proti liberalismu a vyzdvihl nutnost podřízení se lidského rozumu. Odmítl výtku, že toto podřízení znamená „*potupné nevolnictví*“. Uvedený anglický kardinál byl dokonce ke konci devatenáctého století se svými snahami považován profesorem moderních dějin v Cambridgi Actonem za *ultramontanistu a nepřítel svobody*.²⁴ Až následující papež Lev XIII. (zvolen 20. 2. 1878) byl prvním pontifikem, který zaujal vstřícný vztah k moderním státům a jeho pontifikát se stal příležitostí ke sblížení církve s moderním světem. Živě se zajímal o vědu, do kardinálského kolegia přijal Hergenröthera a Newmana.²⁵

Očekávání svolání dalšího koncilu, který by více upřesnil dogma o papežské neomylnosti, se naplnilo až svoláním papeže Jana XXIII. po útrapách válek první poloviny dvacátého století. Na druhém vatikánském koncilu byly primát papež a jeho neomylnost vsazeny do celků, a to biskupského kolegia a římskokatolické církve.

A2 Hnutí katolického modernismu v Evropě

Po francouzské revoluci rozpor mezi vzdělaným světem a církví nabyl velkých rozměrů (dle Smolíka až „děsivých“) a úmysl průkopníků modernismu byl chvályhodný. Dle Štampacha metodologicky označení modernista je spíše nálepkou, u které není zcela jasné, co je tímto pojmem míněno.²⁶ Úmyslem průkopníků bylo najít nové cesty k usmíření vědy s vírou. Nové cesty byly hledány uvnitř církve, v této souvislosti lze poukázat na apologe-

²³ Více viz KREJČÍ, K. T.: *John Henry Newman - život a dílo v kontextu boje za univerzalitu církve*, Praha, 2017. Disertační práce. Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova. Vedoucí práce doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D., s. 118.

²⁴ *Ibidem*, s. 120-121.

²⁵ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 251.

²⁶ NOBLE, I. a HRADILEK, P.: *Budoucnost modernismu?* Ročenka časopisu Getsemany. Sborník ze semináře, Praha, 1. - 3. 5. 1997. Praha: Síť, 1999, s. 29.

tická díla se shodným cílem, lze jmenovat např. sv. Františka Saleského²⁷. Avšak někteří z učenců považovali starou *apologii* za přežitou a vytýkali jí *intelektualismus*. Ten je vnímán moderním člověkem jako přežitek. Poukazovali na nutnost víry z nábožensky cítící duše a ne na víru z rozumu. Argumentem bylo, že stará apologetika, která na základě metafyziky dokazuje jsoucnost Boží – řádu nadpřirozeného, nesmrtelnost duše a další, již nevyhovuje modernímu duchu. Ten metafyzické zákony neuznává. A jejich úsilím byla potřeba nastolit nové apologie.²⁸ Problémem modernistů se stalo, že údajně zavrhnou scholastickou filosofii a dle jejich názoru „starou školskou apologetiku“.²⁹

Pontifikát Lva XIII. (1878 – 1903) byl sblížením a provázáním církve s moderním světem. Papež podporoval učení svatého Tomáše Akvinského, v encyklice *Aeterni patris* jej doporučoval jako příklad při filosofických a teologických studiích. Ke konci pontifikátu začaly sílit výše uvedené reakce na věrouku. Papež nechal odsoudit čtyřicet tezí církevního filosofa Antonia Rosminiho, v roce 1889 byla dána na index díla německého dogmatika Hermanna Schella a v roce 1899 zakázán tzv. amerikanismus. Zároveň se ale v roce 1881 nezalekl zákazu Sixta V. z šestnáctého století „*kdo sem vstoupí, je bez dalšího exkomunikován*“ a otevřel Vatikánský archiv.³⁰

Ve vývoji modernistického hnutí byli modernisté kritizováni za příklon k moderním filosofům: Immanuelu Kantovi³¹, Herbertu Spencerovi³², Augustu Comtovi³³. V tomto ohledu vznikl soulad modernistů s protestanty a ze strany katolické církve tato skutečnost nastolila nesoulad.³⁴ Liberální teologové se Kantem intenzivně zabývali, jako příklad může sloužit v roce 1899 vydaná doktorská práce Alberta Schweitzera *Náboženská filosofie Kantova od kritiky čistého rozumu až k náboženství v mezích pouhého rozumu*.³⁵ Zpočátku se

²⁷ SALESKÝ, F. a DI PIETRA, V., ed.: *Duchovní nauka*. Překlad Ivo Císař. 1. vyd. Brno: Cesta, 1990. 99 s. ISBN 80-85319-17-9. Dále např. Jungmann, Bossuet, Weis, Shanz, Schull, Egger, Wilmers, Ottiger. Více viz PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12.

²⁸ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12-13.

²⁹ *Ibidem*, s. 14.

³⁰ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 251.

³¹ *22. 4. 1724 – †12. 2. 1804 Královec, pozn. autora.

³² Anglický sociolog a filosof *8. 4. 1820 – †8. 12. 1903, pozn. autora.

³³ Vlastním jménem Isidore Marie Auguste François Xavier Comte (*19. 1. 1798 – †5. 9. 1857), pozn. autora.

³⁴ „*Kant, filosof protestantismu per eminentiam, popřel metafysiku jako vědu, a nazývá se s chloubou drtitelem --- »der Zelmalmere« --- všech rozumových důkazův o Bohu, duši a nesmrtelnosti.*“ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12, s. 14.

³⁵ SCHWEITZER, A.: *Die Religionsphilosophie Kants vor der Kritik der reinen Vernunft bis zur Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft*, Tübingen, J. C. Mohr, 1899.

Einleitung:

1. Teil: Die „religionsphilosophische Skizze“ der Kritik der reinen Vernunft

2. Teil: Die Kritik der praktischen Vernunft

3. Teil: Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft

modernisté k filosofům veřejně hlásili, ale změna nastala po začátku protestů duchovních. Jejich úsilím bylo implantovat nauku moderních filosofů do katolického bohosloví. Katolická církev nepovažovala z tohoto důvodu modernismus za původní, dokonce jej označila jako „psitacismus“ (papouškování). Co však bylo pro katolickou církev těžce uchopitelné, byl příklon katolických kněží k filosofickým a racionalistickým metodám protestantských teologů.

Vznik hnutí modernismu je datován do Francie, za zakladatele nového směru křesťanské apologetiky je považován Ollé-Laprune. V roce 1890 vydal dílo *Philosophie du temps présents*, kde vyjádřil myšlenku, že mnozí lidé na základě osobních dispozic nejsou přístupni vnějším důkazům. „*Na ty musí apologeta působiti tak, aby nutnost náboženství, jsoucnost Boží a jiné pravdy víry sami ve svém nitru vycítiti.*“ Vyslovil tezi, že smyslnost člověka je silnější než jeho mravní vůle. Rozum mu umožní vycítit vyšší pomoc a pozná, že Bůh – původce vůle a rozumu – mu dopomůže k mravní síle. S dalším průkopníkem Fonsegrivem přicházela řada mnohem radikálnějších reformátorů: Abbé Maurice Blondel, Laberthonnière, Alfréd Loisy, kteří se stali hlavními představiteli francouzských modernistů. Hnutí mělo své představitele nejen v místě vzniku, ale i v Itálii a Anglii.³⁶

A.2.1 Předpoklady vzniku hnutí modernismu ve Francii

Počátky modernismu klade H. J. Cladder do pokusů francouzských tradicionalistů (Lamenais) překlenout propast mezi světem vzdělanců a katolickou církví. V době, kdy papežská encyklika *Lamentabili sane exitu* z 3. 7. 1907 upozornila na snahy hnutí, byli v kléru mnozí, kteří o tomto moderním proudu nebyli informováni.³⁷

Osobnosti, které byly nazývány výrazem „modernisté“, což bylo hanlivé pojmenování zastánců bludných tezí, nebyli propojeni do žádného celku. Jednalo se o jednotlivce, kteří často spolu nebyli v žádném kontaktu. Prosazovali myšlenky, které byly mnohdy protichůdné. Při publikování používali mnohdy pseudonymy a jejich formulace byly často nepřehledně a špatně čitelné. Označení za modernistu znamenalo pronásledování uvnitř církve ve formě „honu na kacíře“. Výraz „moderní“ znamenal uvnitř katolické církve konce 19. století „nepřijatelný“. Jednalo se o odsouzeníhodné označení.³⁸

V závěru století nebyla vyjasněna otázka, která trvala od doby bourbonské restaurace, jaký postoj zaujmout k „zásadám revoluce“. Forma francouzského ultramontanismu se vrátila

4. Teil: Die Kritik der Urteilskraft
5. Teil: Allgemeine Schlussüberblick.

³⁶ *Ibidem*, s. 14-17, citace s. 15.

³⁷ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 17.

³⁸ NOBLE, I. a HRADILEK, P.: *Budoucnost modernismu?* Ročenka časopisu Getsemany. Sborník ze semináře, Praha, 1.-3. 5. 1997. Praha: Síť, 1999, s. 29.

v osobě Josepha de Maistra. Zastával postoj, že nový řád lze najít pouze v autoritě moci papežství a absolutismu. Francouzští biskupové ve skupině kolem Lamennaise se snažila obnovit život církve ve smíru s francouzskou revolucí. Skupina se odvolala k papeži a nechtěně tím posílila ultramontanismus. V roce 1832 papež tyto katolické liberály odsoudil. Jejich cílem byla odluka církve od státu. V době okolo roku 1850 se k Římu s nadějí obraceli jak liberální katolíci, tak stoupeni absolutní papežovy nadvlády. Politické poměry ve Francii vedly k rozvolnění pout mezi státem a církevními autoritami. Tlak průmyslové revoluce a idejí socialismu způsobil, že se malá, ale aktivní skupina katolíků začala věnovat sociálním otázkám.³⁹

Nátlak republiky po roce 1870 vedl k vyobcování klerikalismu ze státního aparátu. Papež Lev XIII., byl nakloněn smíru s republikou. Francouzští teologové usilovali o obnovu církve dvěma rozdílnými způsoby:

1. Reformně navázat na aktuální zkušenost,
2. navrátit se k pravému Kristovu evangeliu.

Nové podněty vznikly mimo oficiální novoscholastiku, záměrně se od ní odklonily. Podobnou cestu zastával i Fonsegrive ve spisu *Le catholicisme et la vie de l'esprit*.⁴⁰ Biskup z Nancy reagoval vlastním spisem, ve kterém upozornil na bludné názory. Článek Fonsegriva v časopise *La Guinzaine* z 15. dubna 1899 *Américanisme et Américains* obsahuje výpady proti Svatému stolci a Lvu XIII. Fonsegrive psal také do *Bulletinu de la Semaine* společně s Blondelem, Laberthonnièrem a Lemièrem. List francouzských zednářů *Accacia* Fonsegriva rovněž podporoval. Byl členem „sillonistů“⁴¹ a zůstal jím, i po zákazu dvaceti šesti biskupů, kteří kněžím a bohoslovcům účast v Sillonu přísně zakázalo.⁴² Zde je nutné uvést Ferdinanda Brunetièra, který v prvním čísle *Revue des deux Mondes* v roce 1895 zveřejnil pojednání „*že tak zvaná věda – rozumí tím hlavně vědy empirické – nemůže nikdy požadavků ducha a srdce lidského upokojiti.*“⁴³

Dva významní představitelé – biblista Alfréd Loisy se pod tlakem závěrů exegeze ocitl v oblasti filosofie náboženství a systematické teologie a Maurice Blondel byli zástupci nové apologetiky, která si kladla za cíl představení křesťanské víry jako na odpověď na otázky.

³⁹ NOBLE, I. a HRADILEK, P.: *Budoucnost modernismu?* Ročenka časopisu Getsemany. Sborník ze semináře, Praha, 1.-3. 5. 1997. Praha: Sít, 1999, s. 136.

⁴⁰ „*Jeho vůdčí myšlenka jest tato: Moderní vzdělanec jest většinou prosáklý filosofií Kantovou. Jest to sice chorobná směs pravdy a bludu, avšak apologeta musí se přizpůsobiti, musí se snažiti nikoli víru vědou, nýbrž spíše vědu věrou podporovati.*“ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův.* Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 15.

⁴¹ Sillon v překladu z francouzštiny „brázda“ – sociální koncept. Pozn. autora.

⁴² PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův.* Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 16.

⁴³ *Ibidem*, s. 16.

Alfréd Loisy se stal archetypální postavou (společně s Tyrrellem) hnutí modernismu. Byl specializován na hebrejštinu a biblistiku, v roce 1879 byl vysvěcen knězem a ve stejném roce přijal nabídku Luise Duchesnea působit na Institut Catholique v Paříži. Od svého učitele Duchesnea převzal techniku historické kritiky. „Podle vlastního svědectví viděl své poslání v tom zachránit s pomocí historické kritiky jádro křesťanské víry z přežilých forem, s nimiž se setkáváme v běžné nauce církve.“⁴⁴ A byl přesvědčen o tom, že církev jeho konání podpoří. V roce 1893 se stal Loisy „účastníkem“ prvního konfliktu „svobodné exegeze“. Ten skončil vydáním encykliky *Providentissimus Deus*. V roce 1902 vyšel francouzský překlad von Harnackova díla *Das Wesen des Christentums*. Základní myšlenka byla, že jádro křesťanství je po staletí překrýváno historickými nánosy. Loisy s von Harnackem polemizoval o Kristově poselství a eschatologii ve světle textkové kritiky. V témže roce vydal *L'Évangile et L'Église (Evangelium a církev)*. Kniha byla odsouzena sedmi francouzskými biskupy a pařížským arcibiskupem, kardinálem Richardem dne 17. ledna 1903. Později ve stejném roce (5. října 1903) vydal na svoji obranu *Autor d' un petit livre*, která mu spíše uškodila a upravenou knihu *L'Évangile et L'Église*. „Za základ své obrany položil dalekosáhlé rozlišení mezi vírou či dogmatem a historickou vědou a biblistikou.“ O den dříve byla vydána papežská encyklika vykládajícího papežův program ústy sv. Pavla *Obnovte všechno v Kristu (Instaurare omnia in Christo)*. Pius X. v ní zmiňuje „živou vědu, která připravuje cestu omylům racionalismu a semiracionalismu.“⁴⁵ Veškeré Loisyho snahy byly církví potlačeny, on sám byl zařazen mezi „sociální průkopníky, blondelisty a zastánce laicistické republiky“. Byl perzekvován a později exkomunikován z církve (7. března 1908).⁴⁶

Filosof Blondel byl přesvědčen, že filosofická analýza vede k základním otázkám smyslu života a člověka dovede ke křesťanské víře. Blondela jeho pojetí přivedlo k diskusím, jak s univerzitními kolegy, tak s katolickými souvěrci o otázce zjevení, které nevyvodil z filosofické spekulace. „Na základě svého rozboru došel k závěru, že lidské jednání je poháněno vnitřním, tvůrčím zaměřením, které nevyhnutelně vyúsťuje v – samo o sobě – bezmocné volání po transcendentnu, v otázku po transcendentní skutečnosti, která „zvenčí“, z dějin přistupuje k člověku jako náboženství a ukládá mu dogmata a pravidla života.“⁴⁷ V roce 1896 uveřejnil sérii článků o požadavcích, které byly později vytištěny pod názvem *Lettre*⁴⁸, které je nutno klást na apologetiku. A o metodě, na jejímž základě je možné, aby filosofie studovala oblast náboženství. Nabyt přesvědčení, že apoštolské může být filosofické zpracování. Byl přesvědčen o imanenci jako předpokladu filosofie, že „do člověka nemůže vstoupit nic,

⁴⁴ NOBLE, I., a HRADILEK, P.: *Budoucnost modernismu?* Ročenka časopisu *Getsemany*: sborník ze semináře, Praha, 1.-3. 5. 1997. Praha: Sít, 1999, s. 141.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 90.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 144.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 138.

⁴⁸ Více viz přehled <http://www.sofi.ucl.ac.be/blondel/recherche/publications/OC2.html>. Zdroj citován 26. 2. 2018.

co z něj vyšlo a co tak či onak neodpovídá jeho potřebě vyslovit se.“⁴⁹ Filosof pojednávající o skutečném jednání může reflektovat nadpřirozeno, aniž se transcendence kompromituje přirozenými hodnotami. Na základě zveřejněných tezí, byl Blondel obviněn, že:

1. Znehodnocuje hodnotu pravdy,
2. omezuje objektivní skutečnost víry,
3. zdůrazňuje vnitřní přijetí a zpracování.

Až do druhé světové války byl Blondel obviňován ze „*subjektivismu, naturalismu a fideismu*“.⁵⁰ Jeho stěžejní dílo *L'Action* bylo vydáno až třicet let od jeho vzniku. Do té doby bylo popisováno nadšenými příznivci. Blondelovy základní ideje předběhly dobu, předznamenaly pozdější francouzský existencialismus.⁵¹

A.2.2 Italské hnutí modernismu

Ve francouzsko-italském prostředí se nové ideje vždy rychle šíří. Italští teologové aktivně převzali myšlenky francouzských modernistů a přenesli do vlastní provenience. Šest pokrokových kněží ve slavném *Programma dei modernisti* anonymně zveřejnilo zavržení scholastiky a příklon k moderní filosofii. Hlasatelem pokroku se stal Romolo Murri, který si zneprátlil církevní autority tím, že si přál založit demokraticko-křesťanskou stranu. Ta měla být řízena nezávisle na církevních představených. Za papeže Lva XIII. obdržel církevní důtku od kardinála sekretáře za bludné názory z oborů filosofie, teologie, exegeze a sociologie.⁵² Z uvedené důtky vyplývá poznatek o rozvoji jednotlivých vědních oborů v daném období.⁵³

Spolupracovník Murriho, Ernesto Buonaiuti, považoval starou křesťanskou filosofii v základech za pochybenou a přičítal jí pozdější protikřesťanské hnutí. Tyto své myšlenky publikoval sérií článků v časopise *Studi religiosi*. Profesor hebrejštiny z Florencie, Salvatore Minocchi, byl důvěrným přítelem profesora Hermanna Schella. Vyústěním pokrokových snah obou spřízněných modernistů byla Minocchiho série článků v časopise *Studi religiosi*. Zde poukázal na problém v jazykových kompetencích italských teologů, kteří neuměli německy a dokonce německým teologům vytkl nevšímavost k vědeckým pokladům „*uložených ve spisech protestantských racionalistů*“. V lednu 1908 byl Minocchi suspendován za konání veřejných konferencí označovaných jako modernistické. Minocchiho obrana se nezaměřila směrem k církevním úřadům, zvolil publikační strategii ve spolupráci s libe-

⁴⁹ NOBLE, I., HRADILEK, P.: *Budoucnost modernismu?* Ročenka časopisu Getsemany: sborník ze semináře, Praha, 1.-3. 5. 1997. Praha: Sít, 1999, s. 138.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, s. 140.

⁵² „*Pius X. pak odsoudil jeho „demokratickou ligu“, ve které chtěl Murri mít první slovo. Mimo to byla »Coltura Sociale«, orgán Murriho, zapovězena a redaktor – Murri – pro své názory »suspendován a divinis« 15. dubna r. 1907.*“ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12, s. 28-29.

⁵³ *Ibidem*.

rálním deníkem *Giornale d' Italia*. Giovanni Semeria se vydal stejnou cestou jako francouzští modernisté Brunetiere a Fonsegrive. Dával katechetické přednášky mladým janovským univerzitním studentům a stal se téměř zakladatelem *Scuola di religione* v tomto přístavním ligurském městě. Problémem byl obsah přednášek, které se nesly v duchu modernistického pojetí „jako vědecký problém v paralele na systém Emanuela Kanta, Benedetta Spinozy, Augusta Comteho, Herberta Spencera, Artura Grafa v duchu románového idealismu Antonia Fogazzara.“⁵⁴ Až zákrokem svaté Stolice byla jeho činnost zastavena. Jmenovaný římský senátor Antonio Fogazzaro – zastánce liberalismu a sekularizace se proslavil románem *Il Santo*. Ve své době to byl bestseller. Na index byl román dán dekretem posvátné kongregace Indexu dne 5. dubna 1906 společně s Laberthonnièrovými spisy. Fogazzaro dále prosazoval své moderní myšlenky. Zajímavostí je, že v roce 1911 shromáždil své příznivce do vlastní vily v Luganu.⁵⁵ Člen kongregace misionářů nejsvětějšího Srdce P. Valdambrini byl pro svá modernistická kázání vykázán na pokyn sv. Stolice z Říma. Ani po vykázání neustal ve svých modernistických kázáních, a tak na zákrok arcibiskupa Msgr. Mistrangela byl z Itálie poslán do anglického kláštera své kongregace.⁵⁶

Italská modernistická scéna se vyznačovala aktivní publikační činností zúčastněných teologů a přívrženců. Za všechny periodika lze uvést následující: *Adriatico e Roma*, *Coenobium*,⁵⁷ *La cultura contemporanea*, *Nova et vetera*,⁵⁸ *Coltura sociale*, *Giustizia sociale*,⁵⁹ *Il Rinnovamento*,⁶⁰ *Rivista di cultura*,⁶¹ *Studi religiosi*,⁶² *Rivista storico-critica delle scienze teologiche*,⁶³ *La Quercia*.⁶⁴ V reakci na množství publikovaných článků v uvedených časopisech papež Pius X. vydal okružní list *Pieni l' Animo*, který byl adresován všem italským biskupům (28. 7. 1906). V něm si stěžuje na smutné zjevy mezi duchovenstvem, jejichž

⁵⁴ (...) „come un problema scientifico parallelo al sistema di Emmanuele Kant, di Benedetto Spinoza, di Augusto Comte, di Erberto Spenze, di Arturo Graf (professor v Turině), o coll' idealismo romanzesco di Antonio Fogazzaro.“ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“: o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12, s. 30.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 30-31.

⁵⁷ Orgán věřících bez dogma, vycházelo v Luganu. *Ibidem*, s. 31.

⁵⁸ Vycházel v Římě, byl zakázán. Od r. 1908 začal opětovně vycházet 2x měsíčně. *Ibidem*.

⁵⁹ Podobně jako francouzská *Justice sociale*. Byla zapovězena několika biskupy. Začal vycházet časopis pod názvem *Savonarola*, ten byl arcibiskupem z Florencie také zakázán. *Ibidem*.

⁶⁰ Ryze modernistický časopis, vycházel v Miláně, založil jej hrabě Tommasino Gallarati. Publikovali v něm Fogazzaro, Murri, Tyrrell, baron Hügel. *Ibidem*.

⁶¹ Redaktor Murri, vycházel v Miláně. *Ibidem*.

⁶² Redaktor Minocchi, zanikl, ale byl obnoven. *Ibidem*.

⁶³ Tajná redakce, Řím. *Ibidem*.

⁶⁴ Vycházel ve Veroně. *Ibidem*.

šíření se má zabránit „*má-li se předejítí nejhorším následkům v budoucnosti*“. (Acta S. Sedis XXXIX., s. 321.)⁶⁵

Jak již bylo zmíněno, myšlenky modernismu se šířily, i když hanlivé pojmenování „modernista“ nebylo užíváno. V italských časopisech vydával George Tyrrell i baron Karl von Hügel. Hranice států tím byly setřeny, touha prosadit nové myšlenky v souladu se závěry soudobé vědy překročila místní zákazy a přinejmenším o podobně uvažujících kolezích byli pokrokoví teologové informováni. A zjištěné nové moderní poznatky šířili i za cenu osobních obětí.⁶⁶

A.2.3 Anglické hnutí modernismu

Každá z již uvedených zemí měla rozdíly v uplatňování modernistických zásad. Ve Francii kritika z pohledu katolické církve podkopávala samotné základy katolického náboženství, v Itálii dospěla do praktické polohy – porušováním všech závazků vůči církevním autoritám. Ve Španělsku se modernistické snahy neuplatnily.

V Anglii se modernismus opíral o aristokracii. Zakladatelem se stal protestant A. J. Balfour, který svým dílem *A defence of philosophy doubt, being and essay on the foundations of belief* započal dráhu modernisty. Kardinál Newman je anglickými modernisty rovněž považován za jejich předchůdce a jeho názory na vývoj křesťanského náboženství je shodný s modernistickým názorem na vývoj dogmatu. V roce 1845 vyšlo jeho dílo *An Essay on the Development of christian doctrine*. V té době byl Newman anglikánským protestantem. Studia ho přivedla do katolické církve. Ve svém díle, které mnohokrát upravoval (poslední úpravy byly dokončeny v roce 1876), se v jedné části věnuje velkým idejím. „*Mluví o vývoji velkých idejí, tedy i náboženských. Též katolická theologie připouští a hájí rozsáhlý vývoj vědy bohoslovné...*“⁶⁷ Ve druhé části díla Newman dokazuje zachování si „původního typu-su“ katolické církve a jeho dvou zásad:

1. *Zásada dogmatu, t.j. nadpřirozené, lidské mluvě neodvolatelně svěřené pravdy;*
2. *zásada víry, odpovídající dogmatu a vyjadřující vnitřní, bezpodmínečné přisvědčení slovu Božímu.*⁶⁸

⁶⁵ „*Byl tudíž i vzhledem i italským poměrům svrchovaný čas, aby sv. Stolicе rázně proti tomuto nebezpečnému hnutí zakročila.*“ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“: o učení modernistův.* Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12, s. 32. *Ibidem.*

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem*, s. 34-35.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 37.

Autor Václav Smolík ve své práci Pius X. *Encyklika J. S. Papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“: o učení modernistů* vyjadřuje svůj názor – dle něj Newman modernistou nebyl – svá přesvědčení vyjadřoval občas sice zřetelněji, ale bez následků.⁶⁹

Profesor filosofie z Ushanu Wilfrid Ward od roku 1906 redigoval proslulý časopis *The Dublin Revue*. V roce 1903 vydal v Londýně dílo *Problems and Persons*, kde vyjádřil myšlenku, že mezi věrou a vědou zeje „propast nepřeklenutelná“.⁷⁰

Podporovatel jednotlivých modernistů baron Hügel, který se pohyboval ve všech zúčastněných zemích a aktivně vystupoval ve prospěch modernistického diskursu. Na jeho působení si kardinál Steinhuber (prefekt kongregace Indexu) veřejně listem stěžoval milánskému arcibiskupovi Ferrarimu.⁷¹ Byl ve zvlášť intenzivním a živém kontaktu s Loism.

Hlavním představitelem anglického modernismu se stal George Tyrrell. Přestoupil z anglické církve ke katolicimu, složil sliby do řádu Tovaryšstva Ježíšova. V roce 1906 byl pro své smýšlení z řádu vyloučen, později – stejně jako Loisy – z církve vyobcován. V roce 1909 zemřel v církevní klatbě. Tyrrell byl plodným autorem, z výčtu jeho prací lze uvést: *Nova et vetera: Informal Meditations; Hard Sayings: a Selection of Meditations and Studies; The Faith and the Millions: A Selection of the past Essays; Lex orandi: or Prayer and Creed; The Soul's orbit, or Man's Journey to God; Lex credenti, a Sequel to Lex orandi; A Much-Abused Letter; External Religion; Oil and Wine; Through Scylla and Charybdis; Christianity at the Cross-Roads; The Church and the future (vydal pod pseudonymem Hil. Bourdon); Religion as a factor of life (pod pseudonymem Engel)*.⁷² Z anglických časopisů zastávaly myšlenky modernistů *Times*, *Quarterly Review*, *d' Hibbert Journal*.

Z Anglie se hnutí rozšířilo za oceán do Spojených států amerických. Zde například bostonský arcibiskup O' Connel konstatuje, že na bostonské nekatolické univerzitě vládne filoso-

⁶⁹ V časopise *The Tablet* z 18. ledna 1908 píše jakýsi zpravodaj z Říma, že sami členové kongregace S. Officii ho ubezpečili, že dokumentem papežským míněn nebyl. „Now the highest authorities in Rome have assured us that Newman is not hit by the recent condemnation; and it is inconceivable that these authorities should be rash enough to make such a statement if they were unacquainted with such a prominent portion of Newman's teaching as that on certitude.“ *Tablet* 1. c. str. 86. *Ibidem*, s. 37. Více viz KREJČÍ, K. T.: *John Henry Newman - život a dílo v kontextu boje za univerzalitu církve*, Praha, 2017. Disertační práce. Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova. Vedoucí práce doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

⁷⁰ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistů*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12, s. 37.

⁷¹ „Jest dále hodno politování, že mezi muži, kteří se tváří, jako by si úřad učitelský v církvi osobovali a samému papeži poučení udíleti chtěli, jsou i takoví, jejichž jména i z jiných spisů, ve kterých stejný duch vane, jsou známa, jako Fogazzaro, Tyrrell, v. Hügel, Murri aj. A zatím co mužové tito mluví v řečeném časopise (il Rinnovamento) s velikým sebevědomím o nejtěžších otázkách bohosloveckých a nejdůležitějších církevních záležitostech, vychvalují jej redaktoři jako časopis laikální, bezkonfessijní, i zacházejí až tam, že činí rozdíl mezi dogmaty, které církev jako články víry předkládá, a immanentním náboženstvím v jednotlivcích.“ *Ibidem*, s. 39.

⁷² *Ibidem*, s. 39.

fie shodná s tou, která modernismus zakládá.⁷³ Zakladatelem amerikanismu byl P. Hecker. Abbé Charles Maignon to uvádí ve spisech: *Le Père Hecker est il un saint? (1898)*; *Nationalisme, Catholicisme, Révolution (1900)*; *Nouveau catholicisme et nouveau clergé (1902)*. Msgr. Delassus v díle *Problème de l'heure présente* poukazuje u Heckera na: „kantianismus, liberalismus, evolucionismus, modernismus“.⁷⁴

A.2.4 Německé hnutí modernismu

V německém prostředí sice katoličtí teologové tvrdili, že se modernismus uvnitř Německa nevžil a dokládají to např. tvrzením F. Heinera, že ani jedna z šedesáti pěti tezí Pascendi nebyla převzata z německého spisu. Tato tvrzení je nutné brát s patřičnou rezervou, a to z několika důvodů:

1. Encyklika Pascendi je stručným shrnutím nauk modernismu;
2. Povšechně je směr moderny u německých spisovatelů patrný. Pro příklad lze uvést profesora katolické univerzity ve Freiburgu O. Weisse a jeho dílo *Die religiöse Gefahr*.⁷⁵

Zásadním představitelem hnutí německého modernismu se stal profesor Hermann Schell. Jeho rozchod se scholastickou filosofií, snaha o reformu katolické církve a její přizpůsobení se požadavkům moderního člověka, vedla k zavržení jeho spisů. V roce 1899 posvátná kongregace Indexu zakázala jeho *Dogmatiku* (šest knih) a spis *Die göttliche Wahrheit des Christentums* (čtyři knihy) a další dvě publikace. Schell se rozhodnutí formálně podrobil, ale své smýšlení nezměnil. To se projevilo až po jeho náhlém úmrtí (31. května 1906), kdy jeho přátelé zveřejnili Schellovu korespondenci s hrabětem Hoensbroechem a Dr. Houvillerem. Schell byl podroben kritice již v roce 1907 z pera profesora vídeňské univerzity Commera, který mu vytkl chyby jak po stránce filosofické, tak bohovědné. Rovněž Augustin Rössler proti Schellovi psal série článků.⁷⁶

Ve stejné době se v Německu utvořila pod vedením von Hompela liga. Účel vzniklé ligy tlumočil baron von Hertling následovně:

- Pěstování subjektivismu a individualismu (doktrinální nezávislost),
- přehlížení náboženských rozdílů (společné potírání ateismu),
- reforma Indexu – úmysl podat do Říma žádost o zrušení seznamu zapovězených knih a časopisů (např. *Hochland*, *Allgemeine Rundschau*). Za tímto účelem byla vydána brožura *Indexbewegung und Kulturgesellschaft* autory von Hompelem, Hellraethem a Plassmannem.

⁷³ „Všecko směřuje k tomu, aby síla historického a tradičního křesťanství byla oslabena.“ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“: o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12, s. 40.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 42. Více viz publikovaná disertace vedoucího katedry systematické teologie HTF UK, VOGEL, J.: *Herman Schell, apologeta a dogmatik: dílo katolického modernisty a jeho vliv na církev československou husitskou*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2001. 200 s. Pontes pragenses; sv. 16. ISBN 80-86263-18-5.

Profesor Ehrhard vydal kritiku encykliky Pascendi, kde tvrdil, že v Německu modernismus není. To zpochybnil Joseph Müller a upozornil na Ehrhardovo dílo *Zwangstistes Jahrhundert* a další případy teologů. Jako například profesora mnichovské univerzity Schnitzera, jehož články v *Süddeutsche Monatschriften* svědčily o skutečnosti, že uvedený profesor bohovědy nevěří na zázraky, tudíž ani na zázraky popsané v evangeliích. Neváhal kritizovat i encykliku Pascendi. Dle Schnitzera encyklika zatracuje svobody:

- Svědomí,
- učení,
- tisku,
- filosofie vyjma scholastické,
- metodu historické kritiky.

Mezi modernistické německé autory je také počítán Engelbert Lorenz Fischer. Před vydáním encykliky Pascendi zveřejnil spis *Überphilosophie*. Ústřední myšlenkou díla je Loisyho zásada neexistence absolutní pravdy, ale pouze pravdy relativní.⁷⁷

Pro německé prostředí je typický rámec udavačství, vyzdvižení nacionalistických tendencí ve snaze zdůraznit velikost německví a malichernost osobních sporů. To vše se dá v omezené míře nalézt i v prostředí české provenience, které je tradičně s německou úzce propojené. Příkladem se může stát osud profesora Schella, který byl inspirativní osobností pro utváření nově vzniklé CČS(H) a jejích teologů, např. Aloise Spisara, při formování *Věrouky CČS(H)*.

A.3 REAKCE PAPEŽSKÉ KURIE

V konkláve roku 1903 (4. 8.) byl zvolen papežem Piem X. Giuseppe Melchior Sarto. Nový papež prošel kompletně kněžskou kariérou a jeho handicapem byl nedostatek univerzitního vzdělání. Možné je označení za náboženského papeže, nevyhledával diplomacii a ani zásahy do politického dění. Jeho papežský záměr byl pastorální, kde usiloval o spojení všech věřících v Kristu a cítil svoji odpovědnost pastýře duší. Inovátoři a změny mu byly cizí. V důsledcích to znamenalo strhávání církve do izolace.⁷⁸ Papež ve svém pastorálním tažení jmenoval do všech úřadů antiliberalní duchovní. Vlivní byli nejbližší papežovi spolupracovníci Vives y Tutò, de Lai a Merry del Val. Výsledkem jejich aktivit bylo zhoršení mezinárodních vztahů Vatikánu – přerušení diplomatických vztahů s Francií na základě důsledné odluky církve od státu (1905). Na odluku církve od státu ve Francii papež reagoval encyklikou *Vehementer nos* (1906). V srpnu téhož roku vydal encykliku *Gravissimi*

⁷⁷ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12, s. 42-43.

⁷⁸ „Právem ho R. Aubert nazval konzervativním reformním papežem.“ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 253.

officii munere. Tato encyklika se stala velmi kontroverzní pro zavržení liturgických shromáždění a kulturních spolků. Stát je povoloval. Uvedený francouzský vzor odluhy církve od státu posloužil i pro další státní celky: Španělsko (1910), Portugalsko (1911). Napětí vzniklo i ve vztazích s Ruskem a Spojenými státy. Naopak vztahy s Itálií se dočkaly uvolnění. Roku 1905 uvolnil papež svatodušní encyklikou zákaz *Non expedit*.⁷⁹ Pius X. zakročil proti modernistům s bezohlednou přísností. Vyústěním snah jednotlivců „modernistů“ bylo vydání papežského dekretu *Lamentabili sane exitu* ze dne 3. července 1907. V šedesáti pěti paragrafech dekretu *Lamentabili* byly zavrženy modernistické teze jako bludné. Teze popsané v jednotlivých paragrafech shrnovaly problematiku střetu vědeckého bádání v konfrontaci s oficiální naukou církve. Pro moderní katolické kněží – vědce – toto srovnání znamenalo hluboký otřes mezi tím, co bylo vědeckým bádáním prokázáno a co byli povinni zastávat. Ve dvanáctém paragrafu „bludných tezí“ je psáno: „*Chce-li se exegeta s prospěchem věnovati studiím biblickým, musí především odložit jakýkoli předsudek o nadpřirozeném původu Písma sv. a nesmí bibli vykládati jinak než ostatní památky čistě lidské.*“⁸⁰ To bylo v přímém rozporu s rozvojem biblistiky. Dynamicky se rozvíjející škola dějin formy již pracovala s Písmem svatým reflektivně. Encyklika o modernismu sv. Pia X. *Pascendi Domenici Gregis* následovala 8. září 1907. Skládá se z Úvodu; I. části – Rozbor modernistických domněnek; II. části – O víře modernistů; III. části – O teologii modernistické; IV. části – O modernistické historii; V. části – Modernistická kritika; VI. části – O modernistické apologetice; VII. části – Modernistická reformace a Závěru.⁸¹ V paragrafu čtyři encyklika připomíná, že modernisté budují filosofii náboženství na agnosticismu, ve kterém je lidský rozum omezen na přírodní jevy, to jest věci tak, jak se nám jeví. A ty jsou hranicí lidského poznání. „*Proto rozum nemůže poznat Boha ani jeho existenci z toho, co vidíme.*“⁸² Počátky náboženského citu jsou v hnutí srdce nazývaného citem. „*Proto, ač předmětem náboženství je Bůh, je nutno vyvodit závěr, že víra, která je počátkem a základem každého náboženství, má sídlo v jakémsi hlubokém citu, který vzniká z potřeby božského.*“⁸³ Modernistům byla vytýkána:

- Filosofická východiska,
- náboženský smysl (*sensum religiosum*),
- práce s biblí.

Příčinou chování teologů „modernistů“ byla „*všetečnost, pýcha a nevědomost*“.⁸⁴

⁷⁹ Zákaz *Non expedit* vznikl v roce 1868 pro italské katolíky a znamenal zákaz účasti v politickém životě (politické kandidatury). Pozn. autora. Dále viz GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 254.

⁸⁰ NOBLE, I., HRADILEK, P.: *Budoucnost modernismu?* Ročenka časopisu *Getsemany*: sborník ze semináře, Praha, 1-3. 5. 1997. Praha: Sít, 1999, s. 99.

⁸¹ *Ibidem*, s. 103.

⁸² *Ibidem*, s. 104.

⁸³ *Ibidem*, s. 105.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 30-31.

Okolnosti dalšího šíření modernistických idejí vedly k vydání dekretu z vlastní iniciativy (*Motu propria*) papeže Pia X. dne 1. září 1910 *Sacrorum autistitum* k zostření dozoru nad řeholníky, který stanovil povinnosti (silně redukováno):

1. O studiu a seminářích – scholastická filosofie je základnou teologických studií;
2. O volbě profesorů a prefektů v seminářích a na univerzitách – vyloučit modernisty, všechny pohrdající scholastikou, sv. Otcem, učitelským úřadem církve; doktorát z teologie není možný bez kurzu scholastické filosofie;
3. Zamezení modernistické četby – zákaz vydávání či četby obsahově modernistické, moderní filosofie. Biskup smí zakázat i knihy s Imprimatur, pokud sezná, že jsou nebezpečné;
4. O diecézních cenzorech – v každé diecézi ustavit cenzory ex offio z obojího kléru. Biskup udělí Imprimatur s poznámkou Nihil obstat podepsanou cenzorem. Kněží nesmí řídit noviny bez biskupova svolení;
5. O schůzích kněží – konání pouze s biskupovým svolením a zřídka, písemný souhlas, na vhodném místě, kněží nesmí mluvit o věcech biskupů a Apoštolské Stolice, ani o osobování si duchovní moci, ani o modernismu, presbyterianismu a laicismu;
6. Sbor A Vigilantia – úkolem byl sledování novot o modernismu a hlásit je biskupovi, hlídat, aby se pojmy modernistů nedostaly do sociálních spisů;
7. O biskupském referátu – po uplynutí roku a po třech letech biskup podá důkladnou zprávu o plnění nařízení;
8. O výchově budoucích kněží – mají být vychováváni kněží řádní, zbožní a vzdělaní, v čem zbožnost spočívá, určuje sv. Otec. Kdo nezachová kázeň, nesmí být vysvěcen;
9. O předepsané přísaze – kdo přijímá vyšší svěcení, připojí k vyznání víry zvláštní přísahu, že není stoupencem modernismu a podobných bludů;
10. O kázání a kazatelích –
 - a) Nesmí kázat nikdo bez zkoušky a vědomostí,
 - b) Dohled a kontrola nad obsahem a způsobem kázání,
 - c) Kněží z jiné diecéze musí mít povolení ze svého Ordinátu,
 - d) Řeholní představení nedovolí kázat tomu, o jehož zbožnosti a vědomostech nejsou přesvědčeni,
 - e) Pozná-li biskup, že kazatel nevyhovuje papežskému nařízení, zakáže mu kázat a popřípadě užije církevní trest.⁸⁵

Vatikán se snažil čelit hnutí modernismu pomocí hnutí integralismu, které bylo naprosto protikladné vůči modernismu. Stoupenci tohoto hnutí byli fanatičtí konzervativci, sami se nazývali „integrální katolíci“ a jejich jednání bylo mocnější než papeže. Pro svěřený cíl

⁸⁵ PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. "Pascendi Dominici gregis": o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52, s. 12, s. 82-84.

jim nebyl žádný prostředek cizí – špehování, intriky, udávání. Vydávali vlastní periodika: *Verona fedele* (Itálie), *La foi catholique* (Francie). V roce 1950 při přípravě blahořečení papeže Pia X. byly ve vatikánském archivu nalezeny dokumenty (E. Poulet), z kterých bylo možno určit stopu vzniku *Sodalitium Pianum* – tajné mezinárodní antimodernistické sítě s krycím názvem *La Sapinière*, kterou vybudoval Msgr. Umberto Benigni.⁸⁶ Z archivních nálezů vyplývá, že papež byl nejen informován o aktivitách hnutí integralistů, ale že je schválil. Úctyhodní biskupové se stávali oběťmi rozpoutaného honu na kacíře uvnitř katolické církve a bylo jen otázkou času, kdy se proti integralistům zvedne odpor. V roce 1913 zahájil odpor časopis jezuitů *Hlasy doby* a spolupracoval i časopis *Civiltà Cattolica*. Vše pod vedením dvacátého pátého generála jezuitského řádu Wernze a dalších osobností církve. Papež usiloval o sesazení Wernze, ale příchod smrti mu to neumožnil.⁸⁷

Velké reakce vzbudil Pius X. encyklikou *Editae saepe* u příležitosti třístého výročí kanonizace sv. Karla Boromejského v roce 1910. Reformátory označil za „*nepřátele kříže Kristova, lidi přizemního smýšlení, jejichž Bohem je břicho*“.⁸⁸ Toto označení nezůstalo bez bouřlivých reakcí. Text nesměl být v Německu publikován, císař Vilém II. byl pohoršen. Papež rovněž zasáhl v Německu do vnitřního sporu odborů v roce 1912, ve kterém se střetla dvě pojetí německého katolicismu (kolínského a berlínského). Postoje Pia X. před první světovou válkou nejsou zcela objasněna. Po vyhlášení rakouského ultimáta Srbsku (23. 7. 1914) byl ochoten ujmout se role prostředníka. Krátce před smrtí v předvečer první světové války od Pia X. směřovala výzva všem katolíkům: „*V tak strašlivém všeobecném chaosu a nebezpečí pocítujeme v hloubi duše povinnost Naší otcovské lásky a Našeho Apoštolského úřadu, povznést srdce všech věřících křesťanů se vši naléhavostí tam (odkud přichází pomoc), míníme tím ke Kristu (Knížeti míru) a všem mocným (prostředníkům mezi Bohem a člověkem)*“.⁸⁹

Zostření dozoru vedlo k prohloubení problému modernismu uvnitř katolické církve a ve svém důsledku se stalo jedním ze střípků skládající vznik samostatné české konfese. Nově vzniklá Církev československá se hlásila od počátku svého vzniku k moderní společnosti dvacátého století. U hnutí modernismu ocenila snahu uchopit a vyložit otázky víry současnému člověku novým způsobem.

⁸⁶ „Zlo, které se snaží rozšířit (modernisté) mezi věřícími, je mnohem strašlivější než bludy Lutherovy.“ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 257.

⁸⁷ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 257.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 255.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 256.

A.4 ČESKÉ REFORMNÍ PROSTŘEDÍ V 19. STOLETÍ

Pro vývoj modernismu v české oblasti je nutné se vrátit do období kolem roku 1835, do doby smrti habsburského císaře Františka. Císař se obával vlivu kurie a jezuitského řádu a jejich zásahů do vnitřního chodu správy říše. Kancléř Metternich uplatňoval na císaře svůj protektivní vliv. Císař byl ovlivňován názory hraběte Kolovrata, státního ministra a ministra konference. Ten od roku 1826 vedl vnitřní záležitosti Rakouska. Hrabě Kolovrat nepřál restauraci a jezuitům. To se změnilo po císařově úmrtí, kdy se následník Ferdinand spoléhal na kancléře Metternicha a ten v roce 1836 uspořádal konferenci na posílení vlivu římskokatolické restaurace a jezuitského řádu. V německých zemích jezuité opět získali pevné postavení. Byli kromě Metternicha podporováni státním kancléřem Jarckem a Metternichovým spolupracovníkem Pilatem. Mezi jezuitu vynikali P. Pierling a P. Berckx.⁹⁰

Jakmile upevnili jezuité v Rakousko-uhersku svoji moc, upevnila se moc římskokatolické restaurace. Protestanté byli vypovídáni ze země – v roce 1837 z údolí Ischlu, trnem v oku jim bylo silné postavení protestantů v oblasti Solnohradska. Usilování jezuitů vedlo i ke zpevnění finanční situace řádu a k získání kromě moci i finanční prostředky. I přes veškerou horlivost postupovala katolická restaurace velmi pomalými kroky. Vedoucím církevních záležitostí byl dvorní rada Jüstel. Vnitřní spory jezuitů uvnitř rakouské církve rozdělovalo jednotlivé osobnosti, ale jezuité měli také své stoupence, např. Gregora Zieglera (Linc), Romana Zängerleho (Štýrský Hradec) a nástupce hraběte Ankvice ze Lvova Pištěka.⁹¹

V Čechách byla snaha napřena k potlačení pozdního josefinismu. Kaňák období devatenáctého století nazývá epochou buržoazie, kdy do českého prostředí začaly díky jednotlivým osobnostem pomalu pronikat myšlenky liberalismu, který byl převáděn na problematiku církevní reformy (např. J. F. Hurdálek a jeho ceremoniář Vincenc Zahradník,⁹²

⁹⁰ WINTER, E.: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy, 1740-1848*. Praha: Jelínek, 1945, s. 299-300.

⁹¹ *Ibidem*, s. 301.

⁹² Ceremoniář biskupa Hurdálka a profesor pastorální teologie působil po přeložení na venkovskou faru studii v periodických: *Časopis katolického duchovenstva*, *Musejník*, *Hlasatel* a v Jakschově německé *Ročence*. Upraveno, podrobněji viz KAŇÁK, Miloslav. *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva: (Dějinná zkratka let 1800 – 1920)*. 1. Praha: Blahoslav, 1951, s. 21. Dále viz LÁŠEK, J. B.: Český teolog první poloviny XIX. Století Vincenc Zahradník (1790 – 1836): Ke 150. výročí úmrtí zapomenutého obrozeneckého kněze. *Theologická revue: Církev československé husitské*. Praha, 1986, 57(19), 143-148.

A. Krombholz,⁹³ A. Marek,⁹⁴ M. J. Sychra,⁹⁵ F. Sláma Bojenický,⁹⁶ J. V. Kamarýt⁹⁷).⁹⁸ Praktické křesťanství se začalo propojovat s liberálním křesťanstvím a pro něj se později vžil pojem „reformní křesťanství“. Katolická církev vlivem evropských událostí dožívajícího osvícenství přecházela do modernějšího liberalismu. Tento směr reformního zaměření byl pro svůj význam v české církevní historii pojmenován jako „bolzanismus“. Jednalo se o směr postupné reformy církve vnitřní obrodou. (Bolzano od něj ustoupil až v revolučním roce 1848, kdy se přesvědčil o účinku revolučních aktivit.)⁹⁹

Snahy byly napřeny hlavně ke zničení Bernarda Bolzana a jeho kruhu. Do Prahy byl povolán jako arcibiskup Ankvic ze Lvova. Bolzanovy přednášky, které vzbudily velký hněv Říma, vyšly v té době tiskem. Vydal je příslušník pražské arcidiecéze František Schneider (*1794 – †1858). Byl žákem Feslovým a Bolzanovým obdivovatelem. Doprovodil biskupa Hurdálka do jeho pražského exilu a přednášel od roku 1827 na německé technické škole náboženskou nauku. Po úmrtí Hurdálka v roce 1834 se Schneider stal ředitelem německé stavovské reálné školy (byla spojena s technickou vysokou školou). Působil přednáškami a exhortami v bolzanovském duchu „(...)a vychoval generaci techniků v duchu pozdně josefinské zbožnosti“.¹⁰⁰ Schneider působil jako duchovní správce a zpovědník české šlechty, např. matky hraběte Lva Thuna a také studentů teologie. V litoměřické diecézi působili mnozí Bolzanovi žáci – Ignác Jaksch v roce 1834 založil *Ročenku pro učitele, rodiče a vychovatele*; Effenberger a Gau byli učiteli; Vincenc Zahradník řešil filosofické a pedagogické otázky a významně se zasloužil o založení českého *Časopisu katolického duchovenstva* (1828) a německé *Ročenky pro učitele, rodiče a vychovatele*. Tu vydával Jaksch.¹⁰¹ V roce 1836 zemřel jak Vincenc Zahradník, tak Gau. Úmrtí Zahradníka pro bolzanisty v Čechách znamenalo velkou ztrátu, byl nadaným organizátorem. Zároveň byl podnětem pro vznik *Jahrbuch für Lehrer, Eltern und Erziehen*, založení *Časopisu katolického duchovenstva* a filosofem (první česky psaná Psychologie, Logika a Etika). Velký vědecký význam měl autor

⁹³ Reorganizace rakouského školství, časopis *Der Oestereichische Schulbote*, více viz *Ibidem*, s. 21.

⁹⁴ Prosazoval rodný český jazyk a zaváděl jej do bohoslužeb. Věnoval se studiu slovanských jazyků. Podrobněji viz *Ibidem*, s. 22.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 22.

⁹⁶ Připomínal Jana Husa a jeho příklad v souvislosti s biskupy, kteří jako cizinci o něm nic nevěděli. Podrobněji viz WINTER, E.: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy, 1740-1848*. Praha: Jelínek, 1945, s. 214.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 214.

⁹⁸ WINTER, E.: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy, 1740-1848*. Praha: Jelínek, 1945, s. 214.

⁹⁹ KAŇÁK, M.: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva: (Dějinná zkratka let 1800 – 1920)*. 1. Praha: Blahoslav, 1951, s. 23-24.

¹⁰⁰ WINTER, E.: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy, 1740-1848*. Praha: Jelínek, 1945, s. 299-302.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 302-303.

pětisvazkové liturgiky Antonín Vojtěch Hnojek. V duchovní správě působil okresní vikář a děkan v České Lípě Antonín Krombholz.¹⁰²

Arcibiskupovi šlo o odnětí vlivu bolzanistů na český dorost. Povolal do Prahy Antonína Rosta, jako představeného arcibiskupského semináře. Rost sám byl původně Bolzanovým žákem. V Inšpruku se stal profesorem náboženské vědy a byl ovlivněn římskokatolickou restaurací. Rost byl tak zasažen jezuitským vlivem, že byl odstraněn z prostředí Lince „pro veřejně pobuřující ultramontánní pletichy.“¹⁰³ Po příchodu do Prahy začal okamžitě působit proti Bolzanovi, a to v knize *O theologickém poznání*, která vyšla v roce 1836. Bolzano se o knize vyjádřil jako o nevýznamné s tím, že autor je zasažen pietismem. Rostovo působení proti Bolzanovi mělo až horlivý charakter. Pro příklad lze uvést, že svým alumnům zakazoval styk s bolzanovci. Šlo mu hlavně o zákaz Bolzanovy učebnice náboženské nauky. Bolzanova *Kázání* byla zakázána již v roce 1828. Papežská kurie o něm soudila se zaujetím a například zvláštní vyslanec kurie Capaccini ve třetí zprávě o své cestě v roce 1837 píše o „nejšpatnějším knězi a celé jeho škole“.¹⁰⁴ Protibolzanovské úsilí Rosta a Jarckeho slavilo úspěch a 23. září 1839 učebnice náboženské nauky byla dána na index zakázaných knih. Bolzano nikdy neobdržel přípis o zákazu své učebnice, protože pod ní nebyl podepsán. Ale ve všeobecném povědomí bylo známo, že je jejím autorem. Bolzano „zemřel s vírou, že stále učil naprosto pravověrně, což zcela odpovídá optimismu, který je reformnímu katolictví vlastní“.¹⁰⁵

Po úmrtí arcibiskupa Ankvice (1838) jej v Praze nahradil olomoucký světící biskup, svobodný pán Schrenk, který nebyl přívržencem restaurace, a ve svých vztazích s českou šlechtou byl Bolzanovi nakloněn (Bolzano byl jeho učitelem). V roce 1837 vyšla ve čtyřech svazcích *Filosofie* a ve druhém vydání *Athanasia*. Při setkání Fesla s Bolzanem v Těchobuzi byl zpracován program další práce společně s duchovními zásadami jejího zaměření, které byly považovány za neporušitelné. Program zahrnoval:

- Kritikou urážet a k odporu dráždit žádnou z filosofických škol, náboženství nebo církevní strany,
- vždy usilovat o příznivé vylíčení ostatních systémů,
- slabiny odkrývat s klidnou důkladností,
- skromně vyjádřit návrh jiného pojetí,

¹⁰² „Krombholz byl kdysi ‚zástupcem‘ v ‚křesťanském spolku‘, a jak oznamuje Milde do Vídně, jedním z nejvíce tvrdohlavých bolzanovců.“ *Ibidem*, s. 303. Dále viz VEVERKOVÁ, K.: *Dílo Antona Krombholze a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2004. 228 s. Pontes pragenses; sv. 32.; WINTER, E.: *Bernard Bolzano a jeho kruh: Přeložil a některými poznámkami doplnil Zdeněk Kalista*. Brno: Edice Akordu v Brně, 1935, s. 152.

¹⁰³ WINTER, E.: *Bernard Bolzano a jeho kruh: Přeložil a některými poznámkami doplnil Zdeněk Kalista*. Brno: Edice Akordu v Brně, 1935, s. 304.

¹⁰⁴ *Ibidem*, s. 305.

¹⁰⁵ WINTER, E.: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy, 1740-1848*. Praha: Jelínek, 1945, s. 305.

- vždy se obracet na duchovně významné mluvčí strany a zabývat se jen jejich větami a důkazy,
- objektivní stanovisko zaštitit jednáním s důstojným rámcem s tím, že se dodrží snaha vyhnout se osudu útoků hermesianů a hegelianů, kteří se sami vychvalují.

Bolzano i Fesl zůstali optimisté, věřili, že je možná domluva s protivníky. Obávali se potíží racionalistů ze strany protestantů. Spisy Bolzana vycházely z rozumové zásady. „*Hlavní se každý střez pronikavě kárati jejich neodůvodněné zásady a hlavně dávati početně i mocensky silné římské straně podnět, aby proti nám vystupovala s nejrozhodnější nepřízní, jak se to například stalo neobratných hermesianům.*“¹⁰⁶ Pro Bolzana bylo důležité publikování ve *Freimütige Blätter über Theologie und Kirchentum*, časopise, jehož vydavatel se hlásil k osvícenství a Fesl se zasloužil, že do *Allgemeiner Anzeiger der Deutschen* přispívali i další Bolzanovci. V prostoru Německa stály v dané době čtyři velké teologické skupiny se svými představiteli, které zastávaly:

1. Katolicky osvícenskou teologii – Hirscher, Feilmoser. Bolzano věřil ve vítězství reformního katolicismu a v tomto směru stále působil.
2. Katolickou teologii restaurace (radikálové) – Theiner, Reichlin-Meldegg, Carové. Restaurace viděla spásu římskokatolické církve v úzkém spojení s Římem a v potření osvícenství.
3. Protestantskou racionálně-osvícenskou teologii – Salzmann, Paulus, Wegschneider, Gessenius.
4. Protestantskou restaurativní (citově orientovanou) teologii – Hahn, Günther, Baader.

Bolzano se svými názory stál osamocen. A v polemice dvou katolických teologů, knize vyšlé v Lipsku (1845) pod názvem *O možnosti zdokonalení katolicismu* jsou publikovány čtyři dopisy. První a třetí napsal spolužák a Bolzanův přítel J. Stoppani, druhý a čtvrtý Bolzano. Stoppani postavil ve svých dopisech tezi: „*bud' musí být člověk římský anebo přestoupit k protestantismu. Střední cesta, pročištěného, zdokonaleného katolicismu, jak mu učí v duchu katolického osvícenství Bolzano, není možná. (...) Opíraje se o věroučné rozhodnutí církve, prohlašuje Stoppani, že není katolické, „probrušovat“ tradicí dochované nauky, až by dosáhly onoho stupně dokonalosti, jaký tane na mysli Bolzanovi. Tj. podle něho důslednější, přestoupiti přímo k protestanství. To bylo plně v duchu protestantských racionalistů, jako byli Krug a Röhr, a radikálních reformních katolíků, jako byli Theiner a Carové, proti nimž Bolzano v četných spisech bojoval.*“¹⁰⁷

Nový pražský arcibiskup Schrenk si netroufal veřejně vystoupit proti Rostovým restauračním snahám. Utajeně se sblížil se Schneiderem, ale po Rostově článku v Benkertově *Religions- und Kirchenfreund* (prosinec 1839) své kontakty omezil. Ve Schneiderově bytě se scházeli přívrženci k velké nelibosti Rosta a ten neustal ve svých snahách o potření

¹⁰⁶ *Ibidem*, s. 306.

¹⁰⁷ WINTER, E.: *Bernard Bolzano a jeho kruh: Přeložil a některými poznámkami doplnil Zdeněk Kalista*. Brno: Edice Akordu v Brně, 1935, s. 144-146, 174.

bolzanistů. Schneider poukázal na pravý opak záměru Rosta, kdy do doby jeho úsilí o zničení bolzanistů bylo prostředí klidné s možností buď souhlasit s Bolzanem, nebo nesouhlasit. Rost kauzu vygradoval a Schneider mu vytkl formu, kterou ve svém tažení užívá, „*který lze nalézt zvláště u kněží, jak sladkými slovy utrhati na cti druhým (...)*“.¹⁰⁸ Dle Schneidera se pozornost nadaných teologů úsilím Rosta zaměřila na Bolzana. Situace v Čechách byla napjatá, Řím podporoval Rosta (zákaz Bolzanovy náboženské nauky) a arcibiskup Schrenk se nezastal kruhu okolo Bolzana a Schrenka. Čeští biskupové byli rozmrzelí, jejich kněží byli vesměs stoupci Bolzana. V roce 1840 dokonce prosvítla naděje, že se na pražské univerzitě uvolní místa pro bolzanovce (pastorální teologie pro Hnojku, dogmatika pro Podlesáka a snad v budoucnu i náboženská filosofie pro Schneidera). Zde se Rost zasloužil o nenaplnění těchto nadějí. Nejvýznamnější postavou pražské univerzity byl profesor filosofie František Exner, který přišel z Vídně v roce 1831. Sám zažil boj proti rakouským filosofům, kdy byl jeho učitel pro ateismus zbaven profesury. Byl příznivcem raného liberalismu (spjat duchovně s Lipskem). Sice se s Bolzanem přátelil, ale byl příznivcem silnějšího vlivu Herbarta. Rektor arcibiskupského semináře Rost v souvislosti s jeho kontakty v roce 1844 oznámil litoměřickému arcibiskupovi Hillovi, že Exner vede akademickou mládež k ateismu. Exner se proti obvinění obhájil, ale tlak ze strany protivníků neustal. Avšak raný liberalismus slavil svůj úspěch. V roce 1842 mělo být obsazeno místo duchovního referenta v českém guberniu. Navrženi byli tři bolzanisté: Krombholz, Schneider a Jaksch, který místo získal.¹⁰⁹

V závěru svého života byl Bolzano zabezpečen. Jedním z důvodů byla jeho spolupráce s Královskou českou společností nauk (řádným členem byl od roku 1815). V roce 1840 se novým sekretářem stal František Palacký a aktivita spolupráce jeho přispěním vzrostla. Po zřízení filosofické a matematické třídy (listopad 1841) byl Bolzano jmenován sekretářem uvedených tříd. Sepsal vzpomínku na lékaře Krombholze, svého žáka, kolegu a přítele. V roce 1851 vyšla kniha *Paradoxie nekonečna (Paradoxien des Unendlichen)*, kde uvádí mnoho nových pojmů (množství, velikost) a kde se otázky spekulativní matematiky úzce vztahují k otázkám metafyziky. Bolzano zde uvádí své pojetí nauky o prostoru, podstatě a času. V *Paradoxích* jsou za nejdůležitější považovány matematické a fyzikální pojmy.¹¹⁰

V českém kulturním prostředí působil publicista Karel Havlíček Borovský,¹¹¹ který svými články u laiků probouzel zájem o dění v české provenienci. Silně se zasazoval o církev jako nositelku náboženských idejí, kde „*idea společenská následuje z ideje náboženské.*“ Úsilím

¹⁰⁸ WINTER, E.: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy, 1740-1848*. Praha: Jelínek, 1945, s. 309.

¹⁰⁹ WINTER, E.: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy, 1740-1848*. Praha: Jelínek, 1945, s. 311.

¹¹⁰ WINTER, E.: *Bernard Bolzano a jeho kruh: Přeložil a některými poznámkami doplnil Zdeněk Kalista*. Brno: Edice Akordu v Brně, 1935, s. 144-146, 158-164.

¹¹¹ URBAN, O.: *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982. Rejstřík osob: Havlíček Borovský, K.

bylo zbavit církve římského absolutismu, organizace v církvi by se přesunula na církevní sněmy, diecézní shromáždění a vikariáty, kde by se rozhodovalo volbou. Havlíček zastával ideu sloučení kněží a učitelů do jednoho stavu. Dle jeho názoru by se tím vyřešil problém školství a problematika církve a státu.¹¹²

Havlíčkovy požadavky lze shrnout do pěti bodů:

1. Nová úprava vztahu státu a církve,
2. školská reforma,
3. demokratizace církve,
4. zrušení celibátu,
5. národní jazyk v bohoslužbě a obřadech.

Domníval se, že pád kancléře Metternicha v březnu 1848 znamená i pád církevního absolutismu. Bouřlivý rok 1848 zaznamenal nepokoje napříč Evropou a neminuly české prostředí. V Havlíčkových *Národních novinách* byl 22. dubna 1848 zveřejněn článek *Slovo o církevních důležitostech pro nynější a budoucnost*. Ten vyvolal svojí výzvou k církevním reformám velký ohlas. Kněz V. Krolmus (*1787 – †1861) svolal lid k manifestaci na Bílou horu. Tam vyzval „věrný český lid“ k následování „lidových kněží“ k prosazení reformy.¹¹³

České prostředí našlo ve Františku S. Náhlovském (*7. 1. 1807 – †11. 6. 1853) svého mluvčího. V roce 1839 stanul v čele lužicko-srbského semináře v Praze a ve spolupráci se Schneiderem aktivně působil. V revolučním roce 1848 se ve svých jednačtyřiceti letech, kromě reformních snah uvnitř katolické církve, také politicky angažoval. Teologický program, který má pro moderní církevní dějiny zásadní význam, připravil pro shromáždění kněží lužicko-srbského semináře (18. 5. 1848), kde přednesl přednášku na téma *Čeho je zapotřebí*. V přednášce zazněly podněty k pokroku a vykazovaly návaznosti na názory Bolzana. (Náhlovského pozůstalost je uložena v archivu PNP v Praze na Strahově. Bratr Náhlovského, profesor dogmatiky Vincenc Náhlovský je příhodně nazval *Acta martyrii Francisci Náhlovský*.¹¹⁴ Portrét není bohužel k dispozici, nebyl dosud dohledán.) Reformní program společně s ním připravovali Bolzanovi stoupenci František Schneider a F. J. Řezáč. Schneider byl Náhlovského zpovědníkem a blízkým přítelem. Vystupoval jako reformátor, který hlásal, že jádro křesťanské víry má být v duchu Kristova učení a ne ve vnějších formách.¹¹⁵

¹¹² KAŇÁK, M.: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva: (Dějinná zkratka let 1800 – 1920)*. 1. Praha: Blahoslav, 1951, s. 29-31.

¹¹³ *Ibidem*, s. 31-32.

¹¹⁴ Viz <http://www.badatelna.eu/fond/5098/inventar/>, zdroj použit 22. 5. 2018.

¹¹⁵ KAŇÁK, M.: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva: (Dějinná zkratka let 1800 – 1920)*. 1. Praha: Blahoslav, 1951, s. 28.

Náhlovského program vyšel tiskem s názvem *Versammlung von Geistlichen, gehalten zu Prag am 18. und 22. Mai 1848*. Přednášky se zúčastnilo třicet pět duchovních lužického semináře. Náhlovský ji uvedl s tím, že připravený text konzultoval s pěti nejdůvěrnějšími přáteli, kteří práci podpořili. Přiznal, že článek s názvem *Synody a koncily*, který vyšel v periodiku Karla Havlíčka Borovského dne 28. dubna, jej přiměl otevřít tuto problematiku. Na základě uvedeného článku se domníval, že nastal nejpříhodnější čas k „aggiornamentu“.¹¹⁶

Program se skládá ze dvou částí. V první části předneseného programu poukázal na otázku zajištění osobní svobody nejen církve, ale každého rakouského občana a duchovního. Vsouvislostisesociálnímizměnamibydle Náhlovského měly nastat změnyivcírkvním prostředí.¹¹⁷ Je přesvědčen, že není vhodný čas na pořádání synod, ale že je nutné vést diskusi, než se postoupí k dalším krokům.

Hlavní a zásadní je druhá část programu. V ní je stanoveno devět závažných témat, která dle Náhlovského mají být diskutována:

1. Církev si má uvědomit vlastní chyby a víc je neopakovat:
 - přiblížit svůj úřad lidem a jejich potřebám,
 - nepřibližovat absolutismus monarchie do konstituce katolické církve.
2. Jednotně používat jasné pojmy pro pokrok katolického náboženství:
 - předložit vzdělaným lidem v zemi „správné a jasné pojmy“, aby si katolicismu mohli vážit, aby nestagnovalo, ale stalo se pokrokovým,
 - zdůraznit živý hlas církve, který je pramenem poznání a vysvětluje učení, zákony a instituce ve spojení a spolupráci se státem.
3. Stanovit, co je v církvi neměnné a co podléhá dobovým změnám:
 - navrhuje otevřenou diskusi o jednotlivých učeních, o zřízeních a obyčejích a jasně rozlišit, „co je v nich náhodného a tudíž jen pro určitou dobu...“,
 - rozlišit, které zlořády je možné odstranit okamžitě na místě, které z úřední moci farářů a biskupů, které vyžadují synody a které se souhlasem papeže a jednáním obecných koncilů.¹¹⁸

¹¹⁶ NÁHLOVSKÝ, F.: *Versammlung von Geistlichen, gehalten zu Prag am 18. und 22. Mai 1848*. 1. vydání, Praha 1848, v komisi F. A. Crednera a Kleinbuba v Praze, vytiskla Arcibiskupská knihtiskárna v Praze s vlastnoručními poznámkami Františka Náhlovského, tisk, 31 list. LA PNP, fond Náhlovský, II 31. Více viz LÁŠEK, J. B.: František Náhlovský a reformní program z roku 1848 na obnovu církve v Čechách: Ke 180. výročí narození F. Náhlovského. *Theologická revue: Církev československé husitské*. Praha, 1987, 58(20), s. 171-182.

¹¹⁷ „Náhlovský se domnívá, že člověk musí být osvobozen od falešného chápání náboženství. Definuje, jaké má náboženství být a co je jeho účelem: Náboženství jako souhrnný pojem učení, která mají za cíl dělat lidi šťastnějšími a lepšími, musí, jestliže je rozumné, mít před očima lidi jací jsou a brát starostlivý ohled na jejich potřeby. Má nejvznešenější ze všech úloh: být vychovatelem lidského rodu; muselo by ale být odstraněno jako neschopný sluha, kdyby se neprokázalo, že pochopilo dobu.“ LÁŠEK, J. B.: František Náhlovský a reformní program z roku 1848 na obnovu církve v Čechách: Ke 180. výročí narození F. Náhlovského. *Theologická revue: Církev československé husitské*. Praha, 1987, 58(20), s. 175.

¹¹⁸ (...) „víme přece, jak sami lidé ze vzdělaných vrstev dávají do jednoho a téhož pytle skutečnosti jako zvyk nosit vysoké boty, stříh mešních rouch, žehnání obrazů, veřejné procesí, latinskou řeč při bohoslužbě, celibát duchovních, kult svatých, odpustky, zpověď, mešní oběť atd., aby byly buď vystaveny jako ostatková skříňka

4. Kvalifikovaně reformovat liturgii a liturgické knihy:¹¹⁹
 - uzpůsobit je současným potřebám a ve vztahu ke kulturní úrovni lidu.
5. Církevní vlastnictví by mělo být centrálně řízené, dobře využívané a z jeho společných fondů by měly být kryty výdaje jednotlivých náboženských institucí. Došlo by k odstranění nouze na jednotlivých farách.
6. Reorganizovat církevní správu za účelem uspokojení náboženských potřeb, lepšího postavení chudých duchovních a kostelů a pro nová zřízení nižších a vyšších okrsků duchovní správy:
 - zřízením nových far,
 - zřízením většího množství malých biskupských diecézí.¹²⁰
7. Požadovat radikální obnovení metropolitních práv, volby:
 - církevních představených,
 - reformy synodálních řádů,
 - účast laiků na synodách.¹²¹
8. Reformovat školství, a to jak obecné, tak bohoslovecké. Změny podrobit všeobecné diskusi v těchto jednotlivých oblastech:
 - získání znalostí pro občanský život,
 - získání základů pro mravní a intelektuální vzdělání,
 - reforma církevních seminářů,
 - reforma klášterů (ne zrušení).
9. Upevnit církevní disciplínu v oblastech:
 - postů, almužen, modlení,
 - celibátu,
 - navrácení původního smyslu modlitbě a bohoslužeb.¹²²

Závěr se týkal úcty ke svatým a mešním obřadům v českém jazyce. Nesouhlasil ani s konstituční ústavou v církvi. Byl toho názoru, že je v rozporu s její podstatou. Kládl doporučení k rozdělení Čech na menší náboženské diecéze, kde jeden z biskupů má být jako kardinál v kontaktu se Svatou stolicí. Doporučení se též týkalo svobodné volby církevních

na oltáři, nebo jako nepotřebný nástroj byly vyhozeny na smetiště.“ Ibidem, s. 176-177.

¹¹⁹ „Naši pozornost si zasluhují její knihy, rituály jako mešní kniha, pontifikalium, farářská agenda, sbírka perikop, jakož i modlitební knihy, zejména breviář a modlitební knihy pro lid. Všechny musí být co nejpřesněji revidovány a uzpůsobeny současným dobovým požadavkům, především kulturní úrovni...“ Ibidem, s. 178.

¹²⁰ „V programu se stanoví, že by biskupové měli působit na papeže, aby přijal pražského a olomouckého arcibiskupa mezi rady své konsistoře.“ LÁŠEK, J. B.: František Náhlavský a reformní program z roku 1848 na obovu církve v Čechách: Ke 180. výročí narození F. Náhlavského. *Theologická revue: Církev československé husitské*. Praha, 1987, 58(20), s. 179.

¹²¹ (...) „Tzv. absolutně vysoká jmenování, svévolné patronátní prezentace, kdy zůstávají vždy doširoka otevřené dveře simonii, přispívají v našich církevních záležitostech k vytvoření téměř zoufalé a opovrženíhodné situace.“ Ibidem, s. 179.

¹²² Ibidem, s. 180.

představených a věnování nejvyšší péče vzdělání kněží. Na závěr shromáždění byla vznesena přání:

- Ke zřízení časopisu,
- k uspořádání konference a rozpravy o reformním programu,
- ke jmenování výboru ve spolupráci s biskupy.¹²³

Schůze byla ukončena a bylo dohodnuto, že se znovu shromáždění sejde 22. května. To se sice stalo, ale již chyběli zástupci vyššího kléru. Těm bylo již jasné, že splnění reformem je ne-reálné a že snaha Náhlovského bude neúspěšná. Náhlovského program byl postaven seriózně, ale vyvolal skandální reakce. Shromáždění vzbudilo v rakousko-německém prostředí velký rozruch a bylo napadeno v periodiku *Wiener Kirchenzeitung*. Byl předvolán k pražskému arcibiskupovi Aloisu Josefovi, svobodnému pánovi von Schrenkovi, který byl zkresleně o Náhlovského programu informován a byl nemilostivě u něj přijat. Arcibiskup vkládal reformy do rukou stávající církevní struktury, což pro Náhlovského fakticky znamenalo nemožnost je realizovat. Druhé shromáždění skončilo neúspěchem.¹²⁴

Biskup Josef Dittrich byl nucen na základě konference německých biskupů odejmout Náhlovskému řízení semináře. Bolzano mu tento akt nedokázal odpuště. Řídil se svým mravním zákonem, „*jímž musíme podle něho stále měřiti svoje mravní počínání, jest prospěšnost vzhledem k obecnému blahu*“ (*spis O nejlepším státě*). Vyjadřoval se k narůstajícímu nacionalismu v Čechách, v tomto směru již v roce 1843 označil *ultrapatrioty*, tzn. české nacionalisty. Soustředil pozornost na úsilí k odstranění bídy a dobročinnost. V roce 1847 vydal *Praktické návrhy k odstranění bídy, která se nyní rozmáhá v značné části pražského obyvatelstva* (*Praktische Vorschläge zur Behebung des unter einem beträchtlichen Teile der bewohner Prags dermalen um sich greifenden Notstands*). Nejlepší nástroj k odstranění bídy viděl Bolzano ve vzdělání. Po jeho úmrtí se vliv jeho žáků a příznivců neztencil. Dosáhli uplatnění v rakouské školské reformě. Jedná se o Bolzanova přítele Krombholze, profesora Exnera a hraběte Lva Thuna. Jejich realizací byli pověřeni pouze Bolzanovci – zemští školští inspektoři Maresch, Exner, J. Wenzig a G. Zeithammer.¹²⁵

Další osud tohoto významného církevního reformátora je již provázen životem v ústraní. Závěr roku 1848 prožil u svého bratra v Jaroměři, kde se mu podařilo několikrát kázat v místním kostele sv. Mikuláše. Biskup Dittrich jej vzal s sebou do Drážďan (3 – 6/1849), kde působil jako učitel latiny na místním gymnáziu, během léta byl farářem ve Freibergu. Od podzimu 1849 se vrátil opět do Čech na Sázavu. Zdravotní komplikace jej donutily odejít zjara 1853 do výslužby a 11. června u svého bratra v Jaroměři skonal. Náhlovského

¹²³ KAŇÁK, M.: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva: (Dějinná zkratka let 1800 – 1920)*. 1. Praha: Blahoslav, 1951, 112 s.

¹²⁴ LÁŠEK, J. B.: František Náhlovský a reformní program z roku 1848 na obrovu církve v Čechách: Ke 180. výročí narození F. Náhlovského. *Theologická revue: Církev československé husitské*. Praha, 1987, 58(20), 180-182.

¹²⁵ WINTER, E.: *Bernard Bolzano a jeho kruh: Přeložil a některými poznámkami doplnil Zdeněk Kalista*. Brno: Edice Akordu v Brně, 1935, s. 179-200.

úsilí nezůstalo pozapomenuto. Jeho program se odrazil v dokumentu *Návrh na obnovu církve katolické v čs. republice* a v memorandu českých reformistů do Říma. Tento katolický reformátor patří k dějinným předpokladům vzniku CČSH a jako takový je po právu připomínán.¹²⁶

V Čechách se situace po bouřlivém roce 1848 zklidnila, reformní úsilí byla potlačena. Další evropský vývoj české prostředí ovlivňoval ve vztahu k rakousko-uherské monarchii. První vatikánský koncil zaznamenal další reakce, a to jak radikální, tak v konzervativním pojetí.

Starokatolická církev, která vznikla na základě závěrů prvního vatikánského koncilu ve svých mnoha požadavcích navazuje na myšlenky a požadavky Bolzana a jeho přívrženců. Mezi radikálně teologické požadavky patří:

1. Návrat k tradici nerozdělené církve,
2. odpor vůči papežskému centralismu,
3. ekleziologický model místní církve při zachování katolické dogmatiky.¹²⁷

Pro šíření starokatolictví v německém a slovanském prostředí měla zásadní vliv přijatá dogmatická konstituce *Pastor aeternus* na čtvrtém zasedání vatikánského koncilu (18. 7. 1870) o neomylnosti papeže *ex cathedra* ve věcech víry a mravů. Na koncilu zvítězil konzervativní přístup, byl zaměřen na centralizovanou moc papeže a který byl soustředěn na mystiku jeho autority. Během koncilu Ignaz von Döllinger (publikoval pod pseudonymy Janus a Quirinus) ostré polemiky v *Augsburger Allgemeine Zeitung*. V červnu 1870 se společně s padesáti pěti profesory teologie, filosofie a práva obrátil na biskupy s žádostí podpory proti sporným článkům. Ve stejné době čtyřicet tři laiků, profesorů z Mnichova, vyjádřilo svůj nesouhlas s připravovanou konstitucí. Záhy po jejím vyhlášení Döllinger veřejně publikoval svůj nesouhlas společně s dalšími německými teology. Toto srpnové vyhlášení (do prosince jej podepsalo 1359 osobností) bývá spolu s Norimberským vysvětlením (*Nürnberger Erklärung*) někdy mylně uváděno jako datum vzniku starokatolické církve. Nejdéle trvalo podepsání závěrů koncilu biskupovi Strossmayerovi z Djakova (rakouské Chorvatsko), ale i ten se 26. prosince 1872 připojil k biskupům, kteří koncilní závěry stvrdili podpisem. V českém prostředí se formálně podrobil českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík. Ale ve své diecézi nikdy koncilní závěry nevyhlásil.¹²⁸

¹²⁶ LÁŠEK, J. B.: František Náhlavský a reformní program z roku 1848 na obnovu církve v Čechách: Ke 180. výročí narození F. Náhlavského. *Theologická revue: Církev československé husitské*. Praha, 1987, 58(20), 180-182.

¹²⁷ VINŠ, P. J.: Starokatolická obec v Praze a její vztah k vznikající Církvi československé. *Theologická revue*. Praha, 2008, 1-2, s. 120.

¹²⁸ Jirsík, Johann Valerian (1798-1883), Bischof. *Österreichisches Biographisches Lexikon und biographische Dokumentation*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften ©2003–2017 Alle Rechte vorbehalten. ISBN: 978-3-7001-3213-4, s. 117-118. Více <http://www.biographien.ac.at/oebl?frames=yes>, zdroj citován 30. 3. 2018. Dále viz URBAN, O.: *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 168, 177.; WEIS, M.: Zneužili odkaz Jana Valeriána Jirsíka: Sonda do problematiky ideologického zneužití postavy Jana Valeriána Jirsíka v 50. letech 20. století. *Theologická revue: Církev československé husitské*. Praha, 2016, 87(2), 186-198.

Po koncilu vzniklo napětí uvnitř katolické církve, na jeho závěry reagovalo Německo a rakousko-uherské císařství. V Německu byl zájem napětí přenést mezi protestanty a katolíky, když se v Rakousko-uhersku vytvořil Katolický blok. Ještě v době konání kongresu se stali známými jako oportunisté kardinálové Schwarzenberg (Praha), Rauscher (Víděň), arcibiskup Haynald (Maďarsko) a biskup Strossmayer (Djakov, rakouské Chorvatsko). Tyto osobnosti odrážely mentalitu, která byla ovlivněna tzv. „güntheriány“, kteří byli proti vyhlášenému dogmatu papežské neomylnosti. Vůdčí osobností byl kněz Anton Günther. Svým přístupem a postoji pomohl založit ideu starokatolické církve, schizmatickému hnutí, které bylo v opozici proti papežskému ultramontanismu a jehož formulí se stalo prohlášení „*pryč od Říma*“. Mezi hlavní představitele této skupiny patřili: profesor Schulte z Prahy, Ignáz Döllinger z Mnichova a další osobnosti. Vyhlášené dogma nemohli tolerovat. Ignaz von Döllinger byl nastalou situací natolik zklamán, že na starokatolickém schizmatu „*pryč od Říma*“ vznikla idea nezávislé církve, která se začala stávat realitou. Uvedené pokoncilní události neměly souvislost s „kulturkampfem“. Podpora přicházela od pangermanistů pod vedením básníka Petera Roseggera (*1843 – †1918). V. Eisenkolb a Ferdinand Meyer z Zwickau zorganizovali německý den ve Vídni (12. 12. 1873). Fráze „*pryč od Říma*“ se stala známou díky fanatickému studentovi Th. Rakusovi a posloužila jako heslo nacionalistických nálad proti Německu a Rakousko-uhersku. Vůdce konzervativní strany L. Rieger podporoval zřízení nových biskupství v Plzni a Kutné Hoře. Na realizaci zájmů zastoupené formulí se podílela společná témata:

- Liberalismus,
- extrémní nacionalismus,
- starokatolicismus,
- protestantismus,
- svobodní zednáři,
- svobodní demokraté s podporou komunistů.¹²⁹

Na utvoření starokatolické církve se zasloužily dva svolané kongresy. První starokatolický kongres se konal v Mnichově (der Katholikenkongress, 22. – 24. 9. 1871) za účasti tří set delegátů (z: Německa, Rakouska, Švýcarska, utrechtské církve, anglikánské církve, evangelikálních církví a hostů z ruské ortodoxní církve), kteří jednali ve třech sekcích. Nejvýznamnějším závěrem kongresu se stal Mnichovský program (Münchner Programm). Ten definoval situaci katolíků odmítajících nová dogmata. Druhý kongres se konal o rok později od 20. – 22. září 1872. Ten již pod názvem starokatolický kongres (Altenkatholikenkongress). Odlišoval se tím od „novokatolíků“, tj. zastánců nových dogmat. Podpořil tvorbu starokatolických obcí, věnoval se jejich vztahu ke státu a umožnil volbu prvního

¹²⁹ Např. Friedrich, Reischl, Langen, Rensch, Kroodt, Reinkens, Baltzer a Michelis. NEMEC, L.: The Czech Jednota, the Avant-Garde of Modern Clerical Progressivism and Unionism. *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 112, no. 1, 1968, pp. 77-78. Dále viz URBAN, O.: *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

starokatolického biskupa, kterým se stal profesor teologie z Breslau Josef Hubert Reikens (4. 6. 1873, vysvěcen 11. 8. 1873 v Rotterdamu).

První pokusy o vznik starokatolické církve je spojován s volyňskými Čechy. V roce 1872 vznikly ve Volyni tři české farnosti, které se měly stát základem pro vytvoření husitské církve. Z Čech přibylí tři duchovní, kteří se rozcházelí s římskokatolickou církví. Jednalo se o Václava Hrdličku, Jana Saska a Františka Kašpara. Na místě došlo k rozporům a vznikly dva proudy:

1. Protestantizující směr, vytvořený na zásadách české konfese,
2. starokatolický směr.

K vyřešení problémů byly svolány dva sněmy (Kvasilov, 1880 a 1881). Na prvním sněmu byla vyhlášena svoboda svědomí. Druhý sněm měl za úkol přinést řešení a urovnat spory. To se nepodařilo. Nastalou situaci ruské úřady tolerovaly do roku 1888. Poté bylo zastaveno vyplácení platů farářům a obyvatelé si mohli zvolit v Rusku tolerovaná nebo povolená náboženství. Většina osadníků si zvolila pravoslaví.¹³⁰

V Čechách byl znatelný odpor proti vyhlášeným dogmatům. Pražský arcibiskup kardinál von Schwarzenberg otevřeně vystupoval proti vyhlášeným dogmatům. Rakouská vláda dokonce v souvislosti se situací vypověděla papežskému státu konkordát z roku 1855. Odpůrci dogmat pořádali tábory lidu (Bor u Tachova, vrch Těhule u Slaného, Dubový vrch v Brdech). Nejvýznamnějšími odpůrci byli Johann Fridrich Ritter von Schulte, Fridrich Masen, Alois Anton a Anton Nittel. Posledně jmenovaný se stal zakladatelem starokatolictví v severních Čechách. Založil list *Abwehr*, kde šířil starokatolické myšlenky. Ve Varnsdorfu bylo nejprve (18. 10. 1877 nařízením č. 99 říšského zákoníku) povoleno zřízení diecéze se třemi farními obcemi (Ried, Varnsdorf, Vídeň). První synoda rakouských starokatolíků se konala v roce 1879 a v roce 1887 byl správcem biskupství zvolen Amadeus Czech (Miloš Čech). Českou starokatolickou církev pomáhal formovat František Iška. Vystudoval semnář v Českých Budějovicích, kde působil pročesky orientovaný biskup Jan Valerián Jirsík, který ve své diecézi odmítal vyhlásit nová dogmata. Iška se dostal do problémů pro užívání českého jazyka při obřadech v německém prostředí. Připojil se krátce k hnutí křesťanského socialismu, které se šířilo od čtyřicátých let a v osmdesátých letech bylo opět na vzestupu. Publikoval v *Národních listech*. Studoval první vědy na univerzitě ve Vídni, dokončil je na univerzitě v Bernu, kde studoval starokatolickou teologii. V roce 1896 plánoval založení starokatolické československé církve.¹³¹

Charakter situace „*pryč od Říma*“ vystihl Masaryk ve svém článku *Los von Rom* v roce 1902. Nemoc, o které ve svém článku píše, se týká vlny antikaticismu vzniklé na konci deva-

¹³⁰ VINŠ, P. J.: Starokatolická obec v Praze a její vztah k vznikající Církvi československé. *Theologická revue*. Praha, 2008, 1-2, s. 122-127.

¹³¹ VINŠ, P. J.: Starokatolická obec v Praze a její vztah k vznikající Církvi československé. *Theologická revue*. Praha, 2008, 1-2, s. 122-127-136.

tenáctého století. Církev se v té době uzavřela všem revolučním ideám a dle Masaryka se jednalo o „nemoc“ univerzální. České prostředí historicky na tuto problematiku citlivě reagovalo, ať se jednalo např. o Jana Husa, Jana Žižku, Petra Chelčického, Jana Amose Komenského a Josefa Dobrovského. Tento program podporovala reformně naladěná česká společnost a obsahoval i politický nádech vztahu Praha a Vídeň, panslavismus proti pan-germanismu. Panslavismus proti germanoslavismu se ustanovil v průběhu první světové války se všemi dalšími dopady po jejím skončení.¹³²

Liberálové byli velkou avantgardou s apelem na sentimentální notu a vše národní. Staletá německá hegemonie přes Čechy a Maďarsko vyústila na Moravě u kněze Františka Sušila a v Čechách u Václava Šulce, kteří založili Spolek svatého Cyrila a Metoděje. Za vším je nutné vidět příbuzné vazby na uvedené spolkové hnutí spojené s milénium příchodu věrozvěstů na Moravu. O rozšíření uniatské ideje se zasloužili kněží: Matěj Procházka, Karel Šmídek a také Antonín Cyril Stojan. Ti z Velehradu učinili centrum pro unionistické kongresy. Idea se rozšířila do Brna a Olomouce, které se staly centry katolických aktivit. Cyrilometodějskou ideou bylo ukázat na to, že v katolictví a slovanství jsou shodné koncepty v řízení, a tyto podobnosti jsou propagandou nazývány jako ortodoxní a slovanské. Je faktem, že cyrilometodějští uniáté měli paralely s politickým panslavismem, ale primární byla katolická obnova a teprve poté nacionalismus. „Pryč od Říma“ bylo v českém prostředí zakotveno ve zkušenostech s rekatolizací po příchodu Habsburků.¹³³

Tyto tendence našly uplatnění v kulturní rovině, kdy čeští vzdělanci publikovali literární díla oslavující národní kulturní dědictví, např. B. Třebízský, který psal ve smutně nostalgickém duchu. Talentovaní literáti reagovali na atmosféru doby, jako Jindřich Šimon Baar, František Xaver Dvořák a Karel Dostál Lutínov. Soustředili se do tzv. Katolické moderny, svolali do Prahy kongres, čímž narušili katolickou hierarchii. Jejich Jednota navázala na myšlenky teologického modernismu přelomu devatenáctého a dvacátého století. Neváhali publikovat pod vlastním jménem a existence katolického modernismu jim pomohla vytvořit most mezi sekulární společností a klimatem v církvi na přelomu století. Po ustavení literární Katolické moderny (nazývané také Česká moderna) tato iniciativa našla další uplatnění ve skupině nazývané Jednota katolického duchovenstva se svým, ve třech bodech, vysloveným reformním programem:

¹³² „The Los von Rom movement in Austria is a very complicated movement, shared by Germans, Czechs, Ruthenians and Hungarians. It is the natural action against the reactionary, anti-reformatory spirit of official Austria. I am aware of the fact that many find in this movement a sign of sickness, and often Austria is spoken of as a sick man. I should think there were now in Europe several sick men and we might soon have a great political hospital there.“ (T. G. Masaryk, *Los von Rom*, Boston, Unitarian Historical Society, 1902, pp. 16 ff.) NEMEC, L.: *The Czech Jednota, the Avant-Garde of Modern Clerical Progressivism and Unionism. Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 112, no. 1, 1968, pp. 78.

¹³³ *Ibidem*, s. 79-80.

1. Demokratizace církve a ustavení nezávislého českého patriarchátu,
2. zrušení patronátu a adekvátní provize pro právní a sociální postavení kléru,
3. uvolnění povinnosti celibátu.¹³⁴

Tyto body vystihovaly požadavky českého kléru a nebyly jen na přání českého lidu, nýbrž harmonizovaly s politickými cíli českých vůdců usilujících o národní svrchovanost a o zřízení nezávislého českého patriarchátu. Oficiální vládní publikace obsahovaly jen krátkou informaci o Jednotě zlehčující český klér kvůli sociálním a ekonomickým zájmům. Pro upřesnění podotýkáme, že zatímco spirituální a intelektuální potřeby byly vyjadřovány Katolickou modernou, tak snaha Jednoty katolického duchovenstva byla soustředěná na sociální postavení kléru, kterému chyběla jakákoli ochrana. To se dělo především od té doby, co německá klerikální menšina držela privilegia v českých diecézích, které vedla jen s malými výjimkami. Uvnitř diecézí byli členové Jednoty ostrakizováni. Z důvodu zvýšené kontroly uvnitř diecézí a pro své vztahy s Katolickou modernou nalézali členové Jednoty uplatnění v různých politických uskupeních. Z důvodu manifestací národních zájmů byla v roce 1907 Jednota katolického duchovenstva pražským arcibiskupem kardinálem Skrbenským zakázána.¹³⁵

V české oblasti se neobjevily osobnosti, které by mohly být zásadním způsobem spojeny s modernistickým hnutím. Česká scéna nebyla kulturně tak vyhraněná jako ve Francii, Itálii, Anglii a Německu. Prostředí v českých zemích je tradičně ovlivňováno německým a nejinak tomu bylo i v období přelomu devatenáctého a dvacátého století. Lze shrnout, že na české teologické půdě se konflikt modernismu přesunul do dvou oblastí:

1. Do oblasti konfliktu moderní exegeze v oblasti biblického bádání a projevil se střetem svobody bádání a institucionální autority.
2. Do oblasti publikační – snaha o národní obrodu, působení české katolické moderny o pozvednutí sociokulturní úrovně českého národa a jeho povědomí (národovecké snahy).

V první oblasti se snaha vědců o přijetí historicko-kritické metody v oblastech biblického bádání trvala desítky let a je důkazem víry ve vědecké poznání a sílu slova. „*Dramatičnost a vyhrocení tohoto zápasu má své kořeny v době, která ještě věřila v možnost dopracovat se k objektivnímu poznání, v možnost poznat a vyslovit pravdu, v možnost najít metody, jak se k této pravdě propracovat.*“ Vědecké bádání a zkoumání Bible je stále provázáno rozpaky. Na jednu stranu rozděluje a spojuje jednotlivé konfese napříč katolicko-protestantským spektrem, na druhé straně vzbuzuje obavy a strach nad tím, k jakým poznáním mohou vědci dojít. Komplikovanost přijetí moderních vědeckých metod uvnitř katolické církve

¹³⁴ SPISAR, A.: *Ideový vývoj církve československé: (nástin)*. Praha: Ústřední rada církve československé, 1936. 438 s. Edice Blahoslav; sv. 12. Dále viz URBAN, R.: *Die Tschechoslowakische Hussitische Kirche*. Marburg/Lahn: J.G. Herder-Institut, 1973. viii, 327 s., [4] s. obr.přil. Marburger Ostforschungen; Bd. 34. ISBN 3-87969-103-7.

¹³⁵ NEMEC, L.: The Czech Jednota, the Avant-Garde of Modern Clerical Progressivism and Unionism. *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 112, no. 1, 1968, s. 81.

vedla ke zbrzdění rozvoje biblických věd uvnitř církve na celá desetiletí a bylo definitivně ukončené až přijetím dogmatické konstituce *Dei verbum* v roce 1965.¹³⁶

Ve druhé oblasti se v kulturní oblasti soustředěné okolo Katolické moderny a jejího časopisu *Nový Život* aktivity stále rozvíjely. Po zákazu Jednoty katolického duchovenstva v roce 1907 na její úsilí navázaly až snahy z roku 1917 o nezávislost Čechů a Slováků vyhlášením jejího programu z řad katolických emigrantů.¹³⁷

Problematiku modernismu lze definovat jako:

- Vztah katolické církve k moderní společnosti na přelomu devatenáctého a dvacátého století,
- problematiku modernizace církve a učení ve vztahu k proměnám světa,
- otázku vztahu autority a jedince,
- svoboda svědomí jednotlivce vůči loajalitě instituce,
- samostatnost a svoboda vědeckého poznání, kontra církevní a teologická tradice.¹³⁸

Před první světovou válkou tradicionalisté uvnitř katolické církve zvítězili a společně s modernistickým hnutím potlačili vše moderní a pokrokové. Teprve téměř o padesát let později se pokrokovým silám na druhém vatikánském koncilu pod papežem Janem XXIII. podařilo prosadit některé církevní reformy, které byly pro církevní reformy ve druhé polovině dvacátého století nezbytné.¹³⁹

¹³⁶ PETRÁČEK, T.: *Bible a moderní kritika: česká a světová progresivní exegeze ve víru (anti-)modernistické krize*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 16.

¹³⁷ „If it is difficult to come to terms the times, it was much more difficult for the Czech Modernists to establish a proper balance in the face at all the odds mounted against them by Masaryk's antithesis which practically precluded the possibility of synthesis between the spirit of progress and loyalty to the Church.“ NEMEC, L.: The Czech Jednota, the Avant-Garde of Modern Clerical Progressivism and Unionism. *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 112, no. 1, 1968, pp. 80.

¹³⁸ *Ibidem*, s. 16-18.

¹³⁹ KAŇÁK, M.: K 70. výročí vydání protimodernistických dekretů. *Theologická revue církve československé husitské*. 12. Praha, 1979, s. 33-38.

I. KAPITOLA (1872 – 1902)

I.1 RÁM OBDOBÍ

První kapitola je soustředěna na Bílkovo první životní období/pilíř – mládí s důrazem na teologické obsahy:

- rodinné předpoklady,
- dobu studií na AVU,
- studijní pobyt v Paříži a jeho předčasné ukončení,
- tvůrčí a osobní krizi a její překonání.

František Bílek,¹⁴⁰ narozený 6. listopadu 1872 († 13. 10. 1941) je všeobecně považován za sochaře, grafika, architekta, keramika, řezbáře, spisovatele a v kategoriích umělecké specifikace za představitele secesního symbolismu¹⁴¹, za umělce konce devatenáctého století, období *fin de siècle* a téměř první poloviny století dvacátého. Obecně je možné v konstatování užít Roomakerovo vyjádření.¹⁴²

Je nutné si položit otázku, zda skutečně existuje *moderní člověk* v moderní době. Či se jedná o *moderní dobu* a člověk se jí přizpůsobuje? Ze sociální krize poslední třetiny devatenáctého století vystupují na povrch mnohé negativní společenské tendence *hyper produktivity*, ke které jsou v ostrém protipólu:

¹⁴⁰ F. Bílek pocházel z rodiny se šesti dětmi. Otec vlastnil malé povoznictví a pracoval jako kolář; starší bratr Josef (* 1870) se stal projektantem a stavitelem a nejmladší bratr Antonín (* 1881) byl rovněž sochařem po absolvování Uměleckoprůmyslové školy. Více viz NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 33.

¹⁴¹ MRÁZOVÁ, M.: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: A-M*. 1. vyd. Editor Anděla Horová. Praha: Academia, 1995, 546 s., s. 69-70.

¹⁴² „Vnitřní napětí moderní doby je spjata s dějinami art nouveau a následným vývojem tohoto stylu: jeho počátky jsou spojeny s protestem proti všeobjímajícímu nároku vědy a průmyslu, s hledáním duchovních hodnot a pravého lidství, a končí tím, že nese své konečné plody právě v této oblasti, v průmyslovém designu. Tento styl pomohl připravit cestu velké revoluci v umění, která se uskutečnila na přelomu století, a to i přesto, že nové umění vycházelo z objevů postimpresionistů. Od té doby se toto umění ponejvíce orientovalo na malířství a sochařství, aby tak pokračovalo v tradici nikoli umění užitého, ale umění velkého.“ ROOKMAAKER, H. R.: *Moderní umění a smrt kultury*. Vyd. I. Praha: Návrat domů, 1996, 232 s.

- Vznik radikálního anarchismu,
- rezignace vedoucí až k *maladie du siècle* – nihilismus, splín, únik do snů,
- regrese až k prvotnímu stupni bytí s náboženskými podtóny.

V dobovém kontextu je Bílek rodinným odkazem spjat s katolickou církví. Po vzniku samostatné republiky Československo a následně po ustavení národní konfese Církve československé (CČS) přešel v roce 1921 s celou svojí rodinou k nově vzniklé CČS. Vytvořil pro *svoji národní konfesi* komplexy návrhů, následných realizací a textů. Církev do dnešních dnů výsledky vzájemné spolupráce užívá, schraňuje a v příležitostných publikacích umělcovo dílo a podíl na rozvoji československé církve připomíná. Pro doplnění obrazu lze vyjmout z Bílkova dopisu, který adresoval mladému husitskému faráři jedenáct dní před svým skonem: „*Má práce – mé dílo? Byl jsem od Boha veden zázračně. Mnoho jsem se obíral Pánem naším Ježíšem Kristem. A když Jeho Boží Světlo a žár mne popálil, nedivte se, já poraněn – stále všemi směry – síly mé proudí a znepokojují bratry.*“¹⁴³ Předkládaná práce ponechává CČS(H) exkluzivitu reflexe a připomenutí jejího umělce, bratra Bílka. Uchovávaní umělcova odkazu uvnitř církve je vyjádřeno mnoha tematickými publikacemi, které církev dosud vydala, např. *František Bílek v Církvi československé husitské*¹⁴⁴, *Šlépěje Františka Bílka v Církvi československé husitské*¹⁴⁵, *Víra a umění Františka Bílka*¹⁴⁶.

Specifičnost, nezařaditelnost, protichůdnost v názorech dobových znalců na jeho umělecké projevy platí do dnešních dnů. Zakládá jeho živý odkaz a stálou aktualizaci. To vše se nese Bílkovým odkazem.

Orientovat se v množství materiálů konce devatenáctého a počátku dvacátého století, doby od Bílkova narození s odkazem do současnosti, je náročným badatelským úkolem. Dochovalo se množství objektových, písemných a mnoha uměleckými formami zpracovaných informací. Prolnutí objektivního a subjektivního přístupu je jejich specifikem. A také v neposlední řadě respektování přání umělce, jež si „zřejmě přál“ prisma určitého odkazu. S dobou jeho života je od počátků tvorby spojeno mnohé nepochopení autentického pojetí a problematická srozumitelnost vyjádření Ideje tématu. Vyzdvihoval spiritualitu a ve svém duchovně orientovaném díle usiloval o koncipování a propojování celků (prostředí), kde by jeho promyšlené koncepce děl utvářely spirituální prostor. Ve svých realizacích neváhal spojovat křesťanské a orientální náboženské prvky do mystické jednoty. Jako příklad

¹⁴³ Viz příloha č. 6, BÍLEK, F.: (dopis), *Náboženská revue československé církve*. Praha: Ústřední rada československé církve, ročník XIII., č. 6, s. 321.

¹⁴⁴ BÍLEK, F., NETUŠIL, L. (ed.): *František Bílek v Církvi československé husitské*. V Praze: Církev československá husitská, 2000. 137 s. ISBN 80-7000-540-8.

¹⁴⁵ JINDRA, M., BUTTA, T.: *Šlépěje Františka Bílka v Církvi československé husitské. K 70. výročí úmrtí umělce*. ÚR CČSH, Praha 2011, s. 8–39.

¹⁴⁶ JINDRA, M.: *Víra a umění Františka Bílka: sborník projevů pronesených na konferenci k 70. výročí úmrtí umělce (6. 11. 1872-13. 10. 1941): [pořádané 23. listopadu 2011 ve sboru Gustava Adolfa Procházky v Praze 8 - Karlíně]*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Kulturní radou a LHODR, 2012, 133 s.

možno uvést „chaloupku v Chýnově“, dále návrhy a tvůrčí realizace posvátného prostoru v kostele svatého Václava Na Zderaze pro CČS(H)¹⁴⁷.

Dobové nepochopení symboliky doprovodných textů, znaků a symbolů, takzvaná nečitelnost, téměř neuchopitelnost komplexů děl, těžkopádný jazyk Bílka v literárním žánru, osobnostní uzavřenost; toto vše jsou dnes ceniny na trhu s uměním a hodnotou v oblasti teologických interpretací. V souvislosti s tím se můžeme pouze společně s Petrem Wittlichem tázat, zda při pařížském pobytu navštívil rosenkruciánský salón (Salon de la Rose-Croix)¹⁴⁸ – expozici radikálních francouzských symbolistů, která se konala na jaře roku 1892. Zde se otevírá zhodnocení symbolismu historiky umění moderny konce devatenáctého století. Stáli proti sobě zastánci senzualismu / idealismu a impresionismu / symbolismu. (V novém členění se zavedlo rozlišení látky na symbolismus / idealismus). A nedá se upřít symbolismu, že byl branou k avantgardě a surrealismu. Literární námět byl pro něj jedním ze základních kamenů, ale to neznamená, že symbolisté byli ilustrátoři. Pro symbolisty byla zásadní idea a forma, která ji provázela, byla senzuální. Je nutné zmínit slavný článek kritika Alberta Auriera v *Mercure de France* (březen 1891), kde definuje na základě setkání s Paulem Gauguinem symbolistické dílo, které má obsahovat:

1. Ideu – jediný ideál je vyjádření Ideje,
2. symboliku – Idea vyjádřená formou,
3. syntézu – vyjádření Ideje je zobecněné,
4. subjektivitu – předmět není vnímán jako předmět, ale jako subjektivní vnímání jeho ideje,
5. dekorativnost – dekorativní malba (v chápání Egypta, snad Řeků a Primitivů) je manifestací umění a zahrnuje všechny předešlé body 1 – 4.¹⁴⁹

Bílek byl přítomen v Paříži v době vydání Aurierova článku. Z jeho osobních a výtvarných projevů je oslovení symbolisty patrné a s jejich díly byl obeznámen (např. Odilon Redon, Georg Frederic Watts, Audrey Beardsley, Gustav Moreau).¹⁵⁰

¹⁴⁷ BÍLEK, F.: Český krucifix z r. 1930; Stůl Páně (postavy praotce Čecha, kněžna Ludmila s mladičkým Václavem, Mistr Jan Hus, Jan Žižka, Jan Amos Komenský); svícny stolu – propletené paže. Lavice podle Bílkova návrhu zhotovil sochař Jan Kotyza (každá z lavic je originálem, zdobí je zoomorfí motivy). Pozn. autora. BÍLEK, F., NETUŠIL, L. (ed.): *František Bílek v Církvi československé husitské*. V Praze: Církev československá husitská, 2000. 137 s., s. 88-95.

¹⁴⁸ Viz <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb12450606w>, zdroj citován 30. 10. 2016.

¹⁴⁹ WITTLICH, P.: Česká secese. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, pozn. 23. Rosenkruciánské salóny se konaly v období 1892-1897. Pozn. autora. Dále více viz WITTLICH, P.: Sekvence symbolismu. *BULLETIN NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE*. Praha, 2015, (XXV.), s. 219-223.

¹⁵⁰ WATNEY, S.: *Fantastic Painters*. 1. London: Thames and Hudson, 1977, No pag.

I.2 PRVNÍ PILÍŘ – MLÁDÍ NEBOLI LIDSKÁ VINA

I.2.1 Curriculum vitae Františka Bílka – doba druhé poloviny 19. století

Narozen v Chýnově nedaleko Tábora v rodině tábořských starousedlíků. První záznam o pozdějším městě je v Kosmově kronice z roku 981 (*...has urbes habuit terminales Hinov, Doudlebi, Netoliczi usqae ad mediam sylvam*).¹⁵¹, ¹⁵² Otec i matka pocházeli ze selských rodin jihočeské krve. V několika generacích bylo kolářské řemeslo profesí v rodině. Kromě otce i jeho děd Josef byl kolářem,¹⁵³ poté se tzv. zakoupil v Chýnově, kde získal s nabytým majetkem měšťanské právo. Bílkův otec Jan byl dvakrát ženat, první žena zemřela při porodu a syn Jan z tohoto manželství trpěl chatrným zdravím. Druhá manželka, za svobodna Josefa Komárková z Dobronic porodila šest dětí: Kateřinu (*1869), Josefa (*1871), **Františka (6. 11. 1872)**, Karla (*1875) – převzal po otci hospodářství a kolářské řemeslo, Marii (*1878) a Antonína (*1881) – stal se malířem/krajinářem. Budoucí umělec lnul silným poutem nejen k soudržné rodině, ale i láskou k babičce a své matce. Uvnitř rodiny prožil šťastné dětství.¹⁵⁴ V místní kronice je z roku 1859 v seznamu domů obce pod číslem popisným sto sedm jako majitel domu uveden děd Josef Bílek.¹⁵⁵ O postavení rodiny v Chýnově svědčí také záznam ze stejného zdroje z roku 1892, kdy byl Bílkův otec zvolen do místního zastupitelstva.¹⁵⁶

¹⁵¹ Viz publikace <http://www.farnost.katolik.cz/chynov/historie.htm>, zdroj citován 5. 2. 2017.

¹⁵² Do majetku pražského biskupství přešel Chýnov jako tržní místo v roce 1250; v roce 1413 přešla tvrz do světského vlastnictví; husitského hnutí se aktivně účastnili chýnovští obyvatelé; ve druhé polovině 15. století jej získali do vlastnictví Malovci z Malovic, kteří se také psali z Chýnova, Jakub Krčín z Jelčan zde projektoval vodovod s akvadukty; v roce 1581 byl zde postaven pivovar, který sloužil do roku 1948; od roku 1719 Chýnov vlastnili Schwarzenberkové, nechali přestavět hrad v barokní zámek. Od nepaměti do roku 1761 bylo na místě zvané „Obora“ popraviště, kde se na základě hrdelního práva popravovalo a stála zde šibenice. Z roku 1849 se dochovalo pečeti s textem "Pečeť mneštečka Cheynova". 25. 9. 1903 císař František Josef I. povýšil městy Chýnov na město. Profesor August Sedláček navrhl znak, který byl městu udělen 9. září 1904 a městský úřad jej začal užívat. Chýnov byl do roku 1951 městem, poté mu byl titul odebrán a vrácen roku 1994. Viz <http://www.chynov.cz/historie-mesta/d-60293>, zdroj citován 5. 2. 2017.

¹⁵³ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 31.

¹⁵⁴ *Ibidem*, s. 32-33.

¹⁵⁵ <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?doctree=1kkoiy&menu=3&id=131063&page=4>, zdroj citován dne 5. 3. 2017.

¹⁵⁶ <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?doctree=1kkoiy&menu=3&id=131063&page=4>, zdroj citován dne 5. 3. 2017.

Roč a list	Město narození	Janus	Nábo- lestní střed- ní	Pa- ma- vi	Red	Ro- diče	Jmeno, stvo a obydlí	Jm'no
naro- zení	krá- lovství dramenský újezd	parohyjského	parohyjského	parohyjského	parohyjského	Otec	Matka	klřicho křice
1872 10/20	Chýnov újezd, 187	Janus	parohyjského	parohyjského	parohyjského	Belk	Matka	klřicho křice

Obr. 2 – Digitální archiv SOA v Třeboni (výřez)

Sbírka matrik jihočeského kraje | Sídlo FÚ: Chýnov | Kniha: 10 (N 1856-1880) | Snímek: 138.¹⁵⁷

Bratr Josef byl ministrantem v římskokatolickém chýnovském kostele Nejsvětější Troji-
ce.¹⁵⁸ Na jeho místo nastoupil František, který vše ve službě při oltáři silně prožíval. „A opět
je svědectvím uvědomujícího si nitra chlapcova, jestliže se dojmy z bohoslužebného obřadu
právě u něho rozhořely s takovou silou. Přisluhoval při obřadech ušlechtilému a dobrému
panu faráři s nadšením pro věc, svědomitě a obětavě, s opravdovou zbožností. Doprovázel
kněze oddaně při konání jeho dalších povinností, nedbal mrazu a nepohody. Vzpomínal na
toto své náboženské zanícení v kostele i při pohřebních obřadech s úsměvem. Pro duchovní
probuzení a růst byla to živná, úrodná půda čistých, povznášejících dojmů. Navštěvovaly ho
tehdy, jak poznamenal, i vizionářské sny. Jeho dušičce tehdy vládla Matka boží.“¹⁵⁹ Dnes je
v umístění pod věží kostela menší Bílkova plastika Kristovy hlavy.

Rodina se aktivně věnovala hudbě. Otec byl v hudbě znalý a oba starší syny vedl ke zpěvu
a hraní na hudební nástroje, kde staršímu Josefovi připadla křídlovka. Mladší František
se učil hrát na flétnu. Na chýnovské škole působil učitel (později ředitel místní měšťanky)
Felix Fišer, nadšený hudebník, loutkář a dirigent. Oba bratři mu byli svěřeni do výuky.
František se naučil hrát na flétnu tak dobře, že mu byly svěřeny i sólové party.¹⁶⁰ Ve svých

¹⁵⁷ Viz <http://digi.ceskearchivy.cz/cs/4227/138>, zdroj citován 8. 9. 2014.

¹⁵⁸ Na návrší dnešního kostela Nejsvětější Trojice bylo staroslovanské obětiště boha Triglava (při přestavbě
budov se zde našly popelnicové hroby, bronzové kroužky a jehlice). Původní kostel byl románský a světil
jej, dle ústního podání, sv. Vojtěch Slavník (+997) druhý pražský biskup. Po vyraždění Slavníkovců přešla
tzv. Župa chýnovská do vlastnictví rodu Přemyslovců. V prodejní listině z r. 1250, kdy jej král Václav I. prodal
pražskému biskupovi je zmíněn i kostel. Jejich majetkem byl až do husitských válek. Za prvního pražského
arcibiskupa Arnošta z Pardubic (*1305 - †30. 6. 1364) byl románský kostel stržen a došlo ke stavbě většího
kostela. Pražský arcibiskup do Chýnova jezdil na měsíc každý rok. V roce 14013 přešel majetek na šlechtu.
Kostel prošel držení rodu Maloviců z Malovic, v rámci trestů za bělohorské povstání o majetek přišli.
Královská komora jej prodala za 80 000 kop grošů Janu Oldřichovi z Eggenbergu. Poslední z rodu Jan Křtitel
kostel v letech 1670 – 1679 nechal přestavět do dnešní podoby italským stavitelem Pietrem Spinettim. Po
úmrtí bez potomků odkázal majetek své ženě, Marii Arnoštce (Ernestině), roz. Schwarzenbergové a po její
smrti v roce 1719 jej zdědil její prasynovec Adam František. Nechal roku 1727 přistavit věž kostela, dnešní
chýnovskou dominantu. Rod Schwarzenbergů v první linii tento majetek měl v držení až do roku 1948, kdy byl
zabaven československým státem. Zdroj Římskokatolická farnost Chýnov, z pramenných materiálů sestavila
Mgr. L. Mikulová, vydáno vlastním nákladem,
<http://www.farnost.katolik.cz/chynov/historie.htm>, citováno dne 5. 2. 2017.

¹⁵⁹ *Ibidem.*, 36-37.

¹⁶⁰ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316
stran, s. 37.

vzpomínkách Vilém Nečas čerpá z osobních rozhovorů s Bílkem a podotýká: „*Od počátku je ale zřejmé, že jeho vnitřní život se liší od všech, s nimiž se stýkal a mezi nimiž vyrůstal. Dlouho si neuvědomoval, ale den za dnem, rok od roku se stával vážnějším, s přibývajícemi životními zkušenostmi také reagoval citlivěji a nedůtklivěji na každou hrubost. Nepřizpůsoboval se prostředí tohoto světa snadno, mnohé v něm budilo vnitřní odpor; vzpíral se a tajně se bouřil. Od dětství se tomu snažil unikat i náboženským zanícením, jeho nitro náleželo světu jinému.*“¹⁶¹

Výtvarné nadání chlapce se začalo projevovat schopnostmi obkreslovat svaté obrázky a výjevy z obrázkových knížek biblické dějepavy. Obkresloval vše, co se mu dostalo do rukou. Po dokončení chýnovské obecné školy otec pro svého syna zvažoval řemeslo. Na doporučení učitele obecné školy byla matkou prosazena příprava ke zkouškám na tábořské gymnázium. Přijat byl na začátku roku 1885 a studium mu nepřineslo radost. Bydlel u bratrance koláře v nepříliš vhodných podmínkách pro studenta. Otec si po prvním roce studia přál mít z chlapce mlynáře, ale opět matka si prosadila jeho návrat na gymnázium: „*Ale jaká dlouhá a neschůdná cesta ještě zbývala! Znovu útrapy nemilovaného studia, stesk po domově a nevhodné prostředí stísněného obydlí! Záliba v kreslení rostla a vzbuzovala už i pozornost profesorů.*“¹⁶² Po druhém roce si ze školy odnášel vyznamenání a u pedagogů byl oblíben pro svoji vážnost a píli. Finanční prostředky rodiny neumožňovaly nákladné osmileté gymnazijní studium a poté nejistotu studia na vysoké škole. U otce stále rostlo přání mít ze syna mlynáře a najmout mu malý lesní mlýn (Na hutích). Stále kreslícího Františka si všiml bratranec Gabriel, student pražského stavitelství, s kterým byl v Chýnově návštěvou i jeho přítel architekt Krásný (pozdější restaurátor a konzervátor Tyršova domu). Okamžitě rozpoznali chlapcův talent a apelovali na otce, aby synovi umožnil zkusit zkoušku na pražskou Uměleckoprůmyslovou školu nebo Akademii výtvarných umění. Do Prahy se vždy toužil podívat a věnovat se své lásce – kresbě naplňovalo splnění obojího. Rodina souhlasila, o dva měsíce později se přání dospívajícího Františka stalo realitou a byl přijat na AVU.¹⁶³

¹⁶¹ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 50.

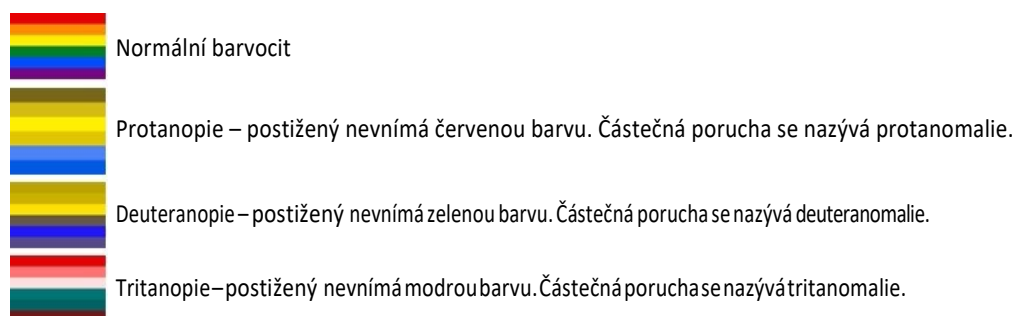
¹⁶² *Ibidem.*, s. 39.

¹⁶³ *Ibidem.*, s. 39-40.

I.3 DOBA STUDIÍ NA AKADEMII VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

Umělecká dráha pozdějšího solitéra české výtvarné scény započala záhy. Ve svých patnácti letech byl přijat na Akademii výtvarných umění (AVU)¹⁶⁴ do malířské speciálky ateliéru profesora Maxmiliána Pirnera.¹⁶⁵ Pod Pirnerovým vedením byl ateliér žánrové malby jednou ze dvou speciálek. Druhou speciálku „krajinařskou“ vedl Julius Mařák. Oba profesori byli jmenováni po odchodu profesora Antonína Lhoty při reformě pražské AVU.¹⁶⁶

Ve druhém roce studií (1888) v přechodu od kresby k malbě byl zaznamenán okolím v Bílkově barevné paletě zřetelný nesoulad. Očním vyšetřením u profesora Thomayera, k němuž jej po určité době poslal profesor Pirner, se prokázalo, že trpí oční vadou (částečným daltonismem).¹⁶⁷ Tato vada zraku mu od narození omezila vnímání barevného spektra a uzavřela možnosti pro další studium malířství. Porucha vnímání barevného spektra se nazývá daltonismus na počest anglického chemika, fyzika, učitele, člena Královské společnosti Johna Daltona (*6. 9. 1766 - †27. 7. 1844). Více je patrné z přiloženého obrázku.¹⁶⁸

Porucha vnímání barevného spektra se podle závažnosti dělí:

1. Na úplnou barvoslepost: člověk vnímá pouze odstíny šedi;
2. Na částečnou barvoslepost: porucha vnímání jen některé z barev (částečná nebo úplná).

¹⁶⁴ K zásadní reformě instituce došlo zásluhou Julia Mařáka, který inicioval významné posílení profesorského sboru o osobnosti typu Vojtěcha Hynaise a Václava Brožíka, zřídil první sochařskou školu vedenou Josefem Myslbekem a posléze dosáhl v roce 1896 zestátnění školy. Z historie AVU, text Jiřího T. Kotalíka z r. 1999. Pozn. autora, více viz <https://www.avu.cz/en/document/historie-avu-%E2%80%93-text-jiřího-t-kotalíka-z-r-1999>, odkaz citován dne 9. 10. 2016.

¹⁶⁵ „Tento žák nebyl stejný jako jeho kamarádi, luční dovádíví, hýřící vtípem, rozpustilými žerty a taškařicemi, tento žák byl tichý, zamklý, ostýchavý a citlivý. Spolužáci brzy vypozerovali jeho nedůtklivou jemnost, jeho zbožnost a návštěvy kostelů, čistotu a cudnost nitra a pokoušeli se provokovat ho rouhavými řečmi i obhroublými, neslušnými poznámkami. ...Bílek znal ve škole jen práci a studium. ...A přesto se Bílek cítil v prostředí školy sám a opuštěn, byl tu jaksí cizincem a stále silněji si uvědomoval svou odlišnost od ostatních, s nimiž měl málo společného. Bylo mu z toho smutno, ale nedovedl si pomoci, nenáležel k nim a tak žil dost samotářsky, zahloubán do sebe.“ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 44-45.

¹⁶⁶ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 12.

¹⁶⁷ „Bílek nakreslil hlavu správně, ale když počal klást barvy, pozastavil se profesor nad jeho prací překvapeně a ve zřejmých pochybách. Cosi mu bylo i na barvách na paletě nápadné, něco nesouhlasilo! Malířské pokusy zručného a přesného kreslíře se nedařily.“ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 46.

¹⁶⁸ KRÁLÍČEK, P.: *Úvod do speciální neurofyziologie*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2002. 230 s., dále viz např. <http://www.chemheritage.org/historical-profile/john-dalton>, zdroj citován 12. 2. 2017.

V populaci je porucha červené a zelené barvy tzv. gonosomálně recesivně dědičná (zodpovědný gen leží na chromosomu X), a proto je častěji přítomna než porucha pro vidění modré barvy.

Obr. 3 – Porucha barevného spektra

„Lékařská diagnóza na něj zapůsobila drtivě, ačkoliv ho Pirner laskavě utěšoval, že může vyniknout i jako pouhý kreslíř. Záhy se však projevilo, že tato zdánlivá pohroma přinesla zcela jiné určení pro Bílkovo nadání a stala se nakonec šťastným řešením jeho uměleckého osudu. V roce 1888 nastal objevením oční vady v započaté Bílkově dráze převrat – z malíře se stává sochař!“¹⁶⁹

Přítel a spolužák z Táborského gymnázia, Bílkův vrstevník a dlouhá léta přítel, katolický kněz František Bernard Vaněk (*15. 7. 1872 Stádlc – †1. 4. 1943 Dachau¹⁷⁰),¹⁷¹ zveřejnil článek o umělci v časopise *Nový život* pod názvem „*Sochař mystik*“, kde shrnuje Bílka a jeho tvorbu do roku 1896. V textu vyzdvihuje jedinečnou schopnost mladého Bílka reagovat na problém. Navzdory projevovému handicapu se téměř okamžitě adaptoval na danou situaci (píše o dvouměsíční transformaci), našel řešení v přechodu k objektové tvorbě, za kterou po velmi krátké době sklízel pozitivní ohlasy v prostředí AVU. Souputník v životě Vaněk diagnostikování oční vady nazval „katastrofou“: „*Ale Bílek po katastrofě byl silnější než před katastrofou*“.¹⁷² Z takto definovaného vyjádření je znatelné, jak hluboce byl mladický adept umění zasažen.¹⁷³

Změnou výtvarné disciplíny se pro uměleckou budoucnost Bílek nadále definoval především sochařem, grafikem, knižním grafikem a architektem. V době jeho studií nebyla součástí pražské akademie sochařská škola (nebyla zřízena profesura). Profesor Pirner vzornému a pilnému studentovi domluvil studium na pražské Státní průmyslové škole u profesora Josefa Maudera¹⁷⁴. Od začátku malířských studií Bílek svého profesora upouštěl v kresbě přesnou modelací. Později umělec sám kladl ve své práci hlavní důraz na

¹⁶⁹ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 46.

¹⁷⁰ Msgre. F. B. Vaněk byl 3. 6. 1942 ve věku sedmdesáti let zatčen, spoután odvezen do věznice krajského soudu v Táboře, dále přes Prahu a Terezín do Dachau, kde dočkal smrti. VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha paměti*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran., s. 10-11.

¹⁷¹ S Bílkem se setkávali v prostředí gymnázia v Táboře, po Bílkově odchodu na AVU se nevidali vůbec, o náboženských věcech v tomto období nediskutovali. Pozn. autora., dále viz VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha paměti*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran, s. 180-181.

¹⁷² Tentýž článek byl na přání autora posmrtně zařazen do vydané knihy memoárů, kde se váže ke konceptu vzpomínek Msgre. F. B. Vaňka. Poznámka autora. *Ibidem*, s. 180-196.

¹⁷³ VANĚK, F. B.: *Sochař mystik, Nový život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník I., 1896, 3-4 s. 57.

¹⁷⁴ „*Mezi renesancismem Myslbekovým aj. Maudrovým (1854 – 1920) je velká přehrada. Maudrův sklon k ozdobnosti je Myslbekovi stejně cizí jako Maudrova záliba v malebnosti. Zde se už ovšem setkáváme s novou názorovou vlnou, která zachvátila většinu evropského sochařství. Malba a malebnost nabývají vrchu v celém tehdejší umění.*“ VOLAVKA, V.: *České malířství a sochařství 19. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 241.

linii a správnost kresby. „Nepatří do tohoto světa, vidí jinak. Tak, jakoby nejen jeho oči, stížené daltonismem, vycvičené v přesné, jasné, břitké linii vidět a pronikat skutečnosti, ale bez barevného povlaku, bez smyslné iluze chvějících se a kmitajících světelných vln – nýbrž jakoby i jeho vnitřní pohled byl naprosto jiný než u ostatních lidí, přímo přitahovaný smutným jádrem věcí a stále přítomnou, utajovanou i zjevnou nahou lidskou nedostatečností a bídou.“¹⁷⁵ Stále zůstával studentem AVU, a to od počátku studií v roce 1887 do roku 1890.¹⁷⁶ Během prázdnin pomáhal svým rodičům prací pro hospodářství. Třetí rok studia byl pro studenta umění Bílka rozhodující. V kruhu svých spolužáků na AVU sedával jako jediný sochař a modeloval.¹⁷⁷ Pro své nesporné výtvarné nadání jej vyzval profesor Mařák, aby vypracoval jeho portrét a zároveň zpodobnil jeho dceru malířku. Obě vytvořené busty byly vystaveny na zemské výstavě v Praze v roce 1891 a jsou vůbec prvními vystavenými díly začínajícího sochaře.¹⁷⁸

Již z třetího ledna 1888 je dochován děkonný Bílkův dopis mecenáši J. Hlávce za obnos devatenácti zlatých. Dvorní rada Hlávka pomáhal Bílkovi i v dalších letech (dopisy z let 1896 – 1902).¹⁷⁹

I.3.1 Stipendium v Paříži

Završením studia bylo udělení stipendia rytíře Vojtěcha Lanny¹⁸⁰. Ne do Mnichova, kam obvykle svá stipendia začínajícím umělcům mecenáš umění Lanna směřoval, ale na základě kvality prací jediného sochaře v Pirnerově ateliéru,¹⁸¹ byl Bílek nominován do Paříže na Akademii Colarossi.¹⁸² Zde kromě Bílka studovali také například Otokar Lebeda, Alfons Mucha a později Josef Čapek.¹⁸³ (V roce 1930 byla akademie uzavřena a dodnes na stej-

¹⁷⁵ VANĚK, F. B.: Sochař mystik, *Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník I., 1896, 3-4, s. 51.

¹⁷⁶ Spolužáci na akademii: V. Foerster, Paur, Gretsche, J. Špillar, Hilscher. Více příloha č. 3. MAREK, J. R.: Hoch si kupoval obrázky. Studie věnovaná Františku Bílkovi, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3609, č. přír. 67/75, s. 1.

¹⁷⁷ „Jednou týdně pak docházel k profesoru Mauderovi na kompozici. Jeho nadání bylo obecně uznáváno a rektor akademie Julius Mařák ho vyznamenal tím, že ho vyzval, aby vytvořil jeho portrét. ...Je zajímavé, že tento plastický portrét profesora Julia Mařáka je jediným sochařským zpodobněním velkého českého krajináře. Originál Bílkovy žákovské práce zdobí nyní Mařákovu muzeum v jeho rodné Litomyšli.“ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 48.

¹⁷⁸ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 13.

¹⁷⁹ BÍLEK, F., 3. 1. 1888. PNP, Praha, fond: Hlávka, J., č. inv. 135-138, č. přír. 42/09.

¹⁸⁰ *29. 5. 1836, Praha – †31. 12. 1909, Merano. WITTLICH, F. a kol.: *Vojtěch svobodný pán Lanna, sběratel, mecenáš, podnikatel*. Publikace k výstavě. Uměleckoprůmyslové museum v Praze, Praha 1996. Bliže viz např. <http://www.lannuv-palac.cz/rodlannu>. Zdroj citován 30. 10. 2016.

¹⁸¹ Spolužáci: J. Gretsche, J. Dědina, A. Hudeček, J. Panuška, O. Homoláč, R. Lauda, V. Foerster, A. Hofbauer, J. Špillar, T. Hilscher, aj. NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 49.

¹⁸² Francie, Paříž, 6. obvod, rue de la Grande Chaumière. <http://www.tfsimon.com/academie-colarossi-paris.htm>. Zdroj citován 23. 10. 2016.

¹⁸³ WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52.

né adrese působí škola stejného názvu.¹⁸⁴) Odcestoval po přípravách (výuka francouzštiny u medika F. Kozlovského, spolupráce s tajemníkem společnosti přátel umění na kompletním materiálním vybavení cesty) v lednu 1891 s přímou praktickou podporou Zdeny Braunerové¹⁸⁵, která se mladičkého Bílka ujala. Tato umělkyně z významné pražské rodiny byla s francouzským prostředím a kulturou spjata prostřednictvím své sestry, která se do Francie provdala za literáta Élémira Bourgese.¹⁸⁶ Zdena Braunerová v Paříži pravidelně působila a měla ve městě vybudované rodinné a pracovní zázemí. Stala se mecenáškou všech příchozích z českého prostředí a propagátorkou české kultury. Samotářského, nezkušeného a jazykově nevybaveného Bílka seznamovala s uměleckou komunitou. Zároveň mu pomohla v praktických stránkách jeho dvouletého pobytu.¹⁸⁷ Bílkův stipendijní pobyt v cizině byl počátkem jejich celoživotního přátelství.

Vztahu mladičkého Bílka s Alfonsem Muchou, který byl zprvu jeho sousedem, posléze se stal Bílek jeho nájemcem, a který měl v té době již vybudovanou pracovní existenci, si umělec do své smrti vážil. Zůstal s ním v kontaktu po celý život.¹⁸⁸ Mucha jej také seznámil s Luděkem Maroldem a dalšími krajany. V autobiografickém románovém zpracování syn Alfonse Muchy Jiří cituje otce o setkání a rozvíjejícímu se vztahu mezi oběma umělci: „*Jednou někdo zaklepá, maloval jsem právě plnou parou, vejde paní domácí, přivádí hosta. Monsieur Bílek. František Bílek, sochař, a Zdenka Braunerová. Přiváděla mi Bílka pod ochranu. Bílek byl bez vousů, jako hošíček. Náhodou byl vedle mě prázdný pokojík. Bílek se dal hned do práce, pracoval rád a pracoval mnoho. Světec mezi námi. Seraffin. Do crémérie přicházely modelky a to bylo na Františka příliš. Odstěhoval se dál a tam u něho jsme se scházeli. V dopise z 10. 11. 1932, ve kterém děkuje za blahopřání k 60. narozeninám píše Bílek: „Jak mile vzpomenu tě, jak před 42 lety sdružila nás Prozřetelnost tak úzce, až — na jeden pokoj, jednu postel a pod jednou přikrývkou...“¹⁸⁹ Skupina obyvatel Rue de la Chaumière, včetně malé komunity malířů, sloužila Muchovi jako modely. Toto využití se týkalo nejen Bílka*

Dále viz <https://www.avu.cz/document/p%C5%99ehled-pedagog%C5%AF-avu-do-roku-1990-820> nebo

<https://www.avu.cz/document/historie-avu-%E2%80%93-text-ji%C5%99%C3%ADho-t-kotal%C3%ADka-z-r-1999-822>, zdroje citovány 30. 10. 2016.

¹⁸⁴ Viz <http://www.grande-chaumiere.fr/fr/>, zdroj citován 30. 10. 2016.

¹⁸⁵ LENDEROVÁ, M.: *Zdenka Braunerová*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 230 s., [24] s. obr. příl. Osudy; sv. 21.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ „*Bydlela v Rue de Fleurs poblíž bulváru Montparnasse a Bílka ubytovala v Latinské čtvrti v penzionu De la Grande Chaumiere, ve stejnojmenné ulici. Stravování mu pak zařídila v protilehlé cremerii u Mme Charlotte. Počáteční dobu Bílkovi usnadnilo i setkání s krajany. U Mme Charlotte bydlel Alfons Mucha a Bílek se později přestěhoval přes ulici, do domu, kde byla cremerie a bydlel v pokojíku, sousedícím s místností, obývanou Muchou. Mucha byl ovšem o dvanáct let starší a v té době už proslulý malíř.*“ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 53.

¹⁸⁸ MUCHA, J.: *Alfons Mucha*. V Praze: Panorama, 1980, s. 408.

¹⁸⁹ *Ibidem*, s. 96.

a Kupky, ale dnes proslulého malíře Gauguina i Verlainova přítele, alkoholika a čističe bot, Andrého Josepha de Salis de Saglia.¹⁹⁰

Jistým dohledem nad mladičským umělcem byl pražskou stipendijní komisí v čele s profesorem Josefem Václavem Myslbekem pověřen slavný Vojtěch Hynais.¹⁹¹ Zdena Braunerová domluvila setkání, které avizovala dopisy z Prahy. Bílek žádal o radu, jak organizovat pařížský studijní pobyt. Hynais po prostudování výtvarných podkladů doporučil ateliér významného francouzského sochaře Aimé-Jules Dalua,¹⁹² u kterého by Bílka nejraději umístil. Ten však doporučil Akademii Colarossi v latinské čtvrti (nedaleko Montparnassu, kde byl Bílek ubytován) s tím, že Dalua na průběh jeho studia dohlédne. Instrukce a doporučení slavného akademika se týkaly rozšíření vzdělání v uměleckých odkazech (věnovat se studiu sbírek v uměleckých galeriích, muzeích). Bohužel ve vztahu Dalua k mladému umělci zůstalo jen u zdvořilosti a dobré vůle. Nenašel si dostatek času, aby na jeho práci osobně dohlédl. Bílek v souladu s jeho doporučeními studoval pařížské umělecké sbírky a v nich postupně nacházel sám sebe.¹⁹³

Do doporučované akademie vstoupil a studoval u Jeana Antoine Injalberta.¹⁹⁴ Ve škole strávil rok, kreslil a modeloval na živých modelech. Pravidelná podpora rytíře Lanny přicházela ve výši dvě stě franků a umožňovala mu souvislé, nerušené studium a prosté živobytí.¹⁹⁵

Z ostatních žáků akademie mu byl blízký polský malíř, grafik, dramatik, básník, v pozdějších letech jevištní výtvarník, architekt a pedagog, Stanisław Wyspiański, jehož započatou uměleckou kariéru ukončila těžká nemoc. V roce 1907 podlehl tuberkulóze.¹⁹⁶ Dochoval

¹⁹⁰ MUCHA, J.: *Alfons Mucha*. V Praze: Panorama, 1980, s. 111.

¹⁹¹ „V existenčně obtížné situaci Hynaisovi pomáhá mecenáš českých umělců architekt Josef Hlávka. V první řadě pro něj získal podporu rakousko-uherského ministerstva kultury a vyučování pro práci na obraze *Paridův soud* (obr. 30), který Hynais připravoval již od roku 1889 (obr. 29), kdy plenérový luminismus plně prolнул jeho dílem. Toto finanční zajištění přineslo užitek i řadě dalších českých umělců. Hynais v novém ateliéru pohostinně přijal Ludka Marolda, který se ocitl v tísní, neodmítl Karla Svobodu, historického malíře, nebo plzeňského Augustina Němejce. Němec se stal dočasně i Hynaisovým žákem a maloval kopii *Venuše z rozpracovaného Paridova soudu*. Zdenka Braunerová pak doporučila k Hynaisovi svého chráněnce, sochaře Františka Bílka.“ MŽYKOVÁ, M.: *Vojtěch Hynais*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1990. 108 s. Malá galerie; sv. 43, s. 70.

¹⁹² Nejtypičtějším realistickým sochařem byl Aimé-Jules Dalou (1838 – 1902) [371], který po svém návratu z Anglie (1879) vytvořil významné alegorické sousoší *Triumf republiky* (1880 až 1899) na Place de la Nation v Paříži. Více viz HUYGHE, R., ed. a AUBOYER, J.: *Encyklopedie umění nové doby*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1974. 470 s., [26] s. obr. příl. Světové dějiny; sv. 52, s. 215.

¹⁹³ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran.

¹⁹⁴ (...) „Jean-Antoine Injalbert (1845 – 1933), člen skupiny „toulouských“ sochařů, kteří podléhali vlivu Pugetovu, tvořil na jihu Francie...“ *Ibidem*.
Viz též <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb14846251t.public>, zdroj citován 30. 10. 2016.

¹⁹⁵ Podpora činila 200 frs (93 zl.). Dále viz Příloha č. 3. Rovněž MAREK, J. R.: *Hoch si kupoval obrázky*. Studie věnovaná Františku Bílkovi, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3609, č. přír. 67/75, s. 1.

¹⁹⁶ Blíže STOPCZYK, S. K.: *Stanisław Wyspiański*. Vyd. 2. Warszawa: Kraj. Agencja Wydaw., 1984. 48 s. Abc. Malarstwo polskie. Monografie.

se portrét mladičského Bílka (kresba tužkou) z doby vzájemného pobytu v Paříži.¹⁹⁷ „Život jeho druhů a známých ho ale spíše odrazoval. Žil s nimi sice ve shodě, ale zachovával si žárlivě čistotu a přísnou řeholi své pracovní samoty. Jako v Praze tak i v Paříži nacházel duševní rovnováhu a klid v chrámu. Francouzštině se učil nejvíce prakticky, posloucháním a nezbytným stykem s lidmi a také čtením bible v této řeči. ...Bylo v něm mnoho krvácejícího poznání, ale z něj vzcházelo i jasno v jeho duši, která se připravovala k tvůrčímu dílu.“¹⁹⁸

Studenti AVU pod Lannovým stipendiem na doporučení pražské stipendijní komise studovali v soukromé Akademii Colarossi.¹⁹⁹ Mohli se rovněž zapsat na École des Beaux Arts nebo do ateliérů ostatních slavných umělců té doby, pokud tito byli ochotni je přijmout do svých ateliérů. Pro upřesnění dobového pozadí je nutno konstatovat, že oficiální akademická tvorba pařížských sochařských dílen měla svoji paralelu v dílech Hippolyte_Maindrona²⁰⁰, Auguste Clésingera²⁰¹, Frédéric Auguste Bartholdiho²⁰² (tvůrce sochy Svobody pro Spojené státy americké). Jean-Antoine Injalbert²⁰³ patřil do této skupiny sochařů.

V době svého pařížského pobytu Bílek zůstal s pražským uměleckým prostředím v kontaktu a v roce 1891 se zúčastnil Jubilejní výstavy v pražském Rudolfinu, kde vystavil tři díla. První byla studie s mariánským tématem pod názvem „*Jak se ženeme v život tak záhy*“

¹⁹⁷ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, obrazová příloha mezi s. 12-13.

¹⁹⁸ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 46, s. 53-55.

¹⁹⁹ Viz <http://www.tate.org.uk/learn/online-resources/glossary/a/academie-colarossi> nebo <http://www.artbiogs.co.uk/2/schools/academie-colarossi>, zdroj citován 30. 10. 2016.

²⁰⁰ Viz <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb14911633b>, zdroj citován 30. 10. 2016.

²⁰¹ Viz <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb13168227h>, zdroj citován 30. 10. 2016.

²⁰² Viz <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb121604181> a <http://www.musee-bartholdi.fr/>, zdroj citován 30. 10. 2016.

²⁰³ Jeho první sochařskou realizací byl tympanon v kapli Dobrého pastýře v Béziers. Získal velkou cenu na světové výstavě v Paříži 1889 za bustu Marianne. Viz například <http://paris1900.lartnouveau.com/documents/injalbert.htm>, zdroj citován 30. 10. 2016. Dále LEDUC, E.: *Dictionnaire du Panthéon de Paris: Précédé d'un historique du Lieu*. Éditions Publibook. Paris – France: Publibook, 2013, s. 143.

druhou práci kresba uhlem *Božetěch*²⁰⁴ a třetím dílem se stala plastika „*Z bití o bytí*“.²⁰⁵ Dílo mělo původně název *Z bojů o existenci*, ale posléze změnil umělec jeho název.²⁰⁶

Pařížské studium komplexně jeho vzdělání rozvíjelo, a to jak v prostředí akademie na Montparnassu, tak při seznámení s uměleckými sbírkami Louvru a dalších muzeí a galerií (např. Trocadéra). Poznání znamenalo Bílkův rozchod s uměním Západu. Protážené figury na západním postálu katedrály v Chartres, tzv. „sloupové sochy“ mohly předznamenat Bílkovy naddimenzované vertikální figury s jejich obsahovými dopady. I když se jeho vztah k antickému umění a renesanci v pozdější době změnil, jeho obdiv patřil např. byzantským mozaikám. *Ex oriente lux!*²⁰⁷

Uvědomil si, že přišel do Paříže již vnitřně dozrálý a zdejší umělecké studium mu pomohlo doplnit technickou dovednost, zpřesnit pohled a obratnost tvořící ruky. Dalo mu vědomí jistoty smyslů v práci se sochařským materiálem. Studentské prostředí akademie mu již nebylo blízké. Stále zřetelněji se připoutával k českému národnímu sebeuvědomění a jeho neústupná individualita touto zkušeností pronikla důrazně a možná až urychleně na povrch.

Druhý rok pařížského pobytu probíhal dle Bílkova rozhodnutí odlišně. Do Akademie Colarossi se již nevrátil a do druhého ročníku se již nezapsal. Pronajal si na ulici Montsouris část ateliéru sochaře Furniera a začal samostatně tvořit.²⁰⁸ Toto odvážné a samostatné

²⁰⁴ Více viz Poznámky sochařovy: „Božetěch“ (r. 1894.) „Božetěch“ můj? Nic zvláštního! Stará povídky; přesátá až k nepoznání bídou lidu. Sobeckým odkrýváním světu zájmem k Božetěchu je, co mou duši hárá. Však bez viny přec! – Ne sobectví: sebe vynést, k světa slávě bídne tuliti se; ale mne povinnost k Božetěchu vázala.

Na jeho světlem v dějinách zjevu skvrna dosud lpí, s nikdo ji neodstraňuje. Práce má, jež připomenutím jména „Božetěch“, nejen úctou k němu, ale jest i snahou, by bylo o jménu tom mluveno, a pravda o něm: co vždy světlem, objasněna konečně byla. (Však také reprodukce nepodává víc skoro, než to pouhé jméno. Malá „perspektivická“ zvláštnost jest tam. Hlavní děj je na podlaze, hlavní bod proto je na podlaze a i horizont tedy s ním. Světlo denní hasne a zář krbu zmáhá se dílly.)

Víc pravít nemohu; protože tím „víc“ povídal bych o sobě pod jménem „Božetěch“. MAREK, J. R.: *Poznámky sochařovy*, opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 2.

Dále viz MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 207.

²⁰⁵ Více Poznámky sochařovy: „Z bojů o ‚existenci‘, kdy člověk se stal dravcem. Přepadal zvěř a živil se jejími mrchami, co bylo vždy mezi jinými i supů přirozeností. Právě u večere, ve zvířecím pohybu hryže na posledních kostech, kdy přilétají supové přirozeným pudem a hladem hnáni, a on natahuje se pro kámen, kdy jej na ně hodil, a tak se o své žití bránil.“ (R. 1895.) MAREK, J. R.: *Poznámky sochařovy*, opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 2.

Dále viz MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 207; VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha paměti*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matices Křemešnická, 2016. 255 stran, s. 186; VANĚK, F. B.: *Sochař mystik, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník I., 1896, 3-4 s. 57.

K doplnění viz plán výstavy <http://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1012507>, zdroj citován 30. 10. 2016.

²⁰⁶ *Ibidem*, s. 28.

²⁰⁷ WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, s. 29.

²⁰⁸ „Jinak žil v ostražitě samotě svůj vnitřní život, prostý, cudný, z hloubi nitra křesťansky přesvědčený, s hodinami

rozhodnutí učinil z individuálně pojaté nutnosti.²⁰⁹ Nijak jej stipendijní komisi nezdůvodnil a nepodal stipendijní komisi ani žádné vysvětlující stanovisko. V uzavřeném českém prostředí zůstal tento jeho krok nepochopen. Jeho volba byla interpretována zcela odlišně od jeho záměru, a to jako projev vzdoru, pýchy a nepokory. Pobyt v cizině přestal přijímat trpně. Stal se jeho aktivním organizátorem. Paříž pro něj znamenala vyhnanství. Na město, kam směřovali své kroky adeпти umění z celého světa, si nedokázal zvyknout. „*Všechno, co zde žil, bral jako řízení boží, všechny ty drsné zkušenosti života byly mu uloženy vyšší vůlí, je podrobován zkouškám a on musí poslouchat tohoto vnitřního hlasu prozřetelnosti a nedbat ostatních lidí. Byl si jist, že není opuštěn a že nad ním bdí vyšší moc, ke které se vroucně modlí.*“²¹⁰

Pro pražské vedení z AVU organizace změny jeho pobytu a vše co se s ním pojilo, způsobilo mnoho nepříznivých ohlasů. Jako hlavní problém byl považován odchod z Akademie Colarossi. V souvislosti s tím vyzvaly otázky:

Proč nepřešel na École de Beaux arts?

Cítí se již dokonalým?

Je v něm obsažena zaslepenost pýchy nebo dokonce vypočítavost a zištnost?

Proč svému mecenáši neposlal dosud dar z vděčnosti?

Takto se mu odměňuje za velkomyslnou podporu?

V pražském uměleckém prostředí plném řevnivosti a závisti nebylo těžké rozpoutat nevoli. A mecenáš, rytíř V. Lanna, se pomalu začal od Bílka odtahovat.

Vojtěch Hynais, Bílkův pařížský mentor, byl Prahou vyzván k podání raportu o Bílkovi. Spolu s vyžádaným dopisem zaslal náčrtky a kresby, které v Bílkově dílně vybral. Tato reflexe se Praze nezdála dostatečná a Hynais byl podezírán ze zaujatosti. „*Hynais u Bílka viděl počátky ‚Golgoty‘ a vyslovil se s uznáním: ‚Nikoliv vzít, ale přidat by vám měli na podporu na takové nákladné dílo!‘*“ Pochyby neustaly a následně byl z Prahy požádán profesor Injalbert, kterého Bílek již po roce studia opustil, aby se vyslovil o jeho pokrocích v práci a nadání. Ten si Bílka v této choulostivé záležitosti pozval, kdy ho seznámil s požadavkem Prahy o revizi sochařova studia. Písemnou odpověď stipendijní komisi dal Bílkovi, aby

extatického vsebepohřížení.“ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901.* Praha: Za svobodu, 1948, s. 13.

²⁰⁹ „*Bránění se, unikání vnitřnímu hlasu, konečně podlehnoutí Vyšší Vůli. – Probudil se na loži a ležel ve světle. Vše svítilo – lože, nebesa; hlavně obrací se za hlavou, že jde nejvíce světla zdroj; pomalu vše mýjelo. Příhody na ulici, v chrámech, vše usvědčovalo ho z vnitřního příkazu: Což bys ty jím nemohl býti? Až v Louvru – na nádvoří Gambetty – jeho zjevení vnitřní – o Synu Člověka, když měl přijati slávu otce – dříve než byl svět. A tehdy počal se obrátiti Kristem Pánem jako Synem člověka a Synem Božím zároveň. Tu byl velký skok a nepřirozený, který usměrňoval další dny 2. roku pobytu v Paříži. Nechodil do školy, najal si dílnu na Montsouris, a dle příprav začal pracovati na Marii-Matce Boží. Nejprve s hošíkem Ježíškem, pak pod křížem.*“ Dále viz Příloha č. 3. Více viz MAREK, J. R.: *Hoch si kupoval obrázky.* Studie věnovaná Františku Bílkovi, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3609, č. přír. 67/75, s. 4.

²¹⁰ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi.* Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 56.

si ji přečetl. Ten svému profesorovi důvěřoval a vyjádření si odmítl přečíst. Oba umělci o Bílkovi podali kladné reference a finanční Lannova podpora mu byla dalších pár měsíců vyplácena.²¹¹

Ten již pracoval na *Golgotě*, kde ve své první práci z roku 1892 oslavoval Matku boží, Pannu Marii. „*Od svého dětství si zvykl obracet se v modlitbách především k ní, nejněžnější a nejuctívější city jeho srdce patřily jí. ...Současně se počal v myšlenkách zaobírat Kristem, jako synem člověka a synem božím zároveň.*“²¹² Druhou prací, která vznikla téměř současně, se stala *Orba je naší vinny trest*.²¹³ Záměrem mladého sochaře bylo darovat plastiku *Orby* z vděčnosti svému mecenáši rytíři Vojtěchu Lannovi.²¹⁴

Obě tvůrčí realizace byly dle vzpomínek umělce doprovázeny náboženskými exaltacemi, které se opakovaly nejen ve snech, ale dle samotného Bílka i ve stavech bdění, ve chvílích citově podmíněného přemítání o Bohu. Tvorba byla provázena modlitbami. Obě výtvarné realizace se vzájemně podmiňují a prozrazují mnohé o myšlenkovém světě umělce v té době. „*Mladičký, devatenáctiletý umělec nenalézá v Paříži svého mistra, ale nalézá sebe.*“²¹⁵ V úvaze z roku 1896 *Sochař mystik (Nový Život)* spolužák a přítel z táborského gymnázia Vaněk definuje Bílka pařížské rozluky s oficiálním pojetím pražské umělecké scény: „... *dal přednost Madonně před člověkem, když neužil ve své tvorbě osvědčených a neomylných pražských receptů pro cestu k umění, ale živelnou silou své individuality hledal a našel tvorbu vlastní, a na ní sám sebe.*“²¹⁶

Formální zpracování běžného námětu *Golgoty* nebylo obvyklé. Výrazné prvky měly naturalistické a nekonformní pojetí, včetně celkové kompozice. Otázkou je, co bylo naturalistické vyjádření? Odpověď zní: Použití reálií v materiálech:

²¹¹ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran.

²¹² *Ibidem*, s. 58-59.

²¹³ Více viz Poznámky sochařovy:

„*Orba.*“ *Celá práce je na způsob cihlového písma. Na takové cihle psáno i zde o ,orbě', a jedna věta napsána tu sochařstvím.*

Nadpis toho článku je: ,Orba je naší viny trest'; – a i dále je v tom smyslu o ,ní' psáno. Sochařství psaná věta je, že veškerá naše ,orba' (i duchu orba) je dobývána v potu tváře ze země: Na ,desateru' oře těžce úmorně náš velký oráč – Kristus, tak sníživ se v nás, v tu tvrdou, ztuhlou půdu; protože člověk vino novou svojí (jak v malém podobenství je tu vidno) zaoral, jak zvíře do země a tam nalezl svou smrt, a my, co malé, nahé děcko po něm zůstali.

Proto oře Pán, by nás znovuzrodil v ,orbě' své, a tak nás obživil ve zdraví své, po kterém se nikdy neumírá. (R. 1892.)“ MAREK, J. R.: *Poznámky sochařovy*, opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 4. Dále MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 206-207.

²¹⁴ *Ibidem*.

²¹⁵ *Ibidem*, s. 60.

²¹⁶ VANĚK, F. B.: *Sochař mystik, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník I., 1896, 3-4 s. 57.

- Visící provazy z kříže,
- drátěná trnová koruna.

Odkaz k baroku je patrný v přesahu přes plintu plastiky, Bílkova „*esovitá linie*“ vyjadřuje symboliku života. Stylizace figur v trojúhelníkové kompozici, se schématem postavy apoštola Jana, odkazuje k novobaroku. *Golgota*²¹⁷ se tolik nevymyká dobovému rámci tak, jako *Orba* (nadepsaná *Orba je naší viny trest*). Tato plastika je naturalisticky expresivní ve svém výrazu a Bílek v ní zcela překračuje dobové schéma. Specifické uchopení perspektivy postav dodává plastice expresivní výraz (...) „*vytvořil nový výrazový efekt, který pak byl často přejímán, zvláště tam, kde měl být vyjádřen kontrast individuální mravní velikosti a ‚malosti‘ běžného množství omezených lidských zájmů.*“ Obě plastiky jsou sice rozdílné, ale navzájem se doplňují, již jen tím, že u *Golgoty* schází ukřižovaný Ježíš a vize *Orby* na ní navazuje.²¹⁸

Předložení Bílkových prvních klauzurních prací z roku 1892 *Golgota – hora lebek*²¹⁹ a *Orba je naší viny trest*²²⁰ s pronikavými religiózními náměty se pro umělce staly druhým mezníkem v životě²²¹. Členové stipendijní komise, kde vládl novorenesanční vkus, byli doslova pobouřeni. Proti zpracovanému tématu vystoupil profesor akademie Myslbek (Myslbek již vedl sochařský ateliér). Klauzurní práce byla pražskou AVU odmítnuta. Stipendijní komise v Praze v čele s Myslbekem²²² i mecenáš Vojtěch Lanna, pro něhož byla plastika *Orby*

²¹⁷ Více viz Poznámky sochařovy:

„*Kalvarie: ‚Velkost ‚ženy‘ (Ev. J. II. 4.) hledal jsem, a našel ji v bolu. Celek práce, jenž je křesťansky jednoduchý, připomíná kříž vznešeným do výše trčícím břevnem, a příčným dějem na zemi příčné připomíná rámě, jež objímání znamená; objetí to je až k zemi skleslé pod bolu tíhou. Nekleslou linii tvoří jen Panna Maria, pro Niž slovo ‚žena‘ jen choval Kristus.*

Z děje předchozího, zřejmě označeného, kdy sundáno bylo rámě příčné kříže i s tělem (kvůli nejsnazšímu sundání), kdy přisedla pak svatá Panna, jako přiklekl mezi jinými i sv. Jan, a když tělo Pána odnesli, tu počíná přítomný děj: Zůstali ‚matka‘ a ‚syn‘, jenž co ‚svoji‘ s kříže Pánem byli snoubeni, zůstali tu chvíli sami. Mohutnost mladíka skleslá, bol, úctu a lásku k ‚Matce jeví; a stařenky ‚Panny‘ vetché tělo neskloněno přes pod nezměrným bolem, jeť velké síly duše dokladem.

*Jednotliviny pak celku toho jsou prosyceny myšlenkami, družícími se k jednomu a témuž celku a myšlenke jeho; jako: Hora: na níž se děj udál, je vskutku dle svého významu zobrazena ‚horou lebek‘, jež jakoby přinesena na své sem místo; že odůvodněna i z děje vyčnívající noha, je zřejmo; a tak podobné myšlenky druží se tu v celek. (R. 1892.)“ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 206.*

²¹⁸ WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, s. 28-30.

²¹⁹ Vznik: 1892; typ dokumentu: socha; rozměry: 88 x 60 x 46 cm, materiál: drát, provázek, sádra. Umístění: <http://ghmp.cz/frantisek-bilek/>, zdroj citován 15. 10. 2016.

Sousoší s Pannou Marií. Není zpodobněna v souladu s katolickou tradicí (mladá dívka), ale realisticky vyjádřená. V prvním období si netroufal Krista vyjadřovat, plastika na něj vnitřně odkazuje. Vše směřuje k Bohu. Zhroucená Janova postava, zavřené oči Panny Marie. Bílkovo vnímání lidské viny je zde plné. Sousoší věnoval kostelu v Chýnově, po deseti letech mu bylo vráceno s výhradou, že nevede ke zbožnosti. Pozn. autora.

²²⁰ Sběrka: plastika; datace: 1892; technika: patinování; materiál: sádra.

Viz <http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.P-432/>, zdroj citován 15. 10. 2016.

²²¹ Prvním mezníkem bylo diagnostikování oční vady ve druhém roce studia na AVU v Praze (1888). Pozn. autora.

²²² „*Myslbek je v podstatě samouk a sám po svém si absolvuje to, čeho se ostatním dostalo ve škole.*“ VOLAVKA, V.: *České malířství a sochařství 19. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. Učebnice pro

dedikována, předloženou klauzuru odsoudili.²²³ Lannovo stipendium mu bylo odebráno a bez finanční podpory nezbyval než trpký, nucený návrat umělce do Čech.²²⁴

Je potřebné zdůraznit, že Bílkovy plastiky prvního období a zásadního životního zvratu *Golgota* a *Orba* jsou spojovány se studiem na Akademii Colarossi a vedením Injalberta. Ze všech dostupných prozkoumaných podkladů vyplynulo, že toto zařazení je nepřesné. Výše je definován umělcův rozchod s prostředím akademie ve druhém roce pobytu a byl stanoven pokus o vyjádření jeho samostatné tvůrčí a duchovní profilace.²²⁵ Se sochařem Injalbertem byl nejspíš pouze ve formálním kontaktu, ale jak jeho pařížský mentor Hynais, tak Injalbert neváhali mladého Bílka podpořit v okamžiku konfliktu s pražským prostředím mecenátu. Jejich ocenění a loajalita s umělcem patřila jeho talentu a schopnostem nově a naprosto ojediněle interpretovat tradiční témata.

I.4 CHÝNOVSKÉ OBDOBÍ (1892 – 1902)

Po návratu do rodného Chýnova u Tábora a po absolvování povinné roční vojenské prezenční služby si zřídil ateliér v lese chýnovské obory u rybníka (pracoval ve staré schwarzenberské střelnici).²²⁶ V tomto osamělém prostředí tvořil, meditoval a modlil se po všech pražských a pařížských zklamáních. V tomto období vyhledal a obnovil kontakt se svým spolužákem Msgre. Vaňkem a zval jej k sobě do Chýnova. Ten se ke své tehdejší zkušenosti s umělcem a vztahu k němu vyjádřil následovně: „*Víra mu byla královnou a jeho umění, tehdy již oslňující, nabízelo jí pokorně své služby a síly. ...Mluvil vždy věštecky a z jeho apokalyptických vidin, snů a plánů jsem, ač ještě v dohadách, vytušil, že je Božím vnuknutím, snad*

vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 233.

²²³ „*Myslbe se vyjádřil nevybíravě o promarněném stipendiu, a o Bílkovi řekl, že není hoden ani srovnání s jeho posledním žákem a mecenáš Lanna odmítl přijmout od Bílka darovanou Orbu.*“ WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, s. 30.

²²⁴ „*Kdysi odcházeli vyznavači a blouznivci, přemoženi láskou k Bohu na poušť, aby tam hledali a našli – on odchází do Paříže! Odchod do Paříže skutečně tento proces odloučení a výlučného osamocení rychle dovršil. Onen růst a zrání výjimečného nitra se zde dokončily. Nelze říci, že by to bylo jen dílem nového prostředí. Prostředí může být jen příznivé či nepříznivé pro niterný vývoj člověk, ale neurčuje ho, roste-li ten opravdu zevnitř. Paříž jen urychlila tento vývoj, jenž by se byl asi doma dál poněkud jinak a pomaleji. Urychlila jej vlivy zápornými, ostrým kontrastem toho, co čekal a co zde uviděl, nešetřeným a krutým zklamáním. Leč ani to nevystihuje věci dostatečně. Bílek tu ukončil dobu svého uměleckého dozrávání v bolestné škole strádání, cizího chladu a bídy! Poznal se, vyrostl, uzrál – stal se tím, čím byl!*“ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 52.

²²⁵ „*Ale sotva se zde porozhlédl, poznal, že na takovéto škole už odrostl. Neomylnou mělkostí profesorů nespokojen, odhodil těsné školácké střevisky a začal chodit a tvořit samostatně.*“ VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha paměti*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran, s. 184.

²²⁶ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 11.

i zjevením povolán, aby zahřimal světu hmotně oddanému: „Čiňte pokání, neboť přiblížilo se království nebeské!“ To veliké, obrodné slovo měl zahřínat český sochař.²²⁷

Doba odloučení a izolace trvala několik let, přibližně do roku 1896. (Bývá nepřesně též uváděno deset let do roku 1901, kdy se seznámil se svojí budoucí manželkou Bertou Nečasovou. K seznámení došlo již v roce 1899.) V chýnovské kronice se zachoval záznam o zakoupení sochy Panny Marie z roku 1895, která byla určena pro kapličku v domě J. Bílka (č. p. 130) za dvacet osm zlatých „a zároveň bylo povolení dáno, k vybírání prvního krejcaru na 6 roků, tj. do 1901.“ V témž roce bratr Jan vystavěl dům na pozemku, který zakoupil od obce v exekuční dražbě.²²⁸

Od roku 1897 pracuje v Nekutově chalupě²²⁹ v Chýnově. Toto chýnovské sídlo mu profesor Nekut nabídl po likvidaci střelnice do doby, než se umělci podaří najít pro sebe tvůrčí zázemí. Svoji výtvarnou práci přizpůsobil prostředí, které nebylo vhodné pro velké realizační celky. Vytvořil zde zásadní menší díla a rozpracoval návrhy pozdějších projektů. Jednalo se například o reliéf sv. Máří Magdalény s názvem: *Proč pláčeš, co hledáš?* Objednávku zadala paní Neureiterová pro klášter jeptišek. Ty dílo shlédly a mecenášku raději požádaly o finanční příspěvek. Další osud reliéfu byl náročný. Byl odvezen do Záhřebu, kde měl být umístěn na oltáři místního chrámu. Dílo bylo odmítnuto, nadlouho putovalo do skladiště. Po drahé době jej vyzvedl sochař Frangeš a prosadil jeho umístění v záhřebské galerii.²³⁰

Ve vile u Nekutů vznikaly první studie a přípravné práce na Krucifixu.²³¹ Své vrcholné dílo ale zpracoval až ve svém nově postaveném domě. Odvahu k tématu ukřižovaného Ježíše sbíral dlouho, necítil se hoden zpracování a pomohlo mu až povzbuzování a spoluúčast přítele Julia Zeyera, který ho k realizaci dovedl. U Nekutů vytvořil přípravnou práci Kristova těla, která v litinovém odlitku stojí na hřbitově v Babicích na Moravě jako náhrobek. O postavení modelu v Babicích se zasloužil J. Deml na památku zesnulého katolického faráře P. Ševčíka. Dílo se nevyhnulo odsouzení. Biskup při vizitaci nařídil, aby byl Ukřižovaný ze hřbitova odstraněn. Teprve zásah místních obyvatel tomuto kroku zabránil.²³²

²²⁷ S odkazem na L 17,5. VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha pamětí*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran, s. 181.

²²⁸ Viz <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?doctree=1kkoiy&menu=3&id=131063&page=4>, zdroj citován dne 5. 3. 2017.

²²⁹ Jednalo se o letní vilu Bílkova příznivce profesora F. Nekuta (tchána překladatele Ernesta Denise). Pozn. autora. NEČAS, V. a SUCHÝ, V., ed.: *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 94 – 96.

²³⁰ *Ibidem*.

²³¹ „To, co oko lidské vidělo na ‚hoře lebek‘, při zaslechnutí posledních slov Krista: ‚Bože můj, proč jsi mne opustil‘, a ‚dokonáno jest‘, /roku 1897/. Čtyři studie.“ MAREK, J. R.: *Poznámky sochařovy*, opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 3-4.

²³² NEČAS, V. a SUCHÝ, V., ed.: *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 99 – 100.

Výčet děl z Nekutovy vily v období 1897 – 1898 zahrnuje:

- *Výklad slova Madona* – dřevořez;
- „*Podobenství velkého západu Čechů*“ je první Bílkovou prací tohoto národního obsahu, prací geniálně v meditaci pojatou, která propojuje národní dějiny se smrtí Kristovou.²³³;
- Definitivní verze *Orby* – dřevořez;
- Kresby: *Věřím, Vím, Zahradník mariánský, Cyril a Metoděj, Den se ubírá silnicí, Svatý Jan Křtitel (Nebylo většího mezi syny žen)* a mnohé další,²³⁴
- Navrhuje zde svoji budoucí pracovnu.²³⁵

I.4.1 Dům (*Chaloupka*) v Chýnově

V prostředí Nekutovy vily vznikly plány vlastního domu „chaloupky“, který si na otcově pozemku postavil vlastními silami a prostředky. Zde hledal odpovědi na své trýznivé otázky po smyslu života. Chaloupka se stala jeho první realizací v oblasti architektury.

Bílek na rozdíl od svých souputníků nezaujímá přístup kritického poznání, ale hledá v náboženském myšlení východiska pro své místo ve světě. Neodděluje filosofii a náboženství, nýbrž obé se protíná. Intuitivní Bílkovo chápání nedostatečnosti života se promítá do představ utrpení tohoto světa a velkými symboly se stávají Kristus a Matka.²³⁶

Postavit vlastní útočiště podpořila finanční podpora mecenáše Josefa Hlávky pro práci na vytvoření ukřižovaného Krista. Peníze na realizaci, pro které u Hlávky silně intervenoval básník Zeyer, rozdělil na dvě části: první dal otci *na obživu*, za druhou koupil *Šimečkovu pole*. Za toto pole mu otec věnoval pozemek a povozy, aby si mohl vlastní dům postavit.²³⁷

Z obecní kroniky se dozvídáme o domu následující: „*P. Frant. Bílek, syn Jana Bílka, měšťana z č. p. 107, vyhlášený akademický sochař a malíř postavil si na pozemku otcovým dům dle starého způsobu, v němž zřídil si v přízemí řádnou sochařskou dílnu a na hoře byty.*“²³⁸ Zde na Braunerová ve svém článku o Bílkovi užila podobný obrat: „*A prostý ten dům, v němž Bílkova dílna, prozrazuje svého tvůrce; je stavěný tak, jak předkové stavěli: dle potřeby.*“²³⁹

²³³ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 106.

²³⁴ *Ibidem*, s. 108.

²³⁵ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 11.

²³⁶ Viz např. NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: Svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran. Dále <http://www.chynov.cz/bilkuv-dum/d-60303/p1=2095>, zdroj citován 15. 10. 2016.

²³⁷ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 43.

²³⁸ Viz <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?doctree=1kkoiy&menu=3&id=131063&page=194>, zdroj citován dne 26. 3. 2017.

²³⁹ Viz <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->, s. 133. Zdroj citován dne 24. 4. 2017.

Označení v textu „dle starého způsobu“ a „dle potřeby“ může naznačovat a je možné se dohadovat, že Bílek byl informován o uskupení, které si kladlo za úkol udržet evropské kulturní dědictví a přiklonilo se k tradici Evropy, dá se říci až fundamentálně. Anglické uskupení *Art and Crafts* (úplný název zní *Arts and Crafts Exhibitions Society*) vzniklo v Londýně v roce 1887 pod ideovým vedením zakladatele, ilustrátora a umělce, Waltera Cranea. Bílkův dům v Chýnově je hnutím zřejmě pouze inspirován a ve vlastní identitě nese plnou pečeť umělcovy snahy prostupného duchovního prostoru, který nese nezaměnitelné znaky a symboly jeho poselství.²⁴⁰

Stal se bezpečným prostorem umělce, jeho promyšlený koncept byl a je zcela v Bílkově duchu. Odvážně jej projektoval naprosto odlišným a specifickým způsobem. V době, kdy Bílek dům projektoval a postavil, byl opět společensky aktivní. O to se velkou měrou zasloužilo seznámení a prohlubující se vztah s básníkem Zeyerem. V tomto období se stýkal s osobnostmi sdruženými okolo časopisu *Nový Život*. S knězem Sigismundem Bouškou se v té době již přátelil. O domě vznikl článek Boušky ještě před jeho dokončením a byl otištěn v časopise *Nový Život* (1899). Katolický kněz a přítel v něm představil nový dům a obhajoval Bílka. Vymezil se proti dobovému názoru, který byl v tisku nesen v duchu jakéhosi *tajemného prorocství*, že umělec bude dokonalý pouze, když se zbaví okruhu skupiny okolo *Nového Života*. Zdůraznil jej jako zásadového a křesťansky jednajícího. Vysvětlil koncepci stavby a jeho popis nového domu je včetně výkladu obsahů realizovaných symbolů. Archetypální symboly jsou užity v koncepci stavby promyšleně s odkazem na křesťanskou symboliku: v popředí štítu domu dřevěný kříž, který má na třech koncích vyryty nápisy Cesta – pravda – život. Protikladem k němu kůl s „hvězdovitě řezanou“ muří nohou; sluneční kruh s paprsky; hvězdy, mráčky (hřích); lidské ruce (odvrácení hříchem od Boha). „*Tak i v tomto životě ve hvězdách mluví celý štít řečí Kristovou.*“²⁴¹ Po zdech domu jsou nápisy z Písma (J 1); reliéfy se symbolikou Matky a dítěte, snopu klasu (oblíbený Bílkův motiv) a nápisem *Jsme přikryti* (specificky vytvořeným fontem). Vlevo od dveří kruhovitý reliéf matky země, bílý a rudý (strany zeměkoule). Světlá půle je hlavou ženy, u ucha se tulí dítě, které je synem matky Země. Relief skonu člověka (převzat z myšlenky Cyrila a Metoděje) – dvě klesající mužské postavy. Vnitřní vybavení bylo skromné, bílé prostory, z knih Písmo a biblické knihy. „*Nikde přepych, nikde zbytečné věci.*“ Z publikovaného článku kněze Boušky zřetelně vyplývá osobní vztah k umělci a schopnost jej racionálně reflektovat.²⁴²

²⁴⁰ Pozn. autora: V českém prostředí je s tímto hnutím spojován architekt Ivan Jurkovič, malíř Joža Úprka. WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52.

²⁴¹ BOUŠKA, S.: Bílkův dům. *Život*, ročník 1899, s. 344, s. 49-50. Více viz <http://depositum.cz>. Zdroj citován 15. 2. 2018.

²⁴² „*Je přirozeno, že jakmile se Bílek rozhodl vystaviti si vlastní dům, pojal ho ihned jako obydlí zcela samostatně a originálně a to*
1. Ryze české
2. Ryze křesťanské.
Nebo tyto dva životy všude u Bílka se jeví. Bílek celý plán domu provedl sám, pouze v některých technických podrobnostech poradil mu bratr jeho inženýr, a také celou stavbu zednickou a tesařskou s pomocí rodiny své téměř sám hmotně provedl. Z toho je pato, že dům Bílkův je stavba ideální, neboť je dílem umělce: stavitele,

Dům se stal ateliérem a styčným místem pro vyvolené přátele. Při nejmenším o pozvání do domu píše, jak např. Růžena Svobodová²⁴³ ve své korespondenci s Bílkem, tak Růžena Jesenská ve svých čtyřech dopisech z roku 1901²⁴⁴. Svě stálé místo v něm měla malířka Zdena Braunerová²⁴⁵, Jaroslav Zeyer – umělcovo přání bylo, aby skončil učitelské zatížení a přestěhoval se do jeho domu²⁴⁶ a samozřejmě Otakar Březina. Braunerová ve svém popisu chýnovského ateliéru přibližuje způsob sochařovy práce: „*Atelier Bílkovo, to velká síň, do níž ze tří stran padají proudy světla a rozlévají se v bílém prostoru. Nic tu nevidět než práce sochařovy: Kalvarii v plném plném tichém světle, Golgotu, Orbu, a na stole mezi návrhy a rozdělanou prací leží Evangelium, jež je stálým pramenem živné vody, z něhož čerpá umělec sílu k práci. ...Své studie přímo fotografické pravdy střeží Bílek bedlivě ve svých mapách a nedovolí, by přišly na světlo.*“²⁴⁷

Dokladem o atmosféře chýnovské dílny je výňatek dopisu přítele Zeyera, který poslal Bílkovi z Vodňan: „*Ta krásná chvíle ve Vaší dílně! Je mi to vzpomínka posvátná. Čistota Vašeho myšlení, tiché Vaše nadšení, mysterium Vašeho talentu, to vše působilo na mě nevýslovně krásně, řekl bych svatě, a k tomu ta čistá, známá krajina v tom jemném déšti!*“²⁴⁸

Z korespondence se Svobodovou, v jejímž pražském salóne se scházela česká inteligence, vyplývá praktická pomoc umělci v těžkém období po návratu do Chýnova, kdy tvořil v ateliéru keramiku. Soused hrncíř mu výrobky páčil ve své peci. V článku o Bílkovi ve *Volných směrech* jsou k dispozici fotografie pěti nádob, které Bílek v tomto období zhotovil.^{249, 250}

zedníka, tesaře a sochaře. Jednota myšlenky a provedení nemůže tedy býti u žádné stavby jasněji provedena, než v tomto uměleckém díle.“ BOUŠKA, S.: Bílkův dům. Život, ročník 1899, s. 344, s. 49-50.

Více viz <http://depositum.cz>. Zdroj citován 15. 2. 2018.

²⁴³ SVOBODOVÁ, R.: *Dopis Františku Bílkovi z 16. 10. 1898, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, Frant.; č. inv. 176-177; č. přír. 33/64. Praha, 1901.

²⁴⁴ JESENSKÁ, R.: *Dopis Františku Bílkovi z 8. 6. 1901, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, Frant.; č. inv. 135-138; č. přír. 33/64. Praha, 1901.

²⁴⁵ LENDEROVÁ, M.: *Zdenka Braunerová*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 230 s., [24] s. obr. příl. Osudy; sv. 21. ISBN 80-204-0868-1.

²⁴⁶ BÍLEK, F.: *Má radost nad Otakarem Březinou – vliv díla O. B. na jeho dílo*. Zdroj: Český rozhlas (archivní a programové fondy). APF, AF00227/5, 2. 12. 1934, stopáž 9:06, Kód: 6255, poznámka: digitální. Nelze rozlišit, 03:07, zdroj citován 2. 10. 2016.

²⁴⁷ Viz <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->, s. 133. Zdroj citován dne 24. 4. 2017.

²⁴⁸ ZEYER, J.: Bílkovi Františku, Vodňany, 8. 8. 1896. PNP, Praha, fond: Bílek F., č. inv.: 161-175, č. přír. 6/73.

²⁴⁹ Viz <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->, s. 131. Zdroj citován dne 24. 4. 2017.

²⁵⁰ „*Slyšela jsem, že jste pracoval nějaké vázy nebo džbány a že je sem chcete poslat. Učiňte tak prosím, všichni mi známi se už poptávají. Pošlete jich snad větší množství, některé by bylo možno prodati na bazaru, který bude ve dnech 12-13 listopadu. Do té doby bych je musila mít. Pomohli bychom tak Vašemu mistru hrncířskému. Váš druhý odlitek jsem ještě neprodala, ale mám již kupce. Nemohu zapomenout na onen krásný smutek, když jsem uviděla Váš relief v bedně u Neu.....(nečitelné). Cítím ještě tu bolest srdce, která u mne zůstala od oné chvíle, kdy jsem uviděla Vaše dílo, dílo nejčistšího snu, jak jde světem. Zdá se, že od oné chvíle jsem Vás úplně pochopila.*“ SVOBODOVÁ, R.: Bílkovi Františku, 16. 10. 1898. PNP, Praha, fond: Bílek F., č. inv.: 176-177, č. přír. 33/64.

V roce 1899 měl zbudováno své osobní zázemí. Nebyl již závislý na pohostinném přijetí svého okolí. Prvními sochařskými pracemi byly vzdorné sochy, kterými brojil proti kostelním „modlám“. „*Aby socha v chrámě nebyla ‚pouhou modlou‘ musí vyjadřovat nějaký děj, říkal, a právě tím chtěl umělec nabádat k meditaci a modlitbě*“. Inspirován sochařstvím gotických katedrál vytvořil:

- *Obětování Panny Marie;*
- *Obětování svaté Anny.*

Nutno konstatovat, že ani jedno obětování se nesetkalo se zájmem. S odstupem času bylo *Obětování Panny Marie* provedeno v pískovci jako náhrobek katolického básníka F. X. Dvořáka.

Osobní výpovědi umělce jsou z tohoto období velké kresby:

- *Jak paprsek slunce na dřevě života umírá;*
- *Matko.*²⁵¹

V prvním období/pilíři se mu východiskem a celoživotní ideou postupně stal ukřižovaný Ježíš, obrací se k němu ve svých vidinách a alegoriích. Ideu ukřižovaného Krista začíná zpracovávat v mnoha kresebných a objektových studiích. Jejich první náběhy vznikaly v Nekutově vile.

I.4.2 Přátelská pouta a aktivní vztahy s představiteli tzv. „české moderny“

Sochař udržoval četná přátelství s uměleckým národním prostředím. Souhlasil s jeho snahou o hledání kulturní identity české provenience v době rozmachu světového imperialismu. A sám byl aktivním účastníkem, a to pouze s výjimkou období po nuceném návratu z Paříže.

Přátelské pouto s Juliem Zeyerem bylo silné. Úmrtí přítele v roce 1901 jej zdrtilo.²⁵² Bílek se s literátem seznámil prostřednictvím umělkyně Zdeny Braunerové. Aktivně se ujala role prostředníka, v dopisech Zeyerovi píše o Bílkovi zaujatě a nezastírá složitý vztah umělce ke společnosti. Zeyer se seznámení nevyhýbal, Braunerová byla přesvědčena, že u obou umělců dojde k souznění, byť byli věkově vzdáleni. K prvnímu setkání došlo, po výměně prvních dopisů v Chýnově (5. 8. 1896), kam Zeyer za Bílkem přijel. Literát byl Bílkem *okouzlen*. Básník a sochař si porozuměli již při prvním setkání a jejich vztah nabral záhy na vřelosti. To dokládá dochovaná dynamika obsažená ve vzájemné korespondenci.²⁵³

²⁵¹ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 110-111. Uvedená citace s. 110.

²⁵² ZEYER, J., BÍLEK, F.: *Básník a sochař*. První vydání. Praha: Za svobodu, 1948. 232-[] s., [38] s. obr. příl. Za svobodu. Řada III; sv. I.

²⁵³ „*Je velmi inteligentní a tak prostý a vznešený. Je mu teprve 24 let, ale po těch velkých životních zkušenostech je již jako dospělý muž. Jeho mysticism je mu tak z duše vyrostlý bez té nejmenší pózy a náhledy jeho o náboženství, o životě a umění jsou nad míru zajímavé. Suchý střízlivý člověk by snad mohl i bez zlomyslnosti tvrdit, že je Bílek blázen. Ale já si to troufám popřít. Je tolik důslednosti v jeho životní teorii, že na mne spíše*

Zeyer se zajímal o výtvarné umění a v době seznámení mu bylo padesát pět let. Bílek byl mlád (24 let), působil však na své okolí vyzrálé. Romantik Zeyer se přikláněl k básnickému katolicismu. Oproti tomu Bílek vycházel z biblického křesťanství a nebyl tak přísně dogmaticky katolický. Víra mu byla zdrojem mravní jistoty i uměleckou inspirací. Bílka okouzloval Zeyerův idealismus, cílený k absolutnu. (Možné je připomenutí vzniku Zeyerova liturgického středověkého dramatu *Příchod ženichův* z roku 1896; *Zahrada mariánská* otištěná v časopise *Nový Život* v roce 1897.)²⁵⁴

Z dochované korespondence je patrné souznění a duchovní spřízněnost. Ze Zeyerových dopisů z let 1896 – 1900 je patrna vzrůstající osobní zainteresovanost literáta k mladému umělci.²⁵⁵ V prvním dopise ze třetího srpna 1896 Zeyer píše: „*Velectěný pane, doufám, že nepokládáte za pouhou zvědavost moje přání seznámiti se s Vámi. Váš talent a Vaše snaha vzbudily ve mně zájem. ...Přijedu pozejtří, ve středu do Chýnova a přivezu Vám Váš rukopis. Popřejte mi několik hodin Vaší společnosti...*“^{256, 257} V již důvěrném tónu dopisu z 1. června 1897 Zeyer s Bílkem polemizuje: „*Toho zvážití nelze, co vy myslíte, že by i nevěrec řekl: Tenť jest syn Boží! – Zapomínáte, že zde byl skutečně Syn Boží, že zářil božstvím, že ho viděli nevěřící v tváři – a že ho neznali, že ne zvolali: Ten jest syn Boží, nýbrž zvolali ‚Lotr‘ a přibili ho na kříž!*“²⁵⁸ Vzájemné spřízněné a ovlivněné Zeyerem Bílka přivedlo ke knize *Velcí zasloučení, tajné dějiny náboženství (Les Grands Initiés)*, která ho pravděpodobně při koncipování vlastních idejí ovlivnila.²⁵⁹

Bílek se Zeyerovi v dopisech svěřoval s nehlubšími obavami a skepsí, kterou zažíval. Ne pochopení myšlenek a děl ho přivedlo na myšlenky opustit domov a odejít do kláštera. Že se nejednalo o plané úvahy, svědčí nedatovaný dopis Zeyerovi.²⁶⁰

dělá dojem genia než blázna. Nerozumím mu ještě ve všem, ale když tak přesvědčivě mluví o tom, že poznal Pravdu – že poznal i to, co nikdo dosud nepoznal, t. j. proč je člověk, co je duše, co je Pravda, tu začínám věřit jako on.“

Více viz MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 208.

²⁵⁴ *Ibidem*, s. 12.

²⁵⁵ ZEYER, J.: *Dopisy Františku Bílkovi, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 161-175; č. přír. 6/13; Praha, 1896 (15 dopisů); č. inv. 176-191; č. přír. 6/73; Praha, 1897 (16 dopisů); č. inv. 192-207; č. přír. 6/73; Praha, 1898 (15 dopisů); č. inv. 208-222; č. přír. 6/73; Praha, 1899 (14 dopisů); č. inv. 223-232; č. přír. 6/73; Praha, 1900 (9 dopisů).

²⁵⁶ ZEYER, J.: *Dopis Františku Bílkovi z 3. 8. 1896, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 161-175; č. přír. 6/13; Praha, 1896.

²⁵⁷ K seznámení došlo 5. srpna 1896. Poznámka autora.

²⁵⁸ ZEYER, J.: *Dopis Františku Bílkovi z 1. 6. 1897, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 176-191; č. přír. 6/73; Praha, 1897.

²⁵⁹ Édouard Schuré, francouzský teozof. Vyšla v r. 1899, český překlad v roce 1926. Více viz MYSLÍN, P.: *František Bílek a kniha*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2011. Edice Františka Bílka, s. 7. Plný text viz <https://arbredor.com/ebooks/GrandsInities.pdf>, Zdroj citován 12. 5. 2018.

²⁶⁰ „*Až když vysílen, nebylo ve mně síly nésti těžký svůj kříž, když jsem nebyl vyslyšen, aby mne Bůh nechal raději umřít, aby stopy mé (díky Pánu) přec ještě dosti čisté, někdy mnou pokáleny nebyly, ty dvě cesty mi ukázal, dvě východiska: Jedna je: abych se oženil; a bude-li možno pokračoval v práci za cestou pravého žití v sobě*

Umělec vytvořil ilustrace k Zeyerovu románu *Román o věrném přátelství Amise a Amila*²⁶¹ a sám Zeyer je i přes výhrady nakladatelů prosadil k publikování. Problémem bylo, že ilustrace se nevztahují k románovému ději, neprovázejí básníková slova. Jsou samostatnými výtvarnými meditacemi umělce o vztahu básníka a čtenáře. Amis a Amil s Bílkovými ilustracemi byl vydán v roce 1899 na samém sklonku Zeyerova života a on sám je přijal s pozitivním překvapením.²⁶²

Přátelství s Otokarem Březinou²⁶³, se kterým se poznal v roce 1900, bylo pro Bílka po Zeyerově úmrtí zásadní. Byl velkým Březinovým obdivovatelem a spolupráce s básníkem byla vzájemně obohacující. Básnické dílo Březiny, které se uzavřelo na počátku dvacátého století, bylo doživotně pro Bílka zdrojem nejvyšší Pravdy a inspirací pro vytvoření děl:

- *Slepčí* (první náběhy jsou z roku 1901),
- *Úžas* (1907),
- *Budoucí dobyvatelé* (1931 – 1937).²⁶⁴

Tvůrčí kontakty s Jakubem Demlem byly plné složitých peripetií²⁶⁵ – jejich vzájemně komplikovaný vztah byl zachycen v korespondenci obou umělců. V roce 1931 ustaly jejich vzájemné kontakty.²⁶⁶

Bílkovy tvůrčí kontakty s Karlem Dostálem-Lutinovem²⁶⁷ popisuje Zeyer v dopise Bílkovi z Vodňan (1. června 1897).²⁶⁸ Dostál Lutinov zveřejnil program tzv. *katolické moderny* ve svém článku v časopise *Nový Život*, kde představil své názory na vývoj v českém prostředí.

i v jiných. Mám ale za jisté, že bych zešlel. Proto druhou cestu jsem volil, trpnější, větší, lepší pro práci i malou mou: opustit všechno; jak útulnou dílnu, domek, včeličky mi drahé, opustit dav putujících ke mně a kořících se mně nehodnému se slzou v oku, opustit veřejnost i s její slávou, opustit přátele, ty krále velkých, mocných Myšlének, vládnoucí tiše, ale jistě, spravováním nitra lidstva, opustit tatíčka i matičku, ty vzácné duše, po nichž stonatu bude má duše, opustit vše, vše a – jít do kláštera.“

MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 208.

²⁶¹ MYSLÍN, P.: *František Bílek a kniha*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2011. Edice Františka Bílka. ISBN 978-80-87164-79-2.

²⁶² NEČAS, V. a SUCHÝ, V., ed. *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 90-91.

²⁶³ BŘEZINA, O.: *Dopisy Otokara Březiny. [Sv.] 3, Františku Bílkovi*. Praha: Fr. Borový, 1932. 187 - [II] s. Paměti. Knihovna literárních vzpomínek a korespondence; sv. 5.

²⁶⁴ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 9.

²⁶⁵ DEML, J.: *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: Jakub Deml, 1933. 208, [3] s.

²⁶⁶ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 9.

²⁶⁷ BÍLEK, F.: *Album sochaře Františka Bílka*. Hranice: Nový Život, 1897. [11] l.

²⁶⁸ „P. Lutinov mi píše, že jel k Vám na poradu kvůli Vašemu (nečitelné) a kvůli (nečitelné). Zdá se mi však, že si navzájem nerozumíte. Vy myslíte na něco širšího, než je (nečitelné) literární, umělecký, P. Dostál přirozeně on redaktor belletristického listu, myslí jen na umění a tendenci v něm. Snad se ale mylím, snad se srozumíte.“ ZEYER, J.: *Dopis Františku Bílkovi z 1. 6. 1897, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 176-191; č. příř. 6/73; Praha, 1897.

„Tak jako jsou stromy živé a mrtvé, tak jest také nazírání na katolictví živé a mrtvé.“ Někomu stačí neživost uříznutého stromu ověšeného ozdobami a ti druzí si přejí katolictví „živé a rostoucí s dobou“.²⁶⁹

Ve svém programu zdůrazňuje:

- Ne klerikalismus, nýbrž katolicismus,
- ne násilí,
- ne politická gesta,
- ne jednostranná zaslepenost.

V církevním životě požaduje uplatnění:

- Lidské důstojnosti,
- rozumu,
- svobodu božích synů,
- návrat k pravému skutku evangelia.²⁷⁰

Článek Karla Dostála-Lutinova je bilanční. V roce 1902 uplynulo deset let od počátku hnutí katolické moderny. Dostál Lutinov konstatuje, že bylo mnoho snah u mužů před nimi, ti ale nebyli organizováni, neznali se navzájem a nebyly časopisy pro publikování. Na popud J. Vrchlického napsal Bouška do Olomouce Dostálovi, a to vedlo k dalším kontaktům s X. Dvořákem, F. Skalíkem, A. Chlumeckým, F. Holečkem a dalšími. Scházeli se literárně v *Hlídce*, dále v *Obzoru*, ale hledali vlastní uplatnění. Jejich program byl spíš intuitivní, než ucelený. V roce 1895 jim bylo umožněno vydat Almanach padesát jedna básníků, kteří se hlásili ke katolictví. Tím byla založena knihovna *Básnické obzory katolické*. Zde vydali svá díla Lutinov, Bittner, Bouška, Vaněk, F. X. Dvořák. Na národopisné výstavě ve stejném roce se dohodli a vydávání časopisu *Nový Život* od roku 1896 a jeho aktivity v dalších letech jsou následující:

- 1897 25. 8. sjezd *Nového Života* v Praze,
- 1898
 - vydány Bílkovy Modlitby,
 - představení tvorby mistra Jenewiena,
 - počátky tvorby J. Š. Baara,
 - sjezd ve Velehradě (významné projevy Svozila a Dlouhého-Pokorného),
- 1901
 - vydán Bílkův Otčenáš,
 - vyslán do světa časopis *Rozkvět*,
- 1902
 - organizování vědeckých katolicko-moderních pracovníků,
 - doplnění časopisu obdeníkem,

²⁶⁹ *Nový Život: Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu*. Nový Jičín: Karel Dostál Lutinov, 1902, 7., s. 8.

²⁷⁰ *Ibidem*.

- zřízení Zeyerovy společnosti, (...) „*kteřá by si učinila úkolem, zušlechtovat český lid a národ duchem onoho krásného cizince, který za večerních červánků přišel do domu našeho, mluvil překrásně o Bohu a lidech...*“²⁷¹

Katolický publicista, spisovatel a jeden ze sloupů Katolické moderny Vilém Bitner vydal studii o Bílkovi, J. Zeyerovi, a o dalších umělcích.²⁷²

I.4.3 Bílek v prostředí katolické moderny

Kontakty s benediktinem Sigismundem Bouškou byly v období Katolické moderny intenzivní, na léta pak byly pro vzájemná nedorozumění přerušeny. Dochovala se útlá vzájemná korespondence, která mnohé o vztahu těchto dvou individualit vypovídá.²⁷³ „*Byl tam jen hostem; a velice brzy, již v době jeho formálního katolicismu, vytýkal mu předák Katolické moderny Bouška, že je jí ‚nevěren‘ a že tato ‚naučila ho vše a postavila na nohy,‘ jak Bílek sděluje Březinovi v dopise z 10. dubna 1904.*“²⁷⁴

Bílek je spojován s hnutím katolické moderny – modernismu v českém prostředí. Je možné u něj nalézt spojnice s moderním myšlením, ačkoli se zdá, že jeho mystické myšlení a kazatelství se s dobou rozchází. Jeho místo v uměleckém hnutí poslední třetiny devatenáctého století je nezpochybnitelné (symbolismus v umění, intuicionismus ve filosofii, estetika, atd.). Bílek byl přijat hnutím pro kvalitu svého výtvarného vyjádření v duchu symbolismu. Nebylo možné, aby měl jiné místo v prostředí teologů, usilujících o změny v českém katolickém prostoru. Jeho ideje se úsilí teologů pouze dotýkaly, s hnutím moderny částečně souzněl, ale rozchod byl logickým vyústěním vzájemných rozporů. Rozsáhlé úvahy *Confiteor umění*²⁷⁵ a *Za Pravdou* (1897) byly publikovány v časopise katolické moderny *Nový Život* a reprezentují Bílka oné doby. Úvaha *Za Pravdou* je čtenářsky náročná. Pochopit složitost symbolického vyjadřování je zřejmě možné pouze s hlubokou znalostí samotného umělce. Řeč je plna pojmů – Pravda, poznání, příroda, zákon. Bílek zde tvrdí, že poznávání je dvojí. Vševědoucí a vševidoucí nemusí být ten, kdo vše viděl a zažil. Člověk, v jeho úvaze, chápe příčiny a chápe pravdu přírody. Tvrdí, že co je přirozené, je přírodou a co příroda, to zákon.²⁷⁶

²⁷¹ *Nový Život: Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu*. Nový Jičín: Karel Dostál Lutínov, 1902, 7., s. 9.

²⁷² MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 62.

²⁷³ BOUŠKA, S., L., POKORNÁ, Z. (ed.), JANÁKOVÁ, I. (ed.): *Sigismund Bouška Františku Bílkovi: (korespondence z let 1895-1916)*. 1. [vyd.]. Praha: Česká expedice ve spolupráci s Památkovým úřadem národního písemnictví a Uměleckoprávnímu muzeem, 1992. 53 s.

²⁷⁴ *Ibidem*, s. 36.

²⁷⁵ Bílek, Fr.: *Confiteor umění* (1 - 4), -, cit dle: <http://depositum.cz/knihovny/zivot/strom.clanek.php?clanek=23889> Zdroj citován 26. 11. 2017.

²⁷⁶ BRAUNEROVÁ, Z.: *Za Pravdou, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník II., 1897, č. 5, s. 162-164.

Vilém Nečas ve svém svědectví o Bílkovi zdůrazňuje, že je nutné Bílkovy texty číst s opatrností. Vyjadřoval se v invektivách o akademickém umění coby pochybnému odkazu *po-hanské renesance*. Dle Nečase se jednalo o akt obrany umělce, jehož díla byla terčem útoků. Bílkovy texty byly pesimistickým vyjádřením nad hříchy lidstva, jehož se sám osobně cítil být součástí. „*Byl umělcem, ale právě umění se mu jevilo jako nejvyzývavější zrcadlo úpadku a lidské zhouby. ...V Bílkově povaze nebyla vzdorovitá pýcha, jak mu bylo mnohdy současníky vytýkáno. Jeho skromnost a křesťanská pokora nebyla líčená, byla základním rysem jeho povahy, ale stále je třeba mít na mysli, že jeho osobnost ustupovala do pozadí. Jestliže se znovu a znovu v jeho výročí setkáváme se slovy ‚bůh mi pomůže, bůh mi pomohl‘, vyjadřuje to jeho přesvědčení, že jeho ruka je pouze nástrojem vyšší vůle a koná své dílo jako v tvůrčí hypnóze.*“²⁷⁷

Dle teologa ČČS(H) M. Kaňáka byl Bílek zasažen tvůrčím Duchem. Toto oslovení, které narůstalo v období dospívání, mělo základy v rodině. V dětství ministroval v chýnovském kostele. Jeho první výtvarné pokusy byly obkreslováním svatých obrázků. Tyto zkušenosti se extrahovaly do sepětí prožívání osobního vztahu k Bohu: „*Své umělecké nadání – jak Fr. Bílek věřil – měl od Boha. Svému uměleckému řemeslu – jak Bílek sám prohlašoval – se vyučil.*“²⁷⁸ Přátelství se Zeyerem vedlo k realizaci Krista na kříži (Český krucifix). Zeyer byl duchovním editorem jeho počínání a dá se konstatovat, že jej pomáhal spoluvytvářet. Díky Zeyerovi se postoj Bílka utvářel směrem k pojetí „Krista lásky“. Tím se stalo umělcovo vyjádření srozumitelné a může mu rozumět každý člověk hledající útěchu.²⁷⁹

Umělcovo pojetí Panny Marie jako bolestné Matky, kterou poznamenává utrpení Ježíše – Spasitele lidství a Kristova tvář prostoupená bolestí jej dostala do rozporu s katolickým pojetím Panny Marie a Krista. Příkladem nepochopení a odmítnutí Bílkova výtvarného jazyka je osud plastiky Kalvárie (Golgota).²⁸⁰ Při promýšlení a realizaci pařížské klauzurní práce pomýšlel Bílek na umístění díla v chýnovském kostele. Přál si umístění ve svém rodišti, kostele, kde v dětství ministroval, a který mu byl blízký. Sádrový odlitek plastiky *Marie pod křížem* byl umístěn na podstavci u boční zdi chýnovského kostela a vysvěcen. Po deseti letech byl vrácen sochaři s odůvodněním, že „*zabírá místa a k modlitbě nevybízí*“.²⁸¹

²⁷⁷ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 98-99.

²⁷⁸ KAŇÁK, M.: Cesta sochaře Františka Bílka. *Theologická revue Církve československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 1973, č. 4, s. 113.

²⁷⁹ *Ibidem*, s. 114.

²⁸⁰ „*Velkost „ženy“ /Ev. J. II.1/ hledal jsem a nenalezl ji v bolu. Celek práce, jenž je křesťansky jednoduchý, připomíná kříž vznešeným do výše trčícím břevnem, a příčným dějem na zemi příčné připomíná rámě, jež objímání znamená; objetí to je až k zemi skleslé pod bolu tíhou. Nekleslou linii tvoří Panna Maria, pro Niž slovo ‚žena‘ jen choval Kristus.*“ MAREK, J. R.: *Poznámky sochařovy*, opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 1.

²⁸¹ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 25.

Člen katolické moderny Bouška zveřejnil v *Novém Životě* studii *Tvář Kristova*. Zde z jeho úst zaznívá dobový názor, že v Kristovi jde o vrchol lidství, tudíž jeho tvář má být dokonale krásná. Doslovně v imperativu: „*Tvář Kristova musí být krásná.*“²⁸² V představách věřících je Panna Marie Matkou Boží a musí v ní být vyjádřena dokonalost krásy doby. Umělecký problém zobrazení Kristovy tváře zaměstnával křesťanské umělce po staletí. Bouška vyzdvihuje barokní umění, z českého prostředí P. Brandla, K. Škrétu, J. Reinera, premonstráta Noseckého a jezuitu J. Kramolína a Kováře. Ze světových barokních umělců Bouška jmenuje B. E. Murilla, P. P. Rubense, H. zoon Rembrant van Rijna. Z období romantismu obdivoval Bouška díla Overbecka, Cornelia, Führicha, Levého, Maxe. A ze současníků M. Pirnera, J. (Lišku) Píseckého. Svě tvrzení: „*Malíř bez víry nenamaluje Krista po smrti*“ podkládá ve svém článku reflexí z projektu berlínského galeristy, který oslovil slavné německé malíře s žádostí o portrét Kristovy tváře. Mnozí se úkolu nezhostili s odůvodněním, že se jedná pro ně samé o velmi obtížné zadání. Ti, kteří své obrazy vystavili, doprovodili svá díla stručným komentářem:

- F. Brütt (Düsseldorf) – Kristus milosrdný, v klidné tváři „*dojem jeho božského poslání*“;
- A. Kampf (Düsseldorf) – Kristus jako člověk, který se oddal své ideji vykoupení, „*odůševněn podivuhodnou láskou k bližnímu a dobrotou*“;
- C. Marr (Mnichov) – nelze si představit Krista bez vysvětlení na obraze. „*Úplně se vzdávám, že bych snad nějak úlohu tu rozřešil – ale slíbil jsem obraz a tak zde jest*“;
- G. Max (Mnichov) – vynechal z obrazu všechny symboly a alegorie, snažil se zobrazit Boho-Člověka ve vznešené vážnosti;
- F. Skarbina (Berlín) – snaha o zdůraznění významu osoby dle slov: „*Mé království jest pokoj*“;
- F. Stuck (Mnichov) – snaha o vytvoření tváře, kde je nutno říci: „*Tento má velikou moc nad lidmi!*“;
- H. Thoma (Berlin) – vyjádření náboženského citu;
- E. Uhde (Mnichov) – základem citát z evangelia Jana 1, 5 „*To světlo ve tmě svítí a tma je nepohltila.*“²⁸³;
- E. Zimmermann (Mnichov) – pokusil se o vyobrazení Spasitele, předložil své osobní pojetí Boha-Člověka. A ptal se sám sebe: „*Podařilo se mi poněkud líčiti člověka, jež duše jest Bůh?*“²⁸⁴

Díky tomu vyplynul rozdílný přístup k tématu. Bouška konstatuje, že idea uvedeného uměleckého podniku byla zadáním velmi těžká. Umělec byl odkázán na svůj náboženský

²⁸² BOUŠKA, S.: *Tvář Kristova, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník II., 1897, č. 1, s. 21.

²⁸³ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 2006.

²⁸⁴ BOUŠKA, S.: *Tvář Kristova, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník II., 1897, č. 3, s. 74.

cit, čistý relativní ideál, který by nemělo rušit nic cizího a nestejnorodého, žádné osobní vztahy a konvence.²⁸⁵

Bouška svůj článek uzavírá: „*Tvář Kristova zaměstnávala nejen malíře, sochaře, rytce, ale i básníky a všechny myslitele vůbec. Bylo by zajímavé sestavit anthologii z básníků starých dob věřících i z doby nové, doby skepse a nevěry, která přece však nelogickou jakousi cestou zachovala si hlubokou úctu ku Kristu i tam, kde v jeho božství nevěří.*“²⁸⁶

Spory mezi oběma přáteli se týkaly Bouškovy kritiky umělce za jeho neteologické názory a zároveň se Bílka dotýkaly jeho zásahy do vytvořených návrhů a děl. Zasahovat – upravovat díla, to jsou pro umělce nepřestupitelné zásahy do osobnosti a Bouška v korespondenci s Bílkem úpravy připouští.²⁸⁷

V době, kdy vydává Bouška článek, se Bílek intenzivně zabýval prací na svém Ukřižovaném a jeho ideové vyústění se s Bouškovým názorem zcela míjelo. Ani Bílkův nejbližší přítel a duchovní rádce Zeyer nepovažoval Bílkova Krista za krásného a jeho Panna Marie je „*zestárlá probolavělá Matka Sedmibolestná*“.²⁸⁸

V dopise z konce března 1897 Bílek v dopise Zeyerovi reaguje na Bouškův dopis slovy: „*Píše i p. P. Bouška, můj i Váš (prý) přítel, o tváři Krista v ‚N. Životě‘. A já, jak tak vždycky zlý bývám, napsal jsem mu jako přátelsky, že spíš o d’áblu než o Krista tváři sní. Jsou to hrozná ještě vřavě lidi, kteří myslí, že Pán Kristus a Panna Maria museli být ti nejkrásnější ve světě lidí, a že stará baba je ošklivá jako d’ábel!*“²⁸⁹

Zeyer, který se zasloužil svými vztahy k rodině stavitele Hlávky o mecenát pro Bílka na vytvoření podoby Krista jej provázel po celou dobu jeho realizace. Bílek se snažil zachytit Krista, který se shýbá před svým utrpením pro kříž, ohlížejícího se do budoucnosti

²⁸⁵ BOUŠKA, S.: *Tvář Kristova*, *Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutinov, ročník II., 1897, č. 2, s. 53.

²⁸⁶ *Ibidem*, s. 74.

²⁸⁷ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 9.
BOUŠKA, S., L., POKORNÁ, Z. (ed.), JANÁKOVÁ, I. (ed.): *Sigismund Bouška Františku Bílkovi: (korespondence z let 1895-1916)*. 1. [vyd.]. Praha: Česká expedice ve spolupráci s Památkem národního písemnictví a Uměleckoprůmyslovým muzeem, 1992. 53 s.

²⁸⁸ KAŇÁK, M.: *Cesta sochaře Františka Bílka. Theologická revue Církve československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 1973, č. 4, s. 114.

²⁸⁹ „– *Nemohu takovou špatnost snést. Opravdový člověk v Kristu Bohu jak Ježíš, jenž byl jak tesař udřených a vytahaných svalů, posty a nečasem a potem (a i týráním rozoraných lící vyhublých, není nikdy tím, co svět hezkým zove; – ale proto přec Bůh z něho může hledět. Potom všichni co šklivé tváře jsme, d’ábly bychom museli být, a pařížské a všechny vlnadné, hezké roby světicemi a anděly. To co je krásné, vlnadné – není (pro člověka obyčejného) nikdy dobré! Kristova tvář byla tak málo vlnadná, jako to Jeho: „jdi, rozdej všechno, vezmi kříž a následuj mne.“* MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 67.

a vidoucího vše co jej čeká. Veškerá bolest a síla se zrcadlí v Kristově výrazu a stává se pro zaujatého diváka v duši imanentní.²⁹⁰

Umělkyně Braunerová ve svém *Úvodu k „Bílkovým modlitbám“* zdůraznila, že sochař realizaci na Ukřižovaném považoval za největší událost ve svém životě a umožnila mu ji podpora mecenáše J. Hlávky. Zaujatá přítelkyně neváhala připomenout umělcovy zásady – dobro a šlechtnost, které mu umožnily zobrazit tělo Krista, na němž je okamžitě patrné, že byl Bohem. „*Tělo Ukřižovaného spasitele neklesá pod tíhou fyzické bolesti, ale jakoby tu těla ani nebylo, vznáší se do prostoru.*“²⁹¹

Svobodu uměleckého projevu umělec neváhal hájit na sjezdu katolické moderny. Vystoupil na prvním sjezdu *Nového Života* (25. 8. 1897 v Praze). Přednesl přednášku *O ideálu křesťanského umělce*. Přednáška byla odmítnuta. Bouška jej prohlásil za člověka, který bloudí ve víře i v umění a veřejně jej napomenul pro pýchu. Pro Bílka to znamenalo další otřes z nepochopení a odmítnutí. Vírou byl připoután ke katolické církvi, jejíž součástí byli také jeho blízcí přátelé a kritici Bouška a Dostál-Lutinov. Zeyer si Bílkovu účast na sjezdu nepřál, ve svém odhadu reakcí na Bílkovy proklamace se nemohl mýlit. Přes jeho varování se umělec sjezdu zúčastnil a jeho přednáška o umění byla nevráživě přijata. Zeyer na dopis po sjezdu od Dostála-Lutinova, který vznesl pochybnosti o Bílkově křesťanské pravověrnosti, odpověděl svým osobním názorem na umělce – na osobnost Bílka, tvorbu a přítomnost mystické stránky křesťanství.²⁹²

Bílkovy mystické zkušenosti vyústily do specifického pojetí Krista, kdy umělec v relaci s přerody ve vlastní koncepci uvažování nad Kristem vstoupil do praktických konfliktů s odbornou teologickou skupinou kněží české moderny. Teologicky komplikovaný Bílkův přístup se projevil na první konferenci *Nového života*, kde pronesl přednášku, která obsahovala pro přítomné, byť reformní katolíky, zásadní dogmatické problematiky. Bílek ve svém o přesvědčení o Kristu, kterého kněží nepoznávají, a tudíž jej za Pána nepovažují. „*Tehdy vzešlo: „Dříve než svět byl – byl člověka Syn oslaven milováním Otce“, spis zavržený kněžími, odsouzen S. Bouškou.*“²⁹³

Ve svém článku v *Novém Životě* Sochař mystik – rok před sjezdem katolické moderny – Vaněk obhájí pravověrnost Bílkova křesťanského přesvědčení, které je „*hluboké jako moře, pevné jako skála nepoddajná vlnobití mořskému, pevné tak proto, že B. se tolik o bytí, účelu člověka a Krista Vykupiteli namyslíl. Bílkova víra není slepá, ježto on má k ní stokráte*

²⁹⁰ VANĚK, F. B.: Sochař mystik, *Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutinov, ročník I., 1896, 3-4 s. 59.

²⁹¹ BRAUNEROVÁ, Z.: Úvod k „Bílkovým modlitbám“, *Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutinov, ročník III., 1898, s. 18.

²⁹² *Ibidem*, s. 114-115.

²⁹³ Více viz Příloha č. 2 MAREK, J. R.: *Hoch si kupoval obrázky*. Studie věnovaná Františku Bílkovi, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3609, č. přír. 67/75, s. 7.

více důvodů než jistá část inteligence naší ku svojí nevěře²⁹⁴. A Braunerová se k Vaňkovi o rok později přidává a odvolává se na jeho článek se slovy: „Bylo mu vyčítáno, že je špatný křesťan a že duchu křesťanství nerozumí!“²⁹⁵

Dopis kněze Boušky je mnoho vypovídající a pro jeho obsahovou závažnost je citován v přepisu plného znění, včetně uvedených poznámek pod čarou v příloze č. 1 předkládaného textu.²⁹⁶ V závěru roku 1897 vyšlo v časopise Bílkovo album *Práce moje – to Modlitby neumělé, čisté však a kající*.²⁹⁷

Oficiální, shrnující postoj českého akademického prostředí, lze nalézt ve vydání České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění k padesátiletému výročí panovníka. Zde je definováno, jak proniká filosofický ruch katolickým klérem. Autor Gustav Zába (dále Zába) uvádí šíření tomistické ideje, zvláště po encyklice papeže Lva XIII. Aeterni Patris z roku 1879. Je přítomen i náznak odlišných postojů: „...jest ovšem pochopitelné, a že i polemické věci se objevují, vysvětluje se z orthodoxního postavení katolicismu vůči moderní přírodovědě a profánní filosofii.“²⁹⁸ Zábou uvedení katoličtí duchovní: P. J. Vychodil – založil roku 1896 časopis *Hlídka*, dále *Důkazy jsoucnosti Boží a dějiny jejich* (Brno 1889), *Apologie křesťanství* I. a II. díl (1884, 1885); E. Kadeřávek – *Náboženství rozumářské a křesťanské* (Olomouc, 1885) – namířené proti moderní vědě, především proti Kantovi, Herbartovi a Comtovi; J. Pospíšil – *Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského* I. a II. díl (Brno, 1883 a 1897); V. Hlavatý – *Rozbor filosofie sv. Tomáše Akvinského* (1885); A. Lenz – *Učená rozprava o jsoucnosti Boží* (1882), *Mariologie* (1879), *Učení Petra Chelčického o eucharistii – Na základě jeho spisův a učení katolické církve* (1884), *Učení M. Jana Husa* (1898) a další autoři, např. F. Janiš, J. Votka, V. Vojáček, A. Hlavinka, T. Štěpský, M. Procházka, M. Štulc, R. Neuschl, J. Kachnik, F. Sušil, J. Herčík, A. Řehák, F. Hošek, F. Doubrava.²⁹⁹

V uvedeném výročním vydání je T. G. Masaryk reflektován ve vztahu filozofie a náboženství Zábou s tím, že: „Záhadu náboženskou pokládá pro filosofii za stále otevřenu a na otázku moderní filosofie, platí-li skepse či víra? — odpovídá, že filosofie po Humeovi chce věřiti. Neb uvažujeme-li o jistotě a pravdě, narážíme hned na subjekt, hned na objekt. Jinými slovy: «jak vím o objektu já — já subjekt? « Na konec jsem já subjekt sám sobě objektem.

²⁹⁴ VANĚK, F. B.: Sochař mystik, *Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník I., 1896, 3-4 s. 58.

²⁹⁵ KAŇÁK, M.: Cesta sochaře Františka Bílka. *Theologická revue Církve československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 1973, č. 4, s. 100.

²⁹⁶ BOUŠKA, S., L., POKORNÁ, Z. (ed.), JANÁKOVÁ, I. (ed.): *Sigmund Bouška Františku Bílkovi: (korespondence z let 1895-1916)*. 1. [vyd.]. Praha: Česká expedice ve spolupráci s Památníkem národního písemnictví a Uměleckoprůmyslovým muzeem, 1992. 53 s., s. 20-22.

²⁹⁷ Úvodní slovo umělkyně Zdeny Braunerové s Bílkovým textem: *Poznámky sochařovy*. Pozn. autora.

²⁹⁸ ZÁBA, G.: *Památník na oslavu padesátiletého panovníckého jubilea jeho veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.: Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848 – 1898*. 1. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898, s. 20.

²⁹⁹ *Ibidem*, s. 20-21.

Analýza tohoto já naráží na samé spory, a není analýsi té konce, a proto právě vlastní cíl filosofie jest synthesa. Jedná se jen o to, jakým způsobem tuto synthesu jest provést. Psychologická analýza člověka podává myšlení, cítění, chtění než to jsou abstrakce, a život skutečný není přece kombinací těchto prvků — nýbrž jest celek. Běží o člověka celého, jako bytost myslící, cítící, jednající.“³⁰⁰

V již uvedeném článku Boušky v *Novém životě* Bílkův dům (1898) autor zdůrazňuje přes všechny své výhrady vztah k sochaři a je veden snahou Bílka obhájit proti dobovému pohledu a zkreslení přístupu k tomuto solitéru české kulturní scény.³⁰¹ O rok dříve sám Bílek ve stejném časopise publikoval krátký článek *O kritice*, ve kterém uvažuje a definuje postavu kritika ve vztahu obsahu a formy. Vymezuje požadavky, které má kritik splňovat a uvádí, že kritik musí být:

- Člověkem (bratrem),
- znát prostředek, který kritizuje,
- být skutečným znalcem v oboru (např. spisovatel, malířství/malíř, atd.).

Co ale pro Bílka je podstatné a prvořadé, je to, aby si umělec jeho kritiku přál.³⁰²

Mezi lety 1899-1900, ve spolupráci tří přátel Františka Bernarda Vaňka³⁰³, Viktora Foerstra³⁰⁴ a Františka Bílka, vznikl cyklus čtrnácti zastavení křížové cesty v chrámu svatého Bartoloměje v Pelhřimově. Tvůrčí realizaci čtrnácti zastavení pašijového příběhu provází tajemství. Otázkou je určení, kdo z umělců vytvořil jednotlivé lunetové malby na dřevě. Pelhřimovský kaplan Vaněk po poradě s Bílkem zadal realizaci Foerstrovi, avšak práce na vytvoření byly provedeny v Bílkově dílně. Celé dílo je Bílkem ovlivněno, včetně specifického fontu v textovém popisu:

³⁰⁰ ZÁBA, G.: *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea jeho veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.: Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848 – 1898*. 1. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898, s. 23.

³⁰¹ „V Bílkovi je mnoho panensky neporušeného, posvátně opravdového, organicky živoucího a tvořivě původního.“ BOUŠKA, S.: *Bílkův dům. Život*, ročník 1899, s. 344, s. 49-50. Více viz <http://depositum.cz>. Zdroj citován 15. 2. 2018.

³⁰² „Jako se nedá kritizovat spis, kniha hudbou, nebo ztěží a nepochopitelně výtvarným uměním, tak si nikdo nemá dovolit kritizovat výtvarné umění spisem!“ BÍLEK, F.: *O kritice. Život*, ročník 1898, s. 300, s. 20-21. Více viz <http://depositum.cz>. Dále viz Fond MAREK, J. R.: *Bílek František: Tisky a výstřižky. Katalogy výstav. LA PNP 4486-4488, č. přír. 67/75*.

³⁰³ Kněz a spisovatel (*1872 - †1943 v Dachau), spjat s Pelhřimovem a vrchem Křemešník. Autor románu *Na krásné samotě* (1938), básnické sbírky *Sacerdotium* (1897), memoáry *Vlaštovky se vracejí* (vydáno posmrtně 1946), vydavatel homiletického časopisu *Kazatelna*, zakladatel Chrámového družstva pro republiku Československou (1922). Za vlastenecká kázání v době heydrichiády deportován do koncentračního tábora v Dachau, kde zemřel. FOERSTER, V. a VANĚK, F. B.: *Cestou kříže*. 1. vyd. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2014. 40 s., s. 37.

³⁰⁴ Malíř (1867-1915, bratr hudebního skladatele Josefa Bohuslava Foerstra), studoval na AVU v Praze, dva roky strávil v klášteře Monte Cassino, kde se vyučil řemeslu italské mozaiky, v roce 1903 jím byla založena první novodobá mozaikářská dílna. Mozaiky prozrazují ovlivnění byzancí, zpracovával náboženská témata, např. mozaika v průčelí kostela Panny Marie Sněžné v Praze, mozaika Panny Marie Svatohostýnské, podíl na restaurování mozaiky Posledního soudu na Zlaté bráně katedrály sv. Víta v Praze. FOERSTER, V. a VANĚK, F. B.: *Cestou kříže*. 1. vyd. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2014. 40 s., s. 35.

- I. Ježíš Pilátem odsouzen;
- II. Pán přijímá kříž, doprovodný citát v textovém vydání „*Svítlí světlo ve tmách, a tmy ho neobsáhly.*“ (J 1,5);
- III. Ježíšův první pád, doprovodný citát v textovém vydání „*V pravdě on neduhy naše nesl, bolesti naše snášel, jeho zsinlostí uzdraveni jsme.*“ (Iz 53,5);
- IV. Setkání Pána s Pannou Marií, doprovodný citát v textovém vydání „*Tvou vlastní duši pronikne meč!*“ (L 2,35);
- V. Šimon pomáhá kříž nést, doprovodný citát v textovém vydání „*I přinutili nějakého jdoucího Šimona Cyrenského, aby nesl kříž jeho.*“ (Mk 15,12);
- VI. Veronika podává Pánu roucho;
- VII. Ježíšův druhý pád;
- VIII. Setkání se Pána s ženami;
- IX. Ježíšův třetí pád;
- X. Strhávání Pánu šat, doprovodný citát v textovém vydání *Učiňme člověka k obrazu svému podobného!*“ (Gn 1,24), „*Málo menším učinil jsi ho andělů!*“ (Ž 8,6);
- XI. Ježíš se přibíjí na kříž;
- XII. Dokonáno jest;
- XIII. Pán sejmuto s kříže;
- XIV. Ježíš do hrobu položen.³⁰⁵

Bílek zpětně potvrdil, že kartony s návrhy, včetně realizování zastavení XI. a XIII. byly jeho dílem. Zbývající obrazy koloroval Foerster. Je otázkou, zda by v této době Bílek zakázku získal, zvláště po stálém odmítání jeho prací, které pro církve vytvořil. Setkání tří umělců vyústilo do zdařilé výtvarné symbiózy: Foerstra mozaikáře, Bílka sochaře a kaplana Vaňka spisovatele a básníka. Ten knižní vydání reprodukcí s názvem *Cestou kříže* doprovodil básnickými texty. Obrazy přetrvaly v pelhřimovském chrámu dodnes na svých původních místech. Ve spolupráci s Foerstem v roce 1901 vytvořili pro tentýž chrám jesličky.³⁰⁶

Bílkovy dřevořezby – lunety s tématem Křížové cesty vytvořené pro kostel areálu sboru kněze Ambrože, CČS(H) v Hradci Králové (podle architektonického návrhu Josefa Gočára z roku 1929) se naplnil v konci devadesátých let dvacátého století, kdy byl kostel rekonstruován do dnešní podoby³⁰⁷ a Bílkův soubor dvaceti šesti reliéfů Křížové cesty byl přemístěn do Sboru Gustava Adolfa Procházky v Praze – Karlíně.³⁰⁸

³⁰⁵ FOERSTER, V. a VANĚK, F. B.: *Cestou kříže*. 1. vyd. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2014. 40 s., s. 7-33.

³⁰⁶ *Ibidem*, s. 35.

³⁰⁷ <http://www.ccschk.cz/dieceze/vikariat-hradec-kralove/hradec-kralove/nas-sbor/rekonstrukce/>. Zdroj citován 4. 8. 2017.

³⁰⁸ *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada církve československé husitské, 2000, 137 s., s. 66-75.

I.4.4 Krucifix (Ukřižovaný, Český krucifix), geneze jeho vzniku 1896 – 1899)

Přátelství se Zeyerem stálo ideově při vzniku Bílkova *Krucifixu*. Existuje mnoho přípravných skic a objektových návrhů z let 1896 – 1899. Celý korpus se zavírá v roce 1999 pro chrám sv. Víta v Praze, kam byl *Ukřižovaný* instalován až v roce 1927 ve třetím životním Bílkově období / pilíři.³⁰⁹

Ukřižovaný, Krucifix, Český krucifix – vše jsou jménem pro jedno velké Bílkovo téma, kterým završuje své první období.³¹⁰ Plynulý přechod od tématu Matky ke Kristu probíhal u Bílka v otřesech pařížského pobytu, kde jeho *Golgota* postrádá zobrazení ukřižovaného Ježíše, ale je významově přítomen.³¹¹ Významným ideovým sepjetím se stalo přátelství se Zeyerem. Společně diskutovali o Bílkově hledání pravdy pro vyjádření Krista. Téma a úvahy nad ukřižovaným Kristem jsou často přítomny v korespondenci obou přátel. „*Čím více myslím o thematu: co oko lidské vidělo, když Kristus pněl na kříži, tu s větší nedočkavostí se těším se již na práci tu. Ale jak ji udělat, jak já ji chci, je věru již dílem Božským jen možno.*“³¹²

Z dochované korespondence obou umělců vyplývá Zeyerova snaha prakticky Bílka podpořit. Využil svého přátelství se stavitelem Hlávkou a v dopise z 10. září 1896 Bílkovi sděluje zájem Hlávky o mladého umělce s informací, že Hlávka byl o něm zkrlesně informován. Ten odpovídá silným vyjádřením ve svém dopise, kde užívá pro sebe pojem boj (...) „– *Boj, jen boj mým živlem; boj však pro věc tu, jež vykonána, zakončena velkým koncem, – šťastným nešťastnějším koncem, bývá – umírat na kříži. ...Přálo jsem si to mimoděk, – bez modlitby; – ale spíše jsem viděl napřed s Velkou Vůlí Otce, o niž dechem každým prosím. Je to jediná modlitba má; můj život zdá se pouze jednou modlitbou – jen: buď vůle Tvá! Protože celým žitím dýchám.*“³¹³

Umělkyně Braunerová v dopise Zeyerovi napsala o pomluvách, o kterých básník ani nevěděl (22. 11. 1896). Píše zde o rodině Fantů, kde je nutné Bílka očistit. Radost z Hlávkovy finanční podpory Braunerové kazí nepřejícnost pražských intelektuálů. Údajně z něj v Paříži udělala modláře a Bílek se tím vzdálil pražské akademické obci.³¹⁴ A zachoval se k nim nevděčně. V dopise jmenuje konkrétně J. Mařáka. V Braunerové článku o Bílkovi (Volné

³⁰⁹ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 9.

³¹⁰ Více viz Poznámky sochařovy: „*To, co oko lidské vidělo na „hoře lebek,” při zaslechnutí posledních slov Krista: „Bože, můj, proč jsi mne opustil”, a „dokonáno jest”, (roku 1897.) Čtyři studie.*“ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 208.

³¹¹ WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, s. 30.

³¹² MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 31, 36.

³¹³ *Ibidem*, s. 29.

³¹⁴ *Ibidem*, s. 43-44.

směry), se lze dočíst o podrobnostech z tvůrčí realizace Ukřižovaného. Cílem článku bylo podpořit Bílka a je dokladem prožívaných emocí zaujaté podporovatelky a přítelkyně.³¹⁵

Mecenáš Hlávka skutečně mladého Bílka pro realizaci Krucifixu na dva roky finančně zajistil.³¹⁶ Marek cituje umělcovy zápisky (Pozn. autora: nedohledány.), kdy 20. listopadu 1896 byla hotova kreslená hlava a celá postava Krista. Bílek si přál sochu realizovat pro viditelnost ze vzdálenosti deseti metrů, práce by měla být vysoká okolo šesti metrů a v šířce circa čtyři metry. Počítal s podstavcem okolo metru či metru a půl. Z dopisu Zeyerovi z 11. prosince 1896 je patrné, že měl téměř hotovu studii o výšce jeden a půl metru a hlavu Krista v poměru jeden a půl životní velikosti. Již o tři dny později píše o úmyslu odlít do bronzů a vytvoření dokumentárních fotografií studií. V dopise ze Silvestra téhož roku vzniklé fotografie nepovažuje za zdařilé, nicméně je Zeyerovi posílá.³¹⁷

V průběhu přípravných prací (1896) na realizaci Ukřižovaného se Bílek Zeyerovi vyznává ze svých vidění Boha. „*Ale vidět Boha, mluvit s ním a vidět Jeho chtění, a plnit to chtění a pro ně i umírat – to blaho krásné, to blaho, jež svět chápat nemůže!*“³¹⁸ A z téhož roku, mimo jiné, následuje: „*Neřekl jsem vše, neřekl jsem co podstatou a podobou mou, co životem mým. Neřekl jsem: – že nevěřím –, – že nemám přesvědčení; – že vidím Boha, že mluvím s Ním a slyším, co světu dosud neznámo.*“ V lednu 1897 uvažuje o své práci na Ukřižovaném v dopisech Zeyerovi: „*Ale těším se, že jako nyní Jeho život mi modlitbou, tak jednou můj život bude modlitbou Jeho, jíž ‚Amen‘ bude smrt má.*“ Vysvětluje, proč vystihnul Kristovu tvář a dalších svatých lidí s utrpením, které dle svého výkladu viděl ne v očekávání smrti, ale v tom, že „*Bůh je opustil*“.³¹⁹ Bílek se dále radil s básníkem o svém díle a Zeyer mu poslal vlastní úvahu nad výrokem *Dokonáno jest* (30. 1. 1897) s otázkou, zda se jejich názory rozcházejí.³²⁰

³¹⁵ „*Když Bílek pracoval o svém Kristu a měl dvěře atelieru, jež vedou do polí, otevřeny, tu přicházeli lidé v polích pracující v hodině večerního návratu k němu. Prostý sekáč s kosou na rameni, člověk, který neví, co je atelier, odložil kosu a jal se modlit před oltářem Krista. Bílek mi to vypravoval s pohnutím a dodal: ‚To je mé obecenstvo, pro které pracuju, to je uznání, které hřeje, a věřte, že nežádám si jiné.‘ I mně bylo jako tomu sekáči, a bylo tak i jiným... Bílek tvoří své umění pro lid, ale ne pro dav, ...protože duše jeho je prosta jako duše lidu. On žádá, aby mu rozuměl člověk, čistý člověk, prost vši pakultury, prost všech pojmů mody v životě i umění, prost vši kasty. Bílkův Kristus je dílo, jemuž může rozumět každý člověk, nejprostší, trpící a strádající, jenž hledá útěchu v pohledu na Spasitele.*“

Viz <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->, s. 133. Zdroj citován dne 24. 4. 2017.

³¹⁶ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 42-43.

³¹⁷ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 46, 48, 52, 59.

³¹⁸ *Ibidem*, s. 30.

³¹⁹ *Ibidem*, s. 47.

³²⁰ „*Co do výroku ‚Dokonáno jest‘ – tu myslím, že Kristus nechtěl pouze říci: život, utrpení má konce, ale oběť dokonána byla, a spása lidí dovršena ukončením děje života, je tedy v těch slovech mnoho jasu, obětovná láska k lidstvu přezářuje agonii těla. Ta převládala, když Kristus pravil: Bože, proč jsi mě opustil? To byla slabost těla, přelítla člověka jako stín mraku, a v tom mraku byla celá naše bída, i tu Kristus na sebe vzal – ‚dokonáno jest!‘ To velké, ohromné kovové slovo je už vítězstvím duše, božství nad hmotou těla, nad bídou lidskou. A nám ten největší slib! Umírám, abych žil. Dokonáno jest porážka smrti, dokonáno jest poslání moje*

Dochovaná korespondence mezi umělcem a mecenášem Hlávkou se datuje od roku 1896 do roku 1902. V roce 1896 zvažoval Bílek, že se zúčastní konkursu na pomník Jana Husa, ale po intervencích Zeyera s radou od Hlávky od účasti ustoupil. Detailně sochaře o vypsání pomníku zpravuje v dopise s tím, že se zřejmě bude jednat o pomník *husitismu*, víc než o Husovi (21. 9. 1896). Zeyer projednával finanční podporu pro Bílka opakovaně, seznamoval sochaře s možnostmi pracovních nabídek, zaujatě za něj u mecenáše intervenoval a samotného Bílka o všech krocích zpravoval.³²¹

V dopise mecenáši Hlávkově z osmého ledna 1897 děkuje sochař za podporu a popisuje práci na svém Kristu. Ve stejném čase Zeyer opětovně Hlávku na Bílka upozornil. V uvedeném dopise se svému mecenáši omlouvá, že dosud neposlal žádný výčet ze své práce a sděluje, že dosud vypracoval tři studie na svého Krista.³²² V dopise z dvacátého osmého května téhož roku se Hlávkově omlouvá za zpoždění v zaslání fotografií (nejspíš si je Hlávka vyžádal) s podrobným popisem.³²³

I.5 IDEOVÉ UKOTVENÍ

Po technické stránce byl Bílek na prahu dospělosti hotovým umělcem, nicméně jeho vnitřní růst byl v krizi, která po otřesu z odmítnutí děl a odchodu z pražské akademie (AVU) trvala téměř deset let, než dospěl do stadia duševní vyrovnanosti.³²⁴

– *ted' můžete mne sledovat, neboť já jsem cesta! Tak tomu slovu já rozumím a proto myslím, že agonii té tváře musí prorážet světlo, a to zdálo se mi, že jsem viděl zřejmě na té kreslené tváři Vašeho Krista, která není tvář jen umírajícího člověka, v ní jsou stopy i toho, co je více než člověk, co nazýváme božskostí.*" *Ibidem*, s. 62.

³²¹ *Ibidem*, s. 31, 33.

³²² „Ale ještě jsem musel si je zde (ty studie) ponechat; protože k postupu další a snad již i poslední studie a pak k samé práci jsou mi velmi potřebny. Ani fotografie dvou těchto studií, jež jsem si nechal udělat, mne neuspokojují, abych Vám je, drahý pane můj, poslal.“ BÍLEK, F., 8. 2. 1897. PNP, Praha, fond: Hlávka, J., č. inv. 135-138, č. přír. 42/09.

³²³ „Jsou to jen fotografie od venkovského (Táborského) fotografa, protože práce samy přenášet k fotografovi se nedaří (musel přijít ke mně), volil jsem tedy fotografa nejbližšího. Jsou to první mé tři studie: Prvá v kresbě z 6. 11. (96): hlava Krista Pána v životní (skoro) velikosti. Druhá v kresbě z 20. 11.: celý Pán Kristus s Křížem (bez náležitého okraje ještě.) Fotografie je špatná, nic v ní není vidět. Také tělo v životní velikosti. Třetí studie modelovaná z 22. 12. 96 je v 1 ½ životní velikosti. Fotografována je ještě podle hliněného modelu, kde vypadá hlava tak příliš hmotně, lidsky, málo božsky. Bělostí sádry se to přec zlepšilo. – To příliš bolné čelo je skoro zakryto korunou, která korunuje skoro i studii tu celou. Neračte, prosím, ale těchto fotografií soudit studie samy; jsou nedokonalé ty fotografie. Prvá (kresba) studie as 1 m výše, – druhá 2 m, a třetí modelovaná 1 m 50 cm vysoká.“ BÍLEK, F., 28. 5. 1897. PNP, Praha, fond: Hlávka, J., č. inv. 135-138, č. přír. 42/09.

³²⁴ „Rozsah krize tvůrčího individua ve společnosti pozdního kapitalismu lze doložit jako typický dobový symptom i na řadě dalších příkladů. Společným jevem byla ostrá srážka se společenskou a hlavně kulturní konvencí, vyhrocující se často až do podoby osobního konfliktu nebo skandálu. Tvůrčí individuum, ohrožené v základních potřebách své seberealizace, naráželo na bariéru, o které vědělo, že je morálně pochybná, nicméně ještě dostatečně neprostupná. Svě odmítání společensky ponižující situace potom zveličovalo do zásadní negace. (...) V prostoru této alternativy, v překonávání vlastní deprese a vytváření nového ideového modelu se utvářelo na přelomu století také nové umění jakožto symbolická realizace. Příklad Františka Bílka a jeho umělecký vývoj v devadesátých letech byl jedním z nejvyhraněnějších příkladů tohoto stavu.“ WITTLICH, P.: Česká secese. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, s. 119.

Na těžkých prožitcích mládí se podílely různé aspekty. Ty se projeví především při pařížském pobytu. Jednalo se o:

- Nedůvěru jeho otce (kolářského mistra)³²⁵ v uměleckou dráhu syna,
- výhrady profesorů k tematické jednoznačnosti tvorby (Písmo svaté jako určující faktor všech obsahů děl, Ježíš Kristus jako ideové monotéma),
- neomalenost spolužáků v reflexi a prakticky ve vzájemném přístupu a vztazích (Bílko-vo samotářství, uzavřenost a plachost v kontaktech s okolím),
- stesk po domově a jazykový handicap (pobyt ve Francii),
- nedostatek finančních prostředků, chudoba.³²⁶

Bílek byl vychován v přísně katolickém prostředí a útěchou se mu stal kostel a stálý vnitřní dialog s Kristem, který komplexně tematicky zastřešil jeho životní tvorbu. Tento christologický příklon je iniciován do období stipendijního pobytu, kdy údajně prožil mystickou zkušenost.³²⁷ Po návratu do rodného Chýnova v Čechách žil v izolaci, ze které se postupně vymaňoval pomalými kroky trvajících téměř deset let. V devadesátých letech se vznikly tři práce obsahující již koncept Bílkových tvůrčích idejí a s jeho nezaměnitelným myšlenkovým projevem:

1. Cesta
2. Stavba budoucího chrámu v nás
3. Cyklus Otčenáš.

Definitivně tyto práce formuloval až v letech druhého, pochýnovského, období (1908 – 1909).³²⁸ Z dochovaného opisu přednášky *Stavba budoucího chrámu v nás* vyplývá umělcova schopnost v osobní prezentaci zaujmout posluchače. V úvodu své přednášky definuje svůj osobní postoj k umění. „Umění, jež jest opomíjeno, tak jakoby ho ani nebylo, které s největšími obtížemi a nebezpečenstvím se dobývá, protože nejvyšší jest, umění, o němž paáno Jako o ‚spasitelném‘, je umění duchovní.“³²⁹ Vysvětluje povolání umělce a upozorňuje na skutečnost, že dokonalost lidské práce je podmíněna dokonalostí života, tak, že vše co zasáhne život, zasáhne i dílo. A proto, dle Bílkova názoru, je nutné být duchovně dobrým, silným a krásným člověkem. A umělec ve svých podmínkách šel ještě dál. Stýkat se s *krásnými lidmi* a obklopovat se *krásnými věcmi*.³³⁰ Mládí by mělo být krásné, obklopeno krásou, aby

³²⁵ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 30-40.

³²⁶ CHALUPNÝ E.: *František Bílek: tvůrce a člověk*. 1. vyd., České Budějovice: Růže, 1970. 76 s.

³²⁷ BŘEZINA, O.: *Dopisy Otokara Březiny*. [Sv.] 3, Františku Bílkovi. Praha: Fr. Borový, 1932. 187 - [II] s. Paměti. Knihovna literárních vzpomínek a korespondence; sv. 5.

³²⁸ WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, s. 30.

³²⁹ MAREK, J. R.: *Stavba budoucího chrámu v nás. František Bílek 1908*, Poznámky sochařovy, opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 1.

³³⁰ „Vytvoř mi dílo nejvyššího duchovního rozpjetí – pravil objednavatel k tvořícímu umělci. Ten přistoupil k balvanu, počal hotoviti Krista na kříži, označuje výši vlastního témě a šíří rozpjetí svého; objednavateli pak odpověděl: ‚Dle naší výše a šíře rozpjetí eří se naše duchovní práce. Jen ještě čekáme v čistotě a pokoře, že

mohlo vyústit co nejdříve a do největší šíře. Upozorňuje, že v konfrontaci s celým světem život dopřeje málokomu dosnít svůj sen a mnoho z života a síla se nedokončí. Naděje na budoucí krásu jsou zmařeny.³³¹

Ve vývoji ideového ukotvení Bílek pracuje s tvarem, který pro něj není pouze účelem. Lidská činnost, anatomie, to jsou pouze prostředky pro vyjádření stavů nitra. V ideové naplněnosti je u něj vždy přítomno slovo (logos) ve významu *slovo se stalo tělem* (J 1,14-16).³³² Jeho dílo vyžívá. Nenapodobuje – neužíval živý model, za což byl kárán. Statika děl je daná snahou o niterné duchovní vyjádření významu a poselství dle aristotelského fysis – dokonalosti a dokonání určité věci, dospění do konečného stavu. Bílkova fysis jsou zhmotněné představy Krista, Panny Marie, Proroků. Vše vychází z fyziologické základny duševně tělesného člověka. Jako příklad může sloužit socha *Slepí*, nesoucí v sobě mystérium proroků a dobyvatelů. *Slepí* nesou poselství světla v temnotách a otevírají cyklus *Cesta – Stavba budoucího chrámu v nás*. *Slepí* rozehrávají zkoušku člověka *životní cestu*. Člověk, spoléhající se na své tělo a odpoutávající se od ducha, dopadl sražen k zemi, protože pohrdal věčností. Varujících proroků nedbá. Obraz naděje ve Spasitele je vyvrcholením cyklu *Cesta. Stavba budoucího chrámu v nás* není tolik dramatická.³³³

Hlavní postavou Bílkovy lidské tragédie a hlavní osou stavby ducha se stal Kristus. Mnoha podob – asketicky vyhublý, nahý, potýkající se s hmotou a u Bílka dokonce spící. Vyvrcholením je ukřižovaný Kristus s neposkvrněným tělem, avšak s utrpením vyjádřeným v rukách, nohách a ve výrazu tváře. Druhým sloupem se stala Panna Marie, zprvu matka milující, poté bolestná pod křížem (*Kalvárie*). Ženství je dle Bílka posláním v podobě mateřství. Panna s předporozuměním utrpení syna a spoluprožívající jeho obětí. Současně žena, která pro něj znamená lásku plnou milosti, jejímž postavením jej být průvodkyní života. Ostatní postavy umělcova díla, a to již od raných prací prvního pilíře, nesou znaky dramatu, každá se sebou přináší koncentraci své úlohy. Všechny se váží k celku, ke koncepci duchovního poslání. Ve své strnulosti jsou synonymem pro vyjádření Bílkova poselství.³³⁴

Vyšší milost přijde a změní naše dílo šíří a Velikostí Svou.“ Ibidem, s. 2.

³³¹ „Jsou chvíle našeho mládí snu svaté; protože krása myšlenky i díla člověka se tu rodí, která ku věčná skutečnosti jest jen snem – snem o všeholidsťva budoucí věčné kráse.“ Ibidem, s. 3.

³³² *Bible svatá: písmo svaté Starého a Nového zákona: podle posledního vydání kralického z roku 1613*. 3. vyd. v ČBS. Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN 978-80-85810-97-4.

³³³ MAREK, J. R.: *František Bílek. Sochař – grafik*, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147, s. 64-66.

³³⁴ MAREK, J. R.: *František Bílek. Sochař – grafik*, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147, s. 64-66.

I.6 PRVNÍ PŘIJETÍ VÝTVARNÝCH REALIZACÍ

Pro šestadvacetiletého Bílka znamenal rok 1898 zlom a to nejen tím, že dokončil stavbu domu v Chýnově. Po odmítavých reakcích na jeho tvůrčí realizace se setkal poprvé s příznivým oficiálním ohlasem. Na první výstavě Spolku výtvarných umělců Mánes (SVU Mánes), založeného v roce 1887³³⁵ vystavil *Mojžíše píšícího dekalog*.³³⁶ Spolek byl platformou výbojné skupiny mladé generace s cílem o vytvoření platformy moderního nekonvenčního umění. Rozmach spolku prezentovaly uskutečňované výstavy. Mánes začal vydávat vlastní umělecký časopis *Volné směry*.³³⁷ V prvním ročníku časopisu byla reprodukována Bílkova díla – *Kalvárie, Orba*, v dalších ročnících – *Podobenství velkého západu Čechů*, studie k Ukřižovanému, snímky podobizny Julia Zeyera. Ve čtvrtém ročníku mu bylo věnováno celé vypravené číslo s textem Zdeny Braunerové. Březina na Bílkovo dílo v dopise Anně Pammrové reagoval s osobním zaujetím (20. 6. 1900).³³⁸ V tomtéž roce mu na třetí spolkové výstavě umožnili vlastní výstavní prostor. Toto rozhodnutí se stalo terčem ostré kritiky K. M. Čapka ve *Světozoru*. Ostatní umělci se Bílka zastali. Kritiku považovali vůči umělci za nespravedlivou.³³⁹

Prvního uznání se mu dostalo od jednoho ze zakladatelů časopisu *Moderní revue*, představitele české dekadence, Jiřího Karáska ze Lvovic (vlastním jménem Josef Karásek)³⁴⁰ za své dílo *Podobenství velkého západu Čechů*³⁴¹. Časopis naplňoval význam slova *moderní* ve spojení se symbolisty, kteří byli dobovou společností často ostrakizováni. Naplnění idejí symbolismu – *Idea, symbol, syntéza, subjektivita a dekorativnost* – časopis vítal. Autor sám své dílo považoval za jedno z nejlepších, které kdy vytvořil. „*Jako takové bylo Podobenství jako stvořené k tomu, aby se stalo předmětem nejen diskusí výtvarníků a výtvarné kritiky, ale i širších sporů o modernost, o ‚dekadenci‘ a o českou národní totožnost.*“³⁴²,

³³⁵ Viz <http://svumanes.cz/spolek/historie-svu-manes>, zdroj citován dne 15. 10. 2016.

³³⁶ Bronzový odlitek z roku 1905 je umístěna v Pařížské ulici v Praze 1 před Staronovou synagogou od roku 1937. Pozn. autora. Viz <http://www.digital-guide.cz/cs/poi/pomniky/socha-mojzise/>, zdroj citován 26. 10. 2016.

³³⁷ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 14.

³³⁸ „...*Pracuje o vítězství našeho světa, jeho duše je z těch, na nichž jako na pilířích obtěžkaných tíží celé klenby, leží bolest tisíců.*“ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 15-16.

³³⁹ *Ibidem*, s. 15.

³⁴⁰ MATYS, R.: *V umění volnost: kapitoly z dějin Umělecké besedy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. 356 s.

³⁴¹ © GHMP; inv. č.: P – 1420; sbírka: plastika; datace: 1909; technika: patinování; materiál: sádra patinovaná. Viz <http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.P-1420/>, zdroj citován 15. 10. 2016. Původní dílo je dřevorezba, pozn. autora.

³⁴² „*Podle zeyerovské monografie Robeta Pynsenta česká dekadence byla nejdekadentnější z evropských, souvisejíc s historickým vědomím, s prožitkem přežívání po ztrátě národní existence.*“ ČORNEJ, P., PRAHL, R. (ed.): *Čechy a Evropa v kultuře 19. století: [sborník sympozia pořádaného Národní galerií v Praze a Ústavem pro českou a světovou literaturu ČSAV v rámci Smetanových dnů v Plzni ve dnech 22. - 24. března 1990*. Praha: Národní galerie v Praze, 1993. 172 s., s. 33, 37. Dále viz WITTLICH, P.: *Sekvence symbolismu. BULLETIN NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE*. Praha, 2015, (XXV.), s. 219-223.

Oficiálním členem spolku byl od roku 1898 až do roku 1912, kdy ze SVU Mánes vystoupil.³⁴³ Kritika této sochy, kterou SVU Mánes na své první výstavě umístil do vstupu do výstavního prostoru, byla zcela typická pro Bílkovy tvůrčí realizace té doby. Nesla se v duchu přijetí a nepřijetí díla. S odstupem F. X. Šalda Bílkovu práci označil za svůj osobní největší zážitek devadesátých let. V *Naší době* se pod značkou, pod kterou publikoval T. G. Masaryk, objevila recenze, která se v úvodu věnuje výtvarným kvalitám dřevorezby a citaci dvou jejích nápisů sousoší: „*Já neznám po Kristu vznešenějšího nad národa českého západ. Podobenství pádu a smrti Čechů, již byli – ale není jich víc.*“ Masaryk pokračoval: „*Z křesťanství původního zbyly jen trosky, trosky znetvořené, ale velké: vedle toho jemného těla ženské postavy vyjímají se ve své masivnosti jako modla. Ideál křesťanství, za jaký padl národ – české bratří – ve své něžnosti vyniká postavou tak ušlechtilé provedenou, že bychom si vznešenost svých tužeb sotva dovedli zobrazit účinněji.*“ S. K. Neumann si ve stejné době cenil Bílka jako rebela, individualistu, modernistu, a kritika české přítomnosti. Pro toto jeho dílo typické spojení naturalismu, ideového zaměření a nekonvenčnosti zapříčinilo důrazně odmítavý posudek K. M. Čapka, „*který se zabýval formou Podobenství a přešel jeho ideovou stránku, protože chtěl dílo zbavit významovosti a učinit jej scestím, absurditou. Bílek je podle Čapka-Choda modernistou, u něž se neumělost pojí s pózou – jehož primitivismus je chtěný. (...) Podle Čapka-Choda jde u Bílka o umělecké selhání, kamuflované záhadnými, rádo by ideovými odkazy.*“³⁴⁴ Výstavení sochy ve Vídni zapříčinilo, že nezůstalo jen u lokální, české, reakce na sochu *Podobenství velkého západu Čechů*.³⁴⁵

Pro uměleckou tvorbu období prvního pilíře je pro Bílka charakteristické seskupování figur, neosobnost, iluzornost. V jistém smyslu nekonkrétnost. V architektonickém díle tohoto období dominuje „chaloupka“ v Chýnově (1898) jako jeho první tvůrčí realizace. Dnes muzeem autora a ve správě Táborského muzea. Bílkův dům je souhrn idejí, které si přál vyjádřit. Stal se organickým celkem a domovem umělce po celý život. Naprosto identický a nezaměnitelný.³⁴⁶ Umělec je tak zároveň definován za podivuhodného outsidera českého sochařství. „*Bílek však vnesl do svých řešení osobité rysy, organičnost prvků i celku a symboliku jejich významu.*“³⁴⁷

³⁴³ Viz <http://www.svumanes.cz/spolek/historicky-seznam-clenu>, zdroj citován 15. 10. 2016.

³⁴⁴ ČORNEJ, P., PRAHL, R. (ed.): *Čechy a Evropa v kultuře 19. století: [sborník symposia pořádaného Národní galerií v Praze a Ústavem pro českou a světovou literaturu ČSAV v rámci Smetanových dnů v Plzni ve dnech 22. - 24. března 1990]*. Praha: Národní galerie v Praze, 1993. 172 s., s. 34.

³⁴⁵ „*Pocit, jež tato socha vyvolávala, byl však nadnárodní – když byla vystavena ve Vídni, upoutala pozornost francouzského kritika W: Rittera, který ji v revui Art et Décoration srovnával s Rodinem.*“ WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, s. 52.

³⁴⁶ Viz <http://ghmp.cz/46-dum-frantiska-bilka-v-chynove/>, zdroj citován 15. 10. 2016.

³⁴⁷ „*Období před první světovou válkou je i těžištěm díla podivuhodného outsidera českého moderního sochařství Františka Bílka. Nemohl nikdy sehrát úlohu zakladatelskou, protože vědomě stál stranou. Jeho výlučnost a izolace umožnila mu však věnovat se některým speciálním problémům, které ostatní české sochařství tehdy opomíjelo, a pracovat je docela netradičně. Jeho snahy na poli syntézy sochařství a architektury souvisí nepochybně s tendencemi, které vyvolal v život Van de Velde.*“ *Myšlenky moderních sochařů*. 2. vyd. Praha: Obelisk, 1971, 517 s., s. 128.

Bílek prvního období nese známky kajícího a touhy po nebeském bytí. V Bibli nalézají negaci života a myšlenka *oběti* má očistit život. Jeho vztah k zemi je vztahem k hříchu země a Bůh – Světlo vyniká. Své poslání vidí v očistném životě. V recenzi na výstavu u sv. Martina ve zdi v roce 1908 Ferdinand Kratina poukazuje v jeho díle na tyto aspekty: „*Lidské boly a lidské strasti a naděje na lepší bytí a věčná obnova muk spásy: tato předmluva, toto vědomí otřese, dojmě hluboce, mluví nezapomenutelně z díla Bílkova.*“³⁴⁸

Námětem jeho děl bylo zoufalství z viny člověka, ve kterém postupně začaly převládat:

- Naděje
- víra
- a vykoupění.

Sklánějící postavy se narovnávají a jsou zobrazovány se zdůrazněnou symbolikou.

V prvním období vznikly cykly:

1. *Výkřiky svaté Terezie* (cyklus dřevorytů)
2. *Tvůrce a jeho sestra Bolest*³⁴⁹
3. *Zloba času naše věno* (1896)³⁵⁰. Dílo vystavil na expozici v Rudolfinu. Zůstala bez povšimnutí, nepochopena, nikdo neprojevil o ni zájem. Když organizátoři výstavy naléhali na odklizení a Bílek nuceně odpovídá: „*Nemám, kam bych ji dal, hod'te ji do Vltavy.*“³⁵¹

³⁴⁸ PROCHÁZKA, A.: České kritiky: František Bílek. Výstava v kostele sv. Martina ve zdi. *Moderní revue*. Praha, 1922, s. 11-12.

³⁴⁹ Viz <http://pamatkovykatalog.cz?element=685650&action=element&presenter=ElementsResults>, zdroj citován 27. 10. 2016.

³⁵⁰ „*Stojí u velkých vod stará, výstražná socha jménem ‚Pravda‘, jež vlivem času omýlána a ničena. Ničena vzduchem, vodou a ohněm. Co hrom otřásala jí a do ní bila vědavšeobecná nevěrou svou v ‚Její nadpřirozenost‘. Co voda rozbouřená, umění svým přirozeným zobrazováním nadpřirozené Pravdy, smývalo a podrývalo ji. A věda náboženská, pálením snaživců, jež pro hlubé ‚Její‘ poznání i život nezasazovali, ničila i Pravdu tak samu. – A tak trosky zdědili jsme; co bude ale naším věnem?‘“ MAREK, J. R.: *Poznámky sochařovy*, opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 3. Podrobněji viz © GHMP, inv. č.: P – 1452, sbírka: plastika, datace: 1896, technika: patinování reliéf, materiál: sádra barevná. <http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.P-1452/?&page=9>, zdroj citován 26. 10. 2016.*

³⁵¹ Viz <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->, s. 113-114. Zdroj citován dne 24. 4. 2017.

4. *Výklad slova Madona*³⁵² mystické pouto mezi Pannou Marií a Kristem (1897)³⁵³
5. *Krucifix* (cyklus vytvořený v období do roku 1899 v mnoha variantách. Od r. 1927 umístěn v chrámu sv. Víta)³⁵⁴
6. *Matko!* – kresby³⁵⁵
7. *Jak paprsek slunce na dřevě života umíral* – kresby³⁵⁶
8. *Počet a četba písmeny těla člověka* – cyklus kreseb.^{357,358}

Chýnovské období umělce Bílka utvářené deseti lety od návratu z pařížského pobytu (1892 – 1902) jej zařadilo do českého prostředí jako secesního symbolistu a představitele expresionismu.

Jeho dílo nese typické secesní rysy:

- Grafičnost a plošnost,
- výrazné siluety,
- dynamické linie,
- podřízení materiálu umělecké ideji,
- lidská postava s téměř ornamentální vazbou,
- stylizace rostlin a zvířat – základem imaginace.

Zřetelně vystávají oblíbené Bílkovy motivy:

- Bohatý vlas,
- výrazná gesta rukou,
- hvězdy.

³⁵² Více viz Poznámky sochařovy:

„To jest „Význam slova ‚Madonna!‘ Vlastně ‚Poměr Panny Marie ke Kristu‘. Vedu diváky na stranu evangelia, otevírám mu svaté písmo, ev. sv. Jana I. A dávám mu čist; jak on stejný, neměnitelný, Boží, hned na počátku, dříve než vše učiněno bylo, byl celý: jak se zrodí, jak bude žít a umírat: hned na počátku byl On „světlo“ sluncem naší duše, které v naší době temné skrze níž měsíček – ‚Pannu Marii‘ – objímat bude svět. Dojmy jež četba ta vzbuzuje, jsou v knize té vkresleny.

List ten (v ‚hlavním bodu‘ práce celé) je vyňat a udělán znovu ve velkém, byl pojil práci s deskou pozadovou v jeden celek a napsáno tam totéž, jenže sochařstvím.

Svět pak udělán zde neurvalým ospalcem, jenž světla Božího, skrze Panenku Marii přišedšího, nepřijímá, nevrle se odvrací a mraky (temnotou svojí) jako u země zastírá si svit ten ku snazšímu spánku.

Promísena kniha i hvězdy myšlenkami, aby každý a vřdycky z té práce se učil a těšil. (R. 1896.)“

MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 208.

³⁵³ PROCHÁZKA, A.: České kritiky: František Bílek. Výstava v kostele sv. Martina ve zdi. *Moderní revue*. Praha, 1922, s. 10-16.

³⁵⁴ Viz <http://www.katedralasvatehovita.cz/cs/historie-a-dedictvi/informace-o-kaplich-a-svatych/bilkuv-oltar>, zdroj citován 26. 10. 2016.

³⁵⁵ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 11.

³⁵⁶ *Ibidem*.

³⁵⁷ *Ibidem*.

³⁵⁸ Kresby a cyklus kreseb v textu pod číslem šest, sedm a osm jsou ve vlastnictví Národní galerie v Praze. Poznámka autora.

V kultu uměleckého řemesla, kde usiloval o syntézu různých uměleckých druhů, patří:

- Sochařství s architekturou a uměleckým řemeslem,
- sochařství a grafika s literaturou.

Je v českém sochařství jedinečný v úsilí jít ve tvorbě až k jejím základům a předpokladům. Avšak dřevo bylo jeho nejvlastnějším materiálem. Bílek si přeje postihnout „duši dřeva“.³⁵⁹

Chýnovské období končí po deseti letech dvěma zlomy. Úmrtím Zeyera na jaře 1901 a sňatkem s Bertou Nečasovou 18. ledna 1902. Stále více se od doby zoufalství a beznaděje, které prožíval zvláště v pařížském období, prohlubuje Bílkův duchovní optimismus. Manželka Berta, rozená Nečasová, přinesla změnu v životním schématu umělce. Propojení s přírodou rozšiřuje rozjímání (kontemplace) o poslání ženy, dítěte, národa.³⁶⁰

Švagr Vilém Nečas na první setkání s Bílkem vzpomíná jako na zlom v životě jeho sestry Berty. „*Nebyla to návštěva jako sta jiných, uspokojení uctivého zájmu a zvědavosti, letmá a zdvořilá návštěva prchavého dojmu bez přímých následků. Tato návštěva rozhodla o životním osudu sestřině.*“³⁶¹ K seznámení došlo v roce 1899, kdy profesor Nečas u příležitosti sňatku své sestřenice v Táboře navštívil s dětmi své dva přátele v Chýnově (ing. J. Čáku a lékaře Másla). Při prohlídce místa se zúčastnili prohlídky Bílkova ateliéru. O sochařově práci byli informováni, šestnáctiletá Berta znala Bílkův cyklus *Otčenáš* od své učitelky ve Vyšší dívčí škole a byli seznámeni s jeho pracemi prostřednictvím rodinného přítele, hudebního skladatele a kritika *Moderní revue* Karla Fialy (přítele Arnošta Procházky). Bílek rodinu provedl ateliérem a krátké osobní setkání s Bertou se stalo pro oba zlomovým okamžikem v životě. Berta Nečasová vzpomínala na návštěvu Bílkova ateliéru jako na přelomovou událost svého života. V roce 1901 se opětovně setkali v salónu Růženy Svobodové a záhy ji Bílek požádal o ruku. Profesor Nečas měl vůči existenčně nezajištěnému umělci výhrady. Přál si pro své nejmladší dítě existenční zajištění. Svatba se konala dne 18. ledna 1902 u svatého Štěpána v Praze. Za obdrženou cenu Turkovy nadace odjeli na svatební cestu do Itálie. Pro sochaře se jednalo o druhý pobyt. První pobyt v Itálii proběhl v roce 1900.³⁶²

Se svojí ženou po letech podnikl k dvacátému pátému výročí svatby cestu, kdy zavítali do Francie a mohl ženě v Paříži ukázat místa svého pobytu v mládí.³⁶³

³⁵⁹ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 7.

³⁶⁰ *Ibidem*, s. 9.

³⁶¹ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, s. 133.

³⁶² *Ibidem*, s. 134-136.

³⁶³ *Ibidem*, s. 64.

I.7 SHRNUJÍCÍ ČASOVÉ SCHÉMA

Životopisná data	Reálie	Návrhy a tvůrčí realizace	Kontakty, reference
*6. 11. 1872	Chýnov u Tábora		
1885 – 1887	Táborské reálné gymnázium		
1887 – 1890	Studium na pražské AVU		
1888	diagnostikování oční vady (forma daltonismu) změna výtvarné formy z malířství na sochařství		M. Pirner J. Mauder F. Brožík Založení SVU Mánes
1890	ukončení studia na AVU získání Lannova stipendia do Paříže (Francie)	Busty F. Brožíka a jeho dcery	V. Lanna
1891	začátek pařížského pobytu (8. leden) zápis v Akademii Colarossi		Z. Braunerová a její okruh; I. Hynais; J. Dalou; J. A. Injalbert; A. Mucha;
1892	odchod z Akademie Colarossi pronájem části ateliéru sochaře Fourniera odebrání Lannova stipendia návrat do Chýnova (začátek chýnovského období)	Klauzurní práce věnované mecenáši Lannovi: <i>Golgota a Orba je naší viny trest</i>	
1892 – 1896	Období izolace v Chýnově		
1893	vojenská služba (jeden rok)		
1895		Ilustrace k Březinově básnické sbírce <i>Tajemné dálky</i>	
1896	práce v chýnovském nájmu (schwarzenberská střelnice)	Začátek práce na <i>Ukřižovaném</i> , realizace v období 1896 – 1899 <i>Zloba času naše věno</i> (Rudolfinum) <i>Výkřiky sv. Terezie</i> <i>Tvůrce a jeho sestra Bolest</i>	5. 8. seznámení s Juliem Zeyerem (vzájemná korespondence 1896 – 1901) J. Hlávka (vzájemná korespondence 1896 – 1902) Msgre. Vaněk – článek v časopise <i>Nový Život</i> Sochař mystik Výstava v Rudolfinu

Životopisná data	Reálie	Návrhy a tvůrčí realizace	Kontakty, reference
1897	práce v Nekutově chalupě (Chýnov) 25. 8. sjezd <i>Nového Života</i>	Práce na <i>Ukřižovaném</i> Díla: <i>Výklad slova Madona; Podobenství velkého západu Čechů</i> a kresby – <i>Matko, Věřím, Víím, Zahradník mariánský, Cyril a Metoděj, Den se ubírá silnicí, Svätý Jan Křtitel, Jak paprsek slunce na dřevě života umíral, Počet a četba písmeny těla člověka</i> Návrh své budoucí pracovny Publikování v časopise <i>Nový Život</i> : <i>Confiteor umění, Za Pravdou</i> ; vychází album <i>Práce moje – to Modlitby neumělé, čisté však a kající</i> Vystoupení na sjezdu <i>Nového Života</i> s přednáškou: <i>O ideálu křesťanského života</i>	Dr. Nekut K. Dostál Lutínov Jakub Deml S. Bouška v časopise <i>Nový Život</i> : <i>Tvář Kristova</i>
1898	dokončení domu/ ateliéru (chaloupky)	Výzdoba <i>chaloupky</i> v Chýnově Vydány <i>Modlitby</i>	
1898	I. výstava SVU Mánes + členství (1898 – 1912)	<i>Podobenství velkého západu Čechů</i> <i>Mojšíš píšící dekalog</i>	<i>Nový Život</i> aktivity: Sjezd ve Velehradě; počátky tvorby J. Š. Baara SVU Mánes – vznik časopisu <i>Volné směry</i> (reprodukce Bílkových děl: <i>Kalvárie, Orba, Podobenství velkého západu Čechů</i>)
1899	Seznámení s Bertou Nečasovou Spolupráce tří přátel: Msgre. Vaněk, V. Foerster a F. Bílek	dokončení velkého <i>Krucifixu</i> <i>Obětování Panny Marie; Obětování sv. Anny</i> kresby <i>Matko</i> <i>Jak paprsek slunce na dřevě života umírá</i> Cyklus kreseb <i>Počet a četba písmeny těla člověka</i> Ilustrace k Zeyerově dílu <i>Román o věrném přátelství Amise a Amila</i> Tři přátelé: 14 lunet zastavnní křížové cesty v crámu sv. Bartoloměje (Pelhřimov)	S. Bouška – článek <i>Nový Život</i> <i>Bílkův dům</i>
1900	III. Výstava SVU Mánes v Praze Výstava ve Vídni – vídeňská secese (Jugendstil) Seznámení s O. Březinou – léto Cesta do Itálie	<i>Slepíci</i> (první náběhy)	Monografická studie Z. Braunerové ve <i>Volných směrech</i> Paní Blaschková z Mitrovic – studie hlavy Krista

Životopisná data	Reálie	Návrhy a tvůrčí realizace	Kontakty, reference
1901	†J. Zeyer Počátek přátelství s O. Březinou zásnuby s B. Nečasovou Výroční výstava Krasoumné Jednoty v Praze	výstava soch Ilustrace k Březinově básnické sbírce <i>Ruce</i> (vydáno vlastním nákladem) <i>Otčenáš</i> (vydáno v Novém Jičíně; prolog O. Březina) <i>Slepci</i> (první sousoší) J. Hus (první socha) – pozitivně hodnocena V. Hynaisem Přípravné práce na zakázce na domě v Červené Úpici u Votic. Zakázka paní Heinschel von Heinegg – dva reliéfy (jedna z prvních realizací ve veřejném prostoru) Pro klášter ve Lnářích plastika hlavy <i>Slova</i> (nedochované dílo <i>Odpověď slova, proč je tělem tak bolavým</i>) <i>Strom bleskem pravdy zasažený</i>	R. Jesenská (4 dopisy)
1902	18. ledna sňatek s Bertou, roz. Nečasovou svatební cesta: Německo, Rakousko, Itálie	Pro realizaci v Červené Újezdě u Votic dva keramické reliéfy: <i>Jak čas nám ryje vrásky</i> , <i>Jak čas utíká</i>	<i>Nový Život</i> aktivity: organizování vědeckých katolických pracovníků; zřízení Zeyerovy společnosti F. Ondrůšek – Bílkův portrét (kresba) České kvarteto
Tvůrčí ideje	Panna Marie → Ježíš Kristus Cesta Stavba budoucího chrámu v nás Cyklus <i>Otčenáš</i>		

II. KAPITOLA (1902 – 1920)

II.1. RÁM OBDOBÍ

Ovzduší moderny na počátku dvacátého století zastihlo Bílka spojeného s modernou českého katolického prostředí. Moderna, kterou v evropském prostoru představovali například Sigismund Freud, James Joyce, Igor Stravinskij, Albert Einstein a další představitelé, zastihla Bílka ukotveného v samostatném konceptu tvořící Boží přítomnosti. Jeho koncepce služebníka a nástroje rezonujícího v kontrastu s dynamikou proměňujícího světa se symbolizovala v replikování sebe sama. Idea Božího chrámu v nás zůstávala v jeho usilování beze změn. Do popředí zájmu se společně s úsilím o vytvoření samostatného národního celku dostávaly více a více do popředí postavy české historie, kde zdůrazňoval osobnostní charakteristiky a vlastnosti: statečnost, národovost, vzdělanost, pravdivost v myšlení i dění života samého. U Bílka se dá již diskutovat o náznacích existenciálního pojetí, tak jak se vygeneruje se zkušeností první světové války. Tématu světového hnutí modernismu a jeho českému rozměru se věnuje oddíl A s pododdílem A2 podrobněji a dobový rám na něj odkazuje.

II.1.1 První světová válka

Počínající úpadek mravních hodnot a společenských jistot zastihla první světová válka. Papež Benedikt XV. (zvolen 2. 9. 1914) si dal za úkol nestrannost a neutralitu a ve válečném období *být společným otcem všech*. Při jeho volbě hrály roli postoje jednotlivých volitelů k válce a integralismu. Papež se postaral o uklidnění poměrů, stavěl se proti honům na modernisty a kacíře. Dodržení neutrality upevnilo prestiž papežství. Vůdce integralistů Umberto Benini (později se přidal k fašistům) musel opustit Řím a poměry v církvi se zklidnily. Ve své alokaci z ledna 1915 se papež vyhnul otázce viny za rozpoutání válečného běsnění a zdůvodnil svůj postoj neutrality. Ve své nástupní encyklice *Ad beatissimi Apostolorum principis* (1914) za příčiny války označil:

- Nedostatek lásky,
- zpochybnění autorit,
- touhu po majetku.

V Itálii se obával socialistické revoluce, místo ní nabídl mírové úsilí. Ale tlak italských katolíků přesáhl papežovy možnosti. Vláda vyloučila z diplomatických jednání Svatý stolec

z obav o nastolení *římské otázky*. Itálie důsledně dodržovala garanční zákony a Vatikánu neomezila pohyb, i když vyslanci mocností opustili Řím. Ovšem list *Osservatore Romano* se musel podrobit italské cenzuře. V průběhu války byla diplomacie Svatého stolce plně zaměřena na mírové snahy. V ústní výzvě Benedikta XV. (1. 8. 1917) zazněly z jeho úst konkrétní návrhy:

- Omezit výzbroj,
- řešit spory států prostřednictvím mezinárodního soudu.

Výzva zazněla šest měsíců před „čtrnácti body“ amerického prezidenta W. Wilsona. Na výzvu nereagovaly státy Francie, Itálie a Ruska. Německo ji odmítlo. Neutrální postoje umožnily Vatikánu humanitární aktivity a akce byly určeny všem potřebným bez ohledu na náboženství, národnost a etnikum. Pozornost aktivit se obrátila na Blízký východ, kde docházelo k projevům nebyvalých krutostí. Od začátku pontifikátu Benedikta XV. spolupracoval Vatikán při výměně zajatců. Pořádaly se finanční sbírky. Nedílnou součástí bylo vyhledávání pohřešovaných osob. Svatý stolec si vysloužil za toto úsilí úctu a označení *druhý Červený kříž*.³⁶⁴

Poměr Čechů k habsburskému císařství byl v posledních letech před vypuknutím války ovlivněn vzrůstajícím politickým a hospodářským rozmachem Německa. Všeněmecké teorie o „panském národě“ (Herrenvolk), spolu s názorem, že moc má větší platnost než právo, Čechy znepokojoval. K tomu přispívala i rakouská povolnost vůči svému spojenci. Vlastní příčinou války byla akcelerace napětí mezi státy trojspolku – Německo, Rakousko-Uhersko a Itálie a mocnostmi trojdohody – Anglie, Francie a Rusko. Spouštěcím mechanismem se stal úspěšný atentát na následníka habsburského trůnu Františka Ferdinanda v Sarajevu srbským extremistou Gavrilo Principem (23. 7. 1914).³⁶⁵

Český národ byl od začátku války podroben útisku v podobě tlaku tiskové cenzury, která se dotkla tisku periodik, pronásledováním národních spolků a významných osobností veřejného života (v listopadu a prosinci 1914 byli v Moravském Ostrově popraveni dva vlastenci), množství osob bylo odsouzeno k smrti – V. Klofáč, Dr. A. Rašín, Dr. K. Kramář (zatčení pro velezradu). Od vykonání rozsudku je osvobodila amnestie. Praha zaznamenala vznik tří revolučních skupin: První u mladočechů pod vedením Dr. F. Kramáře, druhá skupina ve státoprávní pokrokové straně – A. Hajn – a třetí ve straně pokrokově realistické pod vedením T. G. Masaryka.³⁶⁶

Meziválečné úsilí T. G. Masaryka nemohlo ujít české kulturní veřejnosti. Jeho pobyt ve Švýcarsku znamenal osobní zvrát ve vztahu k rakouské monarchii v úsilí o vytvoření národního státu. Masaryk odjel 11. ledna 1915 do neutrálního Švýcarska. Střediskem české kul-

³⁶⁴ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 259-262.

³⁶⁵ KROFTA, K.: *Dějiny československé.* Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 698-699.

³⁶⁶ KROFTA, K.: *Dějiny československé.* Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 703.

turní komunity byla francouzská protestantská Ženeva. Budoucí první český prezident dal podnět k Husovým oslavám pětistého výročí upálení v Kostnici, které znamenaly, nejen dle Herbena, demonstraci, ale zároveň i nepřímé vyhlášení války Rakousku-Uhersku. Dne 4. července 1915 přednesl Masaryk v Curychu, kde vysvětlil Mistra Jana Husa vystěhovalcům a Němcům. Na jeho pozvání přijel z Paříže Ernst Denis.³⁶⁷ Ten již 1. července 1915 zveřejnil v časopise *La Nation Tchèque* úvahu *Den 6. července 1415*.³⁶⁸ Zásadním se stal Masarykův projev ve slavném reformačním sále na oslavách pětistého výročí Husovy smrti v Ženevě dne 6. července 1915. Ve svém projevu Masaryk zdůraznil ideje českého národa.

Předznamenal východiska pro symbolické formule Církve československé, které byly vysloveny na prvním řádném sněmu CČS, který proběhl ve dnech 29. – 30. srpna 1924. Referáty Karla Statečného a Aloise Spisara obsahovaly základní teze výukových norem *Učení náboženství křesťanského*. Církev československá byla charakterizována jako:

- Církev Kristova,
- církev Husova,
- církev moderní.

Za hlavní úkol přijala Statečného tezi *dokončení české náboženské reformace*. Tato teze dostala svého symbolického vyústění v logu Husitské teologické fakulty vzniklé v roce 1991 na půdě Univerzity Karlovy se zněním: „*Dokončit českou reformaci*“.³⁶⁹ V Masarykově proslovu zaznělo: „*Bylo řečeno, že historie je soudcem, že jest učitelem. Já pravím, že dějiny jsou povinností. Každý Čech, znalý svého národa, musí se rozhodnout pro reformaci nebo protireformaci pro ideu českou nebo ideu Rakouska, orgánu protireformace a evropské reakce. Hus, Žižka, Chelčický, Komenský jsou naším živoucím programem. Naše reformace, jako každá reformace, nebyla a není skončena. Reformace znamená ustavičnou reformu, neustálé obnovení, snahu po lepším, zdokonalování, pokrok.*“³⁷⁰

České kolonie a vojáci se s Masarykovým projevem shodly s tím, že odboj je nesen v duchu husitských předků, a tudíž má politické a mravní oprávnění. Vídeňská *Die Neue Presse* napsala, že se jedná o *prvé vypovědění války Rakousku*. Vrchní velitelství rakousko-uherské

³⁶⁷ Filmový dokument obsahuje vytvoření a umístění Denisovy sochy, více viz In: VANTUCH, P.: *Hledání ztraceného času: Čeští sochaři* [online]. 27. 1. 2018. Praha: Česká televize (ČT2), 2018, 18:15 [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=aTzUb68cn-w>

³⁶⁸ Na konci srpna vznikl ve Švýcarsku český časopis *Československá samostatnost*, jeho vydávání bylo posléze přeneseno ze Švýcarska do Paříže ve Francii. Dále KROFTA, K.: *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 706.

³⁶⁹ BUTTA, T.: *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010. Blahoslav (Církev československá husitská), s. 44.

³⁷⁰ HERBEN, J.: *T. G. Masaryk: Život a dílo presidenta Osvoboditele*. Vyd. V. Praha: Sfinx. Bohumila Jandy, 1938, 440 s., s. 141-148.

Viz též plný text proslovu T. G. Masaryka, *František Bílek v Církvě československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 2000, s. 9.

armády v návaznosti na tento proslov a reakce tisku vydal na Masaryka zatykač „*pro zločin velezrady a vyzvědačství proti válečné moci státu*“.³⁷¹

V únoru 1916 se v Paříži ustanovila Československá národní rada, která až do konce války řídila československý zahraniční odboj. Předsedou byl T. G. Masaryk, generálním tajemníkem E. Beneš. Slováky zastupoval Masarykův žák M. R. Štefánik. Odboj se zasloužil o vydávání propagačních spisů, např. přednášky E. Beneše *Zničte Rakousko-Uhersko (Détruisez l'Autriche-Hongrie)*³⁷². Od roku 1916 vycházela v Anglii revue *Nová Evropa (New Europe)*.

Národní touha po uspořádání a vyzdvižení českých tradic byla dlouhodobě v českém národě přítomna a sám Bílek byl jejím zastáncem (viz např. slavná plastika *Podobenství velkého západu Čechů*). Ideje vyslovené Masarykem byly zcela v souladu duchu idejí umělce Bílka a je možné se domnívat, že mohly vygenerovat v aktivní Bílkovu účast v nové národní konfesi. Současně je patrná snaha umělce o větší proniknutí do ciziny během tohoto období a má návaznost na upadající zájem o Bílkovo dílo ve druhém desetiletí dvacátého století. V době první světové války se umělecká scéna dynamizuje pro nové názory (např. fauvismus, futurismus, orfismus, surrealismus) a Bílek do období nezapadá. Je mu vytýkána nevytvarnost a literárnost. Dokladem Bílkovy snahy o uplatnění je příklad z třetího března 1917. V pozůstalosti umělce se dochovala odpověď na „dopis“ dokládající kontakt se spisovatelem Stefanem Zweigem. V ní mu Zweig děkuje za poslaný dřevěný objekt a sděluje, že bude mluvit v nejbližších dnech s redakcí *Donauland* Dr. Felixem Montosem a grafikem Ludvíkem Kazimírem.³⁷³ Jednalo se nejspíš o kontakt na redaktory pro možnosti nalezení zakázek.³⁷⁴

II.1.2 Vznik samostatného Československa ve vztahu k založení Církve československé

Vznik samostatného Československa se stal dějinným zvratem. V červenci 1918 byl ustanoven československý Národní výbor a ten připravoval politický řád. Předsedal mu K. Kramář, místopředsedové byli A. Švehla a V. Klofáč, jednatelem F. Soukup. V svolání národu dne 13. července 1918 Národní výbor sdělil, že chce být tlumočnickem a vykonavatelem národní vůle. Tuto vůli deklaroval právem na sebeurčení Čechů a Slováků v samostatném demokratickém státě s vlastní správou a pod vlastní svrchovaností.³⁷⁵

³⁷¹ HERBEN, J.: *T. G. Masaryk: Život a dílo presidenta Osvoboditele*. Vyd. V. Praha: Sfinx. Bohumila Jandy, 1938, 440 s., s. 147.

³⁷² Vyšla v angličtině a italštině. KROFTA, K.: *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 708.

³⁷³ Viz Rakouská národní digitální knihovna, http://search.obvsg.at/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?institution=ONB&vid=ONB&onCampus=false&lang=ger&docId=ONB_aleph_onb06000038469
Zdroj citován dne 28. 4. 2017.

³⁷⁴ ZWEIG, S.: *Dopis Bílkovi, Frant., rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 191, č. příř. 33/64, 1917.

³⁷⁵ KROFTA, K.: *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 717-718.

Dne 28. října 1918 byl proveden v Praze převrat, který trval tři následující dny. Národní výbor jednal součinně, místopředseda Coudenhove byl ve Vídni. Národní výbor předal politické řízení jeho náměstkovi Kosinovi. Vojáci se domnívali, že jednají v duchu manifestu rakouského císaře z 16. října 1918, ve kterém se stanoví nepřekážet národním výborům jednotlivých zemí. Český Národní výbor ještě téhož dne přijal první základní zákon nového československého státu, jehož první věta zněla: „*Samostatný stát československý vstoupil v život.*“ A vydal prohlášení k národu: „*Lide československý! Tvůj odvčký sen stal se skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných kulturních států světa.*“³⁷⁶ O den později se vrátil místopředseda Coudenhove z Vídně, aniž by měl tušení o událostech v Praze. Třetí den převratu byl kritický. Vojáci byli rozkazem z Vídně instruováni k potlačení převratu. Pokus o realizaci pod vedením zemského velitele Kestřanka byl uprostřed příprav zlomen. Třídenní převrat byl nekrvavý, historik Herben předjímal, že bude považován budoucími historiky za revoluci. To se nepotvrdilo. Srovnat s ním lze převrat v novodobé české historii o sedmdesát jedna let později v roce 1989 s tím, že byl rovněž nekrvavý, řečeno Herbenovými slovy.³⁷⁷

Ústava nově vzniklé republiky byla zbudována na zásadě občanské svobody a rovnosti, neuznávala rodové výsady (šlechtické tituly byly zrušeny v roce 1918), ženy měly stejná práva jako muži, úředním jazykem byl český jazyk ve všech institucích státní správy,³⁷⁸ podpora národních menšin (největší byla německá menšina, cca tři miliony obyvatel), rovné a poměrné volební právo. Vznikaly sociální zákony, realizovala se agrární reforma. V úsilí o reformu katolické církve se ustavení samostatného státu stalo opětovným spouštěčem těchto potlačených snah. Pro Čechy bylo problémem propojení habsburské moci s papežským Římem. Pro lid, který si připomínal husitské tradice, dále liberalismus a socialismus. V české společnosti bylo toto propojení zakotvené. Nejvíce odpadlých katolíků přešlo do nově založené samostatné Církve československé, další se přidali k protestantským církvím a mnoho obyvatel zůstalo bez vyznání. Tyto ukazatele náboženských poměrů se ustálily při sčítání lidu v roce 1930 na datech, které ukazuje následující tabulka:³⁷⁹

Církev	Počet členů	v %
římskokatolická	10 032 000	73,5
řeckokatolická	585 000	4,0
evangelická (všech vyznání)	1 130 000	7,7

³⁷⁶ HERBEN, J.: *T. G. Masaryk: Život a dílo presidenta Osvoboditele*. Vyd. V. Praha: Sfinx. Bohumila Jandy, 1938, 440 s., s. 313.

³⁷⁷ *Ibidem*.

³⁷⁸ Pouze v oblastech se silnou národnostní menšinou byl povolen další národní jazyk. Pozn. autora.

³⁷⁹ KROFTA, K.: *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 732-737.

pravoslavná	145 000	1,0
československá	793 000	5,4
izraelská	357 000	2,4
ostatní	33 000	0,2
osoby bez vyznání	845 000	5,8
Celkem	13 920 000	100

Třenice vzniklé odpadáním velkého počtu římských katolíků od katolické církve, spolu s nevolí věrných katolíků, vedlo ke komplikovanému vztahu k papežskému stolci. Diplomatičké styky byly navázány v roce 1920 zřízením československého vyslanectví ve Vatikánu. Napětí a neshody vyvrcholily v červenci 1925. Spor o oslavu výročí úmrtí Mistra Jana Husa, jako státního svátku, vedlo k roztržce, která měla za následek téměř přerušeni diplomatičkých styků obou zemí. Na začátku roku 1928 byly diplomatičké styky s Vatikánem opět obnoveny.³⁸⁰

V souvislosti s tím bylo založeno sdružení kněží Jednota katolického duchovenstva. Toto uskupení navázalo na hnutí české katolické moderny devadesátých let devatenáctého století. Předsedou se stal kněz a spisovatel Jindřich Šimon Baar a tajemníkem se stal Matěj Pavlík. Reformní program vyhlásili o dva měsíce později. Na počátku roku 1919 poprvé na sebe upozorňuje kněz Karel Farský, pozdější první patriarcha nově založené církve. Ze strany katolického kléru a Svatého stolce byl pohled na jejich aktivity skeptický. Teologové, pozdější vůdčí postavy nové národní konfese, Karel Farský a František Kovář byli geograficky spojeni svým působením v Plzni. Farský zaujal osobnostními vlastnostmi (odvaha, skromnost). Tím co jej spojovalo s Bílkem, byl národnostní zápal a aktivita ve veřejném životě. Horlivost a aktivní touhu po změnách v českém katolickém prostředí vyústila v cestu čtyř vyslanců – členů Jednoty katolického duchovenstva – do Říma, kterou československá vláda podpořila diplomatičkými pasy.³⁸¹ Audience u papeže Benedikta XV., na kterou si delegace připravila šest požadavků, byla neúspěšná. Na jaře roku 1919 se uvnitř Jednoty vytvořily dva hlavní proudy, radikální uskupení se nazývalo Ohnisko. Jeho snahou bylo vytvořit novou církev. Jmenování nového pražského arcibiskupa Františka Kordače znamenalo akceleraci reformního proudu. Jednání dne 27. 11. 1919 zdůraznilo nutnost tlaku na represivní opatření episkopa – užívání českého jazyka při církevních obřadech.

³⁸⁰ „Dohoda o nejdůležitějších otázkách církevně-političkých (modus vivendi) znamenala úpravu jmenování československých biskupů v duchu církevního práva (jmenuje Svatý stolec, ale vláda může z vážných političkých důvodů jmenování odmítnout); hranice československých diecézí se srovnala se státními hranicemi; řády a kongregace nebudou řízeny z ciziny.“ KROFTA, K.: *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 737.

³⁸¹ „Složení delegace: Marian Blaha, Vojtěch Šanda, Alois Kolísek a František Kollner.“ ŠMÍD, M.: *Čtvrtek 8. ledna 1920. Rubikon reformního katolicizmu?* Theologická revue, 2/2017, Chomutov L. Marek, s. 140.

Požadavky na českou bohoslužbu se omezily jen na čtení epištoly a evangelia. O celibátu se nediskutovalo a řešení občanského sňatku nepříslušelo církevnímu soudu. Další setkání bylo naplánováno na 8. ledna 1920. Souvislostem se vznikem Církve československé a Bílkově konfesní změně je věnována pozornost ve III. kapitole, která mapuje umělcovo období od roku 1920 – 1941.

II.2 DRUHÝ PILÍŘ – DOSPĚLOST NEBOLI KRISTUS / SVĚTLO

Přechod do druhého Bílkova období pilíře – dospělosti – Krista/světla – je plynulý. Ve tvorbě je již stálou dominantou Ježíš, promítající se do všeho dění v přírodě a určující pro Bílka tvar. Lidský charakter a přírodní živly se podílejí v Ježíšově vlivu na dění ve světě. Bílkovy postavy se stávají konkrétními osobnostmi, jsou individualizované a obsahují univerzálními prvky. Tvorba je konkrétnější, ve tvarech přírody vidí Bílek symboly Krista a ty jsou v realizacích zdůrazněné. V kresbách a grafikách se autor stal sám apoštolem svého díla, doprovází je slovním doprovodem (vytvořil si vlastní nezaměnitelný font). To se stalo nadále charakteristickým rysem Bílkovy tvorby.³⁸²

Ve druhém období tvorby je již stálou dominantou Ježíš, promítající se do všeho dění v přírodě a určující pro Bílka tvar. Charakter a přírodní živly se podílejí v Ježíšově vlivu na dění ve světě. Pozvolné zklidnění umělce je způsobeno trvalým usazením v Chýnově. V roce devatenáct set mu bylo dvacet osm let. Ve stejném roce představila Braunerová zaujatou syntézu Bílka ve *Volných směrech*, kde definovala postoj české společnosti vůči umělci: „*V našem výtvarném světě stojí F. Bílek sám. Vyšel jako neznámý rozsévač, vyšel na vypráhlé nezorvané pole a vhodil svá první semena na suchou, tvrdou půdu. Na místech, kam svá první semena vhodil, se símě neujalo, ale vítr je zanesl do zahrad laskavějších, až konečně vzešla a dnes se již proměnila v podivně vzácný, nadpřirozenou krásou zářící květ. Málo bylo těch, jež s počátku chápali umění Bílkovo. A není u nás umělce výtvarného, jehož práce přijímány byly*

³⁸² „Můžete být jisti, že u zjevu v umění tak výmínečného, jakým je Bílek, prostřednost panující v společnosti ukáže předem na jeho nedostatky. S důsledností inquisitorů odkryjí takoví lidé v malém koutku básnickovy duše některou nepatrnou nejasnost a radostí, že ho taky přichytlí“ ukážou Vám ji pod zvětšovací sklem: a tohle se vám líbí? A tohle, a tohle jejich starost je především, aby nezabočil příliš daleko, aby se nestal nepřístupným.

Ó, ta umírněnost a plochost lidí střední cesty, cesty vyšlapané, vedoucí k oltáři zlatého telete, na niž se líným a tukem zarostlým její mozkům tak pohodlně povaluje!

A ta prostřednost, jež miluje bombast a nenávidí tiché nadšení, hledí na Bílka vytřeštěnými očima plnými uměle zakrývaného strachu, posuzuje jej jako přísný soudce odsouzenec. V jejich očích je především člověkem výstředním, jenž zasluhuje pokárání. Ale nesudme nikoho, vždyť i tito ubozí Bílkovi prospívají, jak sám říká: „vždyť i ti, již mi nejvíce ublížití chtěli, mi prospěli.““ *Volné směry*, Volume 4, Number 4, 1900, p. 128.

<http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->. Zdroj citován 26. 10. 2016.

s větší nedůvěrou, ba se skeptickým úsměvem a pohrdáním od oficielně uznávaných veličin než jsou dosud práce Bílkovy.³⁸³

Ve stejném období vytvořil výtvarně-metafyzický cyklus *Otčenáš*. Autor kreseb se stal sám apoštolem svého díla, doprovází kresby slovním doprovodem, což se stalo nadále charakteristickým rysem Bílkovy tvorby. Vlastní slovní doprovod se stal návodem k použití pro vizuální konzumaci jeho děl. Je faktem, že zvláště u kreseb to mnohdy bylo nutným předpokladem ke sdělnosti jejich obsahů. V grafickém ztvárnění (především dřevoryt) se u Bílka té doby objevovala archetypální symbolika:

- Voda,
- oheň,
- měsíc,
- kněz – oltář.

V té době se také seznámil se svým dalším životním přítelem Otokarem Březinou (r. 1900), kterého „přítelem“ nazýval a jejichž přátelství trvalo po celý život obou umělců. Ke svému vztahu k básníkovi se vyjadřuje v nahrávce pro český rozhlas pod názvem *Má radost nad Otokarem Březinou* v roce 1935, kdy na básníka vzpomíná. Je otázkou, zda je shodou náhody datace citované audionahrávky Českého rozhlasu k desetiletému výročí zvolení F. Bílka předsedou IV. sekce ČAVU.³⁸⁴

Bílek se snažil pro Březinu nalézt finanční zajištění, oslovil mecenáše Hlávku (*15. 2. 1831 – †11. 3. 1908)³⁸⁵ s dotazem, proč Česká akademie věd a umění (dále ČAVU)³⁸⁶ a její literární čtvrtý odbor básníka finančně nepodpořil. Tento dotaz nebyl ojedinělý, již básník Josef Svatopluk Machar vytýkal ČAVU udělování cen jen úzkému okruhu spisovatelů, hudebníků a výtvarných umělců. Byly opomíjeny osobnosti jako Antonín Sova, Petr Bezruč a Otokar

³⁸³ <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->, s. 113. Zdroj citován 24. 4. 2017.

³⁸⁴ „*Hloubáním ve svatých Písmech, přistihoval jsem se u četby prací spisovatelů a vědců v malém o nezájmu, až četba Stavitelů chrámů od Otakara Březiny vynutila mi slzy uznání. Dopsal jsem, odpověděl, jdu osamělý jako (...). Bloudí někteří mým dílem jako podél řeky, zaujati rytmickým tepotem vln, ale k místům, odkud prýští a k jejím ústí, kde se vlévá do věčného moře, nedocházejí. Tehdy počala naše známost a přátelství. Naše duchovní soužití trvalo přes třicet let. Jako můj výtvarný svět se svou nepřístupnou řečí, přiblížil se Otakaru Březinovi, tak nelze zatajiti, jak jeho svět spolupracoval na mém díle. A přec jsme o vlastních pracích, snahách a cílech nikdy nemluvili a ničeho sobě neřekli. Až jednou, po mé přednášce prozradil, jak o mém slovu přemýšlí, pravil: „A teď, ještě jaký cíl? Řekněme si o něm pohádku. Byla maminka, která měla hošíka. Když jí donesl všechny pochvaly, vyznamenání a jednotky, když stal se vladařem slova, tu říkal: Když je mi těžko něco mi říci, vzpomenu si vždy, jak by tohoto řekla moje maminka“.*

BÍLEK, Fr.: *Má radost nad Otokarem Březinou – vliv díla O. B. na jeho dílo*. Zdroj: Český rozhlas (archivní a programové fondy). APF, AF00227/5, 2. 12. 1934, stopáž 9:06, Kód: 6255, poznámka: digitální. Add 02:42, zdroj citován 2. 10. 2016.; dále BÍLEK, F.: *Moje radost nad Otokarem Březinou*, In: Český zápas., roč. 58 (spr. 55), č. 34 (27. 8.), 1972, s. 4.

³⁸⁵ ŠLECHTOVÁ, A., LEVORA, J.: *Členové České akademie věd a umění 1890-1952*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2004. 443 s., s. 438. Dále viz <http://www.avcr.cz/cs/o-nas/historie/predstavitele-ceske-akademie-ved-a-umeni/>, zdroj citován 26. 2. 2017.

³⁸⁶ *Ibidem*, s. 7-8.

Březina. Hlávka reagoval: „*Odpověď byla jednoduchá a logická. Nikdo z nich svoje dílo nikdy nezaslal do konkursu o některou z cen, které Akademie vypisovala.*“³⁸⁷ Bílkovi architekt Hlávka odpověděl dopisem ze dne 12. 4. 1901.³⁸⁸ To neměl ještě sochař tušení, že se v budoucnu stane (14. 4. 1920) dopisujícím členem čtvrté třídy ČAVU a jejím řádným členem dne 23. 5. 1923. Od 2. 12. 1924 – 1929 byl předsedou výtvarné sekce uvedené třídy.³⁸⁹

Vzájemná spolupráce byla doprovázena Bílkovými ilustracemi básnickových děl, např.:

- Březinovy básnické sbírky *Tajemné dálky* (1895), *Ruce* (1901),
- Březinovu sbírku esejů *Hudba pramenů* (1903), knihu jeho dopisů i velkou publikaci o Březinovi *Stavitel chrámu* (1941).

Vzájemné přátelství a tvorba Březiny znamenaly pro Bílka zlom a otevřelo druhé období jeho tvorby. Básník Otakar Březina byl pouze o čtyři roky starší než Bílek, ale obě osobnosti, obě původem z jižních Čech, měly naprosto rozdílné charaktery a přístupy k tvorbě. Již v prvním dopise Březinovi Bílek píše: „*Odpovězte mi, znáte Pravdu? Víte, proč je člověk, co je, co tu má na zemi chtít?*“ Být si naprosto jist v odpovědích na tyto základní otázky, nemusel by je klást novému příteli.³⁹⁰ Březina v té době připravoval svoji sbírku *Ruce* k vydání a pro Bílka tato sbírka básní znamenala předěl v životě. Ztotožnil se s obsahem natočil, že se rozhodl vydat sbírku vlastním nákladem. Kresby v této sbírce znamenají zásadní změnu v Bílkově díle, které se stává:

- Jasnější,
- harmoničtější,
- odkloněné od utrpení jednotlivce ke kolektivnímu utrpení (všelidské drama),
- obsažnější s postavou Vykupitele z dramatu – dominující jednotlivec.

Radost ze spolupráce s básníkem vedla k nabídce pro Březinu, aby zanechal učitelské práce a přestěhovat se k Bílkovi do Chýnova. V dopise Bílkovi ze 17. ledna 1901 odmítá nabídku a uvádí mimo jiné praktické důvody: „*Proto na ten čas, dokud nebudu viděti svou budoucnost jasněji, není mi možno odejít. Snad by mi byla jakási pomoc, kdybych místo na obecné škole s pětaosmdesáti dětmi pracoval na měšťanské, kde je žáků méně, hodin méně a práce méně rozčilující. Kvalifikaci k tomu mám a také jsem jednou (marně) kamsi do Moravy nebo kam, žádal. Lépe se mi hovoří, nežli píše o těchto věcech, a povíme si o tom, až se*

³⁸⁷ „IV. třída Akademie udělovala každoročně stipendia, ceny z fondů Akademie a výroční ceny v oboru literatury, hudby a výtvarného umění. Do konkursu o kteroukoliv cenu se mohli přihlásit nejen členové Akademie, kteří měli právo přihlásit do soutěže umělecká díla, o nichž byli přesvědčeni, že by si zasluhovala některou z vypsanych cen. Lodr, A.: *Josef Hlávka: Český architekt, stavitel a mecenáš.*“ 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 299 s. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; Sv. 88, s. 152-153.

³⁸⁸ PNP (archiv Národní galerie v Praze): *Josef Hlávka – Františku Bílkovi*, dopis z 12. 4. 1901, č. ev. listu NAD 14, ev. Č. 49, př. č. AA 1298.

³⁸⁹ Předsednictví převzal po Maxu Švabinském. ŠLECHTOVÁ, A., LEVORA, J.: *Členové České akademie věd a umění 1890-1952.* Vyd. 2. Praha: Academia, 2004. 443 s., s., 40, 442.

³⁹⁰ BŘEZINA, O.: *Dopisy Otakara Březiny. [Sv.] 3, Františku Bílkovi.* Praha: Fr. Borový, 1932. 187 - [II] s. Paměti. Knihovna literárních vzpomínek a korespondence; sv. 5., s. 24.

zase setkáme.“ K připravované knize dále uvádí: „*Co se týče naší knihy, mohla by vyjíti někdy v květnu nebo v červnu. Není chvatu. Text bude obsahovati asi dvacet čísel, z nichž osmnáct je hotovo. Tisk se mi zdá tišší nežli litografický snímek rukopisu. Dává více vystoupiti myšlenky a zapomenouti na autora. Byl bych tedy pro tisk. Pokračování svých rukopisů Vám ještě pošlu.*“ V kresbách a grafikách se projevuje občas Bílkův ne úplně jistý vkus a cit pro uměřenost, hluboké sdělení dokáže ponížít popisným doprovodem, takže výsledný efekt ztrácí celistvost (*Tichý oceán*). Co je však dominantním rysem, je chaos davu, nad kterým se tyčí postava Vykupitele, která dává naději a nastoluje řád v chaosu.³⁹¹

Je nutné si uvědomit rozdílnost v ideovém přístupu obou autorů, jak básníka Březiny, tak výtvarníka Bílka. Bílkovy ideje vychází z Písma svatého, Březinovy ideje jsou platónské. Proč se tak zmiňovat o kresbách k básnické Březinově sbírce? Předěl v tvorbě Bílka byl zásadní v průběhu práce na těchto kresbách. Umělec přechází od plošného výtvarného vyjádření více k objektovému.

II.3 CURRICULUM VITAE FRANTIŠKA BÍLKA – DOBA DO VZNIKU ČESKÉ REPUBLIKY

Ve druhém období se Bílek připoutává k realitě života a umění se stává jeho součástí. Zlomem se mu stalo úmrtí blízkého přítele, básníka a spisovatele Zeyera (*26. 4. 1841 – †29. 1. 1901, Praha). Po otřesu vyvolaném jeho úmrtím se Bílek připoutává k praktickým stránkám života. Nelze než konstatovat, že další umělcův život již zúročuje duchovní zkušenosti a osobní extatické prožitky. Z korespondence obou přátel vyplývají úvahy o klášterním životě, zcela v rozporu s přáním Bílkovy rodiny. Zeyer jezdíval na pozvání převora kláštera bosých Augustiniánů ve Lnářích Aloise Meyera trávit čas v prostředí kláštera a zvláště rád využíval jejich bohaté knihovny. Bílek byl na jeho doporučení převorem pozván do Lnář. Klášteru věnoval hlavu *Slova* (dílo *Odpověď slova, proč je tělem tak bolavým* – nedochováno) a hlavu Krista v sádře. Za práce obdržel tento včelař darem roj včel.³⁹²

Z nedatovaného dopisu zaznívá skepse z nepochopení, nedokončeného domu, vlastní nedokonalosti a touhy přiblížení se Bohu. Bůh mu, dle jeho vlastních slov, ukázal dvě cesty, dvě východiska:

1. Oženit se a pokračovat ve své práci,
2. jít do kláštera.

Bílek se zprvu přikláněl ke druhé volbě.³⁹³

³⁹¹ VÁCLAVEK, B., ed.: *Český listář: 296 českých listů z šesti století*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1949. 451, [4] s., s. 406 a dále *Ibidem.*, s. 28.

³⁹² MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 34.

³⁹³ *Ibidem*, s. 167-168.

V roce 1900 se zúčastnil třetí velké výstavy SVU Mánes, kde představil velký soubor svých děl a ve Vídni. V létě téhož roku byl na pobytu v Itálii. Výstava ve Vídni byla velkou expozicí vídeňské secese (*Jugendstil*). Manželka mecenáše stavitele Hlávky na své cestě do Francie v dopise svému manželovi popsala dojmy z Paříže a velké světové výstavy.³⁹⁴ Osobitým způsobem definovala dobové postoje ke změnám hodnot, kterými umělci svoji dobu předcházejí. Ze stejné doby pochází Bílkův děkovný dopis paní Hlávkové za péči o nemocného přítele Zeyera.³⁹⁵

V roce 1901 si objednala od Bílka paní Heinschel von Heinegg dva velké reliéfy na dům v Červeném Újezdě u Votic. Podle navržených kreseb vznikly v roce 1902 rozměrné keramické realizace – *Jak čas nám ryje vrásky* a *Jak čas utíká*. Na prvním reliéfu je symbolicky vyobrazeno stádo Pegasů s jezdci, z nichž jeden naráží do kolosu figury, která povstává z bloku hlíny a druhý jej expresivním skokem překonává v dramatickém vzepjetí koně – nejspíš se jedná o Bílkovu symboliku Umění překonávajícího tíhu Hmoty; Druhá luneta nese staroegyptské prvky, včetně věčné Sfingy. Je otázkou, zda pro Bílka mohla znamenat paralelu k „věčnému Kristu“. Oba reliéfy nesou umělcovu ideu mravního zdokonalování lidstva. Jedná se o obsahově o antithese, které se paradoxně doplňují. Tvůrčí realizace na vile v Červeném Újezdě patří k prvním Bílkovým pracem ve veřejném prostoru.³⁹⁶

Zachovaly se čtyři dopisy spisovatelky Růženy Jesenské, které adresovala Bílkovi na jaře roku 1901 (29. 3.; 20. 4.; 21. 4.; a 8. 6.). Svědčí o přátelství ze strany Jesenské, které k umělci chovala a jsou plny pochopení. V dopise z dvacátého dubna píše o strávení jarních svátků v Chýnově. Poutavý je dopis (8. 6.), ve kterém se Jesenská rozepisuje o změně v Bílkově životě, o tom, jak prožívá Bílkův vztah s nastávající ženou.³⁹⁷

V Praze, 8. VI. 1901

Milý pane Bílku, často na Vás vzpomínám, že teď žijete nejkrásnější dobu svého života jako na práhu očekávání, na práhu toho velkého chrámu života i práce. A ta vaše práce posvěcená

³⁹⁴ „Z celé výstavy je nejzajímavější palác retrospektivní – v pravdě fascinující! – kde se to všechno sebralo – Divy světa pravé! – pak obrazárna – Francouzové mají ohromný díl krajinářů – ty nejlepší – kdežto Angličané mají veliký díl skvostnějších portrétistů – ale to množství všeho – člověka ohromuje –. Krom toho mají Francouzové ještě salon – jako každoroční výstavu ve městě! Klimtův obraz je také zde – a povídali Exnerovic když s Harrachem chodili – že hrabě před Klimtovým obrazem před celou společností, která ho okružovala vyplivnul –. Jest to malý salon co jsou výbor rakouských secesionistů pouze vystaven – a Hynais poslal Tvůj portrait – který se prachudě vyjímá. – Mařákův obraz náš jsem vyhledala – visí v pavillonu rakouském v koutě ve tmě – tak že nikdo se ho nevyšímne. Brožík nemá nic –.“
HLÁVKOVÁ, Z.: *Dopis Josefu Hlávkovému z 25. 5. 1900, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Hlávka, Josef; č. inv. 135-138; č. přír. 42/09. Praha, 1900.

³⁹⁵ BÍLEK, F.: *Dopis Zdeňce Hlávkové nedatováno, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Hlávka, Josef; č. inv. 135-138; č. přír. 42/09. Praha.

³⁹⁶ Viz průvodní text prof. PhDr. Petr Wittlich, CSc., 1. 6. 2015. <http://www.vallila.cz/plastiky-frantiska-bilka.html>. Zdroj citován 19. 2. 2017.

³⁹⁷ JESENSKÁ, R.: *Dopis Františku Bílkovi z 8. 6. 1901, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, Frant.; č. inv. 135-138; č. přír. 33/64. Praha, 1901.

ženou, jak promluví k vám, jak bude silou a hotovou, velkou a přístupnou! Pro uměleckou duši – žítí láskou – je norma, kterou každé dílo musí být korunováno. Ach, jak jste teď šťastný a jak je Vám zázračně krásně! Jste ještě chvíli rozloučení, ale vaše duše splývají každou vteřinou víc a dálkou si podáváte ruce.

Tak mile jste mi psal, pane Bílku, děkuji Vám za to krásné přátelské pozvání do Vašeho kruhu! Jak u Vás bude světlo a teplo!

To je největší dar, který Bůh člověku popřává: poznat se v lásce a spojit se v lásce.

Nebudete sám, nebudete částí, budete celkem, harmonickým celkem a tím budete silnějším, ozářenějším, v blaženosti lepším a tvůrčí Vaše síla vystoupí na nejvyšší stupně. Jak Vám toho přeju a raduji se z Vašeho štěstí!

Pozdravuji ze srdce milou Vaši nevěstu!

Odjedu 13. VII. do Paříže, až se v září vrátím, budete snad už svoji, či právě před oltářem! Těším se, an Vás pak uvidím!

S Bohem, pane Bílku, pozdravuju všechny Vaše milé v Chýnově!

Růžena Jesenská

V roce 1902 se žení (18. 1.) a jeho manželství je považováno za harmonické. Po svatbě manželé odjeli na svatební cestu do Itálie. V Itálii Bílek byl již v roce 1900 na přání Zeyera. Tato cesta byla v rámci přidělené dotace Turkovy nadace.³⁹⁸ Cesta manželů vedla přes německý Norimberk do Mnichova (na přání paní Heintschel von Heinegg a výsledkem je tvůrčí realizace dvou reliéfů pro vilu v Červeném Újezdě u Stupčic. Městem je provázal malíř František Ondrůšek. Malíř Ondrůšek sochaře portrétoval pro paní Blaschkovou z Mitrovic (Mnichov, 21. 3. 1902).³⁹⁹ V jejím vlastnictví byla od roku 1900 Bílkova studie hlavy Krista k Ukřižovanému (materiál dřevo). Bílek udržoval osobní kontakty se členy Českého kvarteta⁴⁰⁰ (Ondrůšek České kvarteto ztvárnil na obraze). Cesta pokračovala do italských měst: Miláno – Verona – Benátky – Padova – Bologna – Florencie – Řím – z Neapole na Sicílii. Původní itinerář počítal s cestou do Řecka (manželé měli již zakoupeny lodní lístky). Cestu nerealizovali a pokračovali: Palermo – Syrakusy – Katánie – Taromina – Ravenna – přes Terst do Miramare, kde se setkali s Bílkovým bratrem Josefem. Tříměsíční cesta u Bílka vyústila ke smířlivějšímu postoji vůči *pohanské renesanci* a vedla u něj k prohloubení vlastní víry a sebepoznání. Švagr Nečas vzpomíná: „V jeho díle nenalezneme případu, kde by tvořil pod naléhavým dojmem popudu a vlivu cizí myšlenky.“ Uvedeným vyjádřením definuje nejlépe Bílkovu názorovou a ideovou soudržnost. Bílek netrpěl nedostatkem úcty k dílu ostatních umělců. Avšak respektoval je pouze, když v nich cítil boží

³⁹⁸ Nadaci založil architekt Alois Turek a byla určena na odměny za vynikající díla českých malířů, sochařů a spisovatelů. Nadaci spravoval Ústřední sociální úřad hlavního města Prahy. Podrobnosti viz *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1924, 33 (9), s. 57.

³⁹⁹ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, obrazová příloha za s. 18.

⁴⁰⁰ Portrét Českého kvarteta, více viz <http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/fotografie/foto0922.html>. Zdroj citován 17. 12. 2017.

ruku a vyšší poslání ve službě lásky. Bílek sám své umění nazýval *duchovním*. Co nebylo posvěceno myšlenkou, nebylo pro něj dílem duchovním. Na rozdíl od ostatních sochařů nebyl pro něj zásadní tvar, ale co bylo jeho vyjádřením. A bez lásky, která dílo proniká, je dílo mrtvé. Bílek pracoval bez modelů, což bylo oproti dobovým zvyklostem. Tento postoj zásadní způsobem vyjadřoval jeho uvažování, pro něj nebyl model zásadní. To, co bylo pro něj zásadní, byla duchovní idea protknuta tvůrčím nitrem a posvěcená Boží přítomností, obětí lásky projevené v Kristu. Tím se umělec stává následovníkem.⁴⁰¹

Odklon od kresebného vyjádření k objektu byl také ekonomickou nutností. Kresby autora neuživí, objektové zakázky jsou možností obživy. V tomto období je relativní ústup z mystiky a mýtu směrem k realitě a plastičnosti vyjádření. Bílek se stal pro diváka čitelnějším. Příkladem se může stát pět reliéfů Husova pomníku v Táboře, které vytvořil v roce 1928.⁴⁰²

V Praze bydleli manželé na několika místech. Po návratu z Itálie se zabydleli v Nových mlýnech na Primátorském ostrově v pětipokojovém bytě, kde měl sochař k dispozici dílnu. Vytvářel zde reliéfy: *Jak ten čas ubíhá* a *Jak nám čas ryje vrásky*. Navštěvovali je přátelé, např. Viktor Foerster, Zdena Braunerová, Helena Emingerová⁴⁰³ (malířka) se sestrou,

⁴⁰¹ NEČAS, V., SUCHÝ, V., ed.: *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015, s. 139-143.

⁴⁰² „Jejich obsahem je Husovo působení na Kozím hrádku u Tábora a jeho následky, tady děj ryze historický. Čtyři z reliéfů jsou zpracovány zcela realisticky: jeden zobrazuje Kozí hrádek, a to věrně podle rekonstrukce archeologa Josefa Švehly, dva představují kázání Husovo a jeho posluchačstvo, čtvrtý pak Husa v okovech. I dyž obsah reliéfů byl předem určen zakázkou a smlouvou, přece je provedení příznačně bílkovské, a ukazuje, jak naprosto tehdy Bílek, ve svých 55 letech, odklonil se od radikálního zamítání veškeré nápodoby i realismu v umění, jež hlásal v 25 letech. Zvláště reliéf Kozího Hrádku je pokus o ryzí napodobivý realismus.

Vyšší, zcela zvláštní cíl vytkl si arci Bílek v reliéfu pátém, Vzniku božích bojovníků. Je to symbolická zkratka pěti let českých dějin od smrti Husovy až po začátek husitských válek. ...Geniální kompozice, řešící prostorovou nadstavbou perspektivní názornost a zároveň časovou posloupnost, vyjadřujícími typickými postavami tři etapy psychologického vývoje národa, vyplňující těsné hranice reliéfu neuvěřitelně ekonomickým směřováním osmi typických postav, při čemž tyto postavy zůstávají reálnými i plasticky zřetelnými – jaký to pokrok nad někdejší chaotické kresby davů! – všechno to povznáší tento reliéf na vrchol Bílkova umění, daleko překonávající i světoznámé Ghibertiho z východních dveří baptisteria ve Florencii.“ *Ibidem*, s. 34.

Pozn. autora: Josef Švehla (15. května 1861, Stará Huť u Berouna[1] – 10. května 1934, Sezimovo Ústí) byl český pedagog, regionální archeolog a spisovatel. Kromě své učitelské práce se po roce 1894 věnoval – ovlivněn tábořským historikem profesorem Martinem Kolářem - středověké a pravěké archeologii a jeho výzkumy mohl a dvou míst spojených s husitskou minulostí – Sezimovo Ústí a Kozí Hrádek – mu přinesly značnou proslulost. Právě jeho zásluhou a vlastní obětavou a těžkou prací bylo v roce 1899 pokračováno v odkrývání Kozího Hrádku (od r. 1899), v obci vzniklo místní muzeum (r. 1929) a svojí autoritou a úsilím se zasloužil o přeměnu názvu obce ze „Starý Tábor“ na Sezimovo Ústí. ...Stál u založení (r. 1922) a byl prvním předsedou "Společnosti pro zachování husitských památek" a u vzniku odborného "Jihočeského sborníku historického", který pak v Táboře vycházel až do padesátých let.

Lorenzo Ghiberti (1378 - 1. 12. 1455 ve Florencii) - italský renesanční sochař. Ghibertiho tvorba znamenal přechod od gotického umění k renesanci. Přechod byl znamenán změnou ve vnímání perspektivy, která určila výrazový základ a zároveň pro renesanci charakteristický příklon k antickému pojetí člověka a jeho vztahu ke světu.

⁴⁰³ Malířka grafička, v roce 1881 studovala na Akademii Colarossi v Paříži (1881). O deset let později studoval v Akademii Bílek. Poznámka autora. Více viz <http://www.isabart.org/person/19044>. Zdroj citován 17. 12. 2017.

Marie Kalašová⁴⁰⁴ a její sestra Zdena, Vilém Mrštík, Richard Lauda⁴⁰⁵, PhDr. Emil Franke⁴⁰⁶ se svojí snoubenkou, Jan Menšík – synovec Msgr. Vaňka (přednosta ministerstva školství ČR). Za zmínku stojí, že v tomto období si manželé poprvé a naposledy v životě pořídili psa (stříbrnou německou dogu). Bílek psa pojmenoval *Šelest*. Jeho úkolem bylo střežit majetek. Ani pes však nezabránil důkladnému vykradení chýnovského domu. Oddané pouto mezi psem a Bílkem přerušila předčasná smrt zvířete, pro kterého rodina velice truchlila a nikdy více si již psa nepořídila. V Chýnově s manželi zpočátku žila mladší Bílkova sestra Marie, v dílně jim pomáhal sochař Martin Havlíček. V té době pracoval Bílek na zakázce pro architekta Fantu – vytvoření reliéfů na průčelí poděbradského hřbitova. Později bydlela rodina na Smíchově ve Švédské ulici, dále v Bubenči (v Korunovačnické ulici). Bílek přechodně pracoval v refektáři v klášteře na Strahově, v Bubenči nebo v Čechovské ulici. Monumentální díla zpočátku tvořil v Chýnově, kam dojížděl zejména v létě.⁴⁰⁷

V květnu 1908 se v krátké době již potřetí otevřely brány pražského výstaviště ke konání Jubilejní výstavy obchodní a živnostenské komory. Byla načasována k šedesátému výročí panování císaře Františka Josefa I. V katalogu výstavy jméno Bílka nefiguruje. Na výroční Jubilejní výstavě byla díla jeho současníků. V sále č. I. ve vstupní místnosti byla vystavena díla: Dvořáka, Bubeníčka, Liebschera, Jelínka, Krále, Havelky, Landy, Nejedlého, Šetelíka, Panušky, Špillara a Jansy. Plastiky: Slavatovský portál z tympanonu Týnského chrámu, tři Myslbekovy plastiky z Palackého mostu (*Přemysl a Libuše, Záboj a Slavoj, Lumír s písní, Ctirad a Šárka*), Rousova Fontána, Vosmíkovy a Šnyrchovy plastiky z portálu městských jatek a Strachovského *Lidumilnost* z Městského chudobince. V sále č. II. byly obrazy Švabinského, Šetelíka, Tomce, Strettiho, Malého a Rodinovy plastiky. Ve třetím sále (III.) byly vystaveny rytiny – pohledy na Prahu, výběr obrazů Klubu za starou Prahu a plastiky sochaře Šimka *Bruncvík* a Brokoff a Dienzenhofer (z Karlova mostu). V sále č. IV. se kromě již zmiňovaných jmen (Havelky, Panušky, Jansy, Strettiho, Tomce, Šetelíka) objevují jména Valce, Engelmüllera, Slavíčka a Bárty. V sedmém sále (VII.) se žádná nová jména neobjevují, v osmém sále (VIII.) M. Aleš vystavil své skicy k výzdobě vestibulu pražské radnice a Z. Sucharda Palackého pomník (nejspíš model⁴⁰⁸).⁴⁰⁹ Z vystavovaných jmen zřetelně vyplývá kurátorský záměr. Zde umělec typu Bílka nemohl mít místo. Ve stejném roce pořádal Bílek soubornou výstavu

⁴⁰⁴ Překladatelka Maurice Maeterlincka, více viz PROVENIO Knihovna Národního muzea <http://opac.nm.cz/authorities/34046?locale=cs>. Zdroj citován 17. 12. 2017.

⁴⁰⁵ Malíř, krajinář. Pozn. autora.

⁴⁰⁶ Pozdější ministr ČSR. Pozn. autora.

⁴⁰⁷ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015, s. 149-150.

⁴⁰⁸ Pozn. autora.

⁴⁰⁹ ŠTYCH, A.: *Katalog pavillonu král. hlav. města Prahy a odborných skupin městských: na výstavě Obchodní a živnostenské komory Pražské pořádané k oslavě 60letého panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.* [Praha: s.n., 1908].

Dále viz <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMCP.do?id=28894&author=>, zdroj citován 15. 10. 2016.

v kostele sv. Martina v Praze a putovní výstavy v Českých Budějovicích, Vodňanech, Rokycanech a Domažlicích.

Při svém pobytu v Praze (v roce 1909) francouzský sochař Antoine Bourdelle původní dílo Bílka oceňuje, zvláště jeho originalitu bez potřeby napodobovat soudobé německé nebo francouzské sochařství jako někteří z ostatních umělců. (Expozice sochaře navazovala na pražskou výstavu Auguste Rodina v roce 1902. Jedním z hlavních organizátorů byl Myslbekův žák Josef Mařatka. Vzpoura proti učiteli Myslbekovi spočívala v podpoře realizací obou pražských výstav.⁴¹⁰ Bílek pochvalu Bourdella komentoval v dopise Březinovi s tím, že svoji výtvarnou práci staví až na poslední místo ve svém životním poslání.^{411,412}

Umělecká beseda (dále UB) přivítala Bílka za svého člena ve stejném roce. Vstoupil s uměleckou skupinou, která se zformovala okolo Josefa Čapka a Jaroslava Jareše. Nebyli v ní pouze umělci, byl to tzv. Mayer-klub. Sám Jareš v předmluvě k posmrtné Mayerově výstavě hovoří: *Mayerova dílna na Letné byla od roku 1908 střediskem nevelké společnosti – Mayer-klubu. Všechny plány, které jsme později realizovali, vyšly odtud. A chtěli jsme toho mnoho! Zreformovat, přehodnotit celý život okolí i vlastní. Bývalo nám úzko z té mělkosti, jež nás obkličovala. Měli jsme horké hlavy. V Mayer-klubu byla naše knihovna a čítárna, četl se Šalda, Sova, Dyk, Merežkovskij, bible, přátelé hudebníci hráli nám kvarteta Dvořákova, Fibichova, Beethovenova i Smetanova. Tam nám přednášel Bílek i Jiránek. Co všechno jsme si odnesli z té malé university, ze které jsme chtěli mít jednou bratrstvo umělců! (...) My seděli v kruhu pod velkým oknem a toužili v nadšení nebo stínění po spravedlnosti a lásce, po ohni obrodném (...) Hlavní zřetele obracely se především k obrodě vnitřní, k reformě života, jakožto základu veškerých hodnot mravních.*⁴¹³ První výstavy s UB se účastnil v roce 1913 a v období první republiky se stal čestným členem spolku, jako např. ke konci monarchie jmenovaní: J. Arbes, O. Březina, A. Jirásek, Stašek, Novák, Suk, Kovařovic, Ondříček, Ševčík, P. O. Hviezdoslav, Francouz Luis Léger a další, „přibyli mezi válkami mj. T. G. Masaryk, Petr Bezruč, K. M. Čapek-Chod, F. Bílek, J. B. Foerster, A. Sova, J. S. Machar, V. Dyk, J. Opolský a Ot. Nebuška, ze zahraničních umělců spisovatelé Ivo Vojnovič a D. S. Merežkovskij, ruský divadelník V. Němrovič-Dančenko, architekt Josip Plečnik a sochaři L. Mestrovic a Paul Bourdelle.“⁴¹⁴

⁴¹⁰ „U Myslbeka se stal sochařem, v Paříži u Rodina se stal moderním sochařem. ...Své teoretické názory na sochařství, na jeho smysl, na jeho prameny v přírodě, převzal Mařatka od Rodina.“ *Myšlenky moderních sochařů*. 2. vyd. Praha: Obelisk, 1971, 517 s., s. 127.

⁴¹¹ „Mé myšlení a cítění je panu Bourdellovi vzdáleným asi jako poslání slovanské románské rase. Jen to výtvarné, které stavím na místo poslední, vydráždilo ho k pěkným úsudkům.“ BŘEZINA, O.: *Dopisy Otokara Březiny*. [Sv.] 3, Františku Bílkovi. V Praze: Fr. Borový, 1932. 187 - [II] s. Paměti. Knihovna literárních vzpomínek a korespondence; sv. 5.

⁴¹² *Myšlenky moderních sochařů*. 2. vyd. Praha: Obelisk, 1971, 517 s.

⁴¹³ MATYS, R.: *V umění volnost: kapitoly z dějin Umělecké besedy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. 356 s., s. 152.

⁴¹⁴ *Ibidem*, s. 166.

První desetiletí dvacátého století bylo pro Bílka plodným obdobím pro množství uměleckých vyjádření. Z jeho dílny vycházely tvůrčí realizace, které se staly pro jeho život paradigmatické. V nových variantách se k nim cyklicky navracel v nových replikách. Zejména se jednalo o díla:

- *Slepí* (1901)
- *Strom bleskem pravdy zasažený* (1901)
- *Mistr Jan Hus* – pomník, realizovaný později v Kolíně (1914)
- *Adam a Eva* (1903), replika vznikla v roce 1921
- *Rama* (1903)
- *Krišna* (1904)
- *Úžas* (1907) a další.⁴¹⁵

V Praze se mu podařilo zakoupit pozemek po zbouraných městských hradbách. Od roku 1910 – 1912 si podle svého návrhu nechal postavit vilu s ateliérem v Kounicově ulici (dnes Mickiewiczově) na Hradčanech.⁴¹⁶ Dům je dokladem tzv. Gesamtkunstwerk.⁴¹⁷ Tento pojem se užívá pro tvůrčí realizace, které jsou komplexní, včetně nábytku výzdoby a detailů vnitřního uspořádání. Umělec vlastnil pozemek od zakoupení v roce 1902, kdy byly zbourány městské hradby. Vznikl prostor pro novou zástavbu končící na ostrohu s výhledem na Prahu. Svůj původní pozemek sochař vyměnil za pro své záměry vhodnější. Neobvyklý tvar, užití režného zdiva na popud architekta J. Fanty, plochá střecha, včetně zasazení do terénu z vily učinilo doklad symbolistické pražské architektury. Vila ateliérového typu, kterou si nechal sochař dle vlastního návrhu postavit, byla jeho vrcholným dílem tohoto tvůrčího desetiletí. Svým obsahovým ideovým rámcem zastřešila všechny formy výtvarného umění. Bílek vilu architektonicky navrhl v roce 1910, stavba byla ukončena v roce 1912. Po „Chaloupce“ v rodném Chýnově se jednalo o další velkou komplexní architektonickou realizaci. Promyšlená ideje, která měla symbolizovat „*život jako pole plné zralých klasů skýtajících výživu bratřím každý den.*“ Dům stavěný do oblouku evokuje tnutí žencovi kosy a sloupy v přední frontě mají tvar stojících obilných klasů. Ve stavbě jsou implantovány prvky raně křesťanské sakrální architektury. Pražská vila prokazuje Bílkovy koncepty prostorů, v nichž se jeho díla uplatňují mnohostranně působící a naplňující spirituálně lidský život. Základní ideou je již zmíněné *obilné pole*. Tato idea prostupuje celou architekturou, půdorys vily je oblouk žencova tnutí kosou, sloupořadí se stylizací zralých

⁴¹⁵ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 9-10.

⁴¹⁶ Adresa: Mickiewiczova 1, č. p. 233/IV, Praha 6 – Hradčany. Pozn. autora.

⁴¹⁷ Tento pojem se užívá pro tvůrčí realizace, které jsou komplexní, včetně nábytku výzdoby a detailů vnitřního uspořádání. Více viz <https://www.duden.de/rechtschreibung/Gesamtkunstwerk>. Zdroj citován 26. 12. 2017. Dále viz <https://www.britannica.com/art/theater-building/Developments-in-the-19th-century#ref464013>. "Ideální bylo Gesamtkunstwerk (celkové umělecké dílo), ve kterém by byly integrovány všechny prvky výkonu. Nic nemohlo zůstat náhodě; vše musí směřovat ke stejnému konci." (The ideal was the Gesamtkunstwerk /"total work of art"/, in which all the elements of performance would be integrated. Nothing could be left to chance; all must be directed toward the same end.) Zdroj citován 26. 12. 2017.

a nedozralých podpírajících se klasů, přes kamenná ostění, dveře, kování, nábytek a řezby. V realizaci této vily uskutečňuje osobní ideu pracovny, která je současně galerií i chrámem. V této ideji byl podporován jak Zeyerem, tak Březinou. Další zajímavostí je plochá střecha, která byla svého druhu první v Praze. (Tento stavební prvek je spojován obdobím architektonické moderny od desetiletí později.)⁴¹⁸

Bílek sám dům navrhl včetně vnitřního vybavení. Dispozice interiéru je rozdělena na čtyři trakty (čtyři evangelia?). V průběhu dvacátého století po Bílkově smrti v roce 1941 jeho žena Berta vilu spravovala do šedesátých let, kdy ji společně s částí pozůstalosti předala Galerii hlavního města Prahy, v jejíž správě je do dnešních dnů. Vila zpočátku sloužila jako muzeum dle přání vdovy, posléze byla uzavřena a po rekonstrukci je dnes otevřena jako muzeum Františka Bílka a kromě ateliéru je přístupna i část soukromých prostor i s původním zařízením.⁴¹⁹ Vila na sousedské parcele Dr. L. Procházky vznikla ve stejné době dle jeho návrhu. Tématem byl *Podzim*. Návrh vznikl včetně vybavení, ale později byl interiér přestavěn.⁴²⁰

Navrhl a realizoval náhrobky v Praze (Olšany, *Žal* – V. B. Třebízský – Vyšehrad), na dalších místech Čech a Moravy, například v Chýnově, *Tvůrce a jeho sestra Bolest* – O. Březina – Jaroměřice nad Rokytnou). V pomníkové tvorbě došlo k realizacím pouze u některých: *Jan Hus* – Tábor, Kolín; *Bedřich Smetana* – Jabkenice.

- *Tomáš Štítný ze Štítného Dokonanie kněh šesterých* (dřevoryty a litografie).
- *Tanec kolem zlatého telete* (1903)
- *Mojžíš* (1905)
- *Křížová cesta v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně* (dřevo 1910 - 14)
- *Portrét paní Bílkové* (bílý mramor 1910)
- *Kráska mládí ve svém boji* (dřevo 1910)
- *Reliéfy pro Mánesův most v Praze* (1912)
- *Jak neomezeno jest naše duchovní království* (1913)
- *Husův pomník pro Kolín v nadživotní velikosti* 1914)

Před první světovou válkou začal zájem o Bílka upadat, stejně tak společenský ohlas. A první světová válka srazila zájem o umění na jeho řemeslnou podstatu.

⁴¹⁸ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 10. Plochá střecha se stala, později ve dvacátém století, jedním ze znaků modernistické architektury. Pozn. autora.

⁴¹⁹ KRAJČI, P., ed., SEDLÁKOVÁ, R., ed. a DVOŘÁKOVÁ, D.: *Slavné pražské vily: sto a jeden dům s příběhem*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Foibos Books ve spolupráci s Národním technickým muzeem, 2012. 346 s.

⁴²⁰ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 10.

II.3 SHRNUJÍCÍ ČASOVÉ SCHÉMA

Životopisná data	Reálie	Návrhy a tvůrčí realizace	Kontakty, reference
1902	Odstěhování do Prahy – manželé v nájmu bytu po E. Vojanovi (Nové Mlýny, Praha 1)		Viktor Foerster Zdena Braunerová Helena Emingerová Marie Kalašová Zdena Kalašová Vilém Mrštík Richard Lauda Emil Franke Jan Menšík Pražská výstava Auguste Rodina
1903	VII. výstava SVU Mánes Praha a Chrudim	Soubor soch Objektové skici k ideovému tématu <i>Cesta (Mojžíš)</i> Ilustrace k Březinově sbírce esejů <i>Hudba pramenů</i> <i>Rama</i> <i>Tanec kolem zlatého telete</i>	
1904	Souborná výstava v bytě (Nové Mlýny) Samostatné výstavy v cizině (Německo): Galerie Heinemann – Mnichov Galerie Keller&Reiner Berlín	<i>Křišna</i>	
1905	Stěhování na Smíchov (ul. Švédská 9)	<i>Mojžíš</i> Žebra v presbytáři chrámu v Prostějově <i>Modlitba nad hrobem (Chýnov)</i>	
1907		<i>Úžas</i>	
1908	Souborná výstava u sv. Martina ve zdi Putovní venkovská výstava Vychází kniha O. Březiny <i>Stavba budoucího chrámu v nás</i> Stěhování do Bubenče (Korunovační ul.) Přechodně pracuje: v refektáři strahovského kláštera; v Čechově ul.; Na Výšinách	<i>Národní pomník</i>	Jubilejní výstava obchodní a živnostenské komory (60. výročí panování císaře Františka Josefa II.)
1909	Členem Umělecké besedy	Knihy <i>Cesta</i> Přípravné práce na Husův pomník v Kolíně	Antoine Bourdelle (pobyt v Praze) Josef Čapek Jaroslav Jareš

Životopisná data	Realie	Návrhy a tvůrčí realizace	Kontakty, reference
1910	Stavba pražské vily na Hradčanech a její sochařská výzdoba	Architektonické návrhy vlastní vily na téma <i>Léto</i> a sousední vily MUDr. L. Procházky na téma <i>Podzim</i> <i>Křížová cesta</i> – začátek práce pro Kolín (1910 – 1914) Portrét paní Bílkové (mramor) <i>Krása mládí ve svém boji</i>	
1911	XVI. výstava SVU Mánes	Soubor soch	
1912		Model Husova pomníku pro Kolín Reliéfy pro Mánesův most v Praze	
1913	Vystavuje s Uměleckou besedou v Praze	<i>Jak neomezeno jest naše duchovní království</i> <i>Jan Žižka z Kalicha</i> – návrhy na pomník Pomník M. Jana Husa pro Kolín (nadživotní velikost)	
1914		<i>Mistr Jan Hus</i>	Atentát na Františka Ferdinanda v Sarajevu (23. 7. 1914) Benedikt XV. (zvolen 2. 9. 1914) nástupní encyklika <i>Ad beatissimi Apostolorum principis</i> 11-12/1914 Moravský Ostrov – poprava dvou vlastenců
1915			T. G. Masaryk odjezd do Ženevy (Švýcarsko) 1. 7. přednáška v Curychu M. Jan Hus Ernst Denis v <i>La Nation Tchèque</i> úvaha Den 6. července 1415
1916			Paříž – ustavení České národní rady
1917	Výstava výtvarného odboru UB v Obecním domě v Praze	Soubor soch	Stefan Zweig (dopis z 3. 3. 1917)
1918			Ustaven československý Národní výbor, provolání národu 13. 7. Manifest rakouského císaře 16. 10. (nepřekážet národním výborům jednotlivých zemí) 28. 10. převrat (vznik samostatného Československa) Obnovení Jednoty katolického duchovenstva

Životopisná data	Reálie	Návrhy a tvůrčí realizace	Kontakty, reference
1919			Karel Farský Cesta do Říma (6 požadavků), přijetí papežem Benedktem XV. František Kordač – pražský arcibiskup Reorganizace ČAVU (18. 11.)
1920	Dopisující člen IV. třídy ČAVU		8. 1. vznik Církve československé
Tvůrčí ideje	Kristus Stavba budoucího chrámu v nás Cesta		

III. KAPITOLA (1920 – 1941)

III.1 RÁM OBDOBÍ

Období od konce první světové války bylo poznamenáno mnoha změnami. Evropská civilizace byla limitována prožitými hrůzami, státní celky byly nuceny spolupracovat na rekonstrukci a obnově hodnot. Docházelo k prudkému rozvoji vědních oborů. Věda byla považována za návod k řešení veškeré problematiky lidstva pomocí nových metod. Průmysl se začal dynamicky rozvíjet a nastala euforie z konce utrpení války.

Vatikán na základě svých postojů během války zaznamenal návrat k prestiži. V roce 1920 došlo ke změnám – v Německu byla zřízena nunciatura a ve Vatikánu velvyslanectví, v roce 1921 Francie opět jmenovala velvyslance u Svatého stolce. Poměry v Itálii se poněkud uklidnily. Sicilský kněz don Luigi Sturzo založil se souhlasem Vatikánu *Italskou lidovou stranu (Partito Popolare Italiano)*. Ta v roce 1919 zažila velký volební úspěch a umožnila více katolíkům podíl na veřejném životě. V roce 1922 zemřel janovský rodák papež Benedikt XV. a Pius XI. ve svém pontifikátu (do roku 1939) byl nucen čelit vzniku moderních totalitních států. Papež se problémům snažil předcházet konkordáty. Ve své nástupní encyklice *Ubi arcano* koncipovanou v duchu *vatikánského vězení* prosazoval právní nároky. Od roku 1923 přestal Vatikán podporovat Italskou národní stranu a socialisty. Série jednání mezi jejím vůdcem Mussolinim a Svatým stolcem probíhala od roku 1926. Výsledkem byly Lateránské dohody podepsané 11. února 1929 (Gasparri a Mussolini), které obsahovaly:

- Smlouvu o zřízení suverénního Vatikánu – Suverenita a jurisdikce papeže nad Vatikánským městem obsahovala 44 hektarů
- Smlouvu o finančním vyrovnání – sedmdesát pět miliónů lir v hotovosti, odškodné ve výši pěti procentní renty z jedné miliardy lir za utrpené ztráty,
- Konkordát mezi Svatým stolcem a Italským královstvím – ten zaručoval ochranu katolickému náboženství. Papež jmenoval biskupy a jména sděloval italské vládě pro možnost námitek, církevně uzavřený sňatek získal občanskou platnost, obnovena povinná výuka ve veřejných školách, duchovní nesměli vstoupit a působit v politických stranách.

Uznávaný znalec období vlády Mussoliniho Renzo de Felice je názoru, že Lateránské dohody byly největším úspěchem fašistické diktatury Mussoliniho. Na druhou stranu byl Svatý stolec konfrontován s kritikou, že podporoval italský fašismus.⁴²¹

Krise propukla v roce 1931, kdy Mussolini byl přesvědčen o politicko-společenských aktivitách *Katolické akce* a organizaci Katolické mládeže rozpustil (29. 5. 1931). Papež reagoval encyklikou *Non abbiamo bisogno*, ve které označil fašistické pojetí státu za jeho pohan-ské zbožnění. Ze sporu vyšel vítězně Duce. *Katolická akce* byla rozdělena do diecézních spolků a musela ideově podporovat režim fašistů. Na základě této zkušenosti se italská církev od fašistů stále více distancovala. Na Vatikán byl stále vyvíjen nátlak a po uchopení moci národních socialistů v Německu Hitler a jeho politika přinutili poslance Centra k souhlasu se zmocňovacím zákonem (23. 3. 1933) a fuldskou konferenci k odvolání zákazu, který se týkal národního socialismu (28. 3. 1933). V červenci téhož roku došlo k podpisu *obranného* konkordátu. Vatikán se dopustil v článku 31 (Pacelli) chyby. Byly zde záruky pouze pro katolické organizace s náboženským charakterem (nebyl uveden jejich výčet) a Německo trvale porušovalo konkordátní dohody. Na tyto zkušenosti reagoval papež německy psanou encyklikou *S palčivou upřímností*. Ta znamenala veřejný pranýř pro Hitlerovu neupřímnost a vyjádřila distanc od brutálních praktik jeho národně socialistického systému. Při vůdcově návštěvě Říma v roce 1937 k setkání s papežem nedošlo. Pius XI. považoval rovněž za totalitní uskupení ruský komunismus. Mezi lety 1921 – 1927 se několikrát z pastorálních důvodů pokoušel o navázání vztahů. Jednání skončila neúspěšně a během jeho pontifikátu docházelo v Rusku k pronásledování katolíků. V encyklice *Divini Redemptoris* (19. 3. 1937) papež odsoudil ateistický bolševismus. Celý jeho pontifikát byl ve znamení *Pax Christi in regno Christi* a zemřel několik měsíců před rozpoutáním běsnění druhé světové války (10. 2. 1939).

Pius XII. jej nahradil v úřadě v březnu téhož roku a volbou jména se přihlásil ke svému předchůdci. Byl kárán pro sklony k nepotismu, teatrálnosti a pro autoritativní přístup. Dále byl kritizován za neutralitu v mezinárodních postojích a za striktní dodržování Lateránských dohod (článek 24). Od roku 1941 se Vatikán obával obsazení a nuceného odstranění papeže. Toto nebezpečí vzrostlo pádem Mussoliniho (25. 7. 1943) a bylo rozptýleno až postupem spojeneckých armád a jejich vstupem do Říma (5. 7. 1944). Pius XII. usiloval o mír mezi národy. Tyto snahy jsou obsaženy v nástupní encyklice *Summi Pontificatus*, ve vánočním poselství z téhož roku a následujících let. Během války Vatikán organizoval pomoc strádajícím. Již v roce 1939 byla zřízena jménem papeže *Informační služba* o pohřešovaných vojácích (vedl státní sekretář Montini), v návaznosti na ni vznikly pomocné organizace s charitativními úkoly (1941). Pomoc Svatého stolce židům se těžko prokazuje, ale pokus o zmírnění rasových zákonů znamenal, že Itálie nevystavila deportaci jediného žida. Nátlak v tomto směru na Itálii ze strany Německa vyvrcholil návštěvou generála von

⁴²¹ GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 259-266.

Ribbentropa v Římě (3/1943). Okamžitě poté zahájil generální sekretář Magliore postup na záchranu židovských obyvatel a uprchlíků.⁴²²

Téma druhé světové války není záměrně uzavřeno jejím ukončením v roce 1945. Umělec Bílek umírá v jejím průběhu uprostřed vzestupu německých válečných ambic. Československo nezasáhla válečná frontová linie, ale obsazení Československa znamenalo pro Církev československou zákaz její činnosti.

III.2 TŘETÍ PILÍŘ – ZRALOST NEBOLI NÁRODNÍ UVĚDOMĚNÍ

Třetí kapitola/pilíř se v ideových ohledech od obou přecházejících liší v umělcově bližším sepětí s tématy necírkevními (profánními). Vedle celého biblického cyklu se obrací k osobnostem české reformace. Ideově je stále přítomna teologická vazba, ale zároveň je zdůrazněn vztah k reálnému životu.⁴²³

Bílkův vztah ke katolické církvi je možné dohlédnout také ve vztahu k Jakubu Demlovi, kterým byl zprvu nadšen. Idealistický postoj Bílka k Demlovi se změnil již po roce a vyústění vztahů bylo plné trpkosti. Bílek byl zprvu Demlem okouzlen a trpkost vznikla na základě postojů katolické církve k Bílkově tvorbě. Demla považoval za součást aktivity katolické církve při zmaření zakázek. „*Rozchod byl zaviněn právě chováním katolického tábora k dílu Bílkovu. Bílek si stěžoval, že výrazy katolické publikace, s Demlem souvisící, jej ,urážejí‘; výtvarná zakázka Bílkovi na Moravě opatřená, byla zmařena jak Demlem, jenž ,odřekl pomoc ve sbírkách‘, tak i konzistoří, a Bílkovi způsobeny ještě značné výdaje, takže z toho jej ,obléhaly hrůza a děs‘.*“⁴²⁴ Bílek upřednostňoval v české historii sektu „Adamitů“. Byli mu „*neméně drazí nežli osobnost Husova*“. V tomto ohledu je třetí období dle Emanuela Chalupného vyznačeno Bílkovou vyzrálostí i ve vztahu ke snahám o křesťanské reformy. Vliv katolického kultu, provázejícího umělcovo mládí a závěrečné nadšení pro

⁴²² GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II.* Praha: Mladá fronta, 1994, s. 267-275.

⁴²³ „*A také v rámci motivů křesťanských se Bílek v třetím období vymanil z jednostranně katolického hlediska zejména celým cyklem postav z české reformace. Naprosto tak nečinil z jakýchkoli bojovných protikatolických tendencí – značná dávka katolického živelu zůstala v jeho názoru i tvorbě navždy – ale prostě z potřeby duše, která vítala každý svérázný zjev náboženské horlivosti, ať se vyskytl v Indii, Egyptě či Palestině, tedy tím spíše v dějinách vlastního národa. Bílek stejně vroucně a opravdově zobrazoval Marii nebo svatou Terezii jako Husa i Jeronýma. Všim tím se vysvobozoval z příliš úzkého církevního východiska a obohacoval své dílo nejen motivicky, ale i myšlenkově.*“ CHALUPNÝ, E.: *František Bílek: tvůrce a člověk.* 1. vyd., České Budějovice: Růže, 1970. 76 s., s. 36.

⁴²⁴ „*I přesto Bílek prohlašoval, že má Demla ,rád‘ a že ,je mu ho líto‘, ale hořce dodával: ,Co bylo, nebude víc.‘ Později docházelo zase ke sblížení, ale na konec, po smrti Březinově, jehož autorita přece jen poněkud udržovala Demlovy nálady na uzdě, Deml pozbyl duchovního kompasu a v pověstném ,svědectví‘ snažil se Bílka snižovat dokonce i pomocí tendenčního zkrucování Březinových výroků, jenž mu to nemohl již zamezit.*“ *Ibidem*, s. 37 a 41.

Adamity, kteří radikálně odmítli kult „zastírající prvotního ducha evangelí“⁴²⁵ je dokladem duchovního vývoje umělce.⁴²⁶

Současně se v jeho dílech objevují i vyjádření pohanských božstev: „V pozdějším cyklu *Cesta* zařadil Bílek vedle postav biblických i božstva indická a egyptská, tedy jeho někdejší odpor k „pohanství“ vymizel,“⁴²⁷

V základním členění lze charakterizovat dominantní rysy vlastností Bílkovy osobnosti. Jedná se o:

- Citovost – kdy více převládá vnímání než logické uvažování,
- subjektivismus – „Cit je nejsubjektivnější stránka ducha; na rozdíl od myšlení, jež má objektivní obsah, a od vůle, jež má objektivní cíl, cit je pohroužen sám v sobě a přesně vzato je nesdělitelný.“⁴²⁸

Vůči tomu protiváhu tvoří představivost, kde se v intuitivní fantazijní rovině umělec projevuje zcela specificky. Bílek považoval svoji tvorbu za účinek Božího vnuknutí, na kterém se sám nezasloužil.⁴²⁹ To vše se odráželo v sociální interakci a v případě Demla vedlo k dílčím roztržkám a později k rozchodu.

III.3 CURRICULUM VITAE FRANTIŠKA BÍLKA – ZRALOST

Národovec a silný vlastenec Bílek putoval ve svých realizacích v období třetího pilíře od jednotlivých postav velikánů české historie (Jan Hus, Jan Roháč z Dubé, Jan Žižka) k vyjadřovanému příběhu osudu nejen jednotlivců, ale i celého národa. „A také v rámci motivů křesťanských se Bílek v třetím období vymanil z jednostranně katolického hlediska zejména celým cyklem postav z české reformace. Naprosto tak nečinil z jakýchkoli bojovných protikatolických tendencí – značná dávka katolického živlu zůstala v jeho názoru i tvorbě navždy – ale prostě z potřeby duše, která vítala každý svérázný zjev náboženské horlivosti, ať se vyskytl v Indii, Egyptě či Palestině, tedy tím spíše v dějinách vlastního národa. Bílek stejně vroucně a opravdově zobrazoval Marii nebo svatou Terezii jako Husa i Jeronýma. Vším tím se vysvobozoval z příliš úzkého církevního východiska a obohacoval své dílo nejen motivicky, ale i myšlenkově.“⁴³⁰

⁴²⁵ CHALUPNÝ, E.: *František Bílek: tvůrce a člověk*. 1. vyd., České Budějovice: Růže, 1970. 76 s., s. 41.

⁴²⁶ „Ale zvláštní citové zabarvení Bílkova stanoviska, přímá láska k Adamitům a záliba v nich, je dosti zřejmým dokladem jihočeského regionalismu, neboť očividně nejde tu o vyrozumovanou teorii, nýbrž o vnitřní přibuznost a jakousi bratrskou náklonost.“ *Ibidem*, s. 41.

⁴²⁷ *Ibidem*, s. 35.

⁴²⁸ *Ibidem*, s. 13.

⁴²⁹ *Ibidem*, s. 15.

⁴³⁰ *Ibidem*, s. 35.

V ideových ohledech se třetí Bílkovo období od obou přecházejících liší v bližším sepětí s tématy necírkevními, profánními. Vedle celého biblického cyklu se obrací k osobnostem české reformace, ideově je stále přítomna teologická vazba, ale je současně zdůrazněn vztah k dobově vyjádřenému vztahu k reálnému životu.

Nezařazen zůstává Bílek i ve vztahu ke Katolické moderně v devadesátých letech devatenáctého století. Do časopisu *Nový Život* psal své první eseje a jeho díla zde byla uveřejňována a reprodukována, například:⁴³¹

- *Život je boj* (1922)
- *Obětovaný padlým* (1922), pomník v Hořovicích
- *Pomník Bedřich Smetana a jeho dílo* (1924), v Jabkenicích
- *Adam a Eva* (1921)
- *Duchovní setkání* (1925)
- *Komenský opouští českou zemi*.⁴³²

Pohled na Bílka se změnil až v šedesátých letech dvacátého století, kdy byla rehabilitována seceseatento univerzální umělec amyslitel byl právem oceněn jako jeden z nejpůvodnějších představitelů. Jeho dílo, „*jež nám originální a sugestivní formou líčí ,duchovní dějiny země, mystérium vykoupení, poslání ženy a dítěte, svět zvířat a dílo celé přírody pozemské i vnitřní světy bolesti a lásky*“.⁴³³

III.4 VZNIK CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ – Konfesní změna Františka Bílka a jeho rodiny

Po vzniku samostatného Československa v říjnu 1918 se obnovilo sdružení Jednoty katolického duchovenstva. Toto uskupení navázalo na úsilí modernistického hnutí a jeho snaha vedla k modernizaci katolické církve. Pod vedením kněze J. Š. Baara a Matěje Pavlíka zaznamenalo i vznik radikálního uskupení pod názvem *Ohnisko*. Požadavky reformního katolicismu byly podpořeny idejí české reformace s vazbou na politické uspořádání nově vzniklého samostatného českého státu. Jmenování nového pražského arcibiskupa Františka Kordače akcelerovalo reformní proud. Na jednání dne 27. 11. 1919 byl zdůrazněn tlak

⁴³¹ „Byl tam jen hostem; a velice brzy, již v době jeho formálního katolicismu, vytýkal mu předák Katolické moderny Bouška, že je jí ‚nevěřen‘ a že tato ‚naučila ho vše a postavila na nohy,‘ jak Bílek sděluje Březinovi v dopise z 10. dubna 1904.“ CHALUPNÝ, E.: *František Bílek: tvůrce a člověk*. 1. vyd., České Budějovice: Růže, 1970. 76 s., s. 36.

⁴³² BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 10. In: VANTUCH, P. *Hledání ztraceného času: Čeští sochaři* [online]. 27. 1. 2018. Praha: Česká televize (ČT2), 2018, 18:15 [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=aTzUb68cn-w>

⁴³³ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., O. Březina, s. 10.

na represivní opatření episkopa – užívání českého jazyka při církevních obřadech. O českou bohoslužbu nešlo, úpravy se omezily jen na čtení epištoly a evangelia a celibát nebyl diskutován. Občanský sňatek byl projednán ve vztahu k církevnímu právu. Další setkání bylo naplánováno na 8. ledna 1920. Sjezd Jednoty katolického duchovenstva měl dramatický průběh, v průběhu dne došlo v odpoledním jednání ke zvratu, jednání se vydalo *via facti* a ne cestou postupných reforem. Pro *via facti* se ve svých proslovech vyjádřili František Stibor a stoupenec počátků české Katolické moderny Emil Dlouhý-Pokorný. Zdůraznili imperialistické tendence katolické církve a podporovali vyhlášení schizmatu. Proti tomu vystoupil vyšehradský kaplan Alois Tylínek. Gustav Adolf Procházka na jeho slova reagoval s tím, že je nutné hlasovat. Tajným hlasováním⁴³⁴ bylo rozhodnuto o založení nové národní konfese s názvem Církev československá s prvotním programem zdůrazňujícím svobodu svědomí s liturgií v českém jazyce. O celibátu se nehovořilo. Provolání z 10. ledna 1920 definovalo ideová východiska nově vzniklé konfese. Byly stanoveny požadavky k českému patriarchátu:

- Liturgie sloužená v národním jazyce,
- účast laiků při řízení církve,
- reforma kněžského studia.

Od začátku měla nově utvořená církev ve své struktuře vlastní publikační činnost. Tisk zastupoval hlavní tiskový orgán, týdeník *Český zápas*, který se vytvořil z periodika *Právo národa*. *Úřední věstník* podporoval organizační práci. V roce 1929 vznikla *Náboženská revue CČS* (od r. 1968 pod názvem *Theologická revue CČS(H)*, od roku 1991 *Theologická revue* a její vydávání převzala Husitská teologická fakulta UK). Otázku, zda byl vznik církve spontánní akcí nebo dlouho generovaným procesem, lze pouze zvažovat. České reformní snahy středověku uvnitř katolické církve, tzv. česká reformace, toužící po Božím slovu v pravdě, dále hnutí české Katolické moderny, spolu s vytvořením demokratického Československa, bylo podhoubím pro radikalizaci levicového proudu Klubu reformních kněží. Nově utvořená církev nebyla plně připravena. Musela se na začátku potýkat s vlastními těžkostmi, ať již organizačními, tak ve vztahu ke katolickému Svatému stolci. Papež Benedikt XV. ve svém dopise ze dne 29. ledna 1920 po pražském arcibiskupovi F. Kordačovi žádal zjednaní nápravy ve věcech víry a vyslovil distanc od schizmatiků. V únoru vystoupili ostatní biskupové a v pastýřském listě ze dne 20. února vyzvali kněží k vystoupení z ústřední Jednoty. Pod vedením diecézního biskupa měli založit Jednoty duchovenstva. Církev

⁴³⁴ Možnosti hlasování ANO/NE:

Počet osob: 215

Pro: 140

Proti: 66

Neplatné: 5.

ŠMÍD, M.: Čtvrtek 8. ledna 1920. Rubikon reformního katolicizmu? *Theologická revue*, 2/2017, Chomutov L. Marek, s. 143-148.

československá byla státem uznaná k 15. září 1920 a zaznamenala mohutný příliv věřících, který v padesátých letech kulminoval.⁴³⁵

Mladá církev se hlásila od svého založení k odpovědnosti za společnost nového Československa. To bylo reprezentováno na prvním řádně svolaném sněmu CČS(H) v roce 1924. Naukový výbor církve deklaroval, že spolu s církevním učením je nutný rozvoj sociálních aktivit, ve smyslu charity a ve smyslu dalších palčivých problémů (chudoba, zdraví, vzdělání). Teologii CČS(H) definovalo především dílo teologa Aloise Spisara, a to zvláště po úmrtí prvního patriarchy církve Karla Farského (1927). Pod vlivem uvedeného systematického teologa, který byl ovlivněn německým modernistou Hermanem Schellem, se zformovala nová generace teologů, jako např. Zdeněk Trtík, Jindřich Mánek, František Maria Hník. Teologa Františka Kováře (pozdějšího) patriarchu církve lze považovat za teologa odkazu modernismu uvnitř CČS(H). Nejvyšší a ústřední hodnotou pro církev byl a stále pojem království Boží. Dle církve to bylo smyslem působení Ježíše na zemi a uskutečňovat tuto Ideu bytí s Bohem je stálým úkolem této národní konfese. Idea církve navazovala na Bílkovu základní ideu, v jejímž duchu myslel, žil, tvořil a jednal. Účastnil aktivně dění v církvi již na počátku v roce 1920, kdy nově vzniklé církvi nabídl ke službě své umělecké schopnosti. Stal se aktivním v dění nově vzniklé církve a přivedl do jejích řad celou svoji rodinu.⁴³⁶ Pro národní konfesi dedikoval mnoho svých vynikajících replik a nových děl, jako například Ukřižovaného pro kostel Na Zderaze, návrhy mobiliáře, reliéfní dřevěné lunety pro chrám sv. Ambrože v Hradci Králové, které již nejsou v původním místě určení. V souvislosti s variantou Ukřižovaného je nutno podotknout, že toto zásadní christologické přitakání se teprve v roce 1927 stalo součástí výzdoby chrámu sv. Víta v Praze na Hradčanech a u tohoto oltáře nemohly být konány bohoslužebné úkony, jak podotýká Bílkův švagr Vilém Nečas.⁴³⁷ Bílek v době přestupu do CČS(H) vstoupil do České akademie věd a umění (ČAVU) a stal se v jejích řadách aktivně vystupujícím členem.

III.5 PŮSOBENÍ FRANTIŠKA BÍLKA V ČESKÉ AKADEMII VĚD A UMĚNÍ (1920 – 1929)

V osmdesátých letech devatenáctého století vstoupilo mnoho nových prvků do vědeckého a uměleckého života. Generace, která vyrostla za svobodnějších, v umělecky a vědecky bohatších poměrech měla k dispozici nově zřízenou samostatnou českou univerzitu v roce 1882, umělecké zázemí v nově otevřeném Národním divadle v roce 1883 a zřízení České

⁴³⁵ ŠMÍD, M.: Čtvrtek 8. ledna 1920. Rubikon reformního katolicizmu? *Theologická revue*, 2/2017, Chomutov L. Marek, s. 149-153.

⁴³⁶ Vyplyvá z počátečních záznamů schůzí církevního výboru, signováno K. Farským. *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Ústřední rada církve československé husitské, 2000, 137 s., s. 8.

⁴³⁷ NEČAS, V., SUCHÝ, V., ed.: *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015, s. 116.

akademie věd a umění v roce 1890 doplnilo kulturní rámec českého prostředí. Vlastenec a mecenáš, architekt Hlávka ji bohatě podpořil. Díky tomu získala česká věda bohatý a pevný základ, který byl do té doby zastupován jednotlivci s mnohdy s nedostatečnými finančními prostředky. Téměř ve všech oborech byl nastolen střízlivý kritický směr – vědecký realismus, který zastupovali např. Jan Gebauer (jazykovědec), Josef Zubatý (žák Gebauera, prof. filologie), Jaroslav Vlček (zakladatel moderního dějepisu české literatury), spolu s profesory Janem Jakubcem a Josefem Hanušem, dále profesor obecných dějin na pražské univerzitě Jaroslav Goll (práce o Petru Chelčickém a Jednotě bratrské), Antonín Rezek (profesor rakouských dějin). Čelné místo si vydobyl Josef Pekař, který od roku 1897 do převratu v roce 1918 zastával místo profesora rakouských dějin a po roce 1918 do své smrti místo profesora československých dějin. Z Gollovy školy vzešel profesor dějin umění ve Vídni Max Dvořák, Zdeněk Wirth (do převratu úředník Umělecko-průmyslového muzea a po roce 1918 vysoký úředník ministerstva školství). Prvním profesorem hudby se stal další historik Gollovy školy Zdeněk Nejedlý, jehož byl současně učitelem profesor estetiky na pražské univerzitě Otakar Hostinský. Dalšími vědci byli Lubor Niederle, Josef Konstantin Jireček, Zikmund Winter, Augustin Sedláček. Právními dějinami se zabývali Jaromír Čelakovský, Bohuš Rieger, Albin Bráf a profesor filosofie T.G. Masaryk.⁴³⁸

Po vzniku samostatného Československa byl dne 18. listopadu 1919 podán návrh členy Národního shromáždění – S. K. Neumanem, J. Kvapilem, F. Houserem, K. Jonášem – na reorganizaci České akademie věd a umění (dále ČAVU). Proti tomu byl podán rozklad presidiem ČAVU ministru Habermanovi. Ve stejném období vyzvala ČAVU české spolky, aby věnovaly publikace Univerzitě v Lovani, která byla v roce 1914 zapálena německými vojsky. Všechny třídy české akademie aktivně pokračovaly ve své práci, např. ve sledované čtvrté třídě, ve výtvarné sekci byli podpořeni výročními cenami jednotliví umělci.⁴³⁹ Ve stejné třídě bylo podpořeno z Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových vydání pramenů náboženského hnutí, písemností katolické restaurace a spisů J. A. Komenského. Zároveň byla štědře podpořena komise pro vystavení pomníku J. Mánesa, což v následujícím roce zopakováno.^{440, 441}

Období od roku 1920, ve kterém Bílek působil jako aktivní funkcionář v České akademie věd a umění, se shodovalo s jeho aktivním vstupem a počátkem působením v národní konfesi, v Církvi československé. Vlastenecky zaměřený umělec uchopil nové příležitosti, které se naskytly po ustavení svobodného Československa.

⁴³⁸ KROFTA, K.: *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946, s. 685-689.

⁴³⁹ Sochař J. Štursa (2000,-), J. Úprka (800), A. V. Hrska (500,-). *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1920, 28–29(-), s. 162–164.

⁴⁴⁰ Částkou 10 000,- Kč. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1920, 28–29(-), s. 170.

⁴⁴¹ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1921, 30 (6), s. 52.

Bílkovo působení v ČAVU započalo 14. 4. 1920, kdy byl dle bodu osm zápisu z valného shromáždění ČAVU zvolen jako dopisující člen čtvrté třídy. Referentem byl od osmého srpna 1919 K. V. Reis a výbor tvořili: J. Štursa, E. Chvála a K. M. Čapek-Chod. Ke změně v uvedené třídě došlo 16. prosince 1920, kdy se stal předsedou A. Jirásek a sekretářem F. Herites.⁴⁴²

Při zasedání správní komise dne 15. prosince 1920 byl projednán odkaz poslední vůle Bílkova učitele Maudera a správcem pozůstalosti byl určen notář L. Katz (dále Katz). Pozůstalost sestávala hlavně z uměleckých předmětů, které měly být prodány ve veřejné dražbě. Ze získaných finančních prostředků měl být zřízen fond na podporu mladých nadaných sochařů. O necelý rok později byl ČAVU předán výtěžek z dražby ze dne 28. června 1921 (7. 10. 1921).⁴⁴³ Výroční ceny výtvarného odboru nebyly na návrh poroty uděleny. V této komisi byl již Bílek porotcem a společně rozhodoval o udělení cen s M. Švabinským a J. Štursou. Jednalo se o jeho první účast v orgánech ČAVU.⁴⁴⁴ Ve čtvrté třídě byly vyřizovány každý rok výroční ceny⁴⁴⁵ ze tří odvětví: literárního, hudebního a výtvarného. Další podporou byly finanční příspěvky z fondů – Matěje Havelky, Jana Kaňky, Leopolda Schmidta a studijní podpora Klementy Kalašové.⁴⁴⁶ Porota výtvarného odboru pro udělení výročních cen a pro cenu z fondu L. Schmidta zasedala a spolu s Bílkem jednali J. Štursa a J. Obrovský (5. 4. 1921).⁴⁴⁷ Ve stejném měsíci se stal posuzovatelem komise Fondu J. Zeyera (21. 4. 1921), společně s K. M. Čapkem-Chodem a s hudebním skladatelem J. Ostrčillem (1879 – 1935)⁴⁴⁸.

⁴⁴² *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1920, 28–29(-), s. 176-177.

⁴⁴³ Předáno 265 tisíc korun. Některá díla zůstala neprodána, takže byla prognóza, že se jmění ještě navýší. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1921, 30 (5), s. 37-38.

O dva roky později byly nakoupeny za veškeré finanční prostředky dlužní úpisy Hypoteční a zemědělské banky moravské ve výši 352 tisíc korun a uloženy do Zemské banky na depositum, které neslo název „Fond manželů Julie a Josefa Maudrových při České Akademii“. Roční výtěžek bude činit 15 840,- Kč. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1923, 32 (8-9), s. 40.

Na chůzi IV. třídy ČAVU dne 29. 1. 1924 – Usneseno, aby dru Leopoldovi Katzovi, zemskému advokátu v Praze, který nezištně a se vzácnou obětavostí projednával pozůstalost po zvěč. Prof. Maudrovi, bylo zvlášť poděkováno. Do komise pro vypracování statutu fondu Josefa a Julie Maudrových zvoleni z třídy Štursa, Herites a Dr. Leopold Katz. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1924, 33 (1), s. 6.

Dne 26. 1. 1926 byl schválen status fondu Maudrových a určil, že bude popel sochaře pochován do hrobky k jeho ženě na pražských Olšanech. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (1-2), s. 23, dále lbidem (7), s. 57.

Na schůzi 29. 11. 1929 byla odboru dána na vědomí zpráva z prezidia: „Výtvarný odbor postavil svým nákladem hrobku pro polel zvěč. Prof. J. Maudra, d níž uložen i popel jeho choti, jak si přál v poslední své vůli.“ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1929, 38 (10-12), s. 99.

⁴⁴⁴ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1920, 28–29(-), s. 173.

⁴⁴⁵ Odměna činila pro 1. místo 5000,- Kč, 2. místo 3000,- Kč a 3. místo 2000,- Kč. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1920, 28–29(-), s. 173.

⁴⁴⁶ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1921, 30 (1), s. 7.

⁴⁴⁷ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1921, 30 (3), s. 19.

⁴⁴⁸ Autor opery „Legenda z Erinu“ na podkladě libreta J. Zeyera. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1921, 30 (4), s. 36.

Ve zprávě o činnosti valných shromáždění ČAVU ze dne 30. června 1922 byla před zahájením schůze věnována posmrtná vzpomínka zvěčnělým členům. Úmrtí sochaře J. V. Myslbeka dne 2. června 1922 bylo se ctí uvedeno pro čestnou paměť.⁴⁴⁹

Pro obsahovou úplnost je vhodné doplnit, že se ve stejném období čtvrtá třída ČAVU zabývala mnohými požadavky, jako požadavkem na zřízení cenzury: „*Ministerstvo školství a národní osvěty požádalo za dobré zdání, kterak by potírání detektivní, pornografické a ‚indiánské‘ literatury bylo lze s úspěchem prováděti. Sekretáři uloženo, aby v odpovědi připomenul, že nemá býti položen důraz na opatření censurní, jímž by svoboda publikační mohla býti ohrožena.*“⁴⁵⁰

Bílkova aktivní účast na dění ČAVU byla patrná z nominací do jednotlivých odborných komisí a porot. Byl nominován do komise na pořízení pamětní desky nebo pomníku sochaři Myslbekovi (6. 2. 1923). Na stejné schůzi čtvrté třídy přednesl projev o naléhavosti reformy při udělování cen a podpor ve výtvarném umění. Ta vyvolala diskusi a jednání o možnosti realizace jím přednesených návrhů.⁴⁵¹ Byl požádán o účast na poradě, kterou pořádala Umělecká Beseda k přípravě soutěže na stavbu galerie umění (10. 4. 1923). Současně byl opětovně zvolen do komise pro výroční ceny čtvrté třídy – výtvarné sekce společně s J. Štursou a J. Obrovským.⁴⁵² Na další schůzi požádal předseda A. Jirásek o zproštění z funkce ze zdravotního důvodu (19. 6. 1923). Byl požádán, aby setrval ve funkci do konce tří let, aby mohla volba předsedy proběhnout podle nově schválených stanov ČAVU. Zároveň byla uctěna památka k úmrtí architekta Jana Kotěry († 17. 4. 1923). Řádným členem se Bílek stal 23. 5. 1923 a 2. 12. 1924 převzal po profesorovi Myslbekovi předsednictví výtvarného odboru ve čtvrté třídě ČAVU.⁴⁵³

Na počátku roku 1924 (29. 1.) zahájil děkovným proslovem jednání čtvrté třídy nový předseda M. Švabinský. Nastínil budoucí program vyplývající z nově schválených stanov ČAVU. Stanovy znamenaly pro instituci větší autonomii. Činovník Bílek byl za zesnulého architekta J. Kotěru zvolen do archeologické komise. V březnu (21. 3.) byl Bílek opětovně zvolen do poroty výročních cen (spolu s cenou L. Schmidta). Tentokrát společně s Muchou a Ant. Hudečkem.⁴⁵⁴ Již v květnu byl ve výtvarném odboru zvolen předsedou M. Švabinský a referentem A. Mucha (26. 5.).⁴⁵⁵ Mezinárodní prestiž čtvrté třídě dodalo schválení volby přespolních členů: (...) „*francouzského sochaře Emila Ant. Bourdella a J. Plečnika, architek-*

⁴⁴⁹ *Věstník České akademie věd a umění.* Praha, 1922, 31 (3-4), s. 32.

⁴⁵⁰ *Věstník České akademie věd a umění.* Praha, 1922, 31 (7), s. 49.

⁴⁵¹ *Věstník České akademie věd a umění.* Praha, 1923, 32 (1-2), s. 55.

⁴⁵² *Věstník České akademie věd a umění.* Praha, 1923, 32 (3-4), s. 12.

⁴⁵³ ŠLECHTOVÁ, A., LEVORA, J.: *Členové České akademie věd a umění 1890-1952.* Vyd. 2. Praha: Academia, 2004. 443 s., s. 40.

⁴⁵⁴ *Věstník České akademie věd a umění.* Praha, 1924, 33 (2-3), s. 12.

⁴⁵⁵ *Věstník České akademie věd a umění.* Praha, 1924, 33 (4-5), s. 21.

ta v Lublani“^{456,457} Na podzimním zasedání (9. 11.) předseda M. Švabinský vzpomněl na zesnulé členy E. Chválu a J. Schikanedra. Profesor J. Štursa rezignoval na místo člena ve správní komisi a na jeho místo byl zvolen Bílek. Na stejném zasedání oznámil předseda Švabinský, že rezignoval na předsednictví výtvarného odboru a na jeho místo byl zvolen Bílek. Vysvětlil svoji rezignaci zaneprázdněním v úřadu rektora AVU a tím, že nemá čas na vlastní výtvarnou činnost. Po delší debatě byl členy výtvarného odboru požádán, aby rezignaci odložil a Švabinský se uvolil po nejbližší dobu zůstat ve funkci předsedy.⁴⁵⁸ Na schůzi správní komise na závěr roku 13. prosince byl projednáván příští Almanach ČAVU. Generální tajemník oznámil, že Švabinský se uvolil nakreslit portrét amerického prezidenta Wilsona a správní komise pověřila Bílka (...) „*aby – pokud se týče umělecké stránky řečené publikace – v tiskárně zařídil, čeho je třeba*“.⁴⁵⁹ Důležitou informací bylo, že dle nových Stanov ČAVU (schváleny ministerskou radou dne 23. května 1923) se dosavadní členové, mimořádní a dopisující, stali členy řádnými.⁴⁶⁰

Na počátku roku 1926 Bílkova aktivita v ČAVU kulminovala. Zprávu valnému shromáždění ČAVU (24. 1. 1926), které se konalo v přednáškovém sále Přírodovědeckých ústavů Karlovy univerzity na Albertově, přednesl generální tajemník profesor K. Kadlec a krom zprávy o změnách stanov se zaměřil i na nutnost přednáškové činnosti podle nových stanov. Ty by měly být zaměřeny i na širší veřejnost, zdůraznil, že do té doby se nekonaly. Vznikla komise ze zástupců všech čtyř tříd, která měla za úkol vypracovat pravidla pro konání. Komise tak učinila a ve smyslu vzniklých pravidel se přednášky v roce 1926 zhostil člen IV. třídy Bílek na téma *O duchovním umění Jihočeska*. (Za řádného člena IV. třídy zvolen architekt a stavitel Chrám sv. Víta Kamil Hilbert a malíř Hugo Boettinger.) Přednáška se dochovala částečně v prepisu slov Bílka a částečně jako záznam zapisovatele. Ze záznamu vyplývá, že byla frontální a doprovázena promítáním prací umělce. Ze zápisu nevyplývá, že by se týkala jiných uměleckých děl než Bílkových. Byla národovecká s náboženskými obsahy, kdy v podobě jihočeského člověka představuje subjektivní pohled na Matku Boží, Krista, Nebe, Boha. Zdůraznil, že příroda je skutečný Boží chrám a tvůrce tvoří tomuto chrámu pouze předsíň. Bílek v ní odkazuje k Božímu působení ve světě a v úvodě se vyjadřuje slovy: „*Duchovní umění jest sám život; a ten musí prozařovat i mou výtvarnou řečí. Výtvarná řeč hovoří všem národům, všem věkům. Jest málo pěstována, jest málo přístupna, a proto ji doprovázím několika ústními slovy*“.⁴⁶¹ Zdůraznil své osobní pojetí působení člověka na zemi symbolicky jako *Cestu k chrámové předsíni*. Svoji vizi stavitelů chrámu představil jakosi:

⁴⁵⁶ U příležitosti státního svátku založení samostatné republiky dne 28. října 2017 mu bylo prezidentem republiky M. Zemanem posmrtně uděleno státní vyznamenání Řád Tomáše G. Masaryka I. třídy. Pozn. autora.

⁴⁵⁷ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1924, 33 (6), s. 6.

⁴⁵⁸ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1924, 33 (9), s. 50-51.

⁴⁵⁹ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1924, 33 (9), s. 52.

⁴⁶⁰ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1924, 33 (9), s. 54.

⁴⁶¹ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (1-2), s. 1-6.

- Života,
- úžasu,
- hrůzy,
- hořké chuti,
- květné vůně.

V popisu přednášky je vzpomenut Bílkův výtvarný jazyk prostřednictvím náhrobků velikánů české duchovní a náboženské historie jako *národní věno* a rozvedl svoji myšlenku „Národního pomníku“, kde jsou oběťmi české osobnosti:

- Tomáš Štíttný ze Štíttného,
- Mistr Jan Hus,
- Petr Chelčický,
- Jan z Kalicha,
- Jan Amos Komenský.

V celé přednášce je přítomen odkaz velikánů národní historie. Připomíná Cyrila a Metoděje, sv. Václava a Vojtěcha, Jana Milíče z Kroměříže, J. Husa, Jeronýma Pražského, Jana Žižku. Ve svém putování duchovní historií českého národa nezapomněl na „rozvrat a udu-pání na Bílé Hoře“. Velmi niterné vyjádření v závěru přednášky věnoval všem průvodcům umělcovy tvorby.⁴⁶²

O dva dny později se konala schůze čtvrté třídy (26. 1. 1926). Bílek vyslovuje přání, aby nebylo povolováno Zeyerova díla filmovat pro znevážení důstojnosti. Při přípravě vytvoření Mánesova pomníku byli do poroty kromě Bílka nominováni: H. Boettinger, K. Hilbert, C. Klouček, A. Mucha, J. Stibral, M. Švabinský a F. Úprka.⁴⁶³ Na schůzi 25. 5. porota seznala, že žádný z podaných návrhů není hoden provedení a na podzim bude vypsána nová soutěž. Předseda Švabinský si nepřál pro velké zaneprázdnění opětovné zvolení a předsedou čtvrté třídy byl na období 1927 – 1929 zvolen J. B. Foerster.⁴⁶⁴ Bílek byl ČAVU nominován k jednání se spolkem Svatobor ohledně nedostatečného prostoru k pohřbívání významných českých osobností (28. 4.).⁴⁶⁵ Na schůzi Svatoboru ČAVU pověřil k jednání společně s Bílkem K. V. Raise (25. 5.).⁴⁶⁶ Ve stejném roce opětovně Bílek rozhodoval v komisi výročních ceny ČAVU a Schmidtové ceně s K. Hilbertem a F. Šimonem.⁴⁶⁷ Novými členy se ve čtvrté třídě – výtvarném odboru stali Otakar Nejedlý, Josef Mařatka.⁴⁶⁸ V listopadu 1926

⁴⁶² Přepis záznamu přednášky je obsažen v přílohách předkládané dis. práce. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (1-2), s. 5-6.

⁴⁶³ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (1-2), s. 23.

⁴⁶⁴ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (5-6), s. 50.

⁴⁶⁵ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (3-4), s. 31.

⁴⁶⁶ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (5-6), s. 49.

⁴⁶⁷ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (3-4), s. 41.

⁴⁶⁸ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (5-6), s. 48.

byl Bílek opětovně zvolen do správní komise čtvrté třídy, s ním i předseda J. B. Foerster. Schéma voleb se opakovalo a Bílek byl zvolen předsedou výtvarného odboru a jednatelem Bohumil Kafka.^{469, 470}

Na první řádné schůzi osmnáctého ledna 1927 bylo schváleno členství ve čtvrté třídě u umělců – architekta J. Gočára a sochaře L. Kofránka.⁴⁷¹ Na druhém zasedání nebyl poprvé od svého členství v ČAVU Bílek zvolen do poroty pro výroční ceny (8. 3.). Byl nominován do poroty pro odměny z fondu architekta A. Turka (Ústřední sociální úřad hlavního města Prahy) společně s Mařatkou a Klášterským. Výtvarný odbor udělil Umělecké besedě podporu tři tisíce korun na organizaci Čermákovy výstavy a do přípravné komise delegoval Bílka.⁴⁷² Na začátku června byl přijat za člena výtvarného odboru čtvrté sekce sochař profesor O. Španiel (ve Výroční zprávě o slavnostním valném shromáždění České akademie je prof. Španiel rovněž spolu s arch. Gočárem jmenován⁴⁷³)⁴⁷⁴ a již na podzimním zasedání (22. 11.) byl nominován do poroty ceny z fondu Václava Pabláska.⁴⁷⁵ První zasedání komise potvrdilo Bílkovu účast v Archeologické komisi ČAVU na další pětileté období. Spolu s ním malíře Muchu a architekta Hilberta, který byl na únorovém zasedání navržen na přednášku při valném shromáždění ČAVU o chrámu sv. Víta (28. 2., spolu s projekcemi).⁴⁷⁶ Kafka, Mařatka, Klouček a Bílek se stali porotci fondu Bílkova učitele na průmyslové škole J. Maudra, což se opakovalo i následující rok ve složení krom Bílka: Mařatka, Stibral, Kafka, Španiel.^{477, 478} Na podzimním zasedání se výtvarný odbor usnesl, že užšího výběru soutěže na pomník Josefa Mánesa se zúčastní B. Kafka a O. Španiel (16. 10.). Následující rok byl pověřen sochař B. Kafka realizací.^{479, 480} Další komise pro pomník, tentokrát P. J. Šafaříka byla obeslána z výtvarného odboru ČAVU sochařem Bílkem a architektem Gočárem. V uvedeném zasedání byl jmenován sochař I. Mestrovíč přespolečným členem a architekt Dušan Jurkovič řádným členem výtvarného odboru čtvrté třídy (19. 3. 1929). Bílek opět zasedl v komisi pro výroční ceny a Schmidtovu cenu. Bylo rozhodnuto, že Bílek vytvoří Maudrův pomník.⁴⁸¹

⁴⁶⁹ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (8-9), s. 57.

⁴⁷⁰ *Ibidem*, s. 69.

⁴⁷¹ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1927, 36 (1-2), s. 19.

⁴⁷² *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1927, 36 (3-4), s. 35.

⁴⁷³ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1928, 37 (1-2), s. 2.

⁴⁷⁴ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1927, 36 (5-6), s. 55.

⁴⁷⁵ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1927, 36 (7-9), s. 73-74.

⁴⁷⁶ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1928, 37 (1-2), s. 21.

⁴⁷⁷ *Ibidem*.

⁴⁷⁸ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1929, 38 (4-6), s. 77.

⁴⁷⁹ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1928, 37 (7-9), s. 120.

⁴⁸⁰ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1929, 38 (4-6), s. 77.

⁴⁸¹ Dotace na pomník byla stanovena na částku 50 000,- Kč. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1929, 38 (1-3), s. 34-35. Z fondu Julia a Josefa Maudrových byla v roce 1929 udělena J. Bílkovi a dalším čtyřem

básníkovi Otokaru Březinovi.⁴⁸² Básník Březina odkázal ČAVU autorská práva ke svým tištěným pracím. Správní komise ustanovila kurátory pro péči o uvedený odkaz. Stali se jimi: A. Klášterská, F. Bílek, M. Hýsek a K. Hermann-Otavský.⁴⁸³

Zemský advokát Leopold Katz (1854-1927), byl rodem z jihočeské Jistebnice, nálezce (1872) cenného Jistebnického kancionálu) a velký mecenáš umělců. Bílek se s ním pravidelně setkával v době svého působení v ČAVU. Tento právník (vykonavatel závěti L. Maudera) založil k uctění památky svého zesnulého syna JUDr. Jiřího Katze při ČAVU fond, ze kterého se každoročně udílela cena ve všech třídách akademie.⁴⁸⁴ Bílek pravidelně zasedal v porotách k udělení výročních cen z fondu L. Katze. A právě cenou L. Katze byl také odměněn Bílek za své dílo *Budoucí dobyvatelé* (dřevo 1931-1937). Na zasedání dne 16. března 1937 (pod vedením předsedy M. Švabinského) mu byla tato cena ve výši padesát tisíc korun udělena.⁴⁸⁵

Období aktivního působení ve čtvrté sekci výtvarného odboru se stalo pro Bílka obdobím, kdy se stal členem hlavního proudu a měl podíl na utváření nových kulturních výzev mladého národního státu. Česká akademie byla platformou vědecké a kulturní elity národa. Pro národovce Bílka byl důležitý podíl na rozhodování v komisích a porotách k udělení jednotlivých výročních cen umělcům, a to jak pro umělce začínající, či již renomované. Dále se jednalo o podpory z fondů, rozhodování při organizacích výstav, kdy jako vyslanec ČAVU pocítil jistou satisfakci za dlouhé období nepochopení a nepřijetí jím předkládaných myšlenek a idejí. Byla to doba poct a je svým způsobem paradoxní, že to pro Bílka byl čas, kdy se jeho dílo již nerozvíjelo, bylo ustrnulé ve své řemeslně nejrozvinutější fázi a dá se konstatovat, že se stávalo recyklací sebe samého. Avšak nepřizpůsobivost – rigidita formy a obsahu, ta, kterou doba mílovým krokem ve své dynamice přeběhla, se do budoucna stala Bílkovou excelencí a umožnila současnosti Bílkovi rozumět komplexně.

Přednáška, kterou Bílek na půdě ČAVU přednesl, je zcela v duchu jeho víry, kdy Bílek se cítí povolán připomínat lidem svůj osobitý „...*pohled na Matku Boží, na Krista, Nebe, Boha a celou věčnost; na přírodu jako skutečný Boží chrám, k němuž tvoří tvůrce svou práci jenom předstíh.*“⁴⁸⁶ Představil český národ trpící pod jhem, plný obětí za vyřčené pravdy, včetně

umělcům podpora ve výši 3000,- Kč. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1929, 38 (7-9), s. 116.

⁴⁸² *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1929, 38 (4-6), s. 77.

⁴⁸³ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1929, 38 (7-9), s. 117.

⁴⁸⁴ *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1922, 31 (3-4), s. 19.

⁴⁸⁵ „JUDr. Leopold Katz, zemský advokát v Praze, založil k uctění památky svého zesnulého syna JUDr. Jiřího Katze při České akademii částkou 50 000 – fond, z něhož se každoročně udílí cena za zvláště vynikající práci z oborů v té které třídě Akademie zastoupených.“ (...) *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1937, 46 (3-4), s. 19.

⁴⁸⁶ Text záznamu přednášky je obsažen v Příloze č. 4 dis. práce. *Věstník České akademie věd a umění*. Praha, 1926, 35 (1-2), s. 5-6.

zápalné Mistra Jana z Husince. Představil jednotlivé velké postavy v průběhu českých dějin, které pro svoji víru trpěly. Posláním umělce a tvůrce je tyto pravdy vizualizovat.

III.6 ZAVRŠENÍ TŘETÍHO OBDOBÍ / PILÍŘE ZRALOSTI A NÁRODNÍHO UVĚDOMĚNÍ

Ke konci aktivního působení v ČAVU na Bílka stále více doléhaly zdravotní potíže a nemohl již tak aktivně přijímat nové zakázky. Na počátku čtyřicátých let byla postavena podle Bílkova návrhu z let 1926 – 1927 vila manželů Nečasových Jaromíra a Ludmily v Ronově nad Doubravou⁴⁸⁷ na úpatí Železných hor. Bratři Nečasovi vyplatili sestru Bertu, pozemek si rozdělili s úmyslem stavby pro rekreační účely. Pod vedením stavitele Josefa Hemelíka⁴⁸⁸ vznikla v období let 1932 – 1934 vila s věží krytou prkenným pláštěm a obedněním. Byla orientována k masivu Železných hor. V exteriéru domu je umístěna výzdoba:

- Věžní reliéf Kristovy hlavy (údajně inspirován Bílkovým snem),
- oblouková dekorace, která je meditací o fázích lidského života.

V interiéru domu nechybí umělcův oblíbený motiv – rozevřené lidské dlaně držící srdce a řezbářskou výzdobu spojuje motiv stromu.⁴⁸⁹ Nečasovi věnovali v šedesátých letech vilu státu s podmínkou, že bude využita pro kulturní účely.⁴⁹⁰

Po okupaci Československa v roce 1939 Bílek s rodinou opustil pražskou hradčanskou vilu a odstěhovali se do Chýnova. Zde stále v kontaktu s církví a v prostředí rodného města hledal klid a zbytky bezpečí v nastalých hrůzách druhé světové války a jejího běsnění. Zde se dochoval již zmíněný dopis mladému faráři ČČS(H) nedlouho před jeho skonem dne 13. 10. 1941. Bílkův pohřeb se stal pro Chýnov příležitostí k uctění památky zesnulého. V městské kronice je zaznamenán jeho popis: „*Mistr Bílek umírá. Chýnov prožívá ještě svůj zvláštní smutek. Jeho rodák a čestný občan Mistr Frant. Bílek umřel 13/10. Obec sama chápe se iniciativy, aby velkému synu vydala poslední poctu. Téměř všechno občanstvo se zúčastnilo průvodem. Žactvo tvořilo špalír až ke hřbitovu. Na hřbitově promluvil prof. Hájek, jako předseda kulturní rady z Prahy a za město Chýnov starosta K. Cihlář. V záplavě věnců uložen velký umělec do hrobu, nad nímž se týčí krásná socha ‚Modlitba nad hroby‘. Kristus v nadživotní velikosti, kterou vytvořil mistr před lety. Ve výkladní skříni u Budilů byla výstava*

⁴⁸⁷ Adresa: Čáslavská 309, Ronov nad Doubravou. PANOCH, P. et al.: *Slavné vily Pardubického kraje*. Praha: Foibos, 2009. 210 s.

⁴⁸⁸ Stavitel z Vrdů-Bučic z Čáslavska. Poznámka autora. *Ibidem*.

⁴⁸⁹ Při renovaci domu v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století byl zabílen strop, který údajně evokoval nebeskou klenbu. Poznámka autora. *Ibidem*.

⁴⁹⁰ *Ibidem*.

*fotografií ze života mistrova.*⁴⁹¹ Švagr Vilém Nečas ve svých vzpomínkách na Bílka nezapomněl, že na poslední cestě umělce doprovázel Foerstrův chorál *V šíři i dál.*⁴⁹²

V odkazu na umělce město Chýnov v roce po skonu Bílka uspořádalo od 4. října do 15. listopadu 1942 uměleckou výstavu *Mistr František Bílek a chýnovští hrnčíři. („Co prošlo žárem chýnovských pecí“)* K této výstavě vydalo město Chýnov razítko. Dochovala se pohlednice s panoramatem města a na rubové straně razítko uskutečněné výstavy.⁴⁹³

Chýnovská kronika o pět let později v roce 1946 zaznamenala pětileté výročí smrti umělce. „Na 13/10 připadá 5. výročí úmrtí mistra Fr. Bílka. V 10 hodin odebral se průvod školní mládeže s občanstvem na hřbitov, kde promluvil o významu mistrově ředitel Fr. Haupt. Pietní oslavy účastnila se choť zesnulého mistra a jeho syn Fr. Bílek. Oddělení Bílkovo v místním muzeu i jeho atelier přístupny toho dne obecnstvu. (příloha na další straně.)“⁴⁹⁴

K sedmdesátému pátému výročí narození zesnulého umělce byla od července do září 1947 uspořádána výstava v Tábořském městském muzeu a v rodném Chýnově v červenci a srpnu téhož roku. Výstavnímu výboru předsedal Chalupný a další osobnosti regionu. Průvodní slovo k expozici *František Bílek – sochař duše* připravil výtvarný kritik a redaktor Marek a v něm publikuje v profilu sochaře znalost jeho díla a osobnosti v konceptech a idejích, které jsou shrnuty v Závěru v podkapitole Koncept dle J. R. Marka. Představil cyklicitu do sebe vnořených pěti ideových kruhů vývoje Bílkova díla, jmenoval práce, které se k jednotlivým kruhům vztahují. Zmínil portrétní tvorbu a architektonické realizace. Vyjádřil lítost nad tím, že Bílek nemohl svoje schopnosti více v monumentální architektuře

⁴⁹¹ Viz <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?doctree=1kkoiy&menu=3&id=315268&page=103&zoom=150>, zdroj citován 7. 3. 2017.

⁴⁹² NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015, s. 136.

⁴⁹³ BÍLEK, F.: *Fotografie*. LA PNP, fond Marek Josef Richard, č. inv. 4618-4620, č. přír. 67/75.

⁴⁹⁴ Z místního tisku – příloha: V neděli 13. října bude tomu pět let, co do země tichého chýnovského hřbitůvku byl pohřben jeden z největších českých umělců, chýnovský rodák, sochař Mistr František Bílek. Mistr Bílek byl nejen vynikajícím sochařem. Byl též malířem, grafikem a myslitelem neobyčejné hloubky, byl přítelem Březinovým. Mistr Bílek z Chýnova vyšel a do Chýnova se vrátil. Vrátil se mezi své rodáky, do stínu „Modlitby nad hrobou“, kterou před čtyřiceti lety vyjádřil svou roduvěrnou lásku. V ní ukázal, jak hluboko tkví svými kořeny v rodné zemi, až kdesi tam, kde z ní vyvěřil sám zdroj jejího osudu, a Bílek svou tvořivostí z ní hovořil, hovoří a hovořit nepřestane k celému světu. Před pěti lety odešel velký člověk a geniální tvůrce světových děl. Chýnov si vždy neobyčejně vážil svého velkého rodáka. Svou lásku k němu vyjádřil hned v r. 1935, kdy Mistra Bílka jmenoval svým čestným občanem. Bylo to dne 7. října 1935. Mistr Bílek nade vše měl rád Chýnov a svůj rodný kraj. Poslední léta zde žil uprostřed svých děl, kterými si vyzdobil svůj dům. A Chýnov i nyní na svého Mistra Bílka nezapomíná. Místní národní výbor ve své schůzi dne 30. září 1946 splnil přání všech občanů a pojmenoval hlavní ulici v Chýnově, která vede z náměstí k jeho rodnému domku a k jeho ateliéru, ulicí Mistra Fr. Bílka. U této příležitosti byly upraveny v městském muzeu též památky na tohoto jihočeského velikána a ve výroční den úmrtí, budou přístupny veřejnosti. Měšťanská škola v Chýnově vzpomene 5. výročí Mistrova úmrtí pietní vzpomínkou u jeho hrobu za účasti širší veřejnosti ve výroční den úmrtí 13. října 1946 v 10 hod. dopoledne. A s nimi budou jistě vzpomínat jižní Čechy, jejichž velikost dovedl Mistr Bílek ve svých dílech tak dokonale vyjádřit. (3. 10. 1946 byla neděle. Pozn. autora.)

Viz <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?doctree=1kkoiy&menu=3&id=315268&page=168>, zdroj citován 7. 3. 2017.

realizovat, např. návrh hřbitova pro Prahu Sboru ČČS a jiných projektů. „Při vší mnohotvárnosti je Bílek osobnost vzácně celistvá: člověk – umělec – dílo tvoří nedílnou trojjedinou bytost.“⁴⁹⁵

Vzpomínka na Bílka zůstávala živá až do roku 1948, kdy po změně režimu nutně došlo k úpadku zájmu o zaujatého umělce křesťanské víry a dále byl po dobu komunistického režimu a budování reálného socialismu vzpomínán pouze v relaci na dobu *Fin de Siècle* a s ní spojený symbolismus.

III.7 ČASOVÉ SCHÉMA

Životopisná data	Reálie	Návrhy a tvůrčí realizace	Kontakty, reference
1920	Dopisující člen IV. třídy ČAVU Spolupráce s ČČS a vstup do vzniklé české konfese		8. 1. 1920 Vznik Církve československé Benedikt XV. dopis k zjednání nápravy arcibiskupovi Kordačovi (29. 1.) Vystoupení kněží z ústřední Jednoty (20. 2.) Církev československá státem uznaná (15. 9.)
1921	Výstava VO UB v Obecním domě v Praze	<i>Adam a Eva</i>	
1922	Souborná výstava SČVUG Hollar (Dům umělců v Praze)	<i>Život je boj</i> <i>Obětování padlým</i> (pomník v Hořovicích)	† Benedikt XV. Pontifikát Pia XI. – nástupní encyklika <i>Ubi arcano</i>
1923	Řádný člen ČAVU (23. 5.)	B. Smetana – model k pomníku	
1924	Předseda výtvarné sekce IV. třídy ČAVU (2. 12. – 1929)	Pomník <i>Bedřich Smetana a jeho dílo</i> (Jabkenice)	
1925		<i>Duchovní setkání</i>	
1926	Souborná výstava Alšova síň UB v Praze Přednáška na výročním shromáždění ČAVU <i>O duchovním umění Jihočeska</i>	Pomník J. Komenského (zahrada Bílkovy vily) <i>Komenský opouští českou zemi</i> <i>Slepí</i> Návrh vily manželů Nečasových v Ronově nad Doubravou	
1927	Cesta do Paříže (jubileum stříbrné svatby)	<i>Ukřižovaný</i> – umístěn v chrámu sv. Víta	
1928		pět reliéfů Husova pomníku v Táboře	

⁴⁹⁵ MAREK, J. R.: Tisky a výstřižky: František Bílek – sochař duše. LA PNP, fond Marek, Josef Richard, č. inv. 4013, č. přír. 67/75.

Životopisná data	Reálie	Návrhy a tvůrčí realizace	Kontakty, reference
1929		<i>Křížová cesta</i> – lunety sv. Ambrož Hradec Králové	CČS vydává <i>Náboženskou revue CČS</i> Lateránské dohody (11. 2.)
1930			Sčítání lidu
1931		<i>Budoucí dobyvatelé</i> – začátek práce	
1932		<i>Tvůrce a jeho sestra bolest</i> (náhrobek O. Březiny v Jaroměřicích) Stavba vily v Ronově nad Doubravou (1932 – 1934)	
1933	Souborná výstava grafiky (v rámci členské výstavy SČUG Hollar v Obecním domě v Praze)		Německo – zmocňovací zákon (23. 3.) a fuldská konference – odvolání zákazu národního socialismu (28. 3.)
1934	Výstava církevního umění v Římě – účast Závěrečná výstava s Uměleckou besedou		
1935		Nahrávka pro Český rozhlas <i>Má radost nad Otakarem Březinou</i>	
1937	Cena L. Katze (16. 3.)	<i>Budoucí dobyvatelé</i> – dokončení	L. Katz Říšský vůdce A. Hitler v Římě. Pius XI. – encyklika <i>Divini Redemptoris</i> (19. 3.) – odsouzení ateistického bolševismu
1939	15. 3. Němci vstupují do Prahy (2. světová válka) Trvalý odchod z Prahy do Chýnova		† Pius XI. (10. 2.) Pius XII. Vatikán – zřízení <i>Informační služby</i>
1941	† 13. října v Chýnově Manželka Berta spravovala vilu na Hradčanech do šedesátých let 20. století, poté předala GHMP	Nahrávka pro Český rozhlas <i>Má radost nad Otakarem Březinou</i> – zkrácená repríza	
1942			Chýnov uspořádal výstavu <i>Mistr František Bílek a chýnovští hrnčíři</i> (4. 10. – 15. 11.)
1943			Pád Mussoliniho (25. 7.) Generál von Ribbentrop v Římě – deportace židů
1944			Spojenecká vojska v Římě (5. 7.)
Tvůrčí ideje	Kristus Stavba budoucího chrámu v nás Cesta Stavitelé chrámu		

B. OTÁZKY A ODPOVĚDI

B.1 NAVRŽENÉ DEFINOVÁNÍ ODPOVĚDÍ

Badatelská otázka č. 1

Byl František Bílek modernistou?

Pro katolické kněze je v myšlení zakotven respekt k rozhodnutí představených, tzv. *sentire cum ecclesia*, s kterým nemusí klér souhlasit, ale přijme jej. Je součástí výchovy katolického duchovenstva po celou životní dráhu. A zároveň je to účinný nástroj k nepodlehnutí sebestřednosti a sobectví. Sympatizanti se snahami o moderní výklady víry v řadách katolických duchovních svými názory vyčnívali a byli chápáni jako potíživí. Označení modernistou se stalo stigma bez možnosti se rehabilitovat. Antimodernistická přísaha byla pro její autory Luise Billota, a Wilema van Rossuma součástí vyznání víry (1. 9. 1910). Usilovali o její univerzálnost. Výhrada kněze znamenala exkomunikaci. Boj proti modernismu probíhal pomocí dekretů papežské biblické komise. V letech 1905 – 1915 jich vydala např. v oblasti biblistiky patnáct, co vystihuje složitost bádání v oblasti biblických věd a prosazení nových přístupů v bádání. Například se týkalo jak Lagranda, tak Alberta Contamina, který odmítl modernismus, ale nemohl pominout objevy vědy.⁴⁹⁶

V kategorizování modernistického hnutí – modernista (aktivní přívrženec hnutí) nemůže být Bílek jasně definován. Do hnutí byli zahrnováni vzdělanci z řad teologického kléru. Bílek byl vychován v katolickém prostředí domova a vzdělání bylo v duchu zásad respektu k autoritám, poslušnosti a souhlasem s názory. Bílek byl v dětství ministrantem v chýnovském kostele a účastnil se duchovního života své obce. Do názorového střetu s katolickým prostředím se začal dostávat až v rámci tvůrčích realizací vlastních výkladů biblických témat. Bílek v pojetí své osobnosti a v souladu se zvolenými principy, i jako představitel symbolismu, požadavky na ztvárnění biblických témat plnit nedokázal. Jeho tvůrčí realizace byly mimo oblast dobového vkusu idealismu a téměř všechna díla nabídnutá pro církevní prostory byla buď nepřijata anebo přijata s výhradami. Byl zastáncem ideje aktivní účasti Boha-Ježíše ve světě. A bylo povinností člověka se mu přiblížit. V prvním životním období neviděl pro lidstvo žádnou možnost spásy po příchodu Božího království. Jeho po-

⁴⁹⁶ PETRÁČEK, T.: *Bible a moderní kritika: česká a světová progresivní exegeze ve víru (anti)modernistické krize*. Praha: Vyšehrad, 2011, s 93 a 100.

hled byl nesmiřitelný, byl stálým hledačem velké Pravdy. Jeho idealismus posléze vyústil ve smířlivější postoj s vlastní spoluúčastí ve světě. Stále byl apoštolem svých myšlenek v realizacích svých děl, která mu přinášela společenské přijetí a finanční zisk. Ve druhém období/pilíři se kromě umělce stal manželem, otcem a hrany v kontaktech se společností se začaly obrušovat. Propojení s představiteli české moderny již nebylo tak výrazné. Třetí období/pilíř je období vstupu do reformované konfese ČČS(H), která svými teologickými obsahy navazuje na hnutí modernismu. A zároveň je to doba života, kdy Bílek v rámci své aktivní účasti v nově budované církvi a její věrouky zažívá naplnění univerzality svých otázek obsahů víry: budování Božího království, spásu lidstva v Pravdě a usilování vědeckými metodami o její nalezení. Církev se snažila otázky víry lidem vyložit novými metodami, a nebránila vědeckému pokroku. Byla v nově vzniklém Československu ve své struktuře moderní, aktivní a srozumitelná lidem (aktivní účast laiků – společný stůl, mše v českém jazyce, žena v taláru, vzdělání kléru, atd.).

Bílek v přeneseném slova smyslu – ve vyjádření svých ideových konceptů a ve vztahu k hnutí tzv. české moderny – může být přívržencem, ale ne zcela explicitně definován modernistou. Jeho specifické dílo je naplněno snahou o vývoj a nové interpretace teologických témat a jejich obsahů, jeho přestup k ČČS, která je ve svém vzniku hnutím ovlivněna a vychází z něj, napomáhá k zařazení Bílka do kategorizace „modernista“, ale Bílek sám jako teolog vyjadřuje teologické obsahy moderny. Jeho zařazení k české moderně je bližší. Pro prostředí české moderny okolo časopisu *Nový Život* byl představitelem symbolismu, který byl v té době moderním směrem. To nejspíš bylo důvodem pro jeho přizvání ke spolupráci.

Pro ČČS(H) byl a stále je pojem království Boží ústřední hodnotou. Smyslem působení Ježíše na zemi bylo její uskutečnění a naplňování této Ideje bytí s Bohem je pro církev stálým úkolem. Pro Bílka byl Ježíš Kristus nejvyšší ideou a jeho cyklus *Stavba budoucího chrámu* v nás se opírá stálou Boží přítomností a účastí ve světě. Člověk svým životem a dílem ve světě staví Boží chrám.

Badatelská otázka č. 2

Byl František Bílek mystik (ve smyslu vymezení pojmu)?

Označení sochaře mystikem jej ponejvíce provázelo po nuceném návratu z Paříže v závěru prvního období. Dále se již přenášelo jako charakteristika osobnosti – Bílek je mystikem. Zkušenost, kterou lze nazývat mystickou je nutné posuzovat v rámci pojmu. Časově spadá do let 1891 – 1892, kdy se po odchodu z ateliéru Colarossi uzavřel v sociální izolaci – trpěl jazykovou bariérou, nedostatkem hmotných prostředků, ostychem v prostředí *Fin de siècle* plného dekadence a nihilismu. Pracoval na klauzurní práci *Golgota* a *Orba*. V tomto období u něj došlo k zásadní změně, k osobnímu setkání s Bohem, které se v jeho případě transformovalo do uměleckého vyjádření. Není jinak doloženo, než uměleckou realizací.

Existuje stálá snaha o výklad. O mystických zkušenostech Bílka jsou k dispozici rukopisné záznamy redaktora a vrstevníka Josefa Richarda Marka. Lze tudíž vycházet z přenesených informací interpreta. V hypotéze lze pracovat s tím, že se jedná o zápis osobního sdělení sochaře, nebo že se jedná o přepis z umělcových zápisků. Každopádně Marek ve svých zápisech zanechává konkrétní popis opakovaných mystických stavů ukotvených do času a prostoru, které mají jednoznačné vyústění ve výtvarných významech Bílkových realizací.⁴⁹⁷ Stavby se opakovaly při práci na *Ukřižovaném* v roce 1898.⁴⁹⁸

1. Uvedená nadsmyslná zkušenost není v Bílkově případě zaznamenána ve formě popisného sdělování, pojmového výkladu. Je přenesená, zaznamenaná interpretem v rukopisných poznámkách.
2. Umělec v dané době strádal materiálním nedostatkem, uzavíral se při práci v ateliéru, byl častým návštěvníkem kostelů a chrámů (zaujetí pro pomíjené pozdně románské a gotické stavitelství). Obracel se k Písmu svatému při realizaci svého klauzurního záměru. Dá se konstatovat, že v kontextu dobových poměrů se jednalo o jistou formu askeze.
3. Byla mu vytýkána pýcha, která pramenila z nedostatečného pochopení jeho záměrů. Verbálně byl charizmatik, dokázal přesvědčivě hovořit o svých postupech v realizacích idejí. V případě literárního vyjádření působil strnule, archaicky. Jeho písemné výklady byly neuchopitelné, mnohdy jeho okolí nechápalo, co sděluje. Vyjádření byla krkolomná a nepostihovala umělcovu transcendenci při setkávání s osobním Bohem, zvláště při definování jeho konceptu *stavitelů chrámů*.
 - Setkávání s osobním Bohem se v Bílkově případě již nedotýká přirozené mystiky, ale nadpřirozené,
 - Ježíš Kristus svojí obětí vykoupil nejen lidstvo, ale celé stvoření. Je možné konstatovat, že Bílek svým životním postojem, životem a dílem, který má svůj počátek v prožitcích změněných stavů nad realizací *Golgoty* a *Orby* pojímá celý svět k setkání s osobním Bohem.

Sebe začal vnímat ve spojení s Ježíšem, kdy zároveň u něj došlo k zásadní koncentraci na toto spojení. Ten se mu stal po celý zbytek života jedinou konstantou. Pařížská askeze mu utvořila předstupeň a celý jeho život byl stavbou chrámu universa. Bílka nelze chápat v rámci jednotlivin. Je nutné jej chápat v rovině cyklicity naplňování vlastní Ideje. S odstupem již přes sto let vystupuje do popředí základní aspekt jeho mystické zkušenosti. V neměnném profilu umělcova života zaujatého setkáváním s osobním Bohem je patrné, že

⁴⁹⁷ MAREK, J. R.: *Hoch si kupoval obrázky. Studie věnovaná Františku Bílkovi*, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3609, č. přír. 67/75.

⁴⁹⁸ „Obraz vidění Krista z vidění ve snu.“ *Ibidem*.

se řadí do řady mystiků. Tak byl nejvíc nazýván na konci prvního období života (do roku 1901).⁴⁹⁹

Bílek se vyznává ze setkání s Kristem v dopise Zeyerovi z dubna 1897, kdy se mu již pětkrát zjevil ve snu.⁵⁰⁰ Opakovaný sen Zeyera znepokojil, obával se nervové nemoci.⁵⁰¹

Lze i dnes souhlasit s Markem, kdy dle tohoto Bílkova vrstevníka a znalce je ideovost umělcovy tvorby mystická. Za éry symbolismu a dekadence pojem utrpěl, ne pro samotný pojem a obsah, ale pro snadnost s jakou se mnohdy výsledky označovaly slovem mystický. Ve veřejném prostoru je mystika vnímána jako záležitost teologická, církevní a zejména katolická. Je potřebné uvést, že mystikové žili ve všech náboženstvích všech věků i mimo stanovená dogmata.⁵⁰² „František Bílek je z rodu extatiků.“⁵⁰³

Teolog CČS(H) Miloslav Kaňák sochaře definuje jako symbolistu. Poukazuje k secesi jako uměleckému proudu určenému k překonání historismu a vzniklého k vytvoření stylové jednoty tvůrčím použitím představivosti, imaginace. Jugendstil se stal revoltou proti akademismu ve vyjadřování snových fantazií a představ. Bílek dle Kaňáka ve své osobě zahrnuje obé z doby a jejího stylu. Jeho dílo je svědectvím tvůrčího ducha k životu a světu, který jej obklopoval. Vše je u něj motivováno křesťanskou vírou:

1. Jedinou v mnohosti tvorby je pro něj Bůh.
2. Jedinečností ve stvoření je syn Ježíš Kristus.
3. Jednotu tvorby oživuje Duch svatý.

Různými formami vydával svědectví:

- O řádu a jednotě bytí,
- o souladu jsoucna tohoto světa s Tvůrcem.

Umělec ve svém díle obráží podobu Tvůrce a umělecké dílo je osobitým vyznáním tvůrčího ducha a tím se stává Tvůrce spolustvořitel díla.⁵⁰⁴

⁴⁹⁹ K pojmu více viz RAHNER, K., VORGRIMLER, H.: *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 233-234.

⁵⁰⁰ „– protože již pětkrát se mi ve snu zjevil Pán Kristus, jednou i v předsíni věčného ráje, ale nikdy jsem se nechvěl, jen plakal jsem štěstím. – Přeludy kdyby mne stihaly, byl bych na nejlepší cestě do blázince, ale klidu mému rovného a jasného nenalezl jsem v světě.“ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 68.

⁵⁰¹ „Uspokojil Jste mě úplně svým vysvětlením stran těch ‚hallucinací‘. Já se jen obával, aby to nebyla nervová nějaká nemoc. Máte pravdu, jsou větší zázraky, než zjevení se. Vždyť se Bůh nám zjevuje neustále všem, jenže každý v tom zjevení nevidí. A v tom je rozdíl.“ *Ibidem*.

⁵⁰² „Mysticismus však vpravdě znamená poznávání nadsmyslna ne pouhým rozumem, nýbrž přímým nazíráním, intuicí, vnuknutím, nitrozřením. Mystik prožívá nadsmyslna v ekstazi, ve stavu mocně jasnovidného vzrušení, zjevení. Ekstatik, toť vplynutí v Boha, splynutí s Bohem, jako enthusiasmos jest naplnění, prodchnutí Bohem.“ MAREK, J. R.: *František Bílek. Sochař – grafik*, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147, s. 68.

⁵⁰³ *Ibidem*, s. 69.

⁵⁰⁴ KAŇÁK, M.: Cesta sochaře Františka Bílka. *Theologická revue Církve československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 1973, č. 4, s. 113.

Bouška si na Bílkovi nejvíc cenil shody a jednotného rázu celého života s uměním. Jeho práce považuje za mystické a jsou dle jeho názoru „*upřímnou mluvou jeho života vnitřního jsou jen nutným stělesněním toho, co v duši jeho se rodí, o čem sní a touží, co káže a mluví, co chce a snaží se projevit. ...Bílek jde všude svou cestou, všude jiný než člověk dneška, všude odlišný, všude hluboce ve svých zásadách zakotvený. Jakási posvátnost obřadná v každém pohybu, v každém úkonu, jak zvyk jej stanovil, i při životních výkonech nejprostších, vše svědčí o plné vědomosti a hlubokém procítění toho, co činí.*“⁵⁰⁵ Podle publikovaného názoru Boušky si byl Bílek plně vědom svého apoštolského poslání. To vysvětluje jeho nesmírnou píli a plodnost.⁵⁰⁶

Marek ve vydání dopisů Zeyera a Bílka doplňuje soubor o črtu profilu Wiliama Blakea, se kterým byl Bílek údajně srovnáván.⁵⁰⁷ Znatelná je snaha těžce uchopitelného Bílka komparovat s anglickým tvůrcem.⁵⁰⁸ I Braunerová v dopise Zeyerovi srovnává českého umělce s Blakem a píše o „nepochopeném českém Blakeovi“ (27. 10. 1896). Uvažuje o Bílkovi v paralelách k anglickému umělci a vyjadřuje se s osobním zaujetím.⁵⁰⁹

V případě srovnání obou umělců – mystiků je potřebné alespoň velmi stručně Blakea definovat. O životě tohoto básníka, vizionáře, malíře a rytce není toho dosud příliš známo.⁵¹⁰ Narodil se v Londýně v roce 1757, dle vydavatele Marka vyrůstal v ovzduší vlivu *nového křesťanství*, které hlásal švédský přírodovědec a teolog Emanuel Swedenborg.⁵¹¹ (V roce narození Blakea vydal druhý základní spis *De Coelo et eius Mirabilibus, et de Inferno ex auditibus et visis.*)⁵¹² Autor Blakeova životopisu, literární historik Peter Ackroyd, uvádí rodinnou příslušnost buď k sektě baptistů z kostelíka Bunhill Fields nebo k moravským bratrům (Moravian Church) z kaple ve Fetter Lane. Matka mohla patřit k muggletonovcům

⁵⁰⁵ BOUŠKA, S.: Bílkův dům. *Život*, ročník 1899, s. 344. Více viz <http://depositum.cz>. Zdroj citován 15. 2. 2018.

⁵⁰⁶ *Ibidem*.

⁵⁰⁷ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 220.

⁵⁰⁸ „Bílek bývá často srovnáván s W. Blakem.“ Více viz MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 38 a 213-218.

⁵⁰⁹ „Jsem hrda na to, že mu rozumím, ale zároveň jsem nešťastna, že prostředků nemám, abych ho mohla podporovat. Nejen, že se nemohu pro chudobu vdávat, ale ještě to trápení mi přibýlo, že vidím, jak se tu skutečný talent svíjí, jak zápasí s existencí, jak se mu všichni naši lidé nahlas smějou jako bláznovi, což je ze všeho to nejhorší. ...A tak může náš Bílek zemřít jako William Blacke, považován za blázna, a snad jako on, za sto let bude odkryt.“ *Ibidem*, s. 37.

⁵¹⁰ Sebrané spisy W. Blakea jsou dostupné ve dvou vydáních: *The Complete Writings of Wiliam Blake*, ed. Geoffrey Keynes (Oxford, 1966); *The Complete Poetry and Prose of Wiliam Blake*, ed. David V. Erdman (New York, 1988). Další prameny viz ACKROYD, P.: *Blake*. Praha: Paseka, 2000, s. 367.

⁵¹¹ *28. 11. 1757 – †12. 8. 1827, Londýn. Poznámka autora.

⁵¹² V roce 1749 byl vydán spis *Arcana Coelitia que in Scriptura Sacra seu Verbo Domini sunt*, *detecta* a po roce 1757 následovaly spisy *De Equo Albo, de quo in Apocalypsi* a *De Nova Hierosolyma et eis Doctrina Coelesti*. MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 213.

z farnosti sv. Jakuba.⁵¹³ Ve své poezii používal znaky a symboly, barvy měly v jeho symbolice důležité místo. Na spjatosti s Bibli se shodují všichni Blakeovi životopisci.⁵¹⁴

Blakovi byly blízké myšlenky francouzské revoluce a podporoval nezávislost Spojených států. Je považován za předchůdce Jugendstilu (secese), dnes je řazen jako jedna z nejvýznamnějších postav romantismu, mystiky a symbolismu. Užíval osobitou perspektivu, propojení světa reality a představ je v jeho pojetí unikátní. Věřil, že duchovní svět je důležitější než materiální, že umělec je současně prorokem, protože je mu dán božský náhled na věci. S oficiálními naukami církve nesouhlasil, upřednostnil samostudium Bible s mystickými výklady v souladu s dobovým anglickým romantismem. Vizemi byl provázen údajně od dětských let, kdy hovořil s anděly a duchy zemřelých a měl častá vidění. Ve výčtu děl nalezneme:

- Dílo *Sňatek nebe a pekla* (*The Marriage of Heaven and Hell*, 1790–1793),
- práce na mystickém eposu *Milton* (po r. 1800),
- ilustrace k Blairově knize *The Grave* (1808),
- velká symbolická knize *Jeruzalém* (*Jerusalem: The Emanation of The Giant Albion*, 1804–1820); sám koloroval jediný úplný exemplář,
- ilustrace ke knize Jób a k Dantově Božské komedii – v závěru života,
- básnické sbírky s vlastními rytinami *Písně nevinnosti* (*Songs of Innocence*, 1789) a *Písně zkušenosti* (1794),
- prorocké knihy *Kniha Thel* (1789), *Vidění dcer Albionových* (1793), *Kniha Urizen*, *Kniha Ahania*, *Kniha Los*.

Zprvu Blake vycházel z Bible dle Swedenborga, kde vesmír, nebe, peklo zabydlují andělé s lidskou podobou. Nebe a peklo jsou neustále v interakci se zemí a všemi lidmi a věcmi na světě. „*Tato koncepce se později proměňuje v pantheistickou kosmogonii, v symboly tvořivých sil mocností, jež se srážejí a vyrovnávají v dramatických konfliktech.*“⁵¹⁵

Blake stírá dualitu sňatkem nebe a pekla. Užívá pojem *všeduse* (duše člověka + duše lidstva), která se stává jedinou skutečností a svět pouhou její emanací (emanation).⁵¹⁶ Blakeovy vidiny nevznikají cestou rozumu, nejsou propojeny ve filosofický systém, jsou výplodem trvalé obrazotvornosti. Vidění byla pro Blakea inspirací.⁵¹⁷ Tato vidění bývají

⁵¹³ „Oba také mohli patřit k sandemanovcům, hutchinsonovcům, thraskitům nebo k salmonitům, či k nějaké sektářské kongregaci, která neměla žádný ustálený název.“ ACKROYD, P.: *Blake*. Praha: Paseka, 2000, s. 12.

⁵¹⁴ „Blakeova poezie je plná biblických motivů a obrazů, křivky a rytmus jejich vět jsou odvozeny od Starého zákona...“ *Ibidem*, s. 19.

⁵¹⁵ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 214-215.

⁵¹⁶ Pozn. Tato myšlenka se blíží Plótinově myšlence vyzářeného božství. *Ibidem*, s. 215.

⁵¹⁷ „Po celý život byl obklopený vidinami, z nichž mnohé zachytil skicou nebo namaloval. ...Blake kreslil tváře, které spatřil při svých viděních – například Héróda, Sókrata či Voltaira –, a zachytil je jako hypnotické obličej, které se vznášely nebo rozplývaly ve snu. Jejich podoba má mnoho společného s pojetím anglických malířů ze

nazývána eidetickou obrazností, jedná se o smyslové vjemy a dle Francise Galtona (z 19. století) se objevují u dětí, které nedokáží rozlišit objektivní svět od subjektivního.⁵¹⁸ Umělec sám se cítil mediem, tajemníkem, autoři jeho díla pocházejí z věčnosti. „*Jen duchovním vnímáním možno poznati pravdu, jen jím možno stýkati se s těmi duchovními silami, které tvoří a utvářejí hmotný svět, jen tím je možno viděti s největší jasností skutečnost nebo podstatnou podobu.*“⁵¹⁹

Blake je představitelem, tzv. „vypjaté abstrakce“, kdy podobnost jeho tvorby je spojována se středověkou lineární plynulostí, dekorem čar a spiritualitou. Je vysvětlována anglickou tradicí, lineární melodičností, formalizovaným lineárním portrétem., abstraktním deko-rem.⁵²⁰

Poznámky k tématu William Blake obsahují náběh srovnání Blakea s Bílkem. Jsou cenným podkladem, který vyústil do statě ve vydané publikaci z roku 1948. Nastiňují způsob uvažování autora, metodický postup v analyzování Blakea, a to včetně jeho portrétu a barevné symboliky. Marek neváhal popsat umělcův portrét a užitou barevnou paletu. Zajímavá a důležitá je symbolika barev (řeč barev) Williama Blakea, kterou Marek ve svých rukopisných poznámkách k tématu popisuje. Je přiložena pro svoji obsahovost k dokreslení umělce pro srovnání s Bílkem, pro kterého byla barevnost díky oční vadě redukována. Blakeovy barvy – v oblasti fyzické⁵²¹ a mentální v níže uvedeném opisu, tak jak uvádí Marek:

Pink	=	bleděčervená (růžová) = masová – Léčivý svět; Imaginární svět.
Červená	=	oheň – Vášeň; Tělesná láska; Žhavost. ⁵²²
Žlutá	=	Žhavé světlo. Srdce, cit. Je-li žlutá na rumělce nebo zlaté barvě, jest symbolem lásky.
Green	=	Rostlinstvo. Svět pudový.
Modrá	=	Vzduch, když ⁵²³ je světlem. Moc mimo lásku. ⁵²⁴
Bílá	=	Oblaka – Studené světlo! Bělost masa. Rozum mimo lásku.
Černá	=	Temnota země. Noc. Vážná. Neimaginativní.

V Blakeovi je obsažen chmurný pathos; dramatická dynamičnost; alegorický; mythus

13. století.“ ACKROYD, P.: *Albion: kořeny anglické imaginace*. Praha: BB art, 2004, s. 63.

⁵¹⁸ ACKROYD, P.: *Blake*. Praha: Paseka, 2000, s. 28-29.

⁵¹⁹ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 215.

⁵²⁰ ACKROYD, P.: *Albion: kořeny anglické imaginace*. Přeložila Hana VOLEJNÍKOVÁ. Praha: BB art, 2004, s. 97.

⁵²¹ Originál, „fyzické“, upraveno dle stavajícího pravopisu. Více viz <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=fyzick%C3%BD>, zdroj citován 15. 2. 2018.

⁵²² Opis poznámek. Středníky užity z důvodu velké mezery v originále rkp. Přepis veden snahou o dodržení rozvržení a jednotný rámeček textu. Pozn. Autora. Více viz MAREK, J. R.: pracovní poznámky k tématu William Blake, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3828, č. příř. 67/75.

⁵²³ V původním rkp. textu přeškrtnuto „neboť“ a „který“. Pozn. autora. *Ibidem*.

⁵²⁴ V původním rkp. textu přeškrtnuto „lásky“. Pozn. autora. *Ibidem*.

kosmogonický. Chrám hadovitý – obraz nekonečnosti u Blakea a chrám kruhový u Bílka; vidiny malířsky malebné, dekorativní i barevné cítění. Obrovským příznakem kresby Blakea jest její dynamičnost.⁵²⁵ Schéma a koncept kruhového konceptu Bílkova chrámu jsou uvedeny v Závěru v podkapitole Schéma a koncept ideového vývoje – badatelské závěry. Umělec Bílek se nepřikláněl k realismu, protože považoval za řeč přírody pouze to, co se nedá odlít, ofotografovat. Kopírování přírody neobsahuje myšlenku. „*Příroda musí obrážet a rozeznít tvůrčí nitro, umělec v ní zrcadlí sebe a svého Boha.*“⁵²⁶ Výjimečností lidstva je přetrvávající myšlení. Požadoval od umělce manifestaci podstaty sebe samého, otázku proč svého bytí a lidskosti. Neúprosnost Bílka spočívala v požadavku odevzdání vlastní podstaty. V touze po dokonalosti jí lze pouze splněním tohoto požadavku dosáhnout. Umělec má přesahovat svoji generaci novými a lepšími myšlenkami – svojí cestou ke Kráse, Dobru a Lásce. Ve formě by měl být co nejjednodušší. Přítel a teolog Vaněk jej považuje za mystického symbolika. Upozorňuje, že jeho dílo lze rozdělit do dvou poloh, z nichž jedna přitahuje, druhá odpuzuje a sděluje zároveň cosi velkého i trpkého. „*A zatím Bílek, veden jsa snými Myšlénkami, jedinými svými přáteli, stíhán v patách Závistí, Tupostí a Nouzí, opuštěn a nepochopen, půjde pevným krokem blíž a blíže k velikému a dalekému svému Cíli.*“⁵²⁷

Bílek sám cítil Boží přítomnost ve svém díle, považoval se také za prostředníka, jehož vede pověření Duchem svatým. V nesignovaném dopise Zeyerovi v úvahách o vstupu do lnářského kláštera píše: „*Nade vše však vévodí jeden důvod, který vše přemáhá. Já to chci, protože toho potřebuji; a pak – Bůh promluvil, cesty ukázal, přinutil volit. Ach v zákoně jedno jméno si nechal často psát: ‚co Žárlivý‘. Ale dobře se děje vše od Něho. Já jdu za ním.*“⁵²⁸

Dá se konstatovat, že lze srovnávat oba umělce, které dělilo století. Současně lze přirovnávat východiska obou umělců, jejichž dílo bylo individuální interpretací biblických textů. Rovněž je možné vidět shody v oficiálním přístupu dobové společnosti. Pojem secese Bílek odmítal, měl jej spojený s vlivem vídeňské secese (Jugendstil) na české umění.⁵²⁹

⁵²⁵ Opis poznámek. Středníky užity z důvodu velké mezery v originále rkp. Přepis veden snahou o dodržení rozvržení a jednotný rámeček textu. Pozn. autora. Více viz MAREK, J. R.: pracovní poznámky k tématu William Blake, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3828, č. přír. 67/75.

⁵²⁶ NEČAS, V., SUCHÝ, V., ed.: *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Praha: Malvern, 2015, s. 143.

⁵²⁷ VANĚK, F. B.: *Sochař mystik, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník I., 1896, č. 3-4, s. 61

⁵²⁸ MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 168.

⁵²⁹ „*Ve skutečnosti však nebylo u nás výtvarného umělce s větší stylotvornou dispozicí. Touhu své doby po jednotném, celý život pronikajícím a při tom osobitě raženém slohu realizoval Bílek v takové integrálnosti, k níž lze stěží nalézt obdoby. Sem náleží i Bílkova snaha o vytvoření vlastního písma a jeho uplatnění ve struktuře sochy, reliéfu nebo obrazu. Tato stránka Bílkovy činnosti se setkala s jednotným nesusouhlasem jeho současníků. A přesto právě zde se projevuje nápadně secesní synkretismus. Snad teprve dnešek umí ocenit i tuto stránku Bílkovy tvorby. Jeho nápisy nechápeme jako bizarnost a schválnost, ale jako stylový prvek jednotného výtvarného řádu. Těmito texty uváděl diváka do duchovního obsahu svého díla, protože si byl vědom jeho obtížné srozumitelnosti.*“ *Ibidem*.

Badatelská otázka č. 3

Jaké byly důvody konfesní změny Františka Bílka a jeho nejužší rodiny?

(Vstup do Církve československé.)

Uvnitř katolické církve nenašel pochopení pro svoji práci (např. *Golgota, Orba, Český krucifix*). To vedlo k vnitřnímu zklamání umělce, který viděl v úsilí nově založené CČS(H) o nový výklad křesťanské víry naději pro pochopení svého ojedinělého pojetí vyložení tradičních biblických témat. Zároveň nelze pominout, že vstup do husitské církve mohl znamenat ekonomické možnosti v zakázkách pro dynamicky se rozvíjející národní konfesi. Husitský teolog Kaňák přechod Bílka do nově vzniklé CČS popsal jako nepochopení ze strany katolické církve, která ústy neuvážených „úzkostných kritiků z katolické moderny“ umělce odsoudila jako bludaře (spolu s básníkem Zeyerem). Vzhledem k tomu, že Bílek byl silně věřícím křesťanem, nemohl žít bez církevního společenství. „Proto hledal cestu do ,církve lepší a křesťanštější nežli byla církev stará, a našel ji po létech ,v církvi svého srdce – nové církvi československé.“⁵³⁰ Po přestupu umělce s celou svojí rodinou se rozešel se svým přítelem Vaňkem, aby se naposledy setkali v roce 1936. Vaňek účastně vzpomíná na umělce a uzavírá Bílkův memoár slovy:

„Takový umělec byl Bílek.

Světlu připomíná jeho scestí svými Slepci, Křížovou cestou (v Pelhřimově, Prostějově, Kolíně) a církvi pomníkem Husovým a Jeronymovým.

Bolestí a trpkostí mluví nejraději ve svém Kristu na kříži.

Ale ani národ, ani církve na jeho hlas nereagují. Hlas jeho je hlasem volajícího na poušti.

Vrhá se tedy do náruče jiné církve. S katolickou církví se rozchází, že má málo víry, spásu hledá u té, která podle slov Denisových nemá víry.“⁵³¹

B2 PŘESAHY, ŽIVOT IDEJÍ, AKTUÁLNOST

Bílkův vztah ke katolické církvi je možné dohlédnout také ve vztahu k Jakubu Demlovi, kterým byl zprvu nadšen, ale idealistický postoj Bílka se změnil již po roce a vyústění bylo plné trpkosti. Bílek byl zprvu Demlem okouzlen a trpkost vznikla na základě postojů katolické církve k Bílkově tvorbě. Demla považoval za součást aktivity katolické církve při zmaření zakázek. „Rozchod byl zaviněn právě chováním katolického tábora k dílu Bílkovu. Bílek si stěžoval, že výrazy katolické publikace, s Demlem souvisící, jej ,urážejí‘; výtvarná zakázka Bílkovi na Moravě opatřená, byla zmařena jak Demlem, jenž ,odřekl pomoc ve

⁵³⁰ KAŇÁK, M.: Cesta sochaře Františka Bílka. *Theologická revue Církve československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 1973, s. 116.

⁵³¹ VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha pamětí*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran, s. 196.

*sbírkách', tak i konzistoří, a Bílkovi způsobeny ještě značné výdaje, takže z toho jej ,obléhaly hrůza a děs'.*⁵³²

Vztah Bílka k reformovanému křesťanství je dobře patrný i v upřednostnění sekty Adamiťů. Byli mu „neméně drazí nežli osobnost Husova“. V tomto ohledu je třetí období dle Chalupného vyznačeno Bílkovou vyzrálostí i v uvedeném vyjádření vztahu k reformovanému křesťanství. Vliv katolického kultu, provázajícího umělcovo mládí a závěrečné nadšení pro Adamity, kteří radikálně kult „zastírající prvotního ducha evangelíí“ odmítli je doložením duchovního vývojového postoje umělce.⁵³³

Osud Bílkovy vily je aktuální připomínkou ideových rámců života a díla umělce. Dne 1. ledna 1963 předala umělcova vdova, paní Berta Bílková do majetku Galerie hlavního města Prahy (dále GHMP) Bílkovu vilu a část jeho díla. Od počátku předání umělcova odkazu bylo zřejmé, že v Bílkově ateliéru budou vystavena díla instalovaná po jeho smrti. Expozice byla koncipována s dvojím záměrem a snahou:

- O současné pochopení,
- o dodržení historických souvislostí.

V expozici šlo o vyzdvižení nesporných uměleckých kvalit a objasnění umělcova ideového světa, který nemusí být současníkům zřejmý. Nová instalace děl v bývalém pražském ateliéru byla zpřístupněna veřejnosti v letech 1966 – 1976. Poté jej využívala GHMP jako depozitář a v roce 1985 se zpřístupnila expozice v původní koncepci a výběru vystavených děl. Vystavené exponáty byly restaurovány V. Kolomazníkem, V. Bobkem, L. Janouškem. Na architektonické koncepci spolupracoval s Marií Mrázovou architekt A. Vošahlík.

Zcela samostatnou kapitolu přístupu k Bílkovi tvoří jeho odkaz v oblasti výtvarné kultury. Bílek je v osmdesátých letech dvacátého století nazírán jako „ryze secesní umělec“, pro něž je typické, že jim na materiálu tolik nezáleží. Jako příklad mohou posloužit dva dřevěné modely k pomníku Mistra Jana Husa pro město Tábor.

Pracoval s materiály:

- Sádra,
- suchá hlína,
- keramická hmota (keramika),
- dřevo: dub, lípa, olše, javor, buk a topol,

⁵³² „I přesto Bílek prohlašoval, že má Demla ,rád' a že ,je mu ho líto', ale hořce dodával: ,Co bylo, nebude víc.' Později docházelo zase ke sblížení, ale na konec, po smrti Březinově, jehož autorita přece jen poněkud udržovala Demlovy nálady na uzdě, Deml pozbyl duchovního kompasu a v pověstném ,svědectví' snažil se Bílka snižovat dokonce i pomocí tendenčního zkrucování Březinových výroků, jenž mu to nemohl již zamezit.“ VANĚK, F. B.: *Vlašťovky se vracejí: kniha pamětí*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran, s. 37.

⁵³³ „Ale zvláštní citové zabarvení Bílkova stanoviska, přímá láska k Adamitům a záliba v nich, je dosti zřejmým dokladem jihočeského regionalismu, neboť očividně nejde tu o vyzoumanou teorii, nýbrž o vnitřní příbuznost a jakousi bratrskou náklonost.“ *Ibidem*, s. 41.

- pískovec,
- mramor,
- bronz.

V klasifikaci osmdesátých let dvacátého století jsou díla rozlišovaná na základě kolísavé úrovně interpretace. Jako prvořadá díla jsou uváděna:

- *Úžas*
- *Adam a Eva*
- *Život je boj*
- *Duchovní setkání*
- *Budoucí dobyvatelé.*

Dále vynikající malá (komorní) díla, která jsou doceňována s odstupem let:

- *Mládí*
- *Žal*
- *Míra*
- *Madona*
- *Petr Chelčický.*

Další díla se označují jako průměrná:

- *Píseň o věčném domově,*
- *Vím.*

Ve sféře ideového vlivu umělce je Bílkův text *Stavitelé budoucího chrámu v nás* a s idejí spjatá díla:

- *Úžas*
- *Vím*
- *Zarůstání do stromů bratří*
- *Orba křížem*
- *Slepci*
- *Mládí*
- *Rama.*⁵³⁴

Největší díl na Bílkově odkazu mají architektura, objektová tvorba, grafické práce a kresba. Již ve svých počátcích se svými přípravnými kresbami řadil mezi přední představitele evropského symbolismu.⁵³⁵ Na svých výstavách vedle soch zobrazoval rovněž kresby pro svoji výpovědní hodnotu — umocnění významu díla. Považoval kresbu za rovnocennou

⁵³⁴ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 5-6.

⁵³⁵ KAŇÁK, M.: Cesta sochaře Františka Bílka. *Theologická revue Církve československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 1973, č. 4, s. 113.

předkládanému dílu. To je unikátní přístup a zcela v duchu promyšlených duchovních koncepcí umělce.⁵³⁶

Teologické obsahy jsou v současnosti zmiňovány takřkajíc na okraj a zájem je soustřeďován vždy v souladu s koncipovaným záměrem kurátora. Příkladem mohou být dvě proběhlé expozice Národní galerie v Praze. Výstava *Umělci a proroci. Schiele, Hundertwasser, Kupka, Beyus a další*, organizovaná ve Veletržním paláci představovala více než 350 artefaktů, byla a je považována za sezónní galerijní počín. „*Jediné, co se jí dá vytknout, je absence děl některých českých umělců-proroků, jako byli kupříkladu František Bílek nebo František Váchal*“.⁵³⁷

Výstava *Tajemné dálky, symbolismus v českých zemích, 1880–1914* (22. 4. 2015 - 27. 9. 2015) v Anežském klášteře (repríza expozice v Muzeu umění v Olomouci). K této expozici byla vydána publikace. Výstava a kniha pod stejným názvem autora a experta Otty M. Urbana shromáždila a roztřídila velké množství podkladů. Složitost tohoto kurátorského a publikačního počínu je ve zvolení metodologie samotného zařazení symbolismu. Nešlo zjednodušeně uchopit (...) „*hlavní heslo Morreasova Manifestu symbolismu: ‚Odít Ideu do senzibilní formy‘ doslova*“... ale zaměřit se na jednotlivé tvůrčí osobnosti. Expozice vřadila Bílka do kontextu a nelze pominout, že byl jistým protipólem Jeana Delvilla, kde se zřetelně v díle objevuje předěl osmdesátých a devadesátých let devatenáctého století, kdy se angažoval v hnutí rosenkruciánů Josephina Péladana (souběžná expozice v Galerii hl. m. Prahy).⁵³⁸

Obě expozice propojil čas vzniku děl, dobový příklon k mysticismu a prorocství. Souvislost je nutné také hledat okouzlením doby *fin de siècle* v Orientu a náboženských projevech konce devatenáctého století. Díky kolonialismu a světové výstavě v Paříži v r. 1889 se dostaly do širokého povědomí veřejnosti. (*Liste de Résultats dans le catalogue des collections* obsahuje vizuální podobu tohoto pavilonu a je dokladem o tematicky orientovaném výstavním pavilonu.)⁵³⁹ Dekadentní společnost na ně citlivě reagovala.

⁵³⁶ BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s., s. 8.

⁵³⁷ *Biblio Literární noviny: časopis pro čtenářskou veřejnost - o knihách ze všech stran*. Praha: Litmedia, 2015., č. 3, s. 15.

⁵³⁸ „...se věnuje specifické části výtvarné umělecké scény v českých zemích, ovlivněné symbolismem v období mezi lety 1880 a 1914. Datace výstavy je pomyslně rámována dobou otevření Národního divadla a začátkem první světové války, název je odvozen z titulu básnické sbírky Otokara Březiny z 90. let 19. století. Výstava je prvním podobným projektem, až do současnosti byl symbolismus prezentován jako specifická kapitola v rámci rozsáhlejších výstavních projektů. V jednotlivých tematických kapitolách se tak představují vedle známých a uznávaných umělců (Alfons Mucha, Max Švabinský, František Bílek, Josef Váchal, Bohumil Kubišta, Jan Zrzavý ad.) i autoři méně vystavovaní a zvláště v mezinárodním kontextu téměř neznámí (Maximilián Pirner, Beneš Knüpfer, August Brömse, Jaroslav Panuška, Josef Mandl, Tavič František Šimon, Alois Boháč aj.).“
Viz <http://www.ngprague.cz/exposition-detail/tajemne-dalky-symbolismus-v-ceskych-zemich-1880-1914/>, zdroj citován dne 28. 9. 2015. Dále viz WITTLICH, P.: Sekvence symbolismu. *BULLETIN NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE*. Praha, 2015, (XXV.), s. 219-223.

⁵³⁹ L'Exposition universelle de 1889 byla v pořadí desátá světová výstava. V Paříži se jednalo o čtvrtou světovou

Souhrnně je František Bílek právem zařazován k nejvýznamnějším českým umělcům – symbolistům nejen období secese. Po roce 1921 je do konce svého života provázán s teologií CČS(H) – životem, dílem i odkazem. Toto spojení „pravdy, víry, lásky a naděje“ je součástí kulturně-teologického dědictví pro další generace bratří a sester církve. „Svým významem překračuje hranice českého prostředí, s jehož duchovními dějinami (zvláště s českou reformací) je vnitřně spjat. I v evropském měřítku zaujímá zvláštní místo pro výjimečně silnou originalitu, jež pramení z hluboce osobního, bolestně mystického náboženského prožitku jeho raného období.“⁵⁴⁰

Solitér Bílek není propadnut do zapomnění a stále je rezonován. Aktuálnost myšlenek přátelského spojení umělec Bílek/básník Březina dokládám příkladem z jejich vzájemné korespondence: „Vichřice bouří ještě zemí, srdce lidská hledají se dosud v bolestech, národ stojí proti národu, třída proti třídě, člověk proti člověku a ani ti nejbližší, dělníci na jednom poli, si často nerozumějí. Tím světější jest poslání milujících a poznávajících, aby všemi jazyky, všemi způsoby krásy, všemi uměními, znameními i mlčeními hlásali bratrství, lásku a pokoj.“⁵⁴¹

výstavu. Trvala od 6. 5. do 31. 10. 1889. Jejím tématem byla Velká francouzská revoluce, konala se v roce jejího stého výročí. Pro tuto výstavu byla mj. postavena Eiffelova věž. Hlavním organizátorem celé výstavy byl architekt Jean-Charles Alphand.

Zdroj: <http://www.musee-orsay.fr/fr/collections/catalogue-des-oeuvres/resultat-collection.html>, zdroj citován 28. 9. 2015.

⁵⁴⁰ MRÁZOVÁ, M.: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: A-M*. 1. vyd. Ed. HOROVÁ, A. Praha: Academia, 1995, 546 s., s. 69-70.

⁵⁴¹ VÁCLAVEK, B. (ed.): *Český listář: 296 českých listů z šesti století*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1949. 451, [4] s., s. 411.

ZÁVĚR

Hlavní přínosy disertace

V závěrečném shrnutí jsou definovány důrazy, které jsou rozpracovány v jednotlivých kapitolách předloženého kvalifikačního textu. Jsou rozčleněny do podtitulů dle svých obsahových rámců.

Metodologické schéma

Pro metodologické schéma předkládané práce se stal předmětem umělec František Bílek Základní osou a první rovinou je život a dílo Františka Bílka ve vztahu k teologickým obsahům a proměnám společnosti vznikem tzv. moderní doby. To se především týká reformního úsilí uvnitř katolické církve, vznikem hnutí modernismu a umělcovým vztahem k české katolické moderně. V práci je použita metoda hypotézy, která je předem stanovená ve třech položených otázkách a následně zkoušená. Dále rozbořem a srovnáním přístupu a postojů české společnosti k umělci v průběhu jeho života. Za cíl považujeme odpovědi na tři otázky: zda byl umělec mystikem, za kterého byl ve své době považován, může-li být označován za modernistu a jaké byly důvody jeho vstupu do Církve československé po jejím vzniku v roce 1920.

Druhou vertikální rovinou je proniknutí umělcových ideových myšlenkových konceptů do realizací děl. Ve svém dopadu pomáhá k provázání a možnému výkladu ve své době neuchopitelných záměrů umělce.

Vším prochází neměnnost Bílkova teologického přístupu:

- Život a dílo jako modlitba,
- příroda jako chrám boží,
- umělec stavitelem chrámu,
- apoštolský přístup.

Ve složitosti Bílkovy problematiky lze zjednodušeně Bílka zařadit jako představitele symbolismu. V metodologii, která vychází z principů manifestu symbolismu, se jedná o pět principů symbolismu, které Bílek splňuje:

1. Princip Idea – Bílek aplikuje ideje křesťanské teologie – víru, naději a spásu opřené o vrchol v Kristu nejen do svých děl, ale i do přednášek a publikovaných článků;
2. Princip Symbolika – je u umělce ukotvena ve vyjádření Ideje pomocí uchopitelných forem;
3. Princip Syntéza – je natolik zobecněná, že se v Bílkově případě občas stala pro okolí nečitelnou a vyžadovala výklad pomocí popisů vyjádřených opět syntetickým (vlastnoručně konstruovaným) fontem;
4. Princip Subjektivismus – Bílek byl vizuálně a obsahově nezaměnitelný a konzistentní. To dokládá čtvrtý princip symbolismu, kdy jde o individuální interpretaci prostřednictvím vyjadřovaného předmětu;
5. Princip Dekorativnost – v pojetí umělce (zvolené kompozice, strnulost vědomého *primitivismu*, užití rámu jako součásti vyjádření ideje díla) se obrací k archetypální symbolice (měsíc, hvězdy, cizinec). Užití symboly prostupují civilizacemi, jako např. sfinga, palmový list aj. Vše u Bílka slouží k manifestacím Ideje.

Po rozpracování jednotlivých částí práce se stalo úskalím srozumitelně formulovat a zařadit jednotlivé důležité pramenné detaily. Nespokojenost s vlastní interpretací nás dovedla heuristickým způsobem k dílčím změnám. V původní struktuře bylo počítáno s dvěma exkurzy (modernismus, česká katolická moderna) zařazenými mezi jednotlivé kapitoly, které byly čtyři. Celek působil nesourodě a příliš komplikovaně. Rozhodnutí ke změně se přiklonilo k duchu symbolismu. Užití Bílkova *Ligneae vitae* vytvořilo přehlednost, určitelnost a snad i čitelnost. Kapitoly byly logicky zúženy na tři – tři období / pilíře života. Každá kapitola má jednotnou strukturu podkapitol a obsahuje formalizované shrnutí (tabulka).

Šest příloh se vztahuje k obsahu textů. Snahou bylo uvést v přílohách buď závažné texty (Příloha č. 1 – *Sigismund Bouška Františku Bílkovi*, Příloha č. 2 – *Hoch si kupoval obrázky. Studie věnovaná Františku Bílkovi*), dosud nepublikovaná data (Příloha č. 3 – dva audiozáznamy Františka Bílka pro Český rozhlas o Otokaru Březinovi), přepis Bílkovy přednášky v ČAVU (Příloha č. 4 – záznam přepisu Bílkovy přednášky na slavnostním shromáždění ČAVU 24. 5. 1926), ve fotodokumentaci dopis Stefana Zweiga, Emanuela Chalupného (Příloha č. 5 – Vybraná korespondence) a Bílkův dopis knězi ČČS pár dní před úmrtím (Příloha č. 6 – Dopis Františka Bílka faráři ze dne 2. 10. 1941).

Bílkův teologický odkaz

V literárních reflexích na Bílkovo dílo se opakovaně objevuje zásadní názor, který vnesla Braunerová s možná zaujatým pohledem současníka a snad na základě vzájemného celoživotního přátelství. Umělkyně zdůrazňuje, že Bílkova práce je modlitbou. „*On přichází ne bořit, ale reformovat, on nerozbíjí, aby rozbíjel a ničil, ale staví sám, protože má z čeho stavět. On touží po onom umění Výrazu, jakým bylo umění velké doby křesťanské: umění, klidné,*

vznešené, *synthesou nejvyšších snah lidského ducha, umění, jež je modlitbou.*⁵⁴² Uvedený pohled na Bílka použil i Zdeněk Kučera ve svém příspěvku *František Bílek – modlitebník dřeva a kamene* ve Sborníku projevů pronesených na konferenci k 70. výročí úmrtí umělce⁵⁴³, kde sděluje: „*Jeho umění je prostě věčnou modlitbou.*“⁵⁴⁴ S tím lze souhlasit, Bílek ve svých dopisech Zeyerovi pojímá svůj život jako modlitbu. V hledání nových pohledů na umělce je ale také nutné se od tohoto názoru oprostit a pokusit se hledat další přístupy k osobnosti umělce a jeho tvorbě.

Ten vždy zůstal identický a věrný svému promýšlení světa ve vztahu ke Kristu a v jeho zásadách tvořil. „*Je především svým*“, napsal Vaněk.⁵⁴⁵ Od Krista nikdy neuhnul, vždy byl v jeho ústech a ve výtvarné řeči tvůrčí práce jediným recenzentem. Vždy byl zaměřený ke Kristu. Bůh – člověk a vše ostatní dotvářelo tento vztah (krajina, architektura). Marek ve své studii vyjadřuje: „*Kristem se Bílkova tvorba počíná – Kristem se končí. Kristus – vzor a příklad, maják a cesta, alfa a omega. Kristus, který ve vrcholné sublimaci slučuje lásku – obět’ – pravdu. Lásku jest nejvyšší obětí, obět’ nejvyšší láskou, obojí jedinou pravdou.*“⁵⁴⁶

Zjevení obsažené v Písmu svatém se projevovalo i v jeho praktickém životě – v ateliéru měl vždy otevřeno Písmo svaté u pasáže, kterou promýšlel a zpracovával. Jeho písemný a mluvený projev působil poněkud strnule a snad se dá i říci neobratně.⁵⁴⁷

Zlomy Bílkova života je možné vyjádřit následujícím způsobem:

1. Přijetí na AVU – cesta umění;
2. Oční vada;
3. Odebrání Lannova stipendia a odchod z AVU;
4. První přijetí díla „Podobenství velkého západu Čechů“;
5. Odchod z katolické církve a vstup do CČS (reformovaná konfese) – dopady styků s českou modernou, ekonomické důvody, existenciální rozměr;
6. Druhá světová válka.

⁵⁴² <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->, s. 117. Zdroj citován dne 24. 4. 2017.

⁵⁴³ JINDRA, M.: *Víra a umění Františka Bílka: sborník projevů pronesených na konferenci k 70. výročí úmrtí umělce (6. 11. 1872-13. 10. 1941): [pořádáné 23. listopadu 2011 ve sboru Gustava Adolfa Procházky v Praze 8 - Karlíně]*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Kulturní radou a LHODR, 2012, 133 s., s. 13-15.

⁵⁴⁴ *Ibidem*, s. 15.

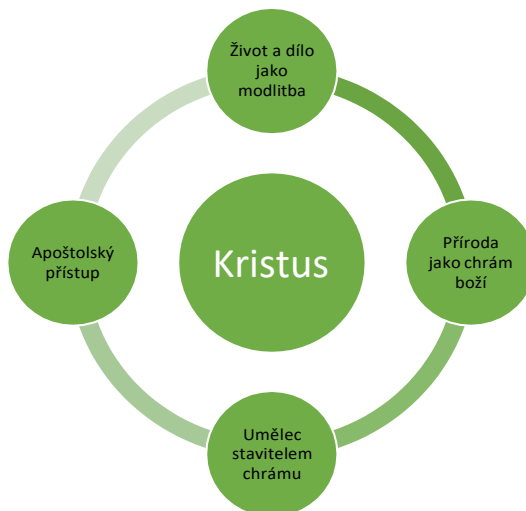
⁵⁴⁵ VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha pamětí*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran, s. 190.

⁵⁴⁶ MAREK, J. R.: *František Bílek. Sochař – grafik*, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147, s. 65.

⁵⁴⁷ NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015.

Umělcův přístup k životu je možné vyjádřit následujícím schématem, kde středem je Bůh a jednotlivé ideové celky se k němu vztahují.

SCHÉMA BÍLKOVA PŘÍSTUPU K ŽIVOTU

Obr. 4 – Schéma Bílova přístupu k životu

Ve svém výtvarném vyjádření se nikdy nenechal ovlivnit dobou a jejími okolnostmi. V tvorbě překročil a nebyl zasažen akademismem jako např. sochař a profesor AVU J. V. Myslbek. Z dostupných prozkoumaných podkladů a jejich shrnutí lze dovozovat, že považoval za umění pouze to, co se nedá odlít, fotografovat, zkopírovat. Dle Bílka příroda mluví prostřednictvím tvůrce pomocí dojmů a myšlenek. Považoval myšlenkový svět člověka a tvůrce za jedinečný. A ten uvádí v život a dává význam veškerému tvořivému dílu. Na tento Bílkův postoj poukazuje Vaněk a lze se s ním ztotožnit.⁵⁴⁸

V kapitole I.3.1 (Stipendium v Paříži) je potřeba upravit náhled na okolnosti nuceného Bílkova návratu do Prahy a odebrání stipendia rytíře Lanny. Je potřebné uvést, že Bílkovy plastiky prvního období a zásadního životního zvratu *Golgota* a *Orba* jsou spojovány se studiem na Akademii Colarossi a vedením prof. Injalberta. Ze všech dostupných prozkoumaných podkladů vyplynulo, že toto kategorizování je přejímáno nepřesně. V disertační práci je definován umělcův rozchod s prostředím Akademie Colarossi ve druhém roce pařížského pobytu. Uvádíme pokus o vyjádření jeho samostatné tvůrčí a duchovní profilace. „Ale sotva se zde porozhlédl, poznal, že na takovéto škole už odrostl. Neomylnou mělkostí profesorů nespokojen, odhodil těsné školácké střevíčky a začal chodit a tvořit samostatně.“⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha paměti*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran, s. 190.

⁵⁴⁹ *Ibidem*, s. 184.

Umělci Bílkovi bylo v českém prostředí opakovaně vytýkáno, že jedná „pyšně“. Že jej provází pýcha. Byly výtky v tomto smyslu oprávněné? Na tuto otázku nelze jednoznačně odpovědět. Bílek byl věřícím člověkem a vše co činil, srovnával s projekcí ve vlastním životě, a to komplexně (duchovně i prakticky). Možná odpověď je ANO i NE. Odpověď ANO je v souladu s jeho společenským postavením a duchem tehdejšího kulturního českého prostředí. Umělec byl názorově neústupný a v činech a vyjádřeních rozhodný. Pro svoji víru nezapadal ani do své umělecké vrstevnické skupiny, a v souladu se svojí vírou se na své okolí nemohl příliš ohlížet, nedbal na něj. Odpověď, která zní NE, vychází z Bílka – muže víry, který vše ve svém myšlení, tvorbě a životě podřizuje jednomu cíli – žít v duchu křesťanských hodnot víry, lásky a naděje a naplňovat svůj ideový životní projekt, který je vyjádřen cykly *Cesta*, *Stavba budoucího chrámu v nás* a *Budovatelé chrámů*. Pavel Myslín uvádí nalezenou knihu z Bílkovy pozůstalosti francouzského autora (teozofa) Éduarda Schurého (*Les Grands Initiés*, 1889), kterou četl v originále která jej nejspíš silně ovlivnila.⁵⁵⁰

Teologicky se Bílek vyvíjel od zaujetí Matkou Boží s dítětem ke Kristu a v souladu s životním přechodem do manželství. Rodičovství se stalo další etapou duchovního rozvoje a vzestupu. Po narození dítěte se mu stala příroda ještě bližší. Přestoupením prahu manželství a rodičovství se dostal do stádia člověka zasvěceného.⁵⁵¹

Byl nesrozumitelný ve vyjadřovacích schopnostech, kterými se snažil svá díla vyložit. Vytvářel komplexní duchovně promyšlené prostory, kde každá dílčí výrazová část byla zamýšlena k posílení významové symboliky. Jeho přínos české moderně je vyjádřen snahou zjednodušit co nejvíc formu k vyzdvižení podstatné myšlenky. Bílek si na umělci žádá podstatu a manifestování sebe sama ve svém věčném PROČ lidského bytí a existování. K ujasnění umělcových postupů může přispět Vaňkova analýza basreliéfu prvního Bílkova období z roku 1896 *Zloba času a naše věno*⁵⁵² vystavena v Rudolfinu a která způsobila kontroverzní reakce. Vaněk zdůrazňuje, že nad reliéfem nikdo nezpochybil umělcův talent. Ale co bylo kamenem úrazu, byla neschopnost jeho dílo pochopit. A to nevyjímaje zkušené kri-

⁵⁵⁰ MYSLÍN, P.: *František Bílek a kniha*. V Řevnicích: Arbor vitae, 2011. Edice Františka Bílka, s.7.

⁵⁵¹ *Až zaujal postoj člověka zasvěceného, poslaného, konajícího posvátnou obět k ozdravení bratří. Jeho postoj velekněze dělal často dojem domýšlivce, který se staví před zraky bratří jako učitel a kazatel. Na ono místo nevstupuje nikdy nikdo jako samozvanec. Člověk jeho rázu pak od dětství (ba jistě i v předešlých generacích) byl k onomu postavení událostmi, výchovou přímo předurčen, veden a vychováván; ač rostl počet jeho prací úžasnou měrou, přec jeho působení stalo se tichým mlčením – dle způsobu milého Pána Ježíše.* MAREK, J. R.: Hoch si kupoval obrázky. Studie věnovaná Františku Bílkovi, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3609, č. přír. 67/75. Opis autora, 15. 2. 2018, s. 9-10.

⁵⁵² Více viz Poznámky sochařovy:

„(r. 1896.) *Stojí u velkých vod stará výstražná chova jménem ‚Pravda‘, jež vlivem času omílána a ničena. Ničena vzduchem, vodou a ohněm. Co hrom otřásala jí a do ní bila věda všeobecná nevěrou svou v ‚Její‘ nadpřirozenost. Co voda rozbouřená, umění svým přirozeným zobrazováním nadpřirozené Pravdy, smývalo a podřývalo ji. A věda náboženská, pálením snaživců, jež pro hlubé ‚Její‘ poznání i život nasazovali, ničila i Pravda tak samu. – A tak trosky zdědili jsme; co bude ale naším věnem?–“*
MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 207-208.

tiky. Bílek chtěl, dle výkladu Vaňka, pravdivé sdělení: „*Věnem naším je zákon Lásky, Kristus, tato Sfinx věčna.*“⁵⁵³ Umělcovým záměrem byla analogie ze světa fyzického do psychického třemi živly – vzduchem, vodou, ohněm. V symbolickém vyjádření – kůň představuje vědu, postava na koni znázorňuje poezii. Esovitou kompozici v její linii doplňuje voda, která znázorňuje umění; postava s bulou znázorňuje náboženskou vědu, „*kteřá dle přesvědčení Bílkova lidi slabé bloudící, ale přece s nadšením Pravdu najíti prodchnuté pálila a tak zákonu lásky ublížila.*“⁵⁵⁴ Celkově vyvolával reliéf stísňující dojem.

Umělkyně Braunerová se ve *Volných směrech* zamýšlí nad umělcem prostřednictvím svých osobních zkušeností: „*Co chce Bílek svým uměním? Proč jedni tak vřele a nadšeně a druzí tak chladně a odmítavě k práci jeho se chovají? Čí je to vina? Chci především povědít, jaký je Bílek člověk, co chce a kam spěje se svým uměním. Jeť osoba jeho tak úzce spjata s celou jeho tvorbou, že nemožno oddělit člověka od výtvarníka. Umění mu není cílem, ale prostředníkem k dosažení života. Každý tah ruky, každá linie má své proč, odpovídá snaze být celým člověkem, být bratrem, jenž stvořen k obrazu Božímu. Každá jeho práce je odpovědí k čemu vůbec náš život.*“⁵⁵⁵

Nezodpovězenou otázkou rovněž zůstává, zda navštívil při pařížském pobytu Rosenkrucciánský salón (Salon de la Rose-Croix)⁵⁵⁶ – expozici radikálních francouzských symbolistů, která se konala na jaře roku 1892? Otázku vznesl i Petr Wittlich.⁵⁵⁷ Předpokladem je, že přinejmenším byl o konání obeznámen. Zároveň jeho sociální izolace nebyla tak výrazná, jak je dosud představováno. Okruh umělkyně Braunerové zahrnoval dnes slavné symbolisty, jako např. Odilona Redona a v pařížském prostředí nebylo možné být v uměleckém kruhu příliš separovaný.⁵⁵⁸ Sblížení s malířem Stanisławem Wyspiańskim v kruhu Akademie Colarossi (dochoval se Bílkův portrét – kresba uhlím) také tuto domněnku dokládá.⁵⁵⁹ V roce 2017 se konala v Guggenheim muzeu v New Yorku velká výstava umělců v Salon de la Rose Croix (1892 – 1897). Na podzim byla expozice přenesena na dva měsíce do italských Benátek. Je nepochybné, že díla jednotlivých symbolistů znal, Bílek používal formu shodnou se symbolisty vystavujících v salónu, např. rám obrazu je nedílnou součástí vyjádření (bohatě řezán zdoben symboly). Se sochařem Injalbertem byl nejspíš pouze ve formálním kontaktu, ale jak Hynais, tak Injalbert nezaváhali ve snaze mladého Bílka podpořit v okamžiku konfliktu s pražským prostředím mecenátu. Jejich ocenění a loajalita

⁵⁵³ VANĚK, F. B.: Sochař mystik, *Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník I., 1896, 3-4 s. 58.

⁵⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵⁵ <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->, s. 116. Zdroj citován dne 24. 4. 2017.

⁵⁵⁶ Viz <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb12450606w>, zdroj citován 30. 10. 2016.

⁵⁵⁷ WITTLICH, P.: Česká secese. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, pozn. 23.

⁵⁵⁸ Více viz LENDEROVÁ, M.: *Zdenka Braunerová*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 230 s., [24] s. obr. příl. Osudy; sv. 21 a WATNEY, S. *Fantastic Painters*. 1. London: Thames and Hudson, 1977, No pag.

⁵⁵⁹ WITTLICH, P.: Česká secese. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52, s. 29.

s umělcem patřila jeho talentu a schopnostem nově a naprosto ojediněle interpretovat tradiční témata.

Bílkovy extatické stavy při pobytu v Paříži jsou spojovány taktéž s fyzickým strádáním — nedostatek financí, zaujetí zpracovávaným tématem *Golgoty a Orby*.⁵⁶⁰

Ideový vývoj a směřování

Při promýšlení umístění svých objektů do krajinného rámce usiloval Bílek o uchopení všech dostupných prostředků a forem k umocnění duchovních idejí, které stále v bezpočtech návrhů promýšlel.

Otázku replikování, kdy je mu vyčítána mnohost kopií svých děl ve druhém a třetím období, je třeba také zvážit z hlediska Bílkova způsobu uvažování. Jako příklad jedinečného promyšleného umístění lze považovat verzi „*Krucifixu*“ v kostele sv. Václava na Zde-
raze, kdy protíná světlo oken umístěnou sochu a zdůrazňuje jedinečnost Ukřižovaného. Kontemplativní prostor v Bílkově pojetí odkazuje na starověkou a středověkou historii stavitelů chrámů:

- na ovlivnění egyptskou a orientální architekturou – přítomnost zoomorfních motivů odkazuje na sounáležitost s přírodou,
- na období po stěhování národů do konce středověku.

Antické pojetí a historicky na něj navazující doba renesance/humanismu jej neoslovilo a teprve při druhém pobytu v Itálii (svatební cesta) byl ochoten k větší smířlivosti.

Koncept dle J. R. Marka⁵⁶¹

Vrstevník Bílka, výtvarník, grafik, překladatel a učitel, Josef Richard Marek, zpracoval a připravil k vydání korespondenci obou umělců, která ještě v roce 1948 stihla vyjít. V závěru vydání zmiňuje připravený životopis umělce, který se dochoval ve strojopise v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze na Hradčanech.

Životopisec Marek rozděluje Bílkův vývoj do dvou období. První období končí okolo roku 1900, což je ve shodě s členěním předkládaného textu. Druhé období již cele zahrnuje umělcův život, ideové zrání a završení cyklů a vedoucí k naplnění života a díla. V uvedeném schématu nepracuje s třetím obdobím/pilířem, který obsahuje Chalupný a který považuje za důležitý a přebírá autorka disertace. Třetí období je pojmenováno TŘETÍ PILÍŘ – ZRALOST NEBOLI NÁRODNÍ UVĚDOMĚNÍ.

⁵⁶⁰ MAREK, J. R.: *František Bílek. Sochař – grafik*, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147.

⁵⁶¹ *Ibidem*.

Ideové členění dle Marka je v grafu možné dělit dle třech období/pilířů následovně:

1. – 2. PRVNÍ PILÍŘ – MLÁDÍ NEBOLI LIDSKÁ VINA

- Díla mladosti⁵⁶²
- Etos modlitby⁵⁶³

3. – 4. DRUHÝ PILÍŘ – DOSPĚLOST NEBOLI KRISTUS / SVĚTLO TŘETÍ PILÍŘ – ZRALOST NEBOLI NÁRODNÍ UVĚDOMĚNÍ

- Cyklus Stavba budoucího chrámu v nás⁵⁶⁴
- Národní věno⁵⁶⁵

4. – 5. TŘETÍ PILÍŘ – ZRALOST NEBOLI NÁRODNÍ UVĚDOMĚNÍ

- Národní věno
- Nadnárodní myšlenka Dobyvatelů⁵⁶⁶

V připraveném strojopise Bílkova životopisu autor souhrnně k do sebe zaklesnutým pěti kruhům uvádí: „V umění Františka Bílka jest každé dílo dramatem v sobě počínajícím a v sobě končícím. Tato dramata však se pojí v logický, příčinný soujem kolektivní tragedie člověčenstva, jež není souborem jedinců, ale celkem částí a jejímž podnětem i obsahem jest odvěký konflikt smrtelnosti s věčností, měření pozemských sil člověka s nekonečností světů.“⁵⁶⁷

⁵⁶² „V kolmém průřezu nejniternější díla mladosti: Maria matka s dítětem, Kristus-oráč, Kristus ohlížející se a slzící, Ukřižovaný, Člověk, jenž na kříž přibil, Kalvarie. Kruh uzavřený v duchu dokonané tragédie golgotské a nejbližší pojetí křesťanských evangelii.“ MAREK, J. R.: František Bílek. Sochař – grafik, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147. s. 61.

⁵⁶³ „Těsně po tomto kruhu vzniká soubor již v samém jádru cyklicky, pojatý a rozvádějící vyznání a vyzvání Otčenáše. Vysoký, ač lidsky přelidský ethos modlitby promyšlí Bílek kresbami a plastikami, z nichž některé, jako Naše věc, lidské viny slzami se smyjí, Dobrý pastýř, Orba křížem, rodí se osamocený před samou myšlenkou Otčenáše, a jestliže do jeho kruhu zapadají, svědčí jen o tom, jak jednotný dech prosycuje umělcovu obrazotvornost. Prvý cyklus oslavuje Krista a jeho poslání, Otčenáš pak vyznává širě poměr člověkův k Bohu a jeho vtělení Kristu.“ Ibidem, s. 62.

⁵⁶⁴ „Třetím kruhem, většího poloměru myšlenkového i rozlehlejší koncepce, jest cyklus stavba budoucího chrámu v nás, jemuž předchází, aby v něj vplynul, cyklus Cesta. Jeli kruh Otčenáše extatickou zpovědí člověka, ač goticky mysticky založenou, otvírá Stavba budoucího chrámu všeoblivavý pohled na člověčenstvo od věků do věků, sledované v jeho cestě od chvíle, kdy člověk dopadl na zem jak povětroň žhavý a v bolestech, touhách a bojích usiluje vrátit se v nekonečno, z něhož vyšel.“ Ibidem.

⁵⁶⁵ „Ve čtvrtém kruhu, který by mohl nésti úhrnný název Národní věno, promítá se přímo Bílkovo češství. Arci se tu promítá spojivou čočkou křesťanství. ...Všechny ty postavy pak od Cyrila s Methodějem, Božetěcha, přes Husa, Žižku, Komenského k Dobrovskému, Smetanovi, Zeyerovi, Březinovi se řadí v ideový kruh, tvořice nosné sloupy českého pantheonu. Pantheonu, jemuž žádná klenba neuzavírá nebe nad hlavou, nýbrž otevírajícím se dokořán vzhůru k vesmírným prostorům.“ Ibidem.

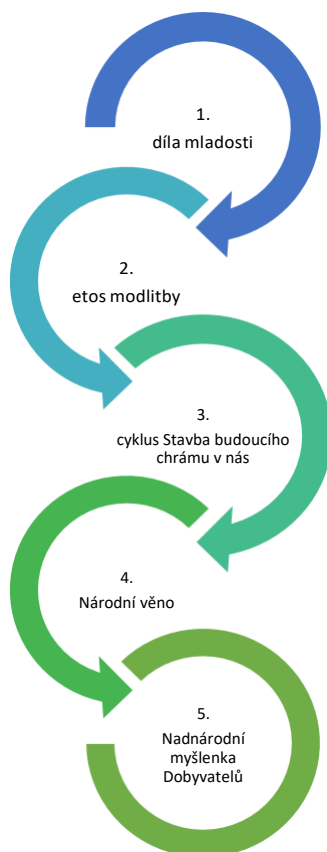
⁵⁶⁶ „Pátý kruh se rozpíná opět v nadnárodní, všelidskou myšlenku Dobyvatelů. Dobyvatelé vevelkýchrysech heslově shrnují životní moudrost umělcovu, jeho názor o příčinnosti i smyslu všeho lidského dění úsilím v člověku. V člověku, který jest soujmem duchové práce sedmi smyslů: pocitu, zraku, sluchu, čichu, chuti a plodného smyslu. Celek vyznívá slavným žalmem smrtelného člověka k nesmrtelnosti, z tělesnosti k duchovnosti.“ MAREK, J. R.: František Bílek. Sochař – grafik, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147, s. 62.

⁵⁶⁷ MAREK, J. R.: František Bílek. Sochař – grafik, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147, s. 63.

Marek koncept do sebe zaklesnutých pěti ideových kruhů „jako kruhy let stromu“ představil veřejnosti v roce 1947 v úvodním slově k posmrtné výstavě, kterou uspořádalo Muzeum v Táboře (ve spolupráci se Zemskou osvětovou radou v Praze, se Sdružením jihočeských výtvarníků v Českých Budějovicích, Okresním národním výborem v Táboře, Místním národním výborem v Táboře a Místním národním výborem v Chýnově). Z uvedeného výčtu pořadatelů je patrné, že se jednalo o poctu zesnulému umělci. „Každý záchvív myšlenky, každý posuněk jeho postav se promítají do věčnosti. Do věčnosti vede cesta člověkov bojem a zkouškou života.“⁵⁶⁸

Níže uvedený graf je vizuálním shrnutím vývoje Bílka dle Markových pěti kruhů a do sebe zaklesnutých idejí.

IDEOVÝ VÝVOJ BÍLKOVA DÍLA DLE J. R. MARKA⁵⁶⁹

1. Kruh uzavřený v duchu dokonalé tragédie golgotské a nejbližší pojetí křesťanských evangelií.
2. Cyklicky pojatý soubor vyznání a vzývání Otčenáše. Étos modlitby.
3. Pohled na lidstvo od věků do věků sledované na cestě od pádu k touze vrátit se v nekonečno.
4. Bílkovo češství.
5. Dobytelé shrnují Bílkovu životní moudrost, jeho názor na příčinnost a smysl všeho lidského dění.

Obr. 5

⁵⁶⁸ MAREK, J. R.: tisky a výstřižky: František Bílek – sochař duše. LA PNP, fond Marek, Josef Richard, č. inv. 4013, č. přír. 67/75.

⁵⁶⁹ MAREK, J. R.: *František Bílek. Sochař – grafik*, Literární archiv Památníku národního písemnictví, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147.

Do cyklu Cesta je zaklesnut vývoj cyklu **Stavba budoucího chrámu v nás** a cyklus Cesta, který ve svém dramatu člověka svrženého k zemi je definován jedinou nadějí v Krista, má nové východisko, které je nadějnější, smířlivější, zdůrazňuje klady a prožívá život. Chrám je strukturován do jednotlivých síní, které jsou symbolizovány svými názvy a jejich obsahy jsou popsány a definovány:

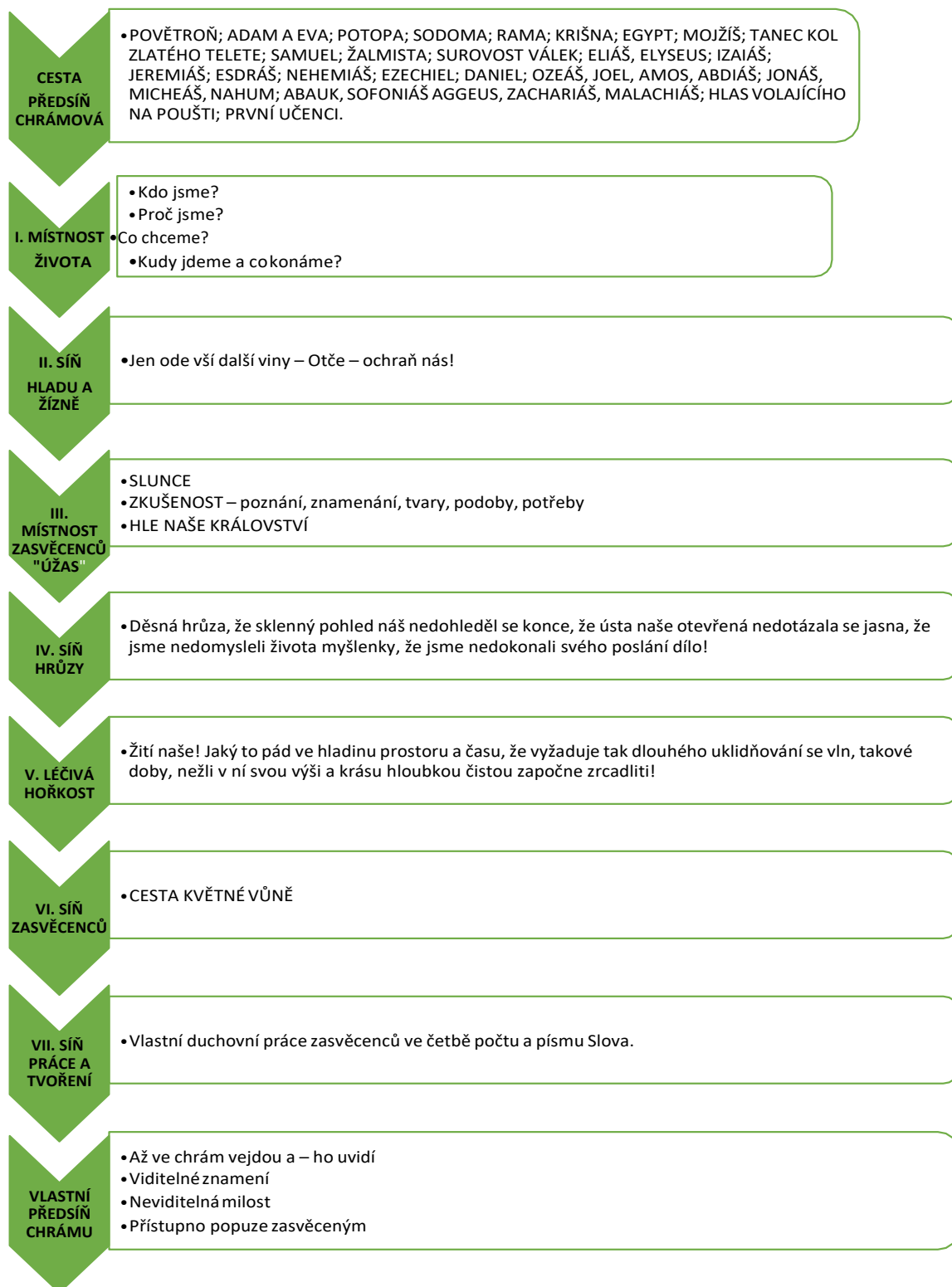
1. **V první místnosti chrámu, síni života** je vše obráceno k ženě. Žena vpravdě andělská, se všemi ctnostmi. Vyrůstá zde dítě, příslib naděje.
2. **Druhá scéna, síň hladu a žízně** je plná kajícího, vzývání, prosebností a vírou Otčenáše.
3. **Třetí místnost, síni zasvěcenců vévodí úžas**, v kterém člověk nahlédne v oslnivém záblesku k věčnosti. Síň hrůzy a léčivé hořkosti jsou plny bolestných a ožehavých otázek Proč? A jsou plny tělesné tísně.
4. **Ve čtvrtém dějství, síni hrůzy, se zobrazuje tragika českého národa** v jeho tisícileté cestě. Od příchodu apoštolů přinášejících křesťanství, po nosné a tragické postavy českých křesťanských dějin.
5. Pátá scenerie, **síň léčivé hořkosti** zahrnuje národnost a je nesena v duchu Nových dobyvatelů. Zde se ztělesňuje tvořivé lidské síly na strmé cestě poznání a duch tvůrců.
6. **Šestá místnost je síni zasvěcenců** – cesta květné vůně a poslední
7. **sedmá síň práce a tvoření** ústí do vlastní chrámové předsíně. V Bílkově připraveném mystériu do děje nikdy nezasáhne sám Bůh a ani jeho protivník Satan. **Nutno podotknout, že Bílek také sám nikdy nezpodobnil Boha a ďábla.** (Ďábel se objeví pouze v jedné kresbě jako stín temné lidské podoby pokušitele.) Bílek je oproštěn od historismu a tradice. Pouze v Křížové cestě určené pro katolický chrám učinil nucené ústupky tradici. A i v nich je zachována jeho osobitost.⁵⁷⁰

Bouška se k povolání Bílka nezávisle vyjadřuje ve svém článku *Bílkův dům*. „*Jeho názor světový je tak osobitý, tak odlišný od všeho konvencionálního, celý život jeho tak důsledně dle tohoto názoru prováděn, že se vám zdá, že Bílek zákonodárce je nejprísnejším vykonavatelem zákonů vlastních*“.⁵⁷¹

⁵⁷⁰ „Viděl-li sám Boha, neměla tato prabytost, prapříčina a pravdě lidskou podobu. Byla spíše světlem, než tvarem, jak umělec sám vyznává ve svých zápiscích.“ MAREK, J. R.: *František Bílek. Sochař – grafik*, Literární archiv Památníku národního písemnictví, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147., s. 68.

⁵⁷¹ BOUŠKA, S.: *Bílkův dům. Život*, ročník 1899, s. 344.

KONCEPT F. BÍLKA STAVBA BUDOUCÍHO CHRÁMU V NÁS

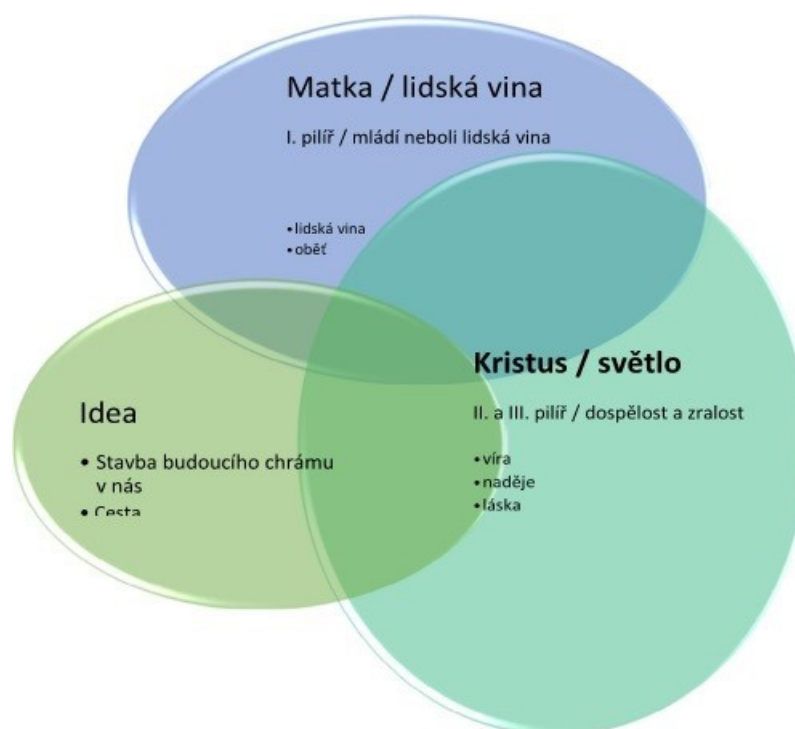

Obr. 6 – Opis sochařových poznámek J. R. Markem (vizualizace)

Ideový projekt Stavba budoucího chrámu v nás je vyjádřen v předchozím grafu. Vychází z dochovaného opisu sochařových poznámek a byl umělcem prezentován na přednášce v roce 1908, kde jej Bílek podrobně představil veřejnosti. Je uvozen konceptem pojmenovaným Cesta, kde všechny cesty žití vedou k PŘEDSÍNI CHRÁMOVÉ a jsou umělcem definovány pojmy.⁵⁷²

Schéma a koncept ideového vývoje – badatelské závěry

V následných grafech znázorňujeme dvě schémata. První z nich vyobrazuje schéma Bílko-va ideového vývoje ve vztahu ke struktuře tři pilířů disertační práce.

Obr. 7 – SCHÉMA IDEOVÉHO VÝVOJE FRANTIŠKA BÍLKY – prostupnost pilířů

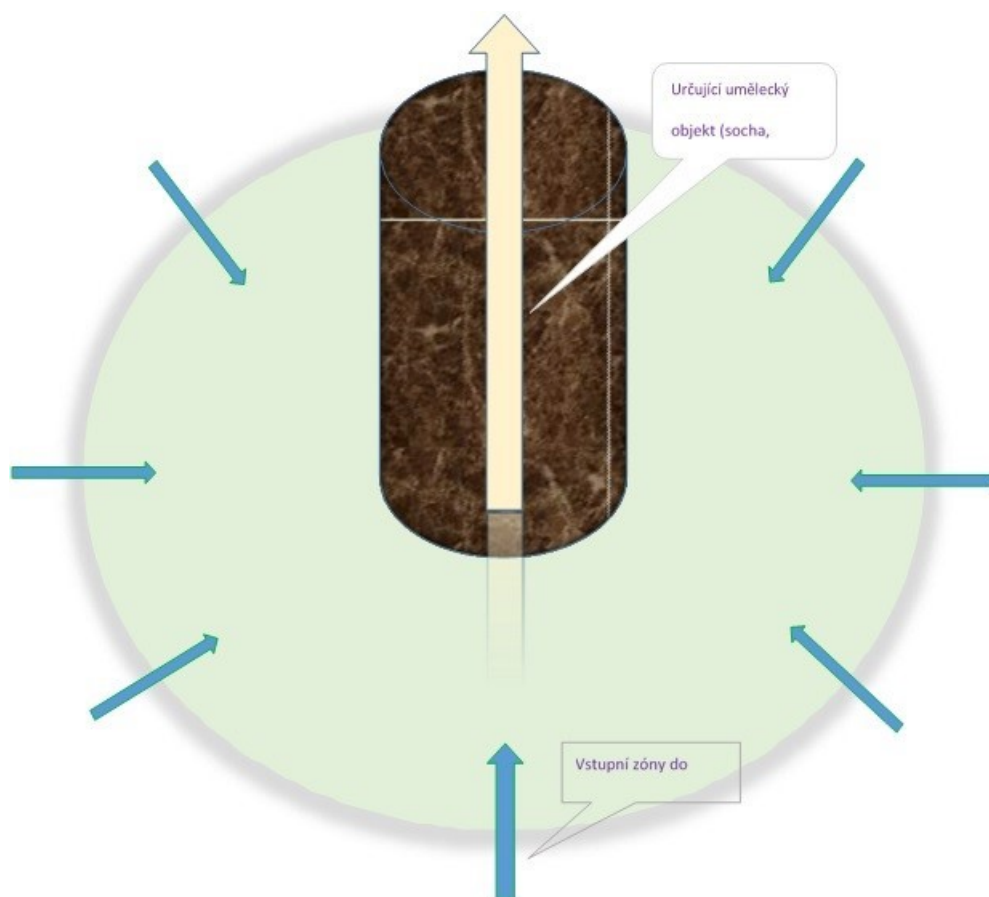
Druhý graf se zaměřuje na umělcův koncept pojetí duchovního (kontemplativního) prostoru v realizacích. Celek je sjednocen ideou chrámu, kde jsou jednotlivými elementy:

- Příroda
- Člověk
- Objekt/y
- Světlo
- Struktury
- Čas
- Zvuk

⁵⁷² MAREK, J. R.: *Stavba budoucího chrámu v nás. František Bílek 1908, Poznámky sochařovy, opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 6-15.*

Působením propojení elementů se duchovní prostor pro člověka otevírá. V rámci promyšlených koncepcí se Bílek stává věčným kazatelem.

BÍLKOVO POJETÍ DUCHOVNÍHO (KONTEMPLATIVNÍHO) PROSTORU

Obr. 8

Úskalí, která se při zpracování práce zdůraznila, měla dvě základní roviny.

1. První rovinou se stal umělecký a literární odkaz.
2. Druhou rovinou úskalí, a dá se říci, že zásadní interpretační, se stala snaha o co nejpřehlednější zprostředkování Bílkových konceptů, které jsou do sebe zaklesnuté. Jeden vychází z druhého, prolínají se celou genealogií jeho života a interpretovi ztěžují badatelskou prezentaci. V procesu stále se rozšiřujícího toku faktografických dat se stalo nejnáročnější popsat neuchopitelnosti Bílkových mystických zkušeností, spolu s tím definovat ideový rámec a uspořádat cykly.

V první literární rovině vyvstal úkol rozřídění literárních odkazů na přímé a nepřímé.

Z přímých zmiňujeme:

1. Bílkovu korespondenci, ať již vlastní, tak s přáteli, obchodními partnery, rodinnou genealogii;

2. Dále nutno přidat Markův přepis Zápisků sochařových (opis deníků sochaře) a v LA PNP zachované osobní poznámky vrstevníka a současně odborníka v oblasti umění;
3. Avšak nejpřímější odkazy jsou Bílkova díla ze všech oblastí výtvarných forem, včetně dobových interpretací.

Nepřímé odkazy jsou bohaté:

1. Jsou zastoupeny v dobovém tisku – zveřejněné umělcovy texty, proslovy, literární aktivity přátel v jeho prospěch, ale zároveň i jeho kritiků;
2. Katalogy výstav a reakce na veřejné aktivity;
3. Za důležité nepřímé prameny je nutné označit vzpomínky švagra Viléma Nečase, které byly ku prospěchu přípravy práce vydány v roce 2015, nutno vzpomenout v úvodu uvedenou studii vrstevníka Emanuela Chalupného a nepochybně zásadní fondy LA PNP: Bílkův, Hlávkův, Zeyerův, Markův fond a Zdeny Braunerové.

Bude-li zvážen počátek reflexí k roku 1896 (seznámení s básníkem Zeyerem a Bílkův opětovný vstup do umělecké dobové scény), tak se dnes živý odkaz Bílkův blíží k sto třiceti letům trvání.

K jeho tématu se opakovaně vydávají nové literární interpretace a jeho témata jsou náměty kvalifikačních prací z různých vědních oborů. Předkládaný text není výjimkou. Do dnešních dnů nevyšel ucelený životopis umělce Františka Bílka. Je to v duchu jeho rozporuplného přijetí českou společností od doby jeho života dodnes? Možné to je. Schopný základ životopisu existuje v nevydaném strojopise Josefa Richarda Marka, který se tématu intenzivně věnoval. Tyto zmíněné podklady pro zpracování práce znamenají pomocný materiál pro snahu o pochopení umělce a člověka Františka Bílka. V průběhu zpracování práce a prozkoumaných indicií se nám zobrazil trend přejímání zažitých schémat, která přejímají pouze částečná fakta. To se projevilo v pojetí Bílkova pobytu ve Francii a definování umělce jako solitéra i v kontaktech se sociálním prostředím. Bílek měl okruh přátel, ke kterým ho pojil vřelý vztah, a to i mimo zásadní přátelské vztahy k Zeyerovi, Březinovi, Vaňkovi a dalším osobnostem. Nebyl nepraktický. Tak, jak byl nadán pro řemeslo sochařské, tak byl schopen i v letech sociální izolace a bídy prakticky uvažovat. Bez těchto vlastností by nebyl schopen postavit dům v Chýnově a nelze pominout, že v roce 1902 si byl schopen koupit pozemek na Hradčanech, který dokázal vhodně směnit za vhodnější (parcela na ostrohu) a postavit zde jedinečný dům.

V prostředí ČČS(H) se občas objeví otázka, zda se Bílek přiklonil k této nově ustavené konfesi pouze z důvodu hledání nových odpovědí na otázky křesťanské víry, či zda byla přítomna i touha prokázat církvi služby jejího umělce, honorovaného řemeslníka. A proč by nemohlo jít jedno s druhým? U tak zásadového člověka, jakým Bílek bezesporu byl, jedno bez druhého nelze. A tento individualistický interpret prokázal své národní církvi službu, na kterou je právem hrdá a připomíná ji. Disertační práce se působením Bílka v ČČS(H)

podrobněji nezabývá. Zájem je soustředěn na dobu vzniku samostatného Československa v době úpadku zájmu o Bílkovo dílo, změnu přechodu umělce s celou svojí rodinou do nově vzniklé církve – zcela v duchu nových křesťanských idejí. S přechodem do třetího pilíře se váže na životní konfesní změnu i Bílkův vstup do členství v České akademii věd a umění a předsednictví její čtvrté výtvarné sekce. Téma nebylo dosud blíže interpretováno a je plánována podrobná studie. Církev československá husitská se tématu Bílek věnuje průběžně. Vydala na toto téma práce, které se staly nezbytnou součástí užitých pramenů. Počinem odborníků z řad CČS(H) je zpracovaná katalogizace děl umělce, které pro církev vytvořil. Podrobnější průnik do tématu František Bílek závisí na zpracování všech archivních pramenů, které v prostředí ČČSH stále probíhá. Další literární odkaz Františka Bílka je shromážděn v archivních fondech, z nichž je část uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, v Archivu města Plzně nalezneme korespondenci Bílka s V. Foerstem a J. Paterou (sbírka lit. rkp. I-X. 1925-2001). Městské muzeum v Počátkách obsahuje nepřístupný fond František Bílek. V Husitském muzeu v Táboře je uložena část odkazu a spravuje Muzeum Františka Bílka v Chýnově. V Praze je zpřístupněna badatelna v Bílkově vile na Hradčanech, nachází se v majetku Galerie Hlavního města Prahy z odkazu Bertý Bílkové.

Nepodařilo se z provozních důvodů vstoupit do archivních pramenů Akademie výtvarných umění, kde doufáme, že v dalším časovém horizontu se podaří doplnit podklady o konkrétní archivní prameny. Plánujeme kontaktovat americkou stopu rodiny Bílka s prosbou o případné doplnění podkladů.

Za přínos v doplnění komplexu Bílkián považujeme čtyři prameny:

1. Audiozáznam z vystoupení Bílka v Českém rozhlase z roku 1935, kde vzpomíná na Otokara Březinu.⁵⁷³
2. Digitalizace archivních pramenů umožnila prohlédnout Kroniky města Chýnov, ze kterých byla čerpána data ve vztahu k Bílkovi.⁵⁷⁴
3. Digitalizace archivu ČAVU, který zprostředkoval kompletní Věstníky čtvrté třídy, ve které Bílek působil. Jeho působení v ČAVU nebylo dosud zpracováno. Obsahem Přílohy č. 4 je přepis Bílkovy přednášky.
4. Idea filmové stopáže se splnila projektem České televize v cyklu *Hledání ztraceného času* pod názvem *Našisočaři*.⁵⁷⁵ Vsouvislostí tématu aktéry lze uvést předcházející

⁵⁷³ Zdroj: APF, AF00227/5, 2. 12. 1934, stopáž 9:06, Kód: 6255, poznámka: digitální.

⁵⁷⁴ <https://digi.ceskearchivy.cz/DA?doctree=1kkoiy&menu=3&id=131063&page=4>

⁵⁷⁵ Více viz In: VANTUCH, P.: *Hledání ztraceného času: Čeští sochaři* [online]. 27. 1. 2018. Praha: Česká televize (ČT2), 2018, 18:15 [cit. 2018-03-30].
Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=aTzUb68cn-w>

díl cyklu s názvem *Česká paleta* věnující se českým malířům první poloviny dvacátého století.⁵⁷⁶

Fondy Literárního archivu Památníku národního písemnictví napomohly v doplnění pramenů, kde např. fond Josef Richard Marek obsahuje v dokumentaci nabídku cen za vystavovaná Bílkova díla, a to ve dvou pramenech. Je zde přesně definována cena sochařových prací. Tato data se mohou stát podklady pro další zkoumání v badatelské problematice ekonomiky díla tohoto veskrze současného umělce. Fond Josefa Hlávky obsahoval cenné použité prameny, zvláště v Hlávkově korespondenci s manželkou. Pro zpracování textu v dobových reáliích bylo cennou možností prohledání digitálních českých archivů. Ve výročních zprávách o městské radě Chýnova jsou obsaženy o rodině Bílků důležité informace.

V úplném závěru si dovoluujeme se záměrem zpřítomnění slov umělce zopakovat závěrečná Bílkova slova přednášky z roku 1908. „*Děkuji vašemu vztaženému gestu žádosti, a že jste mne vyslechli; neboť větší milost je prokázána tomu, kdo mluví, než tomu, kdo poslouchá.*“⁵⁷⁷

⁵⁷⁶ Více viz In: VANTUCH, P.: *Hledání ztraceného času: Česká paleta* [online]. 28. 1. 2018. Praha: Česká televize (ČT2), 2018, 19:44 [cit. 2018-03-30].

Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=L9kUWy1Ld6I>

⁵⁷⁷ MAREK, J. R.: *Stavba budoucího chrámu v nás. František Bílek 1908, Poznámky sochařovy, opis poznámek, strojopis*. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. přír. 67/75, s. 15.

SUMMARY

This thesis looks at the life and work of the artist František Bílek in relation to the theological legacy of Czech Catholic modernism at the end of the nineteenth and early twentieth century over three chapters. Its objective is to answer three questions: Was the artist the mystic he was perceived to be at the time? Can he be termed a modernist? What were his reasons for joining the Czechoslovak Church when it was founded in 1920? The study uses the method of hypotheses which are stated in advance in the questions posed, and then subsequently tested. Another method used is an analysis and comparison of the approach and attitudes of Czech society to the artist during his life.

The introduction describes the study's key indicators with a brief description of the issues, and also the form and structure used.

Part A looks at the environment during the emergence of modern Europe; in particular the conditions giving rise to the struggle for modernism, the circumstances of the First Vatican Council, the Czech Catholic reform movement and the European modernism movement in relation to the central subject of this thesis, artist František Bílek.

Each of the three chapters looks at one of the artist's three periods/pillars. They are divided up according to the dividing lines in František Bílek's life and are based on the divisions given by his biographers E. Chalupný and J. R. Marek, who combined the second and third periods.

The first chapter focuses on the first period/pillar of the artist's life – youth, or human guilt. This period ends in 1901. The young artist was focused on the Virgin Mary, and emphasised pertinent theological content, with his interest gradually transferring to Jesus Christ. A key work of this first period is *Crucified (Crucifix)*. This chapter looks at his family background, the period of his studies at the Academy of Fine Arts, his study visit to Paris and its premature termination. His mystical experiences are recorded during this period (Paris, Chýnov). The chapter looks at Bílek's creative and artistic crisis during this first period, and how it was overcome. In 1896, he met the poet Julius Zeyer. This led him to leave his creative solitude and establish contacts with representatives of Czech Catholic modernism associated with the *Nový Život (New Life)* magazine. Mutual co-operation led

to the printing of reproductions of his works, articles and talks. He also took part in the first Nový Život congress, where he gave a talk which was rejected by the participants. His first creative realisation in architecture was the construction of his own house including a studio in his home town of Chýnov.

In the second chapter, the second period/pillar in his life – adulthood, or Christ, the idea of Jesus Christ became central for Bílek. Substantial changes occur in the artist's life: his friend and supporter, Julius Zeyer, dies in 1901 and his close relationship with Berta Nečasová leads to marriage in 1902. Bílek starts a family and the work he undertakes more closely approximates the needs of contemporary society. The artist has a growing friendship with poet Otokar Březina. A period of anchoring of his philosophical series occurs: Journey, Construction of a Future Domestic Church. During the years of this period, the artist designed and planned equipment of his family house in Hradčany, Prague, completely in the spirit of his own ideas. His house includes elements of modern architecture which were not utilised within Czechoslovakia at the time. This fruitful period ends at the start of the First World War. Over the course of the war, interest in Bílek declined, and the establishment of an independent Czechoslovakia and the subsequent founding of the Czechoslovak Church on 8 January 1920 led to the next new period in the artist's life and works.

These changes in Czech society mark the transition to the third chapter, to the period/pillar of - maturity, or national consciousness. This applies to the years of 1920-1941. The chapter looks at Bílek's change in religious denomination after the establishment of the Czechoslovak Church and his active work within the Czech Academy of Sciences and Arts. Over this period, he created a number of designs and completed works for the Church. At the same time, he focused his interest more on figures from the history of the Czech nation. He became a member and president of the Fourth Arts Department of the Czech Academy of Sciences and Art, and was nominated to many commissions. Through his active involvement and attitude, in 1924-1929 he participated in the implementation of works of art by other artists.

Part B focuses on answering the three questions posed and notes the timeliness of Bílek's ideas and his place in contemporary Czech society. The conclusion presents the benefits of the thesis, and Bílek's theological legacy in relation to his philosophical development and focuses over his life. Also presented is the concept according to his biographer J R Marek and the model of František Bílek's philosophical development in research conclusions. The study undertaken also includes knowledge acquired from the sources from the Czech Academy of Sciences and Arts. The thesis is supplemented with findings from the documents acquired about the artist from audiovisual and digitised archival sources about the period when he actively worked for the Czechoslovak Church after it was established.

And, finally, it should be noted that in his designs and creative output, artist František Bílek engaged themes contained in the Holy Scriptures. He was not involved in profane themes. He also focused his interest on completing monuments and statues of great theological figures in Czech history, many times including Jan Hus, John Amos Comenius, Petr Chelčický and others. He was responsible for honouring their memory even in the twentieth century.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

ACKROYD, P.: *Blake*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-317-8.

ACKROYD, P.: *Albion: kořeny anglické imaginace*. Praha: BB art, 2004. ISBN 80-7341-293-4.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2006.

Bible svatá: písmo svaté Starého a Nového zákona podle posledního vydání kralického z roku 1613. 3. vyd. v ČBS. Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN 978-80-85810-97-4.

Biblio Literární noviny: časopis pro čtenářskou veřejnost - o knihách ze všech stran. Praha: Litmedia, 2015. ISSN 2336-1921, č. 3.

BÍLEK, F.: *Náboženská revue československé církve*. Praha: Ústřední rada československé církve, ročník XIII., č. 6, s. 321.

BÍLEK, F., NETUŠIL, L. (ed.): *František Bílek v Církvi československé husitské*. Praha: Církev československá husitská, 2000. 137 s. ISBN 80-7000-540-8.

BÍLEK, F.: *Album sochaře Františka Bílka*. Hranice: Nový Život, 1897. [11] l.

BÍLEK, F., KUDLÁČEK, J., ed.: *Milostné listy sochaře Františka Bílka slečně Bertě Nečasové, 1901-1902*. Prešov: Vydavatel'stvo Michala Vaška, 2009. 315 s. ISBN 978-80-7165-767-5.

BÍLEK, F., MRÁZOVÁ-SCHUSTEROVÁ, M.: *František Bílek: Výbor z díla: Katalog výstavy, Praha 1986*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1986. 74 s.

BOUŠKA, S. L., POKORNÁ, Z. (ed.), JANÁKOVÁ, I. (ed.): *Sigismund Bouška Františku Bílkovi: (korespondence z let 1895-1916)*. 1. [vyd.]. Praha: Česká expedice ve spolupráci s Památníkem národního písemnictví a Uměleckoprůmyslovým muzeem, 1992. 53 s. ISBN 80-85281-27-9.

BRAUNEROVÁ, Z.: *Za Pravdou, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník II., 1897, č. 5, s. 162-164.

BRAUNEROVÁ, Z.: *Úvod k „Bílkovým modlitbám“*, *Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník III., 1898, s. 18.

BŘEZINA, O.: *Dopisy Otokara Březiny. [Sv.] 3, Františku Bílkovi*. Praha: Fr. Borový, 1932. 187 - [II] s. Paměti. Knihovna literárních vzpomínek a korespondence; sv. 5.

BUTTA, T.: *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH v Praze 1, 2010. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-047-2.

ČORNEJ, P., PRAHL, R. (ed.): *Čechy a Evropa v kultuře 19. století: [sborník symposia pořádaného Národní galerií v Praze a Ústavem pro českou a světovou literaturu ČSAV v rámci Smetanových dnů v Plzni ve dnech 22. - 24. března 1990]*. Praha: Národní galerie v Praze, 1993. 172 s. ISBN 80-7035-050-4.

DEML, J.: *Listy Jakuba Demla Otokaru Březinovi*. Tasov: Jakub Deml, 1933. 208, [3] s.

DENZINGER, H.; SCHÖNMETZER, A.: *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Editio XXXIII. Barcinone; Friburgi Brisgoviae; Romae; Neo-Eboraci: Herder, 1965.

FOERSTER, V., VANĚK, F. B.: *Cestou kříže*. 1. vyd. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2014. 40 s. ISBN 978-80-905719-0-7.

František Bílek v Církvi československé husitské. Praha: Ústřední rada církve československé husitské, 2000, 137 s.

GELMI, J.: *Papežové: Od svatého Petra po Jana Pavla II*. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0457-0.

HERBEN, J.: *T. G. Masaryk: Život a dílo presidenta Osvoboditele*. Vyd. V. Praha: Sfinx. Bohumila Jandy, 1938, 440 s.

HUYGHE, R., ed. a AUBOYER, J.: *Encyklopedie umění nové doby*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1974. 470 s., [26] s. obr. příl. Světové dějiny; sv. 52.

CHALUPNÝ, E.: *František Bílek: tvůrce a člověk*. 1. vyd., České Budějovice: Růže, 1970. 76 s.

JINDRA, M.: *Víra a umění Františka Bílka: sborník projevů pronesených na konferenci k 70. výročí úmrtí umělce (6. 11. 1872-13. 10. 1941): [pořádané 23. listopadu 2011 ve sboru Gustava Adolfa Procházky v Praze 8 - Karlíně]*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Kulturní radou a LHODR, 2012, 133 s. ISBN 978-80-7000-077-9.

JINDRA, M., BUTTA, T.: *Šlápěje Františka Bílka v Církvi československé husitské. K 70. výročí úmrtí umělce*. ÚR ČČSH, Praha 2011, s. 8–39. ISBN 978-80-7000-064-9.

KAŇÁK, M.: *Cesta sochaře Františka Bílka. Theologická revue Církve československé husitské*. Praha: Ústřední rada Církve československé husitské, 1973, ISSN 0139-7702.

KAŇÁK, M.: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva: (Dějinná zkratka let 1800 – 1920)*. 1. Praha: Blahoslav, 1951, 112 s.

KAŇÁK, M.: *K 70. výročí vydání protimodernistických dekretů. Theologická revue církve československé husitské*. 12. Praha, 1979, s. 33-38.

KRAJČI, P., ed., SEDLÁKOVÁ, R., ed., DVOŘÁKOVÁ, D.: *Slavné pražské vily: sto a jeden dům s příběhem*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Foibos Books ve spolupráci s Národním technickým muzeem, 2012. 346 s. ISBN 978-80-87073-51-3.

KREJČÍ, K. T.: *John Henry Newman - život a dílo v kontextu boje za univerzalitu církve*, Praha, 2017. Disertační práce. Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova. Vedoucí práce Doc. ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

KRÁLÍČEK, P.: *Úvod do speciální neurofyzologie*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 2002. 230 s. ISBN 80-2460-350-0.

KROFTA, K.: *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, B. Janda, 1946.

LAMAČ, M.: *Myšlenky moderních malířů: Od Cézanna po Dalího*. 4. přepracované vyd. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0087-0.

LÁŠEK, J. B.: František Náhlovský a reformní program z roku 1848 na obovu církve v Čechách: Ke 180. výročí narození F. Náhlovského. *Theologická revue: Církve československé husitské*. Praha, 1987, 58(20), 171-182.

LÁŠEK, J. B.: Český teolog první poloviny XIX. Století Vincenc Zahradník (1790 – 1836): Ke 150. výročí úmrtí zapomenutého obrozeneckého kněze. *Theologická revue: Církve československé husitské*. Praha, 1986, 57(19), 143-148.

LEDUC, E.: *Dictionnaire du Panthéon de Paris: Précédé d'un historique du Lieu*. Éditions Publibook. Paris – France: Publibook, 2013.

LENDEROVÁ, M.: *Zdenka Braunerová*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 230 s., [24] s. obr. příl. Osudy; sv. 21. ISBN 80-204-0868-1.

LODR, A.: *Josef Hlávka: Český architekt, stavitel a mecenáš*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1988. 299 s. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti; Sv. 88.

MAREK, J. R.: *Básník a sochař: Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901*. Praha: Za svobodu, 1948, s. 232.

MATYS, R.: *V umění volnost: kapitoly z dějin Umělecké besedy*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2003. 356 s. ISBN 80-200-1138-2.

Mistr František Bílek. *Náboženská revue*. 1941, s. 321.

MRÁZOVÁ, M.: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění: A-M*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995, 546 s. ISBN 80-200-0521-8.

Myšlenky moderních sochařů. 2. vyd. Praha: Obelisk, 1971, 517 s.

MUCHA, J.: *Alfons Mucha*. V Praze: Panorama, 1980.

MYSLÍN, P.: František Bílek a kniha. V Řevnicích: Arbor vitae, 2011. Edice Františka Bílka. ISBN 978-80-87164-79-2.

MŽYKOVÁ, M.: *Vojtěch Hynais*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1990. 108 s. Malá galerie; sv. 43. ISBN 80-207-0007-2.

NÁHLOVSKÝ, F.: *Versammlung von Geistlichen, gehalten zu Prag am 18. und 22. Mai 1848*. 1. vydání, Praha 1848, v komisi F. A. Crednera a Kleinbuba v Praze, vytiskla Arcibiskupská

knihtiskárna v Praze s vlastnoručními poznámkami Františka Náhlavského, tisk, 31 list.
LA PNP, fond Náhlavský, II 31

NEČAS, V., SUCHÝ, V. (ed.): *Bílek: svědectví o bratru Františkovi*. Vydání první. Praha: Malvern, 2015. 316 stran, 30 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-80-7530-026-3.

NEMEC, L.: The Czech Jednota, the Avant-Garde of Modern Clerical Progressivism and Unionism. *Proceedings of the American Philosophical Society*, vol. 112, no. 1, 1968, pp. 74–100.

NOBLE, I., a HRADÍLEK, P.: *Budoucnost modernismu?: ročenka časopisu Getsemany: sborník ze semináře, Praha, 1.- 3. 5. 1997*. Praha: Sít', 1999. ISBN 80-86040-11-9.

Nový život: Měsíčník pro umění, vzdělání a zábavu. Nový Jičín: Karel Dostál Lutínov, 1902, 7.

Österreichisches Biographisches Lexikon und biographische Dokumentation. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften ©2003–2017 Alle Rechte vorbehalten. ISBN: 978-3-7001-3213-4.

PANOCH, P. et al.: *Slavné vily Pardubického kraje*. 1. vyd. v jazyce českém. Praha: Foibos, 2009. 210 s., ISBN 978-80-87073-12-4.

PIUS X.: *Encyklika J. S. Papeže Pia X. „Pascendi Dominici gregis“: o učení modernistův*. Překlad Václav Smolík. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1911. 423 s. Dědictví sv. Prokopa; Sv. 52.

PETRÁČEK, T.: *Bible a moderní kritika: česká a světová progresivní exegeze ve víru (anti) modernistické krize*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-248-4.

PROCACCI, G.: *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Dějiny států. ISBN 80-7106-152-2.

PROCHÁZKA, A.: *České kritiky: František Bílek. Výstava v kostele sv. Martina ve zdi. Moderní revue*. Praha, 1922, s. 11-12.

RAHNER, K., VORGRIMLER, H.: *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-934-8.

ROOKMAAKER, H. R.: *Moderní umění a smrt kultury*. Vyd. I. Praha: Návrat domů, 1996, 232 s. ISBN 80-85495-49-x.

SALESKÝ, F., a DI PIETRA, V, ed.: *Duchovní nauka*. 1. vyd. Brno: Cesta, 1990. 99 s. ISBN 80-85319-17-9.

SCHWEITZER, A.: *Die Religionsphilosophie Kants vor der Kritik der reinen Vernunft bis zur Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft*, Tübingen, J. C. Mohr, 1899.

STOPCZYK, S. K.: *Stanisław Wyspiański*. Wyd. 2. Warszawa: Kraj. Agencja Wydaw., 1984. 48 s. Abc. Malarstwo polskie.

SPISAR, A.: *Ideový vývoj církve československé: (nástin)*. Praha: Ústřední rada církve československé, 1936. 438 s. Edice Blahoslav; sv. 12.

ŠMÍD, M.: *Masaryk a česká Katolická moderna*. Brno: L. Marek, 2007. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-86263-98-4.

ŠLECHTOVÁ, A., LEVORA, J.: *Členové České akademie věd a umění 1890-1952*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2004. 443 s. ISBN 80-200-1066-1.

ŠTYCH, A.: *Katalog pavillonu král. hlav. města Prahy a odborných skupin městských: na výstavě Obchodní a živnostenské komory Pražské pořádané k oslavě 60letého panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.* [Praha: s.n., 1908].

URBAN, O.: *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

URBAN, R.: *Die Tschechoslowakische Hussitische Kirche*. Marburg/Lahn: J.G. Herder-Institut, 1973. viii, 327 s., [4] s. obr.přil. Marburger Ostforschungen; Bd. 34. ISBN 3-87969-103-7.

VÁCLAVEK, B., ed.: *Český listář: 296 českých listů z šesti století*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1949. 451, [4] s.

VANĚK, F. B.: *Vlaštovky se vracejí: kniha pamětí*. V tomto nakladatelství 1. vydání. Pelhřimov: Matice Křemešnická, 2016. 255 stran. ISBN 978-80-905719-5-2.

VANĚK, F. B.: *Sochař mystik, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník I., 1896, č. 3-4.

WEIS, M.: *Zneužili odkaz Jana Valeriána Jirsíka: Sonda do problematiky ideologického zneužití postavy Jana Valeriána Jirsíka v 50. letech 20. století. Theologická revue: Církev československé husitské. Praha, 2016, 87(2), 186-198.*

VINŠ, P. J.: *Starokatolická obec v Praze a její vztah k vznikající Církvi československé. Theologická revue. Praha, 2008, 1-2.*

VÍT, O.: *František Bílek a jeho přátelé ze světa kultury a umění: K letošnímu půlstoletí od úmrtí velkého výtvarníka. Theologická revue. 1989, s. 87-89.*

VEVERKOVÁ, K.: *Dílo Antona Krombholze a jeho význam pro reformní teologické myšlení v Čechách*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2004. 228 s. Pontes pragenses; sv. 32. ISBN 80-86263-47-9.

VOGEL, J.: *Herman Schell, apologeta a dogmatik: dílo katolického modernisty a jeho vliv na církev československou husitskou*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2001. 200 s. Pontes pragenses; sv. 16. ISBN 80-86263-18-5.

VOLAVKA, V.: *České malířství a sochařství 19. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

WINTER, E.: *Josefinismus a jeho dějiny: příspěvky k duchovním dějinám Čech a Moravy, 1740-1848*. Praha: Jelínek, 1945.

WINTER, E.: *Bernard Bolzano a jeho kruh: Přeložil a některými poznámkami doplnil Zdeněk Kalista*. Brno: Edice Akordu v Brně, 1935, s. 231.

WITTLICH, F. a kol.: *Vojtěch svobodný pán Lanna, sběratel, mecenáš, podnikatel*. Publikace k výstavě. Uměleckoprůmyslové museum v Praze, Praha 1996, ISBN 80-7101-034-0.

WITTLICH, P.: *Česká secese*. 2. vyd. Praha: Odeon, 1985. 379, [34] s. České dějiny; sv. 52. 01-502-85.

WITTLICH, P.: Sekvence symbolismu. *BULLETIN NÁRODNÍ GALERIE V PRAZE*. Praha, 2015, (XXV.), ISSN 0862-8912.

WITTLICH, P., BABOROVSKÁ, S. a SRP, K.: *František Bílek a jeho pražský ateliér*. Vyd. 1. V Řevnicích: Arbor vitae, 2010, 173 s. ISBN 978-80-87164-51-8.

WEINFURTER, K.: *Ohnivý keř: odhalená cesta mystická*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Zmatlík a Palička, 1930. 288 s. Knihovna šťastných lidí; sv. 37.

WATNEY, S.: *Fantastic Painters*. 1. London: Thames and Hudson, 1977, No pag.

ZEYER, J., BÍLEK, F.: *Básník a sochař*. První vydání. V Praze: Za svobodu, 1948. 232-[] s., [38] s. obr. příl. Za svobodu. Řada III; sv. I.

ZÁBA, G.: *Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea jeho veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.: Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848 – 1898*. 1. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898.

Archivní dokumenty

Památník národního písemnictví

BÍLEK, F.: O kritice. *Život*, ročník 1898, s. 300, s. 20-21.

BÍLEK, F.: fotografie. LA PNP, fond Marek, Josef Richard, č. inv. 4618-4620, č. přír. 67/75.

BÍLEK, F.: *Dopis Zdeňce Hlávkové nedatováno, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Hlávka, Josef; č. inv. 135-138; č. přír. 42/09. Praha.

BOUŠKA, S.: *Tvář Kristova, Nový Život*, vyd. Karel Dostál Lutínov, ročník II., 1897.

BOUŠKA, S.: *Bílkův dům. Život*, ročník 1899, s. 344. Více viz <http://depositum.cz>. Zdroj citován 15. 2. 2018.

HLÁVKOVÁ, Z.: *Dopis Josefu Hlávkově z 25. 5. 1900, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Hlávka, Josef; č. inv. 135-138; č. přír. 42/09. Praha, 1900.

CHALUPNÝ, E.: *Dopis Bílkovi, Frant., rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 133-134, č. přír. 33/64. 1917.

JESENSKÁ, R.: *Dopis Františku Bílkovi z 8. 6. 1901, rkp.: Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, F.; č. inv. 135-138; č. přír. 33/64. Praha, 1901.

MAREK, J. R.: *František Bílek. Sochař – grafik*, Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, č. fondu: 1054, inv. číslo: 1147.

MAREK, J. R.: *Stavba budoucího chrámu v nás. František Bílek 1908, Poznámky sochařovy*,

opis poznámek, strojopis. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Fond Marek, Josef Richard, inv. číslo: 385-3854, č. příř. 67/75.

MAREK, J. R.: *Pracovní poznámky k tématu William Blake*, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3828, č. příř. 67/75.

MAREK, J. R.: *Hoch si kupoval obrázky. Studie věnovaná Františku Bílkovi*, rkp., Fond Marek, J. R., LA PNP, č. inv. 3609, č. příř. 67/75.

MAREK, J. R.: *Tisky a výstřižky: František Bílek – sochař duše*. LA PNP, fond Marek, Josef Richard, č. inv. 4013, č. příř. 67/75.

SVOBODOVÁ, R.: *Dopis Františku Bílkovi z 16. 10. 1898*, rkp.: *Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, Frant.; č. inv. 176-177; č. příř. 33/64. Praha, 1901.

ZEYER, J.: *Dopisy Františku Bílkovi*, rkp.: *Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 161-175; č. příř. 6/13; Praha, 1896 (15 dopisů)

ZEYER, J.: *Dopisy Františku Bílkovi*, rkp.: *Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 176-191; č. příř. 6/73; Praha, 1897 (16 dopisů)

ZEYER, J.: *Dopisy Františku Bílkovi*, rkp.: *Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 192-207; č. příř. 6/73; Praha, 1898 (15 dopisů)

ZEYER, J.: *Dopisy Františku Bílkovi*, rkp.: *Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 208-222; č. příř. 6/73; Praha, 1899 (14 dopisů); č. inv. 223-232; č. příř. 6/73; Praha, 1900 (9 dopisů)

ZWEIG, S.: *Dopis Bílkovi, Frant.*, rkp.: *Památník národního písemnictví*. Fond Bílek, František; č. inv. 191, č. příř. 33/64. 1917.

Česká akademie věd a umění

Věstník České akademie věd a umění. Praha, 1920, 28–29(-). ISSN 1802-5765.

Věstník České akademie věd a umění. Praha, 1921, 30 (1, 3, 4, 5, 6). ISSN 1802-5765.

Věstník České akademie věd a umění. Praha, 1920, 31 (2, 3-4, 5, 6, 7). ISSN 1802-5765.

Věstník České akademie věd a umění. Praha, 1923, 32 (1-2, 3-4, 7, 8-9), ISSN 1802-5765.

Věstník České akademie věd a umění. Praha, 1926, 35 (1-2), ISSN 1802-5765.

Věstník České akademie věd a umění. Praha, 1927, 36 (1-2, 3-4, 5-6, 7-9), ISSN 1802-5765.

Věstník České akademie věd a umění. Praha, 1928, 37 (1-2, 7-9), ISSN 1802-5765.

Věstník České akademie věd a umění. Praha, 1929, 38 (1-3, 4-6, 7-9), ISSN 1802-5765.

Elektronické odkazy

<https://archive.org/details/enchiridionsymbo00denz>

<https://arbredor.com/ebooks/GrandsInities.pdf>

<https://www.avu.cz/en/document/historie-avu-%E2%80%93-text-ji%C5%99%C3%ADho-t-kotal%C3%ADka-z-r-1999-822>

<http://www.artbiogs.co.uk/2/schools/academie-colarossi>

<http://www.avcr.cz/cs/o-nas/historie/predstavitele-ceske-akademie-ved-a-umeni/>

<https://www.avu.cz/document/historie-avu-%E2%80%93-text-ji%C5%99%C3%ADho-t-kotal%C3%ADka-z-r-1999-822>

<https://www.avu.cz/document/p%C5%99ehled-pedagog%C5%AF-avu-do-roku-1990-820>

<http://www.badatelna.eu/fond/5098/inventar/>

<http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes>

<http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-04.2.4.11&e=-----en-20--1--txt-txIN----->

<https://www.britannica.com/biography/Henry-van-de-Velde>

<https://www.britannica.com/art/theater-building/Developments-in-the-19th-century#ref464013>

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb121604181>

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb12450606w>

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb13168227h>

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb14846251t.public>

<http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb14911633b>

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-parkcivilizace/216411058091022/>

<http://digi.ceskearchivy.cz/cs/4227/138>

<https://digi.ceskearchivy.cz/DA?doctree=1kkoiy&menu=3&id=131063&page=4>

<http://www.ccschk.cz/dieceze/vikariat-hradec-kralove/hradec-kralove/nas-sbor/rekonstrukce/>

<http://www.digital-guide.cz/cs/poi/pomniky/socha-mojzise/>

<http://depositum.cz/knihovny/zivot/strom.clanek.php?clanek=23889>

<http://depositum.cz>

<https://www.duden.de/rechtschreibung/Gesamtkunstwerk>

<http://www.isabart.org/person/19044>

<http://www.farnost.katolik.cz/chynov/historie.htm>

<http://ghmp.cz/46-dum-frantiska-bilka-v-chynove/>

<http://ghmp.cz/frantisek-bilek/>

<http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.P-1420/>
<http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.P-1452/?&page=9>
<http://www.sofi.ucl.ac.be/blondel/recherche/publications/OC2.html>
<http://www.ghmp.cz/online-sbirky/detail/CZK:US.P-432/>
<http://www.grande-chaumiere.fr/fr/>
<http://www.chynov.cz/bilkuv-dum/d-60303/p1=2095>
<http://www.chynov.cz/historie-mesta/d-60293>
<https://www.chemheritage.org/historical-profile/john-dalton>
[www.jstor.org/stable/986102.](http://www.jstor.org/stable/986102)
<http://www.katedralasvatehovita.cz/cs/historie-a-dedictvi/informace-o-kaplich-a-svatych/bilkuv-oltar>
<http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMCP.do?id=28894&author=>
<https://kramerius.lib.cas.cz/client/index.vm?page=doc&q=v%C4%9Bstn%C3%ADk+%C4%8Desk%C3%A9+akademie+v%C4%9Bd+a+um%C4%9Bn%C3%AD+1926&page=doc&rows=#pid=uuid:fc8a8094-a962-11e1-2957-001143e3-f55c;hist=2;pmodel=periodicalitem>
<http://www.lannuv-palac.cz/rodlannu>
<http://www.musee-bartholdi.fr/>
<http://www.musee-orsay.fr/fr/collections/catalogue-des-oeuvres/resultat-collection.html>
<https://www.musees-midi-pyrenees.fr/encyclopedie/artistes/jean-antoine-injalbert/>
<http://www.ngprague.cz/exposition-detail/tajemne-dalky-symbolismus-v-ceskych-zemich-1880-1914/>
<http://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1012507>
<http://opac.nm.cz/authorities/34046?locale=cs>
<http://www.svumanes.cz/spolek/historicky-seznam-clenu>
<http://www.tate.org.uk/learn/online-resources/glossary/a/academie-colarossi>
<http://www.tfsimon.com/academie-colarossi-paris.htm>
<http://pamatkovykatolog.cz?element=685650&action=element&presenter=ElementsResults>
<http://paris1900.lartnouveau.com/documents/injalbert.htm>
<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=fyzick%C3%BD>
<http://sechtl-vosecek.ucw.cz/cml/fotografie/foto0922.html>
<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/mystika>
<http://svumanes.cz/spolek/historie-svu-manes>
[http://search.obvsg.at/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?institution=ONB&vid=ONB&onCampus=false&lang=ger&docId=ONB_aleph_onb06000038469.](http://search.obvsg.at/primo_library/libweb/action/dlDisplay.do?institution=ONB&vid=ONB&onCampus=false&lang=ger&docId=ONB_aleph_onb06000038469)

<http://www.vallila.cz/plastiky-frantiska-bilka.html>

<https://w2.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/constitutio-dogmatica-pastor-aeternus-18-iulii-1870.html>.

https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/59/20/93/stavitele_chramu.pdf.

Audiovizuální archiv Českého rozhlasu

Zdroj: APF, AF00227/5, 2. 12. 1934, stopáž 9:06, Kód: 6255, poznámka: digitální.

Zdroj: APF, AF00545/3, 22. 10. 1942, stopáž: 7:24, kód: 8593, poznámka: digitální.

Audiovizuální archiv České televize

In: VANTUCH, P.: *Hledání ztraceného času: Čeští sochaři* [online]. 27. 1. 2018. Praha: Česká televize (ČT2), 2018, 18:15 [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=aTzUb68cn-w>

In: VANTUCH, P.: *Hledání ztraceného času: Česká paleta* [online]. 28. 1. 2018. Praha: Česká televize (ČT2), 2018, 19:44 [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=L9kUWy1Ld6I>

Seznam vyobrazení v textu

Obr. 1 *František Bílek – struktura textu v konceptu Ligneae vitae*

Obr. 2 *Digitální archiv SOA v Třeboni (výřez)*

Obr. 3 *Porucha barevného spektra*

Obr. 4 *Schéma Bílova přístupu k životu*

Obr. 5 **IDEOVÝ VÝVOJ BÍLKOVA DÍLA DLE J. R. MARKA**

Obr. 6 **KONCEPT F. BÍLKA STAVBA BUDOUCÍHO CHRÁMU V NÁS**

Obr. 7 **SCHÉMA IDEOVÉHO VÝVOJE FRANTIŠKA BÍLKA – prostupnost pilířů**

Obr. 8 **BÍLKOVO POJETÍ DUCHOVNÍHO (KONTEMPLATIVNÍHO) PROSTORU**

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Acton	20
Akvinský, T.	21, 79
Ankvic ze Lvova	34, 35, 36
Anton, Alois	45
Aurier, A.	51
Arbes, J.	109

B

Baader	37
Balfour, A. J.	27
Baar, J. Š.	46, 73, 93, 100, 119
Bárta	108
Bartholdi, F. A.	60
Beethoven, L. van	109
Benigni, Umberto	33
Benedikt XV.	95, 96, 100, 113, 115, 120, 131
Benkert	37
Beneš, E.	98, 144
Berckx, P.	34
Beardsley, A.	51
Beyus	144
Bezruč, P.	102, 109
Bílek, F.	10-17, 49-75, 77-91, 93-95, 98, 100-111, 113, 117-119, 121, 123-131, 134-144, 146-161
Bílek, J.	109
Bílková, B.	142,
Billot, L.	133
Bittner, V.	73
Biskup z Nancy	23
Blake, W.	137, 138, 139, 140
Blaschková z Mitrovic	93
Blondel, M.	22, 23, 24, 25
Bobek, V.	142
Boetinger, H.	125, 126
Bolzano, B.	35, 36, 37, 38, 39, 42
Boromejský, Karel	33
Bourdelle, A.	109, 112, 124
Bourges, E.	58
Bouška, S.	13, 68, 69, 73, 74, 76-80, 93, 119, 137, 147, 155
Brandl, P.	76
Brokoff	108

Bráf, A.	122
Braunerová, Z.	58, 59, 67, 69, 70, 74, 78, 79, 82, 87, 92, 93, 101, 107, 112, 137, 147, 151, 159
Brunetière, F.	23, 26
Brütt, F.	76
Březina, O.	69, 72, 85, 87, 94, 103, 109, 111, 119, 128, 145, 163
Buonaiuti, E.	25
C	
Capaccini	36
Carovè	37
Cladder, H. J.	22
Clésinger, A.	60
Commer	29
Comte, A.	21, 26
Contamine, A.	133
Cornelius	76
Crane, W.	68
Coudenhove	99
Czech, Amadeus	45
Č	
Čáka, J.	91
Čapek, J.	57
Čapek-Chod, K. M.	87, 88, 109, 112, 123
Čelakovský, J.	122
Čermák	127
D	
Dalue, A.-J.	59
Darboy, G.	20
Delassus	29
Delville, J.	144
Deml, J.	13, 66, 72, 93, 117, 118, 141, 142
Dittrich, Josef	42
Dlouhý-Pokorný, E.	73, 120
Dobrovský, Josef	46, 153
Dostál Lutinov, Karel	13, 46, 56, 57, 61, 63, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 93, 140, 151
Döllinger, J. I.	19, 43, 44
Doubrava, F.	79
Duce	116
Duchesne, Luis	24
Dvořák, František Xaver	13, 46, 70, 73, 108, 109
Dvořák, M.	122
Dyk, V.	109
De Lai, Gaetano	30
E	
Einstein, A.	95
Eisenkolb, V.	44
Effenberger, František	35
Ehrhard, Albert	30
Emingerová, H.	107, 112

Engelmüller	108
Exner, František	38, 42, 105
F	
Fanta, J.	82, 108, 110
Farský, K.	100, 114, 121
Feilmoser	37
Ferdinand	34
František Ferdinand	96, 113
František Josef I.	52
Ferrari, G.	28
Fesl, Michal Josef	35, 37
Fiala, K.	91
Fibich, A.	109
Fischer, E. L.	30
Fitzalan-Howard, Henry	20
Foerster, V.	57, 80, 81, 93, 107, 112
Foerster, J. B.	109, 126, 127
Fogazzaro, A.	26, 28
Fonsegrive, George	22, 23, 26
Frangeš	66
Franke, E.	108, 112
Freud, S.	95
Furnier	61
Führich	76
G	
Galton, F.	139
Garibaldi, G.	18
Gasparri	115
Gau	35
Gauguin, P.	51, 59
Gebauer, J.	122
Gelmi, J.	18, 20, 21, 30, 33, 96, 116, 117
Gessenius	37
Glasborn, William	20
Gočár, J.	81, 127
Goll, J.	122
Graf, Artur	26
Günther, Anton	37
H	
Hajn, A.	96
Hahn	37
Hanuš, J.	122
Harnack, Adolf von	24
Havlíček, M.	108
Havlíček Borovský, Karel	38, 39
Haynald	44
Havelka, M.	108, 123
Hecker, P.	29
Heiner, F.	29
Heinschel von Heinegg	94, 105

Hemelík, J.	129
Hellraeth	29
Hertling, Georg von	29
Herbart	38, 79
Herben, J.	97, 98, 99
Herčík, J.	79
Hergenröther	20
Herites, F.	123
Hermann-Otavský, K.	21, 25, 29, 128
Hill	38
Hilbert, K.	125, 126, 127
Hirscher	37
Hitler, A.	116, 132
Hlavatý, V.	79
Hlavinka, A.	79
Hlávka, J.	57, 59, 82, 83, 84, 92, 103, 105, 122
Hlávková, Z.	105, 122
Hlávková, M.	122
Hník, F. M.	121
Hnojek, Antonín Vojtěch	36, 38
Hoensbroech, Paul von	29
Hompel, von	29
Holeček, F.	73
Houser, F.	122
Houviller	29
Hostinský, O.	122
Hošek, F.	79
Hrdlička, Václav	45
Hundertwasser	144
Hügel, Karl von	26, 27, 28
Hurdálek, J. F.	34, 35
Hus, Jan	126, 131, 141, 142, 153, 164
Hviezdoslav, P. O.	109
Hynais, V.	55, 59, 62, 65, 92, 94, 105, 151
Hýsek, M.	128

CH

Chalupný, E.	14, 15, 85, 117, 118, 119, 130, 142, 147, 152, 159, 162
Chelčický, P.	46, 79, 97, 122, 126, 143, 164
Chlumecký, A.	73
Chvála, E.	123

I

Injalbert, J.-A.	59, 60, 62, 65, 92, 149, 151
Iška, František	45

J

Jaksch, Ignác	34, 35, 38
Jakubec, J.	122
Jan XXIII.	20, 48
Jan Milíč z Kroměříže	126
Jan Roháč z Dubé	118
Janiš, F.	79

Janoušek, L.	142
Jelínek	108
Jansa	108
Jarck	34, 36
Jareš, J.	109, 112
Jenewien	73
Jeroným Pražský	117, 118, 126, 141
Jesenská, R.	69, 94, 105, 106
Jiránek	109
Jirásek, A.	109, 123, 124
Jireček, J. K.	122
Jirsík, Jan Valerián	43, 45
Jonáš, K.	122
Josef II.	112
Joyce, J.	95
Jüstel, Josef Alois	34

K

Kadeřávek, E.	79
Kadlec, K.	125
Kafka, B.	127
Kachnik, J.	79
Kalašová, M.	108, 112
Kalašová, M.	123
Kalašová, Z.	108, 112
Kampf, A.	76
Kamarýt, J. V.	35
Kant, I.	21, 23, 26, 79
Kaňák, Miloslav	18, 34, 35, 39, 42, 48, 75, 77, 79, 136, 141, 143
Kaňka, J.	123
Karásek, J.	87
Kašpar, František	45
Katz, J.	128
Katz, L.	123, 128, 132
Kazimír, L.	98
Kláštorský	127
Kláštorská, A.	128
Klofáč, V.	96, 98
Klouček, C.	126, 127
Kofránek, L.	127
Kolomazník, V.	142
Kolovrat, František Antonín	34
Komárková, J.	52
Komenský, Jan Amos	46, 51, 97, 119, 122, 126, 131, 153
Kordač, F.	100, 114, 119, 120, 131
Kosina	99
Kotěra, J.	124
Kupka, F.	59, 144
Kovář, F.	76, 100, 121
Kovařovic	109
Kozlovský, F.	58
Kramář, K.	96, 98
Kramolín, J.	76
Kratina, F.	89

Krolmus, V.	39
Krombholz, Antonín	35, 36, 38, 42
Krug	37
Kučera, Z.	148
Kvapil, J.	122

L

Laberthonnière, L.	22, 23, 26
Lagrande	133
Lamennais, Félicité Robert de	22, 23
Landa	108
Lanna, V.	57, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 92, 148, 149
Lauda, R.	57, 108, 112
Lebeda, O.	57
Léger, L.	109
Lemière, Emmanuel	23
Lenz, A.	79
Lev Thun	35, 42
Lev XIII.	20, 21, 23, 25, 79
Levý	76
Lhota, A.	55
Liebscher	108
Loisy, Alfréd	22, 23, 24, 28, 30
Lorenz Fischer, Engelbert	30

M

Maasen, Fridrich	45
Maignon, Charles	29
Maindrón, H.	60
Maistre, Joseph de	23
Magliore	117
Machar, J. S.	102, 109
Malý	108
Mánek, J.	121
Mánes, J.	122, 127
Marek, A.	35
Marek, J. R.	13, 14, 55, 57, 59, 60-64, 66, 67, 71, 72, 74, 75, 77, 78, 80, 82, 83, 85-90, 104, 106, 130, 131, 135-140, 148, 150, 152-155, 157, 161-163
Maresch	42
Marr, C.	76
Marold, L.	58, 59
Mařák, J.	55, 57, 82, 105
Mařatka, J.	109, 126, 127
Masaryk, T. G.	45, 46, 48, 79, 88, 96, 97, 98, 99, 109, 113, 122, 125
Máslo	91
Mauder, J.	56, 57, 92, 123, 128
Max, G.	76
Melchior Sartò, Giuseppe	30
Menšík, J.	108, 112
Merry del Val, R.	30
Merežkovskij, D. S.	109
Mestrovíč, L.	109, 127

Metternich, Klemens Wenzel von	34, 39
Meyer, Ferdinand	44
Meyer, A.	104
Minocchi, Salvatore	25, 26
Mistrangelo	26
Montini	116
Montos, F.	98
Moureau, G.	144
Mrázová, M.	142, 145
Mrštík, V.	108, 112
Mucha, A.	57, 58, 59, 92, 124, 126, 127, 144, 167
Müller, J.	30
Murri, Romolo	25, 26, 28
Murillo, B. E.	76
Mussolini	115, 116, 132
Myslbek, J. V.	55, 56, 59, 64, 65, 108, 109, 124, 149

N

Náhlovský, František S.	39, 40, 41, 42, 43
Náhlovský, Vincenc	39
Nebuška, O.	109
Nečas, V.	14, 15, 49, 52-60, 62, 63, 65, 66, 67, 70, 72, 75, 85, 91, 106, 107, 108, 121, 130, 140, 148, 159
Nečasová, B.	66, 91, 93, 94, 163
Nejedlý, Z.	122
Nejedlý, O.	126
Nekut, prof.	66
Němrovič-Dančenko, V.	109
Neuman, S. K.	20, 88, 122
Neureiterová	66
Newman, J. H.	17, 19, 20, 27, 28
Neuschl, R.	79
Niederle, L.	122
Nittel, Anton	45
Nosecký	76
Novák	109

O

Obrovský, J.	123, 124
O'Connel	28
Ollé-Laprune, L.	22
Ondrůšek, F.	94, 106
Ondříček	109
Opolský, J.	109
Ostrčil, J.	123
Overbeck	76

P

Palacký, František	38
Pammrová, A.	87
Panuška	57, 108, 144
Patera, J.	160
Paulus	37

Pavlík, M.	100, 119
Péladan, J.	144
Pierling, P.	34
Pilat	34
Písecký, J.	76
Pištěk, František de Paula	34
Pirner, M.	55, 56, 57, 76, 92, 144
Pius IX.	18
Pius X.	19, 21-33
Pius XI.	115, 116, 132
Pius XII.	116, 132
Plassmann	29
Plečník, J.	109, 124
Podlesák	38
Pospíšil, J.	79
Poulet, E.	33
Principe, G.	96
Procházka, A.	91
Procházka, L.	111, 113
Procházka, M.	46, 79
Procházka, G. A.	50, 81, 120, 148

R

Rakus, Th.	44
Rais, K. V.	126
Rašín, A.	96
Rauscher	44
Redon, O.	51, 151
Reichlin-Meldegg	37
Reikens, Josef Hubert	45
Reiner, J.	76
Rembrant, H. van Rijn	76
Renzo de Felice	116
Rezek, A.	122
Ribbentrop	117, 132
Rieger, L.	44, 122
Richard	24
Ritter von Schulte, Johann Fridrich	45
Rodin, A.	88, 108, 109, 112
Röhr	37
Rosmini, Antonio	21
Rosegger, Peter	44
Rössler, Augustin	29
Rost, Antonín	36, 37, 38
Rossum, W. van	133
Rubens, P. P.	76

Ř

Řehák, A.	79
Řezáč, F. J.	39

S

Saleský, František	21
--------------------	----

Salzmann	37
Salis de Saglia, A. J.	59
Saska, Jan	45
Sedláček, A.	52, 122
Semeria, Giovanni	26
Schell, Hermann	21, 25, 29, 30, 121
Schikaneder, J.	125
Schiele, E.	144
Schneider, František	35, 37, 38, 39
Schmidt, L.	123, 124, 126, 127
Schnitzer	30
Schrenk z Notzingu, Alois Josef	36, 37, 38, 42
Schweitzer, Albert	21
Sixtus V.	21
Skalík, F.	73
Skarbina, F.	76
Skrbenský z Hříště, Lev	47
Sláma Bojenický, F.	35
Slaviček, A.	108
Smetana, B.	87, 88, 109, 111, 119, 131, 153
Smolík, Václav	19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32
Soukup, F.	98
Sova, A.	102, 109
Spencer, Herbert	21, 26
Spinoza, Benedetto	26
Spisar, Alois	30, 47, 97, 121
Statečný, K.	97
Stašek	109
Stibral, J.	126, 127
Sbibor, F.	120,
Steinhuber	28
Stojan, Antonín Cyril	46
Stoppani, J.	37
Strossmayer	43, 44
Stretti, A.	108
Stuck, F.	76
Sturzo, L.	115
Strachovský	108
Stravinski, I.	95
Střebský, T.	79
Suk, J.	109
Sušil, František	46, 79
Sychra, M. J.	35
Svobodová, R.	69, 91
Swedenborg, E.	137, 138

Š

Šalda, F. X.	88, 109
Šetelík	108
Ševčík, P.	66, 109
Šimek	108
Šimon, F.	126, 144
Škréta, K.	76
Španiel, O.	127

Špillar	57, 108
Štampach, Ivan	20
Šulc, Václav	46
Štefánik, M. R.	98
Štulc, M.	79
Štursa, J.	122, 123, 124, 125
Švabinský, M.	103, 108, 123, 124, 125, 126, 128, 144
Švehla, A.	98, 107
T	
Theiner	37
Thun, L.	35, 42
Thoma, H.	76
Thomayer, J.	55
Tomáš Štítný ze Štítného	111, 126
Tomec	108
Trtík, Z.	121
Třebízský, V. B.	46, 111
Turek, A.	91, 106, 127
Tylínek, A.	120
Tyrrell, G.	24, 26, 27, 28
U	
Uhde, E.	76
Úprka, J.	68, 122, 126
Urban, O. M.	38, 43, 44, 144
Urban, R.	47
V	
Váchal, F.	144
Valdambrini, P.	26
Valec	108
Vaněk, F. B.	56, 57, 61, 63, 65, 66, 73, 78, 79, 80, 81, 92, 93, 140, 141, 142, 148, 149, 150, 151
Venerabilis, B.	15
Vilém II.	33
Vives y Tutó	30
Vlček, J.	122
Vojáček, V.	79
Vojnovič, I.	109
Vošahlík, A.	142
Votka, J.	79
Vrchlický, J.	73
Vychodil, P. J.	79
W	
Ward, Wilfrid	28
Watts, G. F.	51
Wegschneider	37
Weiss, O.	29
Wenzig, J.	42
Wernz, Franz Xaver	33
Wilson, W.	96, 125

Winter, Z.	122
Wirth, Z.	122
Wittlich, P.	51, 57, 61, 64, 65, 68, 82, 84, 85, 87, 88, 105, 144, 151
Wyspiański, S.	59, 151
Z	
Zába, G.	79, 80
Zahradník, Vincenc	34, 35, 67, 93
Zängerle, Roman	34
Zeithammer, G.	42
Ziegler, Gregor	34
Zeyer, J.	13, 55, 57, 60-64, 66-75, 77, 78, 82, 83, 84, 87, 90-94, 104, 105, 106, 111, 123, 126, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 148, 150, 153, 159, 162, 163
Zimmermann, E.	76
Zubatý, J.	122
Zweig, S.	98, 113, 147
Ž	
Žižka, Jan	51, 97, 113, 118

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA č. 1

Sigismund Bouška Františku Bílkovi

PŘÍLOHA č. 2

Hoch si kupoval obrázky. Studie věnovaná Františku Bílkovi

PŘÍLOHA č. 3

Audio nahrávky archivu Českého rozhlasu

PŘÍLOHA č. 4

Zpráva o slavnostním valném shromáždění České akademie ze dne 24. ledna 1926

PŘÍLOHA Č. 5

Vybraná korespondence – fotodokumentace

PŘÍLOHA Č. 6

Dopis Františka Bílka faráři CČS ze dne 2. 10. 1941 zveřejněný v Náboženské revui Církve českomoravské